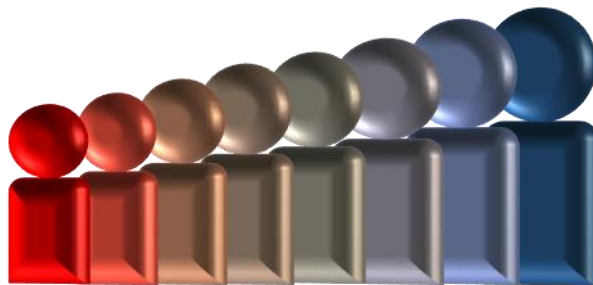

Departamento di *Enseñansa Aruba*

Kerndoelendocument Arubaans Primair Onderwijs

Aruba

Augustus 2017

Colofon

Dit kerndoelendocument is een uitgave van de Directie Onderwijs voor het Arubaans Primair Onderwijs.

Het is toegestaan delen van de uitgave voor intern gebruik te kopiëren, mits de bron wordt vermeld.

Kerndoelendocument van het Arubaans Primair Onderwijs

Samenstellers van dit kerndoelen document

Inhoudelijke samenstellers:

In de bijlage is aangegeven per vormingsgebied aangegeven welke personen gewerkt hebben aan de documenten.

Kwaliteitscontrole:

Johnny Dania

Jeanne Ecury

Reina Hernandis

Marcia Thiel

Uitgave

Directie Onderwijs

Aruba, augustus 2017

Curriculum Ontwikkeling

Belgiëstraat 2

Tel: 5838225

Inhoudsopgave

COLOFON.....	2
INHOUDSOPGAVE	3
VOORWOORD	4
OVERZICHT KERNDOELEN	5
DEEL 1: ALGEMENE INFORMATIE	13
DEEL 2: VORMINGSGBIEDOVERSTIJGENDE KERNDOELEN.....	21
DEEL 3: DE KERNDOELEN VAN DE VORMINGSGBIEDEN	35
TAAL EN COMMUNICATIE	37
REKENEN EN WISKUNDE	119
PERSOONLIJKE VORMING	140
NATUUR EN TECHNIEK.....	157
MENS EN MAATSCHAPPIJ.....	181
BEWEGING EN GEZONDHEID	209
KUNSTZINNIGE VORMING	226
BIJLAGE	244

Voorwoord

Dit kerndoelendocument is de eerste officiële uitgave voor het Arubaans Primair Onderwijs. De basis voor dit document is gelegd in het project PRIEPEB (proyecto di innovacion di enseñansa preparatorio y enseñansa basico). Meerdere personen hebben hun bijdrage geleverd en documenten geproduceerd die uiteindelijk hebben geleid tot dit document. Dit document is tot stand gekomen volgens de kwaliteitscriteria voor het formuleren van eindtermen (zie bijlage) in samenwerking met vakdeskundige medewerkers. De Minister van Justitie en Onderwijs heeft het kerndoelendocument vastgesteld. Het document bestaat uit drie delen. In het eerste deel wordt algemene informatie gegeven over de visie op het primair onderwijs, verder wordt een uitleg gegeven over de structuur van de kerndoelen. In het tweede deel worden de vakoverstijgende kerndoelen beschreven. In het derde en laatste deel worden de kerndoelen per vormingsgebied weergegeven.

Wij hopen dat dit kerndoelendocument u voldoende inzicht verschaft in het programma van het Arubaans Primair Onderwijs.
Wij danken allen die betrokken zijn geweest bij het tot stand komen van dit document.

Voor verdere informatie over dit kerndoelendocument kunt u terecht bij de afdeling curriculum ontwikkeling van Directie Onderwijs:

Directie Onderwijs
Afdeling curriculum ontwikkeling
Belgiëstraat 2
Tel: 5838225
Fax:5836039

Overzicht kerndoelen

Vormingsgebiedoverstijgende kerndoelen	Pag.	
	Cyclus	
	1	2
Kerndoel 1 De leerling is in staat effectief samen te werken op school en in zijn omgeving.	25	26
Kerndoel 2 De leerling is in staat om effectief te communiceren bij formele en informele situaties.	27	28
Kerndoel 3 De leerling is in staat zelfstandig kennis en vaardigheden te internaliseren (eigen maken) en verantwoordelijk te zijn voor het hanteren van een eenvoudige studieplanning.	29	30
Kerndoel 4 De leerling is in staat om ICT op een kritische, verantwoordelijke en creatieve manier bij alle vakken toe te passen.	32	33

Vormingsgebieden	Vak
1. Taal en Communicatie	Papiamento
	Nederlands
	Engels
	Spaans
2. Rekenen en Wiskunde	Rekenen en Wiskunde
3. Persoonlijke Vorming	Persoonlijke Vorming
4. Natuur en Techniek	Natuur en Techniek (N & T)
	Informatie Communicatie Technologie (ICT)
5. Mens en Maatschappij	Mens en Maatschappij (M & M)
	Verkeer
6. Beweging en Gezondheid	Beweging en gezondheid
7. Kunstzinnige Vorming	Kunstzinnige Vorming

Papiamento	Pag.	
	Cyclus	
	1	2
Kerndoel 1 De leerling is in staat om te kijken en te luisteren om informatie en instructie uit eenvoudige teksten en beeldmateriaal over alledaagse, concrete onderwerpen of over onderwerpen, die aansluiten bij zijn leefwereld, te begrijpen en te verwerven.	44	45
Kerndoel 2 De leerling is in staat om in eenvoudige bewoordingen een beschrijving te geven, informatie te geven, verslag uit te brengen en instructie te geven in alledaagse situaties in formele en informele communicatie.	46	47
Kerndoel 3 De leerling is in staat om eenvoudige gesprekken te voeren over vertrouwde onderwerpen uit het dagelijks leven in formele en informele communicatie.	48	49
Kerndoel 4 De leerling is in staat om eenvoudige teksten over alledaagse onderwerpen die aansluiten bij zijn leefwereld te lezen om te communiceren en kennis, informatie en instructie te verwerven en te verwerken.	50	51

Kerndoel 5 De leerling is in staat om eenvoudige korte fragmenten en boeken van jeugdliteratuur belevend te lezen en zijn leefwereld te verbreden.	53	54
Kerndoel 6 De leerling is in staat om eenvoudige teksten te schrijven over dagelijkse onderwerpen die aansluiten bij zijn leefwereld.	55	56
Kerndoel 7 De leerling is in staat om met taalbegrippen om te gaan om bepaalde taalverschijnselen te benoemen binnen het taalonderwijs en heeft kennis van regels en begrippen voor correct taalgebruik.	57	58
Kerndoel 8 De leerling is in staat om woorden te spellen waarvan de betekenis en de verklaring bekend zijn in het standaard Papiamento van Aruba.	60	61
Kerndoel 9 De leerling is in staat om het Papiamento als een belangrijk aspect van de nationale identiteit en drager van het cultuur te herkennen en te waarderen.	62	62

Nederlands	Pag.	
	Cyclus	
	1	2
Kerndoel 1 De leerling is in staat om te kijken en te luisteren om informatie en instructie uit eenvoudige teksten over alledaagse, concrete onderwerpen of over onderwerpen, die aansluiten bij zijn leefwereld te begrijpen en te verwerven.	65	67
Kerndoel 2 De leerling is in staat om in eenvoudige bewoordingen een beschrijving te geven, informatie te geven, verslag uit te brengen en instructie te geven in alledaagse situaties in formele en informele communicatie.	68	69
Kerndoel 3 De leerling is in staat om eenvoudige gesprekken te voeren met een medeleerling of met een Nederlandssprekende over vertrouwde onderwerpen uit het dagelijks leven in formele en informele communicatie.	70	71
Kerndoel 4 De leerling is in staat om eenvoudige teksten te lezen over alledaagse onderwerpen om te communiceren en informatie, instructie en kennis te verwerven en te verwerken.	72	73
Kerndoel 5 De leerling is in staat om eenvoudige korte fragmenten en boeken van jeugdliteratuur belevend te lezen en zijn leefwereld te verbreden.	74	75
Kerndoel 6 De leerling is in staat om eenvoudige teksten te schrijven over alledaagse onderwerpen, die aansluiten bij zijn leefwereld.	76	77
Kerndoel 7 De leerling is in staat om met taalbegrippen om te gaan om bepaalde taalverschijnselen te benoemen binnen het taalonderwijs en heeft kennis van regels en begrippen voor correct taalgebruik.	78	79
Kerndoel 8 De leerling is in staat om woorden te spellen waarvan de betekenis en de verklaring bekend zijn in standaard-Nederlands.	81	82
Kerndoel 9 De leerling is in staat om de belangrijkste aspecten/componenten van het land en de cultuur van de oorspronkelijke spreker van de vreemde taal Nederlands te herkennen.	84	84

Engels	Pag.	
	Cyclus	
	1	2
Kerndoel 1 De leerling is in staat om audio/visuele teksten en eenvoudige luisterteksten te volgen over alledaagse, concrete onderwerpen die aansluiten bij zijn leefwereld, om informatie en instructie te verwerven.	87	88
Kerndoel 2 De leerling is in staat om in eenvoudige bewoordingen informatie, instructie en beschrijvingen te geven over concrete onderwerpen die aansluiten bij zijn belevingswereld.	89	90
Kerndoel 3 De leerling is in staat een correcte uitspraak te hanteren om een eenvoudig gesprek te voeren met een Engelssprekende over alledaagse onderwerpen die aansluiten bij zijn leefwereld.	91	92
Kerndoel 4 De leerling is in staat om eenvoudige teksten te lezen over alledaagse concrete onderwerpen, die aansluiten bij zijn leefwereld, om informatie, instructie en vermaak te verwerven.	93	94
Kerndoel 5 De leerling is in staat om eenvoudige teksten te schrijven over alledaagse concrete onderwerpen die aansluiten bij zijn belevingswereld.	95	96
Kerndoel 6 De leerling is in staat om na te denken over woordgebruik, betekenissen, zinsstructuur en taalgebruik in het Engels.	97	98
Kerndoel 7 De leerling is in staat om woorden te spellen, waarvan de betekenis en de verklaring bekend zijn in standaard Engels.	-	99
Kerndoel 8 De leerling is in staat om typische en culturele uitingen en tradities van bewoners afkomstig uit Engelsprekende landen te waarderen en te respecteren.	101	101

Spaans	Pag.	
	Cyclus	
	1	2
Kerndoel 1 De leerling is in staat om audio/visuele teksten en eenvoudige luisterteksten te volgen over alledaagse concrete onderwerpen, die aansluiten bij zijn leefwereld, om informatie en instructie te verwerven.	104	105
Kerndoel 2 De leerling is in staat om in eenvoudige bewoordingen informatie, instructie en beschrijving te geven over concrete onderwerpen, die aansluiten bij zijn belevingswereld.	106	107
Kerndoel 3 De leerling is in staat een correcte uitspraak te hanteren om een eenvoudig gesprek te voeren met een Spaanssprekende over alledaagse onderwerpen die aansluiten bij zijn leefwereld.	108	109
Kerndoel 4 De leerling is in staat om eenvoudige teksten te lezen over alledaagse concrete onderwerpen, die aansluiten bij zijn leefwereld, om informatie, instructie en vermaak te verwerven.	110	111
Kerndoel 5 De leerling is in staat om eenvoudige teksten te schrijven over alledaagse concrete onderwerpen die aansluiten bij zijn belevingswereld.	112	113
Kerndoel 6 De leerling is in staat om na te denken over woordgebruik, betekenissen, zinsstructuur en taalgebruik in het Spaans.	114	115

Kerndoel 7 De leerling is in staat om woorden te spellen, waarvan de betekenis en de verklaring bekend zijn in standaard Spaans.	-	116
Kerndoel 8 De leerling is in staat om typische en culturele uitingen en tradities van bewoners afkomstig uit Spaanssprekende landen te waarderen en te respecteren.	118	118

Rekenen en Wiskunde	Pag.	
	Cyclus	
	1	2
Kerndoel 1 De leerling is in staat om de structuur van en de relatie tussen aantallen, hele getallen, kommagetallen, en breuken te doorzien, erover te redeneren en te gebruiken in herkenbare contexten.	122	123
Kerndoel 2 De leerling is in staat om getalsmatige problemen met en/of zonder context op te lossen via optellen, aftrekken, vermenigvuldigen en delen, erover te redeneren en efficiënt gebruik te maken van hoofdrekenen, schriftelijk rekenen, schattend rekenen en/of de rekenmachine.	125	126
Kerndoel 3 De leerling is in staat om verhoudingsproblemen op te lossen, erover te redeneren en de relatie tussen verhoudingen, procenten en breuken te doorzien.	128	129
Kerndoel 4 De leerling is in staat systematisch te meten, te rekenen met en te redeneren over grootheden en deze uit te drukken in alledaagse passende eenheden.	131	132
Kerndoel 5 De leerling is in staat om eenvoudige meetkundige problemen met inzicht op te lossen en erover te redeneren.	137	138
Kerndoel 6 De leerling is in staat om gegevens af te lezen uit en weer te geven in tabellen en grafieken, deze te interpreteren, erover te redeneren en eenvoudige berekeningen mee uit te voeren.	-	139

Persoonlijke Vorming	Pag.	
	Cyclus	
	1	2
Kerndoel 1 Het kind is in staat om zichzelf te waarderen als een uniek wezen en is bereid om aan zijn persoonlijke groei te werken.	143	144
Kerndoel 2 De leerling is in staat respect te tonen voor algemeen aanvaarde waarden bereid deze om te zetten in concreet gedrag (normen) om bij te dragen aan een harmonieuze en vredige samenleving.	145	146
Kerndoel 3 De leerling is in staat om bewuste keuzes te maken die bijdragen aan zijn welzijn.	147	148
Kerndoel 4 De leerling is in staat om effectief te communiceren en is bereid om rekening te houden met gevoelens, ideeën en meningen van anderen.	149	150
Kerndoel 5 De leerling is in staat zich te gedragen als een sociaal mens die bijdraagt aan de samenleving.	151	152
Kerndoel 6 De leerling is in staat om te ontdekken dat gevoelens een deel zijn van wie hij is en leert op een adequate manier omgaan met eigen gevoelens en die van anderen.	153	154
Kerndoel 7 De leerling is in staat om zich in te leven in een levensbeschouwing en kan de verschillen in de levensbeschouwingen respecteren.	155	156

Natuur en Techniek (N & T)	Pag.	
	Cyclus	
	1	2
Kerndoel 1 De leerling is in staat zijn eigen omgeving en/of geraadpleegde bronnen te onderzoeken en zijn bevindingen te rapporteren.	160	161
Kerndoel 2 De leerling is in staat zijn eigen lichaam te begrijpen en leert de verschillende signalen van zijn lichaam te herkennen.	162	163
Kerndoel 3 De leerling is in staat verband te leggen tussen de eigenschappen van planten/dieren en een bepaald milieu waarin zij kunnen overleven.	164	165
Kerndoel 4 De leerling is in staat de plaats van onze planeet als deel van het heelal te onderscheiden en de fysische verschijnselen die zich afspelen waar te nemen.	166	167
Kerndoel 5 De leerling is in staat natuurkundige verschijnselen zoals licht, geluid, temperatuur, kracht, magnetisme en elektriciteit te relateren aan het mogelijk verbruik ervan en een standpunt in te nemen over de gevolgen hiervan.	168	169
Kerndoel 6 De leerling is in staat duurzaam om te gaan met het milieu door milieuproblematieken (aantasting, vervuiling, uitputting) te verminderen en bij te dragen aan oplossingen voor een leefbare aarde.	170	171
Kerndoel 7 De leerling is in staat om technische oplossingen te bedenken, te ontwikkelen en toe te passen.	172	173

Informatie en Communicatie Technologie (ICT)	Pag.	
	Cyclus	
	1	2
Kerndoel 1 De leerling is in staat vaardigheden in het gebruik en de toepassingen van computers te tonen tijdens onderzoek, zelfstandig werken en samenwerken aan een opdracht.	176	177
Kerndoel 2 De leerling is in staat om goed te werken binnen een groep, verantwoordelijk gebruik van ICT te tonen, en rekening te houden met de ethiek en veiligheid bij het gebruik van elektronische media thuis, op school en in de maatschappij.	179	180

Mens en Maatschappij (M & M)	Pag.	
	Cyclus	
	1	2
Kerndoel 1 De leerling is in staat om onder begeleiding een eenvoudig voorgestructureerd onderzoek op het gebied van Mens en Maatschappij uit te voeren.	185	186
Kerndoel 2 De leerling is in staat de geschiedenis van Aruba te begrijpen door de belangrijke perioden van onze geschiedenis te analyseren om zodoende zijn land te waarderen.	187	188
Kerndoel 3 De leerling is in staat om gebeurtenissen in de lokale, regionale en mondiale geschiedenis te interpreteren om begrip te tonen voor ontwikkelingen in de wereld.	189	190
Kerndoel 4 De leerling is in staat bij te dragen aan ons gemeenschap/land door een betrokken burger te zijn die ons democratisch systeem respecteert.	191	192

Kerndoel 5 De leerling is in staat om met kaart en atlas om te gaan, de basistopografie van Aruba, het Caribische gebied en de rest van de wereld te beheersen en een eigentijds geografisch wereldbeeld te ontwikkelen.	193	194
Kerndoel 6 De leerling is in staat om verbanden te leggen tussen ruimtelijke ordening, demografische ontwikkeling en duurzaamheid op Aruba.	195	196
Kerndoel 7 De leerling is in staat de economische aspecten te relateren aan de levenswijze op Aruba en hierdoor kiezen voor bewust consumentengedrag.	197	198
Kerndoel 8 De leerling is in staat om een duurzame bijdrage te leveren aan de multiculturele samenleving op Aruba in een globaliserende wereld.	199	200
Kerndoel 9 De leerling is in staat om methoden van preventie en bestrijding van maatschappelijke problemen te benoemen en actief hieraan bij te dragen.	201	202

Verkeer	Pag.	
	Cyclus	
	1	2
Kerndoel 1 De leerling is in staat deel te nemen aan het verkeer, zich volgens de regels te gedragen en is bereid bij te dragen aan een veilig verkeer.	205	207

Beweging en gezondheid	Pag.	
	Cyclus	
	1	2
Kerndoel 1 De leerling is in staat om zijn eigen lichaam zowel lichamelijk als geestelijk gezond te houden en is zich bewust van het behoud van een schoonmilieu voor zijn gezondheid.	212	213
Kerndoel 2 De leerling is in staat om veiligheidsregels toe te passen om ongelukken te voorkomen en kan adequaat handelen bij ongevallen en calamiteiten.	215	216
Kerndoel 3 De leerling is in staat om optimaal te functioneren door een gezonde eet- en drinkgewoonte te hanteren.	217	218
Kerndoel 4 De leerling is in staat om op een efficiënte en verantwoordelijke manier gebruik te maken van dienstverleningen op het gebied van gezondheid.	219	220
Kerndoel 5 De leerling is in staat om de hoofdbeginselen van het bewegen uit te voeren en op coöperatieve en verantwoordelijke wijze met zijn bewegingstalenten en tekorten, mede als bij anderen, om te gaan.	221	222
Kerndoel 6 De leerling is in staat om met een positieve houding deel te nemen aan bewegingsactiviteiten (sportieve en recreatieve).	223	224

Kunstzinnige Vorming	Pag.	
	Cyclus	
	1	2
Kerndoel 1 De leerling is in staat om artistieke ideeën te creëren op authentieke en originele wijze (creatief denken).	229	230
Kerndoel 2 De leerling is in staat de basisbegrippen, instrumenten technieken en stijlen van de verschillende Arte-disciplines op een communicatieve en expressieve wijze toe te passen.	231	232
Kerndoel 3	233	234

De leerling is in staat de multiculturele context te begrijpen, daarbinnen te functioneren en zich te uiten.		
Kerdoel 4 De leerling is in staat connecties te maken tussen expressievormen van Arte en de karakteristieken behorende bij een specifieke context.	235	236
Kerdoel 5 De leerling is in staat om op basisniveau een eenvoudige presentatie te geven, met publiek en met gebruik van de Arte-disciplines.	237	238
Kerdoel 6 De leerling is in staat om te observeren, te reflecteren en te reageren op kunstuitingen (op die van zichzelf en van anderen) om zijn esthetisch bewustzijn verder te ontwikkelen.	239	240

Departamento di *Enseñansa Aruba*

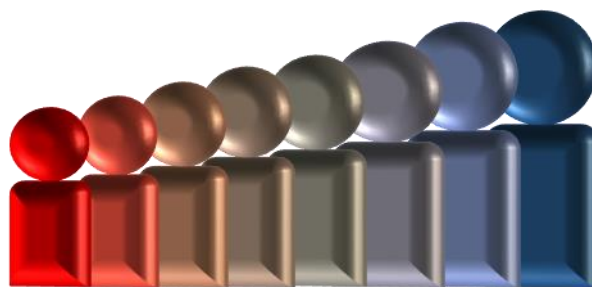

Kerndoelendocument

voor het Arubaans Primair Onderwijs

DEEL 1

Algemene informatie

Aruba

Augustus 2017

Deel 1: Algemene Informatie

Inhoudsopgave

INLEIDING.....	14
1. WAT ZIJN KERNDOELEN?	14
>> PRIMAIR ONDERWIJS	14
>> KERNDOELEN.....	15
2. WELKE VISIE EN UITGANGSPUNTENSTREVEN DE KERNDOELEN NA?	16
3. HOE WORDEN DE KERNDOELEN WEERGEGEVEN?	18
>>SOORTEN KERNDOELEN	18
>>DE KERNDOELEN WORDEN PER CYCLUS UITGEWERKT.....	18
>>HET SCHEMA DAT GEBRUIKT WORDT OM DE KERNDOELEN AAN TE GEVEN.....	19

Algemene Informatie

Inleiding

In dit deel van het kerndoelendocument wordt het kader duidelijk gemaakt waarbinnen de kerndoelen voor het Arubaans primair onderwijs geformuleerd zijn. Om het kerndoelendocument goed te kunnen begrijpen wordt in de eerste paragraaf uitleg gegeven wat kerndoelen zijn, waarom kerndoelen belangrijk zijn en welke rol deze doelen hebben binnen het primair onderwijs. In de tweede paragraaf wordt een beschrijving gegeven van de visie die een rol heeft gespeeld bij het bepalen van de kerndoelen. Vanuit deze visie kunnen een aantal uitgangspunten onderscheiden worden die van belang zijn voor het curriculum van het primair onderwijs. Deze uitgangspunten geven richtlijnen voor het bepalen van de kerndoelen. In de laatste paragraaf wordt aangegeven op welke manier de kerndoelen zijn weergegeven om deze te kunnen lezen en begrijpen.

1. Wat zijn kerndoelen?

>> Primair onderwijs

Voor de duidelijkheid is het noodzakelijk om in de eerste plaats de term primair onderwijs te verhelderen. In dit document wordt deze term gebruikt voor regulier onderwijs voor kinderen van 4 jaar tot en met 12 jaar. Dit betekent dat overal waar in dit document primair onderwijs staat, gerefereerd wordt naar leerlingen die naar de kleuterschool en de reguliere basisschool gaan.

Het primaire onderwijs wordt onderverdeeld in cyclus 1 en cyclus 2. Hier volgt een korte beschrijving van beide cycli.

>>Cyclus 1:

Refereert naar kinderen van 4 jaar tot en met 8 jaar, dus groep 1 van de kleuterschool tot en met groep 4 (klas 2) van de basisschool. Het element spel is een heel belangrijk aspect voor de kinderen in deze leeftijd fase. Middels spel verkennen de kinderen hun wereld en verwerken hun emotie. De grove en fijne motoriek van de kinderen wordt tijdens deze fase ook enorm ontwikkeld. Verder gaan de kinderen op sociaal gebied van een egocentrische fase naar meer sociaal handelen bijvoorbeeld samen spelen, op je beurt wachten etc. Op cognitief gebied beginnen de kinderen, aan het eind van deze fase, abstracter te denken.

>>Cyclus 2:

Verwijst naar kinderen van 9 jaar tot en met 12 jaar, dus groep 5 (klas 3) tot en met groep 8 (klas 6) van de basisschool. In deze leeftijd fase ontwikkelen kinderen zich naar een prepuber. Hierdoor ondervinden de kinderen een aantal belangrijke sociale, emotionele ontwikkelingen. Onderwerpen zoals hoe anderen hun zien, zich identificeren tot een bepaalde groep en vriendschappen worden steeds belangrijker. Verder kunnen kinderen in deze leeftijdsfase op cognitief vlak beter abstract denken.

‘Gelden de kerndoelen van dit document ook voor speciaal basisonderwijs?’

Vraag

Antwoord

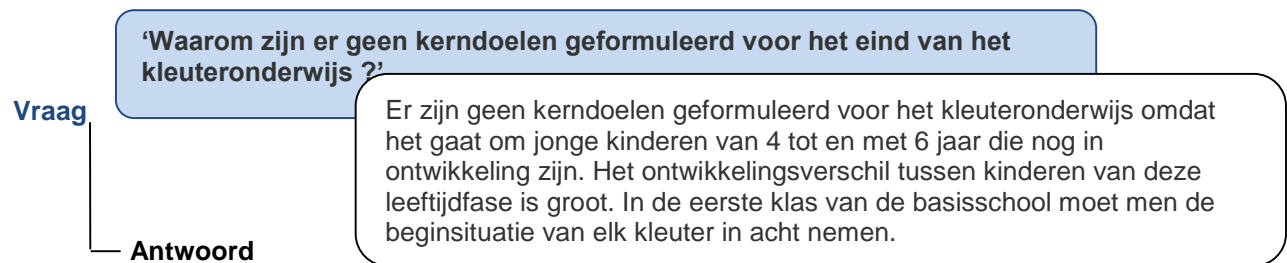
De kerndoelen gelden niet voor het speciaal basisonderwijs. Doordat er tussen leerlingen van het speciaal onderwijs grote verscheidenheid is, moeten scholen voor speciaal onderwijs voldoende ruimte hebben om in te spelen op de individuele mogelijkheden van de leerlingen. Deze kerndoelen kunnen wel een basis zijn waar het speciaal basisonderwijs zich bij kan aansluiten.

>> Kerndoelen

Het onderwijs heeft verschillende functies. In het primair onderwijs ligt de nadruk op het verder ontwikkelen van de kinderen, het overdragen van maatschappelijke en culturele waarden en het zorgt ervoor dat de kinderen deelnemen aan de samenleving.

De Arubaanse overheid geeft door middel van kerndoelen aan wat de leerlingen moeten kennen en kunnen aan **het eind** van hun schooltijd van het primair onderwijs, dus aan het eind van de basisschool. Dit betekent wel dat vanaf het begin van de kleuterschool al gewerkt moet worden aan deze doelen, zodat de leerlingen aan het eind van de basisschool deze doelen bereikt hebben.

Het zijn streefdoelen waar scholen van het primair onderwijs zich op moeten richten bij het ontwikkelen en plannen van hun lesprogramma's. De scholen zijn vrij in het bepalen hoe ze aan deze kerndoelen werken. Ze kunnen zelf bepalen welke didactiek ze gebruiken en hoe ze aan het onderwijs vormgeven. Een kerndoel beschrijft voornamelijk het gewenste gedrag dat leerlingen dienen te verwerven aan het eind van het primair onderwijs. Het gewenste gedrag is een samenhangend geheel van kennis, vaardigheden en houding. Om in een bepaalde situatie goed te functioneren moet je niet alleen bepaalde gegevens weten, maar je moet ook kunnen handelen met een bepaalde houding.

De kerndoelen zijn zowel voor de inrichting van het onderwijs als voor de evaluatie (toetsing) van belang:

- Voor het primair onderwijs zijn de kerndoelen richtinggevend.
- De evaluatie is erop gericht vast te stellen of de kinderen de competenties, die in de kerndoelen staan, adequaat beheersen.

De beschrijving van een kerndoel geeft dus indicaties voor de inrichting van het primair onderwijs én geeft toetsstermen weer voor evaluatie (toetsing).

De kerndoelen hebben ook een *criteriumfunctie* als onderdeel van systemen voor kwaliteitszorg, en bij het ontwikkelen van instrumenten zoals: tussendoelen en leerlijnen, leerlingvolgsysteem, periodiek peilingonderzoek, ontwikkeling van leermiddelen.

Verder hebben de kerndoelen een *afstemmingsfunctie* waarmee het programma gestroomlijnd wordt. Hiermee beoogt men:

- Goede aansluiting bij het overstappen van de ene basisschool naar de andere basisschool.
- Inzichtelijk maken van het aanbod van de basisschool voor het vervolgonderwijs.

Kort samengevat garanderen kerndoelen:

- een brede en gevarieerde inrichting;
- meer eenheid in het onderwijs;
- beter en doelgericht onderwijs;
- verbetering van de aansluiting met voortgezet onderwijs.

De inspectie van onderwijs heeft onder andere de taak om toezicht te houden op de naleving van de kerndoelen.

Vraag

‘Voor wie zijn de kerndoelen?’

Antwoord

De kerndoelen zijn gemaakt voor verschillende doelgroepen met verschillende doeleinden, namelijk:

- Inspectie: gebruiken onder andere de kerndoelen om de kwaliteit van het curriculum van de scholen te controleren.
- Schoolbesturen en scholen: gebruiken onder andere de kerndoelen om de curriculum van de scholen te bepalen en leggen deze vast in een schoolwerkplan.
- Ontwikkelaars van leermiddelen: gebruiken onder andere de kerndoelen om leerlijnen te bepalen en deze leerlijnen worden gebruikt om lesactiviteiten te ontwikkelen.
- Centrale toetsontwikkelaars: gebruiken de kerndoelen om centrale toetsen te ontwikkelen.

2. Welke visie en uitgangspunten streven de kerndoelen na?

Zoals eerder aangegeven heeft het primair onderwijs drie belangrijke functies. Als eerste gaat het om het verder ontwikkelen van de kinderen, ten tweede is het overdragen van culturele en maatschappelijke waarden en ten derde dat kinderen deelnemen aan de samenleving. Deze functies geven nog niet aan in welke richting de kinderen van de Arubaanse samenleving zich moeten ontwikkelen. In een nationaal onderwijsplan (NOP) 2007 – 2017 is in het algemeen beschreven welke richting de Arubaanse samenleving wil gaan met het onderwijs. De richting wordt aangegeven aan de hand van een nationale visie. In de visie komen de volgende punten aan de orde:

- **Een wereldburger:** iemand die goed kan communiceren, die snapt en weet wat er om zich heen en in de wereld gebeurt, die kan omgaan met technologie en die om kan gaan met veranderingen.
- **Een verantwoordelijke burger:** iemand die met een taak begint en ook afrondt, die bereid is om de consequenties te dragen, die in zijn doen en laten rekening houdt met zichzelf, met anderen en de natuur, en die zijn mening kan verantwoorden met goede informatie en naar de mening van een ander kan luisteren.
- **Een tevreden burger:** iemand die zelfverzekerd is, die een positief zelfbeeld heeft en zichzelf en anderen waardeert.
- **Levenslang leren:** iemand die leergierig is, die altijd meer wil weten en die zich verder wil ontwikkelen.
- **Iemand die bijdraagt aan de kwaliteit van het leven van zijn samenleving:** dus iemand die zich inzet om anderen te helpen.

Deze nationale visie geldt ook voor het primair onderwijs. Om deze te vertalen naar de functie van het primair onderwijs is er een visie ontwikkeld, gericht op dit type onderwijs. De visie van het primair onderwijs luidt:

***Betekenisvol onderwijs leidt tot :
bewuste individuen en tot een solidaire samenleving.***

Vanuit deze visie zijn er een aantal uitgangspunten te onderscheiden. Deze uitgangspunten zijn belangrijk bij het vaststellen van de kerndoelen, maar zijn ook belangrijk bij het operationaliseren en implementeren van de kerndoelen.

De kerndoelen van het primair onderwijs houden rekening met de volgende uitgangspunten:

- **Betekenisvol onderwijs:** dit betekent dat het onderwijs relevant moet zijn voor het kind, dat er rekening wordt gehouden met de belevingswereld van het kind en dat het zich ten volle kan ontwikkelen. Om het onderwijs betekenisvol naar voren te brengen moet men ook rekening houden dat de belevingswereld van het kind niet uit losse vormingsgebieden bestaat, maar uit een integratie hiervan.
- **Bewuste individuen:** een persoon die bewust is van de dingen die hij doet en verantwoordelijkheid neemt voor de consequenties van zijn of haar keuzes. Hiermee wordt bedoeld dat het curriculum rekening moet houden dat het individu een complex geheel is, dus holistisch. Het Arubaans Primair Onderwijs biedt een brede vorming op intellectueel, geestelijk, sociaal, emotioneel, motorisch, artistiek en moreel gebied, zodat elk individu maatschappelijk optimaal kan participeren en gestimuleerd wordt om bepaalde gewenste gedragingen te vertonen. Het curriculum houdt rekening met het leggen van een fundament voor de persoonlijke ontwikkeling van het individu, zijn maatschappelijk functioneren en het bijbrengen van vaardigheden om levenslang te leren. Het leren wordt gezien als een actief en constructief proces. Dit proces komt niet vanzelf opgang. De leerkracht kan hierbij een belangrijke rol spelen door lesmateriaal te gebruiken en activiteiten uit te voeren, die gevarieerd en uitdagend zijn.
- **Solidaire samenleving:** een natie die een eigen visie en missie heeft en die naar een duurzame ontwikkeling streeft. Dit betekent dat in het onderwijs de basisvaardigheden, die nodig zijn om zich als burger weerbaar te kunnen opstellen in de maatschappij, aan bod moeten komen. Enkele thema's die hierbij van belang zijn, zijn: duurzame ontwikkeling, vrede onderwijs, multicultureel onderwijs, nationale identiteitsontwikkeling, arbeidzame ontwikkeling, gelijkheid in onderwijs (tussen mannen en vrouwen en de socio-economische achtergrond, etc).

Gezien deze uitgangspunten is het belangrijk dat de kerndoelen van het Arubaans Primair Onderwijs gericht zijn op het aanleren van een gewenst gedrag. Het gewenste gedrag (de kerndoelen) is een samenhangend geheel van kennis, vaardigheden en houdingen die de leerlingen aan het eind van het primair onderwijs kan bereiken. Dit is adequaat gedrag die men in een bepaalde situaties vertoont. In dit geval gaat het om situaties uit het dagelijkse leven. Het zijn situaties waarbij het kind centraal staat en de rol speelt als leerling, sociaal wezen en burger. Welk gedrag het kind vertoont hangt af van de situatie.

'Waarom is de visie van de kerndoelen belangrijk voor de onderwijspraktijk?'

Vraag

Vanuit de visie en uitgangspunten ontstaan er kerndoelen voor het primair onderwijs. De kerndoelen vormen de basis om leerlijnen te ontwikkelen. De leerlijnen geven de tussendoelen aan voor elke klas/groep. Vanuit deze leerlijnen worden activiteiten ontwikkeld met een bepaalde didactische werkvorm. Een methode of leermiddel kan deze activiteiten omschrijven. De methode of het leermiddel zal de docent ondersteunen om de visie en de kerndoelen te concretiseren in een onderwijsleersituatie op school of in de klas.

Antwoord

Kort samengevat de kerndoelen beschrijven 'wat' geleerd kan worden; en leerlijnen, activiteiten of een methode beschrijven 'hoe' leerlingen dit kunnen leren in de klas.

3. Hoe worden de kerndoelen weergegeven?

>>Soorten kerndoelen

Om goed te kunnen begrijpen hoe de kerndoelen in dit document zijn beschreven volgt hier een toelichting over de manier hoe de kerndoelen zijn weergegeven. Voor de duidelijkheid moet als eerste aangegeven worden dat er twee soorten kerndoelen zijn:

1. vormingsgebied overstijgende kerndoelen;
2. kerndoelen voor de verschillende vormingsgebieden.

>>Vormingsgebied overstijgende kerndoelen:

In deel 2 van dit document worden de vormingsgebied overstijgende kerndoelen beschreven. Bij deze kerndoelen wordt de nadruk gelegd op bepaalde bijzondere algemene doelstellingen die belangrijk zijn. Deze doelstellingen zijn vakoverstijgend. Dit betekent dat ze geïntegreerd met de vormingsgebieden aangeboden moeten worden. Een concreet voorbeeld uit de onderwijspraktijk is namelijk in het vak Informatie communicatie technologie (ICT). De kinderen leren hierin een digitale presentatie te maken, maar tijdens het vak Mens en maatschappij maken ze een digitale presentatie over een bepaald onderwerp. De vormingsgebied overstijgende kerndoelen zijn dus overkoepelende doelstellingen die geïntegreerd worden tijdens een lesactiviteit van een bepaald vormingsgebied of vak.

>>Kerndoelen voor de verschillende vormingsgebieden:

In deel 3 van dit document worden de kerndoelen voor de verschillende vormingsgebieden beschreven. In de onderstaande tabel staan de vormingsgebieden en hun eventuele bijbehorende vakgebieden aangegeven. De indeling van vormingsgebieden is noodzakelijk voor de ordening van de leerinhouden in samenhangende gehelen. Een school of schoolbestuur is vrij in het beslissen in welke mate de leerinhouden geïntegreerd worden aangeboden, zolang ze de inspectie kunnen aantonen dat ze de kerndoelen in hun schoolcurriculum aanbieden. Dit betekent dat de scholen een inspanningsverplichting hebben.

Vormingsgebieden	Vak
8. Taal en Communicatie	Papiamento
	Nederlands
	Engels
	Spaans
9. Rekenen en Wiskunde	Rekenen en Wiskunde
10. Persoonlijke Vorming	Persoonlijke Vorming
11. Natuur en Techniek	Natuur en Techniek (N & T)
	Informatie Communicatie Technologie (ICT)
12. Mens en Maatschappij	Mens en Maatschappij (M & M)
	Verkeer
13. Beweging en Gezondheid	Beweging en gezondheid
14. Kunstzinnige Vorming	Kunstzinnige Vorming

>>De kerndoelen worden per cyclus uitgewerkt

Zoals eerder aangegeven zijn kerndoelen een samenhangend geheel van kennis, vaardigheden en houding. Het zijn algemeen geformuleerde doelstellingen die een gewenst gedrag beschrijven. Om een duidelijker beeld te geven van de leerinhouden die bij de kerndoelen horen, zijn deze uitgewerkt per cyclus in kennis, vaardigheid en houding. Bij de uitwerking van het kerndoel per cyclus is er rekening gehouden met de karakteristieken van de leerlingen per leeftijdsfase.

>>Het schema dat gebruikt wordt om de kerndoelen aan te geven

Bij elke kerndoel worden de 'doelstellingen' voor de verwante kennis, vaardigheden en houding beschreven per cyclus. Deze 'doelstellingen' preciseren de globale beschrijving van het kerndoel.

Hieronder staat als voorbeeld een schema dat gebruikt wordt om de beschrijving te geven van een kerndoel uit het domein computervaardigheden van het vormingsgebied *Natuur en Techniek* en het vak *Informatie Communicatie Technologie (ICT)* voor het primair onderwijs.

Vormingsgebied	Natuur en Techniek	
Vak	ICT	
Domein	Computervaardigheden	
Kerndoel 1	De leerling is in staat vaardigheden in het gebruik en de toepassingen van computers te tonen tijdens onderzoek, zelfstandig werken en samenwerken aan een opdracht.	
Cyclus	1	
	KENNIS	VAARDIGHEDEN
De leerling leert	De leerling kan	De leerling kan
1. toepassingen herkennen en de voordelen van het computergebruik voor het dagelijkse leven en voor de maatschappij.	1a. toepassingen aangeven, en de voordelen van het computergebruik voor het dagelijks leven en voor de maatschappij.	
2. De basisterminologie van ICT herkennen.	2a. de basisterminologie van ICT op correcte manier gebruiken, computer, monitor, keyboard, mouse, printer, etc.	
3. de basisfuncties herkennen van software, computers en randapparatuur.	3a. het basisgebruik van computers en verwante hardware uitoefenen, bijv. aan en uitdoen, programma's openen, muis gebruiken, etc	
HOUDING		
De leerling		
- is leergierig met betrekking tot ICT en de toepassingen ervan.		
- heeft respect voor de regels over computergebruik.		

Hieronder volgt een toelichting bij de componenten die in het schema voor het beschrijven van de kerndoelen gebruikt worden:

Een **inhoudsclassificatie component** (zie rij 1 t/m 5) die aangeeft over welk vormingsgebied en eventueel vak het gaat. Verder wordt hierbij het domein aangegeven en welke kerndoel (gewenste gedrag) beschreven wordt in:

- **Kennis** die nodig is om de competentie te kunnen tonen. (kolom 1)
- **Vaardigheden** die nodig zijn om het gedrag te kunnen tonen. (kolom 2)
- **Houding** die sturing kan geven aan het gewenste gedrag. (kolom 3)

Departamento di *Enseñansa Aruba*

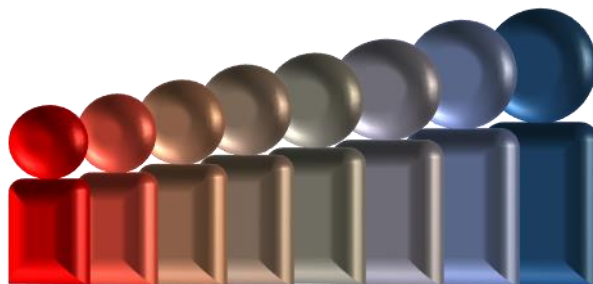

Kerndoelendocument

voor het Arubaans Primair Onderwijs

DEEL 2

Vormingsgebiedoverstijgende kerndoelen

Aruba

Augustus 2017

Deel 2: Vormingsgebiedoverstijgende kerndoelen**Inhoudsopgave**

INLEIDING.....	22
OVERZICHT VAN DE VORMINGSGEBIEDOVERSTIJGENDE KERNDOELEN	24
SAMENWERKEN	25
EFFECTIEF COMMUNICEREN.....	27
LEREN LEREN.....	29
I.C.T.....	32

Vormingsgebiedoverstijgende kerndoelen

Inleiding

Naast de kerndoelen per vormingsgebied, de onderwijsinhoudelijk doelen, zijn er ook kerndoelen die de algemene onderwijsdoelstellingen nastreven. Deze algemene onderwijsdoelstellingen worden in dit document vormingsgebiedoverstijgende kerndoelen genoemd. De vormingsgebiedoverstijgende kerndoelen zijn doelstellingen die gekoppeld kunnen worden aan de inhoudelijke doelstellingen, en kunnen toegepast worden bij alle vormingsgebieden of vakken. De vormingsgebiedoverstijgende kerndoelen zijn:

- Samenwerken. De leerling is in staat effectief samen te werken op school en in zijn omgeving.
- Effectief communiceren. De leerling is in staat om effectief te communiceren in formele en informele situaties.
- Leren leren. De leerling is in staat zelfstandig kennis en vaardigheden te internaliseren (eigen maken) en verantwoordelijk te zijn voor het hanteren van een eenvoudige studieplanning.
- Informatie Communicatie Technologie (I.C.T.). De leerling is in staat om I.C.T. op een kritische, verantwoordelijke en creatieve manier bij alle vakken toe te passen.

Er is een duidelijk verband tussen de vormingsgebiedoverstijgende kerndoelen en de visie het primaire onderwijs. De visie op het primaire onderwijs is namelijk: een betekenisvol onderwijs leidt tot bewuste individuen en een solidaire samenleving. Hier volgt een korte toelicht van de vormingsgebiedoverstijgende kerndoelen gezien de visie van het primair onderwijs.

>>Samenwerken

Om in een solidaire samenleving te kunnen functioneren en voor het vervolgonderwijs is het belangrijk dat leerlingen in staat zijn om effectief samen te werken. Het vermogen om effectief te kunnen samenwerken is iets dat je kan leren en oefenen. Om effectief te kunnen samenwerken moeten de leerlingen over bepaalde sociale vaardigheden beschikken en zelfstandig kunnen werken.

>>Effectief communiceren

Een individu dat bewust is in zijn doen en laten is een individu dat effectief kan communiceren. Hierbij is niet alleen de taal belangrijk, maar ook de lichaamshouding, gedragingen enz. Het gaat om de verbale en nonverbale communicatie. Verder is effectieve communicatie een belangrijk middel in het onderwijs. Door middel van effectieve communicatie tussen docent/leerling en leerling/leerling wordt informatie uitgewisseld en vindt leren plaats. De kerndoelen van het vormingsgebied taal en communicatie benadrukken de kennis, vaardigheden en attitude die de leerlingen moeten leren om in een bepaalde taal te communiceren. Maar bij het vormingsgebiedoverstijgende kerndoel "effectief communiceren" gaat het vooral om het gebruik van communicatiemiddelen als een gereedschap om elkaars gedachtewereld te leren kennen.

>>Leren leren

Een zelfbewust individu is een persoon die bereid is levenslang te leren. Door leerlingen te leren leren krijgen ze meer inzicht hoe ze zich als persoon verder kunnen ontplooiën tot een zelfbewust individu. Bovendien veranderen de ontwikkelingen in de wereld snel waardoor de verworven kennis en vaardigheid steeds vlugger achterhaald zijn. Daarom is het belangrijk, dat leerlingen in het onderwijs leren leren. Leren is een actief en constructief proces. Dit betekent dat leerlingen de materie moeten bewerken, verwerken en opnieuw opbouwen. Leren is een levenslang ontwikkelproces. Naarmate men ouder wordt, evolueert iemands opvatting over leren.

>>Informatie Communicatie Technologie (I.C.T.)

In de informatiemaatschappij waarin we nu leven speelt I.C.T. een grote rol in ons dagelijkse leven en in de belevingswereld van de leerlingen. Daarom is het belangrijk dat leerlingen leren gebruik te maken van I.C.T. om volwaardig aan de maatschappij te kunnen deelnemen. Het gebruik van I.C.T. heeft drie functies in het onderwijs, namelijk:

1. Het leren over I.C.T.; dit wordt vooral benadrukt in de kerndoelen van het vak I.C.T. van het vormingsgebied Natuur en Techniek.
2. Het leren met behulp van I.C.T.: I.C.T. als gereedschap tijdens het leerproces, bijvoorbeeld het maken van werkstukken, verzamelen van informatie.
3. Het leren door middel van I.C.T.: I.C.T. als zelfstandig leermiddel dat onderwijsactiviteiten kan uitvoeren die nu door docenten, studieboeken en handleidingen gerealiseerd worden.

Er moet wel vermeld worden dat de eerste functie een voorwaarde is voor de laatste twee functies. Het vormingsgebiedoverstijgende kerndoel I.C.T. belicht de laatste twee functies. Het gaat hierbij om het gebruik maken van I.C.T. in het onderwijs om in te spelen op de belevingswereld van de leerlingen en om het onderwijs aantrekkelijker en boeiender te maken.

Overzicht van de vormingsgebiedoverstijgende kerndoelen

Vormingsgebiedoverstijgende kerndoelen	Pag.	
	Cyclus	
	1	2
Kerndoel 1 De leerling is in staat effectief samen te werken op school en in zijn omgeving.	25	26
Kerndoel 2 De leerling is in staat om effectief te communiceren bij formele en informele situaties.	27	28
Kerndoel 3 De leerling is in staat zelfstandig kennis en vaardigheden te internaliseren (eigen maken) en verantwoordelijk te zijn voor het hanteren van een eenvoudige studieplanning.	29	30
Kerndoel 4 De leerling is in staat om ICT op een kritische, verantwoordelijke en creatieve manier bij alle vakken toe te passen.	32	33

Vormingsgebiedoverstijgende kerndoel: samenwerken

Vormingsgebied	Vormingsgebiedoverstijgende kerndoelen	
Domein	Samenwerken	
Kerndoel 1	De leerling is in staat effectief samen te werken op school en in zijn omgeving.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. omgangsvormen voor het samenwerken herkennen.	1.a handelen naar afgesproken omgangsvormen in een groep, onder andere: <ul style="list-style-type: none"> - elkaars naam gebruiken; - elkaar kunnen aankijken; - om de beurt praten; - elkaar gelegenheid geven om mee te doen; - elkaar niet aanraken; - elkaar niet plagen. 	
2. het belang van zich houden aan groepsafspraken herkennen.	2.a zich houden aan afspraken, onder andere: <ul style="list-style-type: none"> - materiaal met elkaar delen; - aan de taak doorwerken tot deze af is; - rustig praten en werken; - hulp vragen aan een ander. 	
3. eenvoudige rollen en taken binnen een groep herkennen.	3.a kan eenvoudige rollen en taken binnen een groep afspreken en vervullen, onder andere: <ul style="list-style-type: none"> - materiaalchef; - checker; - vrager; - leider. 	
4. het belang van ieders inbreng herkennen.	4.a ieders inbreng aanvaarden, onder andere: <ul style="list-style-type: none"> - luisteren naar elkaar; - elkaar laten uitpraten; - zijn eigen mening onder woorden brengen; - elkaar herinneren aan de opdracht. 	
5. een aantal onderdelen van zelfstandig werken noemen.	5.a een aantal onderdelen van zelfstandig werken toepassen, onder andere: <ul style="list-style-type: none"> - materiaal verzamelen en controleren; - materiaal met elkaar delen; - individueel werken; - taakgericht werken. 	
HOUDING		
De leerling <ul style="list-style-type: none"> - is bereid om rekening te houden met de ander. - is bereid met iedereen samen te werken. - is behulpzaam voor de groepsleden. - heeft respect voor de groepsleden. - is verantwoordelijk voor zijn taak. 		

Vormingsgebied	Vormingsgebiedoverstijgende kerndoelen	
Domein	Samenwerken	
Kerndoel 1	De leerling is in staat effectief samen te werken op school en in zijn omgeving.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. de voorwaarden voor het zich veilig voelen in een groep benoemen.	1.a de voorwaarden voor het zich veilig voelen in een groep toepassen, onder andere: <ul style="list-style-type: none"> - elkaars naam gebruiken; - bij de groep blijven; - stemvolume aan situatie aanpassen; - letten op de non-verbale taal; - van elkaar afblijven/elkaar niet aanraken; - alsjeblieft en dank je wel zeggen; - elkaar niet pesten. 	
2. het belang herkennen van een actieve deelname om het juiste groepsresultaat te behalen.	2.a actief deelnemen om het juiste groepsresultaat te behalen, onder andere: <ul style="list-style-type: none"> - nagaan of een antwoord klopt; - hulp vragen en bieden; - doorvragen; - samenvatten wat de ander gezegd heeft; - hardop durven denken en hardop denken - van anderen toelaten; - met elkaar problemen oplossen; - feedback geven. 	
3. de verschillende rollen en taken binnen een groep benoemen.	3.a de verschillende rollen en taken binnen een groep vervullen, bijv. onderling overleggen.	
4. het belang van zelfstandig werken in een groep herkennen.	4.a zelfstandig werken in een groep toepassen, bijv.: <ul style="list-style-type: none"> - eigen tijd indelen; - eigen werk controleren en aanpassen; - een eenvoudig logboek bijhouden; - taakgericht werken; - zelf materiaal en informatie verzamelen. 	
5. het belang van het evalueren van het groepsproces en het eigen functioneren daarbinnen herkennen.	5.a het evalueren van het groepsproces en het eigen functioneren daarbinnen toepassen.	
HOUDING		
De leerling <ul style="list-style-type: none"> - is bereid om rekening te houden met de ander en met iedereen samen te werken. - toont zelfvertrouwen bij het groepsproces. - is bereid om voor een ander groepslid op te komen. - is verantwoordelijk voor eigen inbreng en groepsproces. - is bereid positief bij te dragen om het juiste groepsresultaat te behalen. 		

Vormingsgebied overstijgende kerndoel: effectief communiceren

Vormingsgebied	Vormingsgebiedoverstijgende kerndoelen	
Domein	Effectief communiceren	
Kerndoel 2	De leerling is in staat om effectief te communiceren bij formele en informele situaties.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. formele en informele vormen van communicatie herkennen	1.a aangeven in welke situaties informele en formele vormen van communicatie worden toegepast.	
2. de verschillende vormen van non-verbale communicatie herkennen.	1.b afhankelijk van de situatie informele en formele vormen van communicatie toepassen.	
3. omgangsvormen herkennen.	2.a de verschillende vormen van non-verbale communicatie onderscheiden: - lichaamshouding; - oogcontact; - gebaren; - pictos.	
4. reacties tijdens de communicaties herkennen.	2.b de functies van non-verbale communicatie onderscheiden. 2.c de verschillende vormen van non-verbale communicatie gebruiken en interpreteren.	
	3.a omgangsvormen aangeven. 3.b de beleefdheidsvormen hanteren.	
	4.a reacties tijdens de communicaties interpreteren.	
HOUDING		
De leerling		
- toont een positieve luisterhouding.		
- toont respect voor de gesprekspartner.		
- is bereid de communicatie gaande te houden.		
- toont inlevingsvermogen.		
- staat open voor communicatie met mensen uit andere culturen.		

Vormingsgebied	Vormingsgebiedoverstijgende kerndoelen	
Domein	Effectief communiceren	
Kerndoel 2	De leerling is in staat om effectief te communiceren bij formele en informele situaties.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. strategieën om te communiceren herkennen.	1.a strategieën kiezen om te communiceren onder andere: <ul style="list-style-type: none"> - actief luisteren naar een gesprekspartner; - letten op verbale en non-verbale communicatie; - afstemmen op de gesprekspartner; - de 'ik-boodschap' toepassen. 	
2. de 4 aspecten van de communicatieboodschap herkennen.	2.a de vier aspecten van communicatieboodschap onderscheiden: <ul style="list-style-type: none"> - het inhoudelijke aspect; - het relationele aspect; - het expressieve aspect; - het appellerend aspect. 	
3. het belang van effectief taalgebruik tijdens communicatie herkennen.	3.a het belang van effectief taalgebruik tijdens de communicatie aangeven. 3.b effectief taalgebruik tijdens het communiceren toepassen. 3.c zijn taalgebruik, intonatie, lichaamstaal en uitspraak bij formele en informele vormen van communicatie afstemmen en bijsturen.	
4. verschillende omgangsvormen tijdens communicatie herkennen.	4.a verschillende omgangsvormen bij communicatie onderscheiden. 4.b een passende omgangsvorm bij een bepaalde vorm van communicatie hanteren.	
5. het belang van het uiten van je gedachten, gevoelens en mening herkennen.	5.a op een gepaste wijze zijn gedachten, gevoelens en mening uiten passend bij de situatie en die zowel voor zichzelf als naar de ander toe respectvol is onder andere: <ul style="list-style-type: none"> - voor zijn eigen mening opkomen; - aangeven wanneer hij het niet eens is met zijn gesprekspartner; - 'nee' durven zeggen; - met feedback omgaan. 	
6. een situatie van ruis (misverstand en onbegrip) tijdens de communicatie herkennen.	6.a een situatie van ruis (misverstand en onbegrip) tijdens de communicatie aangeven. 6.b met ruis omgaan. 6.c een misverstand of onbegrip oplossen.	
HOUDING		
De leerling <ul style="list-style-type: none"> - toont een positieve luisterhouding. - gaat respectvol om met gesprekspartners. - toont inlevingsvermogen. - is assertief bij het communiceren. - kan rekening houden met communicatie in verschillende culturen. 		

Vormingsgebiedoverstijgende kerndoel: leren leren

Vormingsgebied	Vormingsgebiedoverstijgende kerndoelen	
Domein	Leren leren	
Kerndoel 3	De leerling is in staat zelfstandig kennis en vaardigheden te internaliseren (eigen maken) en verantwoordelijk te zijn voor het hanteren van een eenvoudige studieplanning.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. het belang herkennen van actief zijn in de klas.	1.a actief meedoen in de klas onder andere: <ul style="list-style-type: none"> - met de aandacht bij de les blijven; - stappen in uitleg volgen; - uitleg vragen als hij iets niet begrijpt; - doorzetten wanneer iets niet direct lukt; - plezier krijgen in het leren van nieuwe kennis en vaardigheden. 	
2. eenvoudige studieplanning herkennen.	2.a de stappen voor eenvoudige studieplanning toepassen: <ul style="list-style-type: none"> - Stap 1: Wat moet ik doen/kennen/kunnen? - Stap 2: Hoe ga ik het doen en in hoeveel tijd? - Stap 3: Ben ik goed bezig? - Stap 4: Hoe heb ik het uitgevoerd? 	
3. leerstrategieën van memoriseren en automatiseren herkennen.	3.a leerstrategieën van memoriseren en automatiseren toepassen.	
HOUDING		
De leerling <ul style="list-style-type: none"> - heeft zin in leren. - heeft zelfvertrouwen in eigen kunnen. - is nauwkeurig in zijn werk. - is bereid te reflecteren op de resultaten van zijn leren. - heeft de wil om zelfstandig te leren werken. 		

Vormingsgebied	Vormingsgebiedoverstijgende kerndoelen	
Domein	Leren leren	
Kerndoel 3	De leerling is in staat zelfstandig kennis en vaardigheden te internaliseren (eigen maken) en verantwoordelijk te zijn voor het hanteren van een eenvoudige studieplanning.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHED	
De leerling leert	De leerling kan	
1. voorwaarden voor een rustige leeromgeving herkennen.	1.a de voorwaarden voor een rustige leeromgeving aangeven onder andere: <ul style="list-style-type: none"> - voldoende licht; - voldoende ventilatie; - werkmateriaal bij de hand; - rustige achtergrondmuziek. 	
2. het belang van studieplanning herkennen.	2.a een studieplanning maken, rekening houden met tijdsindeling en werkschema, onder andere: <ul style="list-style-type: none"> - beschikbare studietijd aanduiden; - herhaling inbouwen; - aanduiden als hij klaar is; - eerst moeilijke dan makkelijke taak uitvoeren; - taken afwisselen: leren-maken-leren; - pauzes inlassen; - hulpmiddelen gebruiken. 	
3. de stappen bij leren herkennen.	3.a de stappen bij leren toepassen: <ul style="list-style-type: none"> - verkenningsfase; - begripingsfase: lezen en begrijpen; - inprentingsfase: visueel schema; - herhalingsfase; - controlefase: leren nakijken en verbeteren. 	
4. verschillende leerstrategieën herkennen.	4.a voorwaarden voor leren toepassen: <ul style="list-style-type: none"> - regelmatig studeren (elke dag); - altijd iets opschrijven; - vragen om uitleg; - zelftest; - op tijd beginnen. 4.b verschillende schema's toepassen: <ul style="list-style-type: none"> - mind-mapping; - boomschema; - tabel; - onderstrepen. 4.c onderscheid maken tussen belangrijk en minder belangrijk.	
5. het belang om iets te onderzoeken herkennen.	4.d groeperen, memoriseren en automatiseren.	
	5.a het belang om onderwerpen in het dagelijks leven te onderzoeken aangeven. <ul style="list-style-type: none"> - plezier hebben in het leren van nieuwe kennis en vaardigheden. 5.b een eenvoudig stappenplan voor een onderzoek hanteren: <ul style="list-style-type: none"> - gerichte vragen stellen; - relevante informatie zoeken en gebruiken; - vragen beantwoorden; - op de bevindingen reflecteren. 	

HOUDING

De leerling

- heeft zin in leren en staat open voor nieuwe kennis en vaardigheden.
- toont nauwkeurigheid en efficiëntie.
- is gemotiveerd om goede leerresultaten te behalen.
- is bereid te reflecteren over de resultaten van eigen leren.
- toont doorzettingsvermogen wanneer iets niet direct lukt.

Vormingsgebiedoverstijgende kerndoel: I.C.T.

Vormingsgebied	Vormingsgebiedoverstijgende kerndoelen	
Domein	I.C.T.	
Kerndoel 4	De leerling is in staat om ICT op een kritische, verantwoordelijke en creatieve manier bij alle vakken toe te passen.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert 1. de mogelijkheden herkennen van het gebruik van ICT als ondersteuning bij het leren.	De leerling kan 1.a onder begeleiding ICT gebruiken als ondersteuning bij het leren, onder andere: - eigen ideeën creatief vorm te geven. 1.b onder begeleiding ICT gebruiken op een veilige, verantwoorde en doelmatige manier, onder andere: - bij het opzoeken en bewaren van digitale informatie; - bij het uitvoeren van relevante taken.	
HOUDING		
De leerling - toont waardering voor ICT. - is leergierig voor nieuwe ontwikkelingen in de ICT. - is bereid om zijn creativiteit te ontplooiën met behulp van ICT.		

Vormingsgebied	Vormingsgebied overstijgende kerndoelen	
Domein	I.C.T.	
Kerndoel 4	De leerling is in staat om ICT op een kritische, verantwoordelijke en creatieve manier bij alle vakken toe te passen.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. het belang herkennen van het gebruik van ICT als ondersteuning bij het leren.	1.a het belang aangeven van het gebruik van ICT als ondersteuning bij het leren. 1.b zelfstandig ICT gebruiken op een veilige, verantwoorde en doelmatige manier, onder andere bij: <ul style="list-style-type: none"> - het opzoeken, verwerken en bewaren van digitale informatie; - het uitvoeren van relevante taken; - eigen ideeën creatief vorm te geven; - het presenteren van informatie aan anderen; - het communiceren; - het leren en oefenen. 	
HOUDING		
De leerling <ul style="list-style-type: none"> - toont waardering voor ICT. - is leergierig voor nieuwe ontwikkelingen in de ICT. - is bereid om zijn creativiteit te ontplooiën met behulp van ICT. - is bereid om zich te houden aan ethische regels en afspraken met betrekking tot ICT gebruik. - is bewust van de gevolgen van het misbruik van ICT. 		

Departamento di *Enseñansa Aruba*

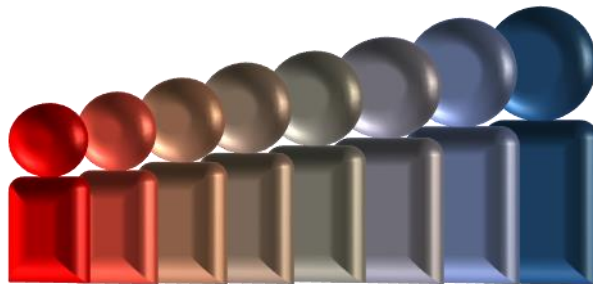
Kerndoelendocument

voor het Arubaans Primair Onderwijs

DEEL 3

De kerndoelen van de

vormingsgebieden

Aruba

Augustus 2017

Deel 3: De kerndoelen van de vormingsgebieden**Inhoudsopgave**

TAAL EN COMMUNICATIE	37
KERNGEDACHTE	37
KERNDOELEN	38
OVERZICHT KERNDOELEN	39
VISIE VAN HET VAK PAPIAMENTO	42
<i>Overzicht van de kerndoelen van het vak Papiamento .....</i>	<i>43</i>
<i>Kerndoelen van het vak Papiamento .....</i>	<i>44</i>
VISIE VAN HET VAK NEDERLANDS	63
<i>Overzicht van de kerndoelen het vak Nederlands .....</i>	<i>64</i>
<i>Kerndoelen van het vak Nederlands .....</i>	<i>65</i>
VISIE VAN HET VAK ENGELS	85
<i>Overzicht van de kerndoelen het vak Engels .....</i>	<i>86</i>
<i>Kerndoelen van het vak Engels .....</i>	<i>87</i>
VISIE VAN HET VAK SPAANS	102
<i>Overzicht van de kerndoelen het vak Spaans .....</i>	<i>103</i>
<i>Kerndoelen van het vak Spaans .....</i>	<i>104</i>
REKENEN EN WISKUNDE	119
KERNGEDACHTE:	119
VISIE VAN HET VORMINGSGEBIED REKENEN & WISKUNDE:	119
<i>Overzicht van de kerndoelen het vak Rekenen en Wiskunde .....</i>	<i>121</i>
<i>Kerndoelen van het vak Rekenen en Wiskunde .....</i>	<i>122</i>
PERSOONLIJKE VORMING	140
KERNGEDACHTE:	140
VISIE VAN HET VORMINGSGEBIED PERSOONLIJKE VORMING	141
<i>Overzicht van de kerndoelen het vak Persoonlijke Vorming .....</i>	<i>142</i>
<i>Kerndoelen van het vak Persoonlijke Vorming .....</i>	<i>143</i>
NATUUR EN TECHNIEK	157
KERNGEDACHTE	157
VISIE VAN HET VORMINGSGEBIED NATUUR EN TECHNIEK	158
<i>Overzicht van de kerndoelen het vak Natuur en Techniek .....</i>	<i>159</i>
<i>Kerndoelen van het vak Natuur en Techniek .....</i>	<i>160</i>
VISIE VAN HET VAK INFORMATIE EN COMMUNICATIE TECHNOLOGIE	174
<i>Overzicht van de kerndoelen het vak Informatie en Communicatie Technologie .....</i>	<i>175</i>
<i>Kerndoelen van het vak Informatie en Communicatie Technologie .....</i>	<i>176</i>

MENS EN MAATSCHAPPIJ.....	181
KERNGEDACHTE	181
VISIE VAN HET VORMINGSGEBIED MENS EN MAATSCHAPPIJ	182
<i>Overzicht van de kerndoelen het vak Mens en Maatschappij .....</i>	<i>184</i>
<i>Kerndoelen van het vak Mens en Maatschappij .....</i>	<i>185</i>
VISIE VAN HET VAK VERKEER	203
<i>Overzicht van de kerndoelen het vak Verkeer.....</i>	<i>204</i>
<i>Kerndoelen van het vak Verkeer .....</i>	<i>205</i>
BEWEGING EN GEZONDHEID	209
KERNGEDACHTE	209
VISIE VAN HET VORMINGSGEBIED BEWEGING EN GEZONDHEID	210
<i>Overzicht van de kerndoelen het vak Beweging en gezondheid.....</i>	<i>211</i>
<i>Kerndoelen van het vak Beweging en Gezondheid .....</i>	<i>212</i>
KUNSTZINNIGE VORMING	226
KERNGEDACHTE	226
VISIE VAN HET VORMINGSGEBIED KUNSTZINNIGE VORMING	227
<i>Overzicht van de kerndoelen het vak Kunstzinnige Vorming.....</i>	<i>228</i>
<i>Kerndoelen van het vak Kunstzinnige Vorming .....</i>	<i>229</i>

Vormingsgebied 1

Taal en Communicatie

Kerngedachte

Visie van het vormingsgebied Taal en Communicatie

Een goed taalonderwijs en taalbeheersing dragen bij aan de vorming van de algemene ontwikkeling van onze gemeenschap, zo verwerven we een rijke ervaring aan kennis en cultuur.

De aanbidding van taalonderwijs neemt ook een belangrijke plaats in het primair onderwijs in. Taal op zich vormt een goede basis voor de ontwikkeling van de leerlingen.

Overall komt taal terug in de belevingswereld van kinderen. Kinderen moeten ook met plezier en vertrouwen taal kunnen hanteren.

Taal kent verschillende functies, deze functies kunnen we onderscheiden in:

- taal om te communiceren: we gebruiken taal om met anderen te communiceren en om inhoud te begrijpen;
- taal om te conceptualiseren: met taal krijgen we grip op de werkelijkheid. We ordenen en benoemen de werkelijkheid, verwijzen naar betekenissen en concepten en beschrijven relaties;
- taal als expressiemiddel: taal is een middel om persoonlijke emoties uit te drukken.

Een taalgebruiker kan taal tegelijkertijd in verschillende functies gebruiken. Bijvoorbeeld: een leerling die te laat binnen komt rennen, vertelt dat zijn wekker niet afging (conceptualisering), dat hij het erg vervelend vindt dat hij nu te laat is (communicatie) en dat hij daar spijt van heeft (expressie).

Taal en andere vakken

Taalontwikkeling is ook een geïntegreerde ontwikkeling. Zo kan de ontwikkeling van taal in verschillende settingen gestimuleerd worden. De leeractiviteiten in de verschillende taaldomeinen en in de andere vakken beïnvloeden elkaar. Deze samenhang draagt bij aan de totale taalontwikkeling van de leerling. Taal heeft dus een steunende functie bij de andere vakken die aangeleerd worden en zo wordt kennis van de taal functioneel ingezet in betekenisvolle contexten.

Meertalige samenleving

Aruba heeft een bevoorrechte positie door zijn meertalige samenleving. Door de diversiteit aan talen is het mogelijk om interactie met verschillende culturen te onderhouden in verschillende talen. Deze meertaligheid is een verrijking voor de Arubaanse cultuur. Kinderen die hier opgroeien, worden constant blootgesteld aan deze meertaligheid. Ook heeft de meertaligheid positieve cognitieve effecten. Meertalige kinderen beschikken over meer, bewuste en onbewuste, kennis van taal. Bij meertalige kinderen waar minimaal twee talen op schoolniveau zijn ontwikkeld, nemen de vaardigheden als probleemoplossend vermogen, creativiteit, aanpassingsvermogen en andere vaardigheden op hoger denkniveau toe. Deze 21-eeuwse vaardigheden bieden kinderen, die in deze moderne wereld opgroeien, zeker voordelen.

Kerndoelen

In ons primair onderwijs bieden we ook de vier talen die in onze meertalige samenleving gesproken worden namelijk Papiamentu, Nederlands, Engels en Spaans. De kerndoelen van deze vier talen zijn geijkt aan de internationale referentiekader. De referentieniveaus voor deze talen zijn opgebouwd uit de domeinen:

- mondelinge taalvaardigheid met de subdomeinen: luisteren en spreken en gesprekken;
- lezen met de subdomeinen: zakelijke teksten en fictionele, narratieve en literaire teksten;
- schrijven;
- taalbeschouwing: begrippenlijst en taalverzorging.

In het onderstaande schema zijn de vier talen in onze meertalige samenleving met hun functie beschreven.

Taal	Functie
Papiamentu	Bij de meeste leerlingen is het Papiamentu de moedertaal. Dit betekent dat het Papiamentu bij uitstek het middel is tot conceptualisatie en begripsvorming. Het Papiamentu geeft de leerlingen de kans om tot een reëel begripsvormingsniveau te komen. Maar het betekent ook dat het Papiamentu de taal is waarmee de basale communicatievaardigheden en academische cognitieve vaardigheden worden ontwikkeld. Met andere woorden de invoering van het Papiamentu in het onderwijs ondersteunt en helpt de leerlingen in hun leerproces. Het is belangrijk dat het Papiamentu in het primair onderwijs de instructietaal is. Een instructietaal is de taal die gebruikt wordt om informatie en kennis over te brengen of op interactieve wijze te communiceren met de leerlingen zodat het leerproces op gang wordt gezet.
Nederlands	Naast het Papiamentu is het Nederlands de tweede officiële taal op Aruba. Aruba vormt een deel van het Nederlandse Koninkrijk en in de relatie en communicatie binnen het Koninkrijk speelt Nederlands een belangrijke rol. Nederlands is de taal die gebruikt wordt in het vervolgonderwijs. Het is niet de voertaal en omgangstaal in de omgeving van de meeste leerlingen. Toch speelt de Nederlandse taal een belangrijke rol in de Arubaanse justitie en onderwijs. In het voortgezet onderwijs is het Nederlands de instructietaal. Het primair onderwijs moet de leerlingen op een adequate manier voorbereiden om vervolgonderwijs te kunnen volgen in de Nederlandse taal.
Engels	Het Engels heeft op Aruba naast het Papiamentu en het Spaans een zeer prominente rol in de samenleving. Als we naar de leeftijdsgroepen kijken van het kleuteronderwijs en basisonderwijs, is er via televisie (kabel, waarvan 90% van de zenders Engelstalig is), internet en computer-games een enorme input van het Engels. Het is de taal waar leerlingen naast hun moedertaal het vaakst aan blootgesteld worden. Ook is voor een deel van de bevolking (voornamelijk in San Nicolaas) het Engels de thuistaal, maar die verschilt van de schooltaal Engels. Het Engels wordt op vele andere vlakken in de samenleving gebruikt, waardoor een vroege start van het leren van het Engels bruikbaar is voor leerlingen die later als volwaardige deelnemende burgers kunnen functioneren in de Arubaanse samenleving.
Spaans	Op Aruba wonen veel immigranten, drie van de top vijf migrantengroepen zijn Spaanssprekend volgens de laatste telling van CBS. Het Spaans is een belangrijke taal in de multilinguale samenleving van Aruba, de tweede meest gesproken taal en de derde meest gesproken taal op sociale media. Ook door onze geografische ligging heeft het Spaans een belangrijke sociale, communicatieve en economische functie in de Arubaanse samenleving. In de economische en commerciële sector is Spaans een waardevolle taal: op de werkvloer zijn er veel Spaanssprekende werknemers, in de dagelijkse omgang wordt veel Spaans gesproken en in het toerisme, waar de tweede grootste groep toeristen afkomstig is uit Latijns-Amerikaanse landen. Voor de commercie met Zuid- en Midden-Amerika is het een waardevolle handelstaal.

Overzicht kerndoelen

In onderstaande schema's staan de kerndoelen in volgorde van Papiamento, Nederlands, Engels en Spaans. Papiamento en Nederlands hebben elk 9 kerndoelen, Engels en Spaans hebben 8 kerndoelen.

Papiamento	Pag.	
	Cyclus	
	1	2
Kerndoel 1 De leerling is in staat om te kijken en te luisteren om informatie en instructie uit eenvoudige teksten en beeldmateriaal over alledaagse, concrete onderwerpen of over onderwerpen, die aansluiten bij zijn leefwereld, te begrijpen en te verwerven.	44	45
Kerndoel 2 De leerling is in staat om in eenvoudige bewoordingen een beschrijving te geven, informatie te geven, verslag uit te brengen en instructie te geven in alledaagse situaties in formele en informele communicatie.	46	47
Kerndoel 3 De leerling is in staat om eenvoudige gesprekken te voeren over vertrouwde onderwerpen uit het dagelijks leven in formele en informele communicatie.	48	49
Kerndoel 4 De leerling is in staat om eenvoudige teksten over alledaagse onderwerpen die aansluiten bij zijn leefwereld te lezen om te communiceren en kennis, informatie en instructie te verwerven en te verwerken.	50	51
Kerndoel 5 De leerling is in staat om eenvoudige korte fragmenten en boeken van jeugdliteratuur belevend te lezen en zijn leefwereld te verbreden.	53	54
Kerndoel 6 De leerling is in staat om eenvoudige teksten te schrijven over dagelijkse onderwerpen die aansluiten bij zijn leefwereld.	55	56
Kerndoel 7 De leerling is in staat om met taalbegrippen om te gaan om bepaalde taalverschijnselen te benoemen binnen het taalonderwijs en heeft kennis van regels en begrippen voor correct taalgebruik.	57	58
Kerndoel 8 De leerling is in staat om woorden te spellen waarvan de betekenis en de verklaring bekend zijn in het standaard Papiamento van Aruba.	60	61
Kerndoel 9 De leerling is in staat om het Papiamento als een belangrijk aspect van de nationale identiteit en drager van het cultuur te herkennen en te waarderen.	62	62

Nederlands	Pag.	
	Cyclus	
	1	2
Kerndoel 1 De leerling is in staat om te kijken en te luisteren om informatie en instructie uit eenvoudige teksten over alledaagse, concrete onderwerpen of over onderwerpen, die aansluiten bij zijn leefwereld te begrijpen en te verwerven.	65	67
Kerndoel 2 De leerling is in staat om in eenvoudige bewoordingen een beschrijving te geven, informatie te geven, verslag uit te brengen en instructie te geven in alledaagse situaties in formele en informele communicatie.	68	69
Kerndoel 3 De leerling is in staat om eenvoudige gesprekken te voeren met een medeleerling of met een Nederlandssprekende over vertrouwde onderwerpen uit het dagelijks leven in formele en informele communicatie.	70	71

Nederlands	Pag.	
	Cyclus	
	1	2
Kerndoel 4 De leerling is in staat om eenvoudige teksten te lezen over alledaagse onderwerpen om te communiceren en informatie, instructie en kennis te verwerven en te verwerken.	72	73
Kerndoel 5 De leerling is in staat om eenvoudige korte fragmenten en boeken van jeugdliteratuur belevend te lezen en zijn leefwereld te verbreden.	74	75
Kerndoel 6 De leerling is in staat om eenvoudige teksten te schrijven over alledaagse onderwerpen, die aansluiten bij zijn leefwereld.	76	77
Kerndoel 7 De leerling is in staat om met taalbegrippen om te gaan om bepaalde taalverschijnselen te benoemen binnen het taalonderwijs en heeft kennis van regels en begrippen voor correct taalgebruik.	78	79
Kerndoel 8 De leerling is in staat om woorden te spellen waarvan de betekenis en de verklaring bekend zijn in standaard-Nederlands.	81	82
Kerndoel 9 De leerling is in staat om de belangrijkste aspecten/componenten van het land en de cultuur van de oorspronkelijke spreker van de vreemde taal Nederlands te herkennen.	84	84

Engels	Pag.	
	Cyclus	
	1	2
Kerndoel 1 De leerling is in staat om audio/visuele teksten en eenvoudige luisterteksten te volgen over alledaagse, concrete onderwerpen die aansluiten bij zijn leefwereld, om informatie en instructie te verwerven.	87	88
Kerndoel 2 De leerling is in staat om in eenvoudige bewoordingen informatie, instructie en beschrijvingen te geven over concrete onderwerpen die aansluiten bij zijn belevingswereld.	89	90
Kerndoel 3 De leerling is in staat een correcte uitspraak te hanteren om een eenvoudig gesprek te voeren met een Engelssprekende over alledaagse onderwerpen die aansluiten bij zijn leefwereld.	91	92
Kerndoel 4 De leerling is in staat om eenvoudige teksten te lezen over alledaagse concrete onderwerpen, die aansluiten bij zijn leefwereld, om informatie, instructie en vermaak te verwerven.	93	94
Kerndoel 5 De leerling is in staat om eenvoudige teksten te schrijven over alledaagse concrete onderwerpen die aansluiten bij zijn belevingswereld.	95	96
Kerndoel 6 De leerling is in staat om na te denken over woordgebruik, betekenissen, zinsstructuur en taalgebruik in het Engels.	97	98
Kerndoel 7 De leerling is in staat om woorden te spellen, waarvan de betekenis en de verklaring bekend zijn in standaard Engels.	-	99
Kerndoel 8 De leerling is in staat om typische en culturele uitingen en tradities van bewoners afkomstig uit Engelssprekende landen te waarderen en te respecteren.	101	101

Spaans	Pag.	
	Cyclus	
	1	2
Kerndoel 1 De leerling is in staat om audio/visuele teksten en eenvoudige luisterteksten te volgen over alledaagse concrete onderwerpen, die aansluiten bij zijn leefwereld, om informatie en instructie te verwerven.	104	105
Kerndoel 2 De leerling is in staat om in eenvoudige bewoordingen informatie, instructie en beschrijving te geven over concrete onderwerpen, die aansluiten bij zijn belevingswereld.	106	107
Kerndoel 3 De leerling is in staat een correcte uitspraak te hanteren om een eenvoudig gesprek te voeren met een Spaanssprekende over alledaagse onderwerpen die aansluiten bij zijn leefwereld.	108	109
Kerndoel 4 De leerling is in staat om eenvoudige teksten te lezen over alledaagse concrete onderwerpen, die aansluiten bij zijn leefwereld, om informatie, instructie en vermaak te verwerven.	110	111
Kerndoel 5 De leerling is in staat om eenvoudige teksten te schrijven over alledaagse concrete onderwerpen die aansluiten bij zijn belevingswereld.	112	113
Kerndoel 6 De leerling is in staat om na te denken over woordgebruik, betekenissen, zinsstructuur en taalgebruik in het Spaans.	114	115
Kerndoel 7 De leerling is in staat om woorden te spellen, waarvan de betekenis en de verklaring bekend zijn in standaard Spaans.	-	116
Kerndoel 8 De leerling is in staat om typische en culturele uitingen en tradities van bewoners afkomstig uit Spaanssprekende landen te waarderen en te respecteren.	118	118

Visie van het vak Papiamentu

Op Aruba is Papiamentu de nationale communicatietaal. Het is de drager van onze immaterieel cultureel erfgoed, onze nationale identiteit en de moedertaal van het grootste deel van de bevolking (72%). Sinds 2003 is Papiamentu samen met het Nederlands de officiële taal. Papiamentu heeft een belangrijke functie in het leven van onze leerlingen, omdat het voor de meeste leerlingen hun moedertaal of hun tweede taal is. Dit betekent ook dat kennis van de moedertaal een grote bijdrage levert aan de cognitieve ontwikkeling in bredere zin en dat leidt weer tot betere schoolresultaten.

Al in 1953 heeft UNESCO gepleit voor het onderwijs in de moedertaal vanwege de voordelen dat het biedt. In een verklaring in 1999 bevestigt UNESCO de meerwaarde van onderwijs in de moedertaal als instructietaal. Leerlingen leren sneller lezen en ontwikkelen de andere academische cognitieve vaardigheden als ze vanaf het begin in de moedertaal worden onderwezen. Ook leren deze kinderen vlotter een tweede taal vergeleken met kinderen die in een vreemde taal leren lezen. In 2003 verklaart UNESCO dat alle onderzoeken sinds 1953 de voordelen van onderwijs in de moedertaal bekrachtigen. Daarnaast biedt een goed ontwikkelde moedertaal andere voordelen.

Taal is een wezenlijk bestanddeel van de identiteit en is de meest directe uitdrukking van cultuur. Weten wie je bent en waar je vandaan komt, geeft je de kans om je te ontwikkelen tot wereldburger. Het goed beheersen van de moedertaal is een verrijking van de eigen culturele identiteit en daarnaast van belang voor het zelfvertrouwen van een kind. Wanneer kinderen veel zelfvertrouwen hebben, verloopt het aanleren van nieuwe vaardigheden en kennis en daarmee het leren van een nieuwe taal beter.

Om de Arubaanse cultuur te behouden is het belangrijk dat Papiamentu in het primaire onderwijs een plaats krijgt, hetzij als instructietaal of als vak.

Kijk- en luistervaardigheid

Audiovisuele communicatiemiddelen om informatie en kennis te verwerven en functioneel te communiceren. In het dagelijks leven en in het onderwijs moet de school aandacht besteden aan de ontwikkeling van de kijk- en luistervaardigheid van de leerlingen.

Spreekvaardigheid

Een leerling leert zijn mondelinge, sociale en cognitieve vaardigheden ontwikkelen tijdens informele en formele situaties op school en buiten school. Tijdens dit proces leert hij het woord te voeren en verschillende monologen te houden, en zijn taalgebruik telkens aan te passen aan zijn publiek en situatie.

Gespreksvaardigheid

In verschillende soorten gesprekken leert de leerling de taal te gebruiken als interactiemiddel met zijn gesprekspartners. Tijdens dit proces leert hij een gesprek gaande te houden en deel te nemen aan een dialoog, discussie, onderhandeling en debat in formele en informele situaties.

Leesvaardigheid

Het kunnen lezen is een basale behoefte en noodzaak in het leven van alle leerlingen. Het is een continu proces van technisch tot begrijpend lezen. De leerlingen leren hun cognitieve, analytische en kritische leesvermogen ontwikkelen. Tevens leren zij plezier te beleven in narratieve en literaire teksten.

Schrijfvaardigheid

Het schrijven is een basale en belangrijke vaardigheid in onze samenleving. De leerling leert zijn gedachten en boodschappen te verwoorden in zinnen en teksten om zodoende op efficiënte en creatieve manier te communiceren.

Taalbeschouwing

De leerling is in staat na te denken over woordgebruik, woordbetekenissen, zinsstructuren en grammatica. Dit bewustwordingsproces is noodzakelijk om goed en efficiënt te kunnen communiceren tijdens het luisteren, spreken, praten, schrijven en lezen.

Taal is een middel om kennis en informatie te verwerven en verwerken. Door de taal te gebruiken om te leren denken kan hij verbanden zien tussen oorzaak en gevolg. Hij leert argumenteren en de argumenten van anderen beter begrijpen.

Kennis van Papiamentu als aspecten van identiteit en cultuur

De leerling wordt blootgesteld aan de Arubaanse cultuur en zet taal in om te communiceren. Ook is er erkenning en waardering voor Papiamentu als een aspect van de nationale identiteit en cultuur.

Overzicht van de kerndoelen van het vak Papiamento

Papiamento	Pag.	
	Cyclus	
	1	2
Kerndoel 1 De leerling is in staat om te kijken en te luisteren om informatie en instructie uit eenvoudige teksten en beeldmateriaal over alledaagse, concrete onderwerpen of over onderwerpen, die aansluiten bij zijn leefwereld, te begrijpen en te verwerven.	44	45
Kerndoel 2 De leerling is in staat om in eenvoudige bewoordingen een beschrijving te geven, informatie te geven, verslag uit te brengen en instructie te geven in alledaagse situaties in formele en informele communicatie.	46	47
Kerndoel 3 De leerling is in staat om eenvoudige gesprekken te voeren over vertrouwde onderwerpen uit het dagelijks leven in formele en informele communicatie.	48	49
Kerndoel 4 De leerling is in staat om eenvoudige teksten over alledaagse onderwerpen die aansluiten bij zijn leefwereld te lezen om te communiceren en kennis, informatie en instructie te verwerven en te verwerken.	50	51
Kerndoel 5 De leerling is in staat om eenvoudige korte fragmenten en boeken van jeugdliteratuur belevend te lezen en zijn leefwereld te verbreden.	53	54
Kerndoel 6 De leerling is in staat om eenvoudige teksten te schrijven over dagelijkse onderwerpen die aansluiten bij zijn leefwereld.	55	56
Kerndoel 7 De leerling is in staat om met taalbegrippen om te gaan om bepaalde taalverschijnselen te benoemen binnen het taalonderwijs en heeft kennis van regels en begrippen voor correct taalgebruik.	57	58
Kerndoel 8 De leerling is in staat om woorden te spellen waarvan de betekenis en de verklaring bekend zijn in het standaard Papiamento van Aruba.	60	61
Kerndoel 9 De leerling is in staat om het Papiamento als een belangrijk aspect van de nationale identiteit en drager van het cultuur te herkennen en te waarderen.	62	62

Kerndoelen van het vak Papiamentu

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Papiamentu	
Domein	Kijk- en luistervaardigheid	
Kerndoel 1	De leerling is in staat om te kijken en te luisteren om informatie en instructie uit eenvoudige teksten en beeldmateriaal over alledaagse, concrete onderwerpen of over onderwerpen, die aansluiten bij zijn leefwereld te begrijpen en te verwerven.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. de basale luisterregels en luisterstrategieën herkennen in alledaagse situaties.	1.a de basale regels en strategieën van het luisteren in alledaagse situaties toepassen: oogcontact, luisteren, nadenken, relatie leggen, evalueren.	
2. de kijk – en luisterstrategieën herkennen.	2.a kijk– en luisterstrategieën toepassen om informatie op te zoeken, informatie te begrijpen, informatie op te nemen en te evalueren in audiovisuele teksten en bronnen.	
3. verschillende luistervormen herkennen in eenvoudige situaties.	3.a verschillende luistervormen in eenvoudige situaties toepassen: oriëntatiegericht, globaal, intensief en kritisch luisteren.	
4. het doel van informatieve, instructieve en recreatieve/narratieve teksten herkennen.	4.a het communicatieve doel onderscheiden tijdens het luisteren naar informatieve en recreatieve/narratieve teksten. 4.b manieren van luisteren toepassen om informatie te verwerven, te begrijpen, te verwerken en te evalueren uit eenvoudige luisterteksten.	
5. eenvoudige informatie en aanwijzingen uit informatieve, instructieve en recreatieve/narratieve teksten herkennen.	5.a instructie en aanwijzing onderscheiden om een taak uit te voeren. 5.b een instructie of informatie samenvatten. 5.c een mededeling samenvatten.	
6. hoofdpunten uit informatieve, instructieve, recreatieve/narratieve teksten herkennen.	6.a hoofdpunten uit informatieve, instructieve en narratieve teksten halen. 6.b informatie noteren en structureren. 6.c een narratieve tekst navertellen. 6.d een narratieve tekst samenvatten.	
7. verschillende vormen van eenvoudige luisterteksten herkennen (verhaal, rijmpjes, liedjes, gesprek, nieuws, reclame, moppen, raadsels).	7.a eenvoudige luisterteksten volgens hun vorm onderscheiden (verhaal, rijmpjes, liedjes, gesprek, nieuws, reclame, mop, raadsels).	
8. basale elementen van teksten noemen: personages, plaats, tijd, gebeurtenis/plot, probleem en oplossing.	8.a basale elementen uit teksten aangeven: personages, plaats, tijd, gebeurtenis/plot, probleem en oplossing. 8.b basale elementen onderscheiden in eenvoudig audiovisueel materiaal: personages, plaats, tijd, gebeurtenis/plot, probleem en oplossing. 8.c informatie en instructie in audiovisuele teksten selecteren. 8.d non-verbale aspecten in audiovisuele teksten interpreteren.	

Vormingsgebied	Taal en communicatie
Vak	Papiamentu
Domein	Kijk- en luistervaardigheid
Kerndoel 1	De leerling is in staat om te kijken en te luisteren om informatie en instructie uit eenvoudige teksten en beeldmateriaal over alledaagse, concrete onderwerpen of over onderwerpen, die aansluiten bij zijn leefwereld te begrijpen en te verwerven.
Cyclus	1
HOUDING	
De leerling	
<ul style="list-style-type: none"> - is bereid zich aan de kijk- en luisterregels te houden om effectief te communiceren. - is bereid zich in te zetten om geconcentreerd te luisteren en te kijken. - is bereid de informatie en instructies te verwerken en hierop adequaat te reageren. - toont respect voor partners tijdens het luisteren en het kijken. 	

Vormingsgebied	Taal en communicatie
Vak	Papiamentu
Domein	Kijk- en luistervaardigheid
Kerndoel 1	De leerling is in staat om te kijken en te luisteren om informatie en instructie uit eenvoudige teksten en beeldmateriaal over alledaagse, concrete onderwerpen of over onderwerpen, die aansluiten bij zijn leefwereld te begrijpen en te verwerven.
Cyclus	2
KENNIS	VAARDIGHEID
De leerling leert	De leerling kan
1. verschillende strategieën herkennen in formele en informele situaties: bij oriënterend, globaal, intensief en kritisch luisteren.	1.a de voorkennis in luisterstrategieën inzetten en toepassen vóór, tijdens en na het luisteren: <ul style="list-style-type: none"> - oriënterend luisteren; - globaal luisteren; - intensief luisteren; - kritisch luisteren.
2. het doel van informatieve, instructieve, persuasieve en recreatieve/narratieve luisterteksten herkennen.	2.a communicatieve doelen aangeven bij het luisteren naar informatieve, instructieve, persuasieve en recreatieve/narratieve teksten. 2.b essentiële informatie uit de tekst onderscheiden. 2.c essentiële instructie en indicatie uit de tekst begrijpen. 2.d essentiële instructie uit de tekst kort samenvatten.
3. verschillende vormen en structuren van orale teksten herkennen.	3.a orale teksten categoriseren volgens vorm en structuur: verhaal, rijm, nieuws, dramaspel, reclame, uitnodiging, toespraak en debat.
4. compositie-elementen in auditieve recreatieve/narratieve teksten herkennen.	4.a compositie-elementen in auditieve recreatieve/narratieve teksten interpreteren: thema, personage, moraal, plaats, tijd, gebeurtenis/plot.
5. luister- en kijkstrategieën herkennen om informatie en instructie in audiovisueel materiaal te verwerven.	5.a strategie aanpassen om informatie en instructie uit audiovisueel materiaal verwerven: videoclip, film, informatieve programma etc. via televisie of internet) 5.b basale compositie en structurelementen interpreteren. 5.c informatie en instructie noteren en structureren. 5.d verband leggen tussen informatie en zijn kennis. 5.e onderwerp en hoofdzaken samenvatten. 5.f non-verbale aspecten uitleggen: geluid, beeld, gebaar, mimiek, postuur, beweging. 5.g informatie en mening onderscheiden.

Vormingsgebied	Taal en communicatie
Vak	Papiamentu
Domein	Kijk- en luistervaardigheid
Kerndoel 1	De leerling is in staat om te kijken en te luisteren om informatie en instructie uit eenvoudige teksten en beeldmateriaal over alledaagse, concrete onderwerpen of over onderwerpen, die aansluiten bij zijn leefwereld te begrijpen en te verwerven.
Cyclus	2
HOUDING	
De leerling <ul style="list-style-type: none"> - is gemotiveerd om strategieën te selecteren en toe te passen. - is gemotiveerd om informatie en instructie te selecteren, analyseren en te verwerken en hierop adequaat te reageren. - toont waardering voor de creativiteit in vorm en structuur. - toont empathie voor de beschreven situaties in verhalen. 	

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Papiamentu	
Domein	Spreekvaardigheid	
Kerndoel 2	De leerling is in staat om in eenvoudige bewoordingen een beschrijving te geven, informatie te geven, verslag uit te brengen en instructie te geven in alledaagse situaties in formele en informele communicatie.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert <ol style="list-style-type: none"> 1. de basale regels en strategieën voor het spreken in dagelijkse communicatie herkennen. 2. spreekregels van een monoloog herkennen. 3. verschillende communicatieve doelen in informatieve en recreatieve monologen herkennen. 4. non-verbale taal herkennen: geluid, beeld, gebaar, mimiek, houding en beweging. 	De leerling kan <ol style="list-style-type: none"> 1.a de basale regels en strategieën voor het spreken in dagelijkse communicatie toepassen: oriënteren, gedachten structureren, spreken en reflecteren. 2.a de spreekregels van een monoloog hanteren: oogcontact, duidelijk spreken, intonatie gebruiken, non-verbale en visuele ondersteuning, zich houden aan het thema. 3.a verschillende doelen van een monoloog onderscheiden: <ul style="list-style-type: none"> - zich voorstellen; - uitleggen; - informeren; - instrueren; - navertellen; - samenvatten; - voordragen; - bij het presenteren zich aan het doel van een monoloog houden. 4.a non-verbale taal gebruiken: geluid, beeld, gebaar, mimiek, houding en beweging. 	
HOUDING		
De leerling <ul style="list-style-type: none"> - is gemotiveerd om zich in het Papiamentu duidelijk en correct uit te drukken. - is bereid initiatief te nemen om anderen toe te spreken. - toont respect voor zijn leeftijdsgenoten en volwassenen bij zijn woordkeuze. - is bereid zijn monoloog te verzorgen en te ondersteunen met non-verbale taal en hulpmiddelen. - durft voor zijn mening op te komen. 		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Papiamentu	
Domein	Spreekvaardigheid	
Kerndoel 2	De leerling is in staat om in eenvoudige bewoordingen een beschrijving te geven, informatie te geven, verslag uit te brengen en instructie te geven in alledaagse situaties in formele en informele communicatie.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. De basale spreekstrategieën herkennen in specifieke communicatie.	1.a de basale spreekstrategieën in specifieke communicatie toepassen: oriënteren, gedachten structureren, voorbereiden, spreken en reflecteren.	
2. spreekregels noemen.	2.a zich aan de regels van een monoloog houden: oogcontact, taal aanpassen aan het publiek, duidelijk spreken, bij het thema blijven.	
3. de functie van een monoloog herkennen.	3.a een monoloog met verschillende functies presenteren: informatieve, instructieve, persuasieve en recreatieve functie; bijvoorbeeld spreekbeurt, presentatie, samenvatting, verhaal en voordracht.	
	3.b de taal functioneel gebruiken: manier van spreken, doelgroep en context aanpassen.	
	3.c non-verbale aspecten toepassen tijdens een monoloog: geluid, beeld, gebaar, mimiek, postuur en beweging.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - durft voor de klas een monoloog te presenteren. - is gemotiveerd om goed te articuleren en duidelijk te spreken. - is bereid zijn gedachte in volledige zinnen goed te formuleren. - toont creativiteit in zijn presentatie. - is bereid over zijn presentatie te reflecteren. 		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Papiamento	
Domein	Gespreksvaardigheid	
Kerndoel 3	De leerling is in staat om eenvoudige gesprekken te voeren over vertrouwde onderwerpen uit het dagelijks leven in formele en informele communicatie.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. de basale regels en strategieën van informele en formele gesprekken, overleg en discussie herkennen.	1.a de basale regels en strategieën van informele en formele gesprekken, overleg en discussie toepassen.	
	1.b een gespreksthema tijdens een gesprek, overleg, en discussie volgen en zich aan de belangrijke punten houden.	
	1.c eigen gedachten, gevoelens en ideeën verwoorden.	
	1.d commentaar aan anderen geven en vragen.	
2. beleefdheidsvormen gedurende een gesprek, discussie en overleg herkennen.	2.a beleefdheidsvormen gedurende gesprek, discussie en overleg thuis en op school hanteren.	
3. correcte, incorrecte en betrouwbare informatiebronnen herkennen.	3.a een eenvoudig telefoongesprek houden.	
	3.b informatie thuis en op school uitwisselen.	
	3.c informatie beoordelen op betrouwbaarheid en hierop adequaat reageren.	
HOUDING		
De leerling		
- is bereid om zich te houden aan de gespreksregels en aan de gespreksstrategieën.		
- toont initiatief om een gesprek aan te gaan in het Papiamento met leeftijdsgenoten en volwassenen.		
- voelt zich op zijn gemak tijdens een gesprek.		
- is bereid zich te houden aan de beleefdheids- en omgangsvormen die specifiek zijn voor het Papiamento.		
- is gemotiveerd zijn woordkeuze aan de situatie en gesprekspartners aan te passen.		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Papiamentu	
Domein	Gespreksvaardigheid	
Kerndoel 3	De leerling is in staat om eenvoudige gesprekken te voeren over vertrouwde onderwerpen uit het dagelijks leven in formele en informele communicatie.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. betekenis van woorden en zinnen herkennen in formele en informele contexten.	1.a woorden begrijpen en zinnen interpreteren in formele en informele contexten.	
2. beleefdheidsregels en omgangsvormen herkennen.	2.a de beleefdheidsregels en omgangsvormen in het Papiamentu toepassen.	
3. belangrijke strategieën en aspecten van een discussie en overleg herkennen.	3.a deelnemen aan discussies en overleg. 3.b kritisch luisteren naar een voorstel en/of mening. 3.c op zijn beurt wachten. 3.d anderen uit laten spreken. 3.e zich houden aan het doel, thema en gesprekslijn. 3.f zijn gedachten en ideeën onder woorden brengen. 3.g zijn opinie onder woorden brengen en argumenteren.	
4. eigen gespreksdoel tot uitdrukking brengen.	4.a zijn eigen gespreksdoel tot uitdrukking brengen. 4.b het doel van de gesprekspartner begrijpen en hierop adequaat reageren. 4.c het verschil tussen formele en informele gespreksituaties herkennen. 4.d instructie geven en het proces controleren tijdens instructie.	
5. het doel van doorvragen herkennen.	5.a doelgericht doorvragen om informatie te verwerven. 5.b informatie vragen en uitwisselen: op school, thuis en bij instanties. 5.c informatie beoordelen en hierop adequaat reageren. 5.d uitleg en beschrijving vragen.	
6. de functie van non-verbale taal herkennen.	6.a woorden ondersteunen met non-verbale taal.	
7. de debattechnieken herkennen.	7.a zich houden aan de vastgestelde regels. 7.b een standpunt verdedigen met valide argumenten. 7.c een gesprekspartner overtuigen. 7.d informatie op beknopte wijze samenvatten.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - is gemotiveerd om gespreksstrategieën te selecteren en toe te passen. - neemt het initiatief om een gesprek te beginnen, gaande te houden en anderen erbij te betrekken. - toont respect voor leeftijdsgenoten en volwassenen in het gebruik van zijn vocabulaire en omgangsvormen. - durft zijn mening met argumenten te uiten op een rustige toon. - toont waardering voor mening en argumenten van anderen. 		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Papiamentu	
Domein	Leesvaardigheid	
Subdomein	Technisch en begrijpend lezen	
Kerndoel 4	De leerling is in staat om eenvoudige teksten over alledaagse onderwerpen die aansluiten bij zijn leefwereld te lezen om te communiceren en kennis, informatie en instructie te verwerven en te verwerken.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. de lettertekens en de uitspraak in het Papiamentu herkennen.	1.a de uitspraak van alle lettertekens onderscheiden en correct uitspreken.	
	1.b alle lettergrepen in een woord herkennen en lezen.	
	1.c alle lettercombinaties en vaste letterpatronen in woorden en zinnen lezen.	
	1.d woordgroepen in zinnen en teksten lezen.	
	1.e letterpatronen lezen van eenvoudige leenwoorden (vreemde taal).	
2. eenvoudige woorden herkennen in specifieke contexten, ook in zinsverband en tekstverband.	2.a gebruik maken van de context om met de juiste intonatie woorden en zinnen in een tekst goed te lezen.	
	2.b de zin in de juiste woordgroepen verdelen en lezen.	
	2.c rekening houden met de leestekens tijdens het lezen.	
	2.d de juiste toon, intonatie en melodie toepassen tijdens het lezen.	
	2.e makkelijke teksten hardop voorlezen.	
3. het doel van de informatieve en instructieve teksten herkennen.	3.a het doel van de informatieve en instructieve tekst onderscheiden.	
	3.b specifieke informatie en instructie uit verschillende soorten teksten afleiden.	
	3.c de leesstijl aanpassen aan tekstsoorten.	
HOUDING		
De leerling		
- is gemotiveerd en gedisciplineerd om zich in te zetten om zijn leestechniek te verbeteren.		
- is bereid zich een leesgewoonte eigen te maken.		
- is gemotiveerd om informatie en instructie uit teksten te halen.		
- is bereid kritisch en creatief met leesteksten om te gaan.		

Vormingsgebied	Taal en communicatie
Vak	Papiamentu
Domein	Leesvaardigheid
Subdomein	Technisch en begrijpend lezen
Kerndoel 4	De leerling is in staat om eenvoudige teksten over alledaagse onderwerpen die aansluiten bij zijn leefwereld te lezen om te communiceren en kennis, informatie en instructie te verwerven en te verwerken.
Cyclus	2
KENNIS	VAARDIGHEID
De leerling leert	De leerling kan
Technisch lezen	
1. de technische leesstrategieën herkennen.	1.a de leestekens en zinsdelen in de juiste context van de tekst lezen. 1.b duidelijk en hardop lezen. 1.c technieken van vooruit lezen toepassen. 1.d intonatie en melodie toepassen. 1.e in juiste tempo lezen en rustpauze handhaven. 1.f een duidelijke uitspraak en articulatie hanteren. 1.g onbekende woorden en leenwoorden in de context correct uitspreken.
Begrijpend lezen	
2. de verschillende vormen van lezen herkennen.	2.a de leesstrategieën bij de verschillende vormen van lezen toepassen: oriënterend lezen, globaal lezen en intensief lezen. 2.b de betekenis van nieuwe of onbekende woorden uit de context afleiden.
3. verschillende soorten teksten herkennen.	3.a in verschillende soorten teksten het doel aangeven: informatieve, persuasieve, instructieve, appellatieve en recreatieve teksten. 3.b de leesstrategieën toepassen bij verschillende soorten teksten. 3.c gebruik maken van teksten om informatie op te zoeken, informatie te selecteren, informatie te verwerken en informatie te evalueren op een effectieve of efficiënte manier.
4. verschillende tekstvormen herkennen.	4.a specifieke informatie uit verschillende tekstvormen interpreteren: (schema's, grafieken, formuleren, tabellen, digitale bronnen, brieven, poster, folders etc.). 4.b informatie halen uit een schema, recensie of samenvatting en deze uitwerken.
5. basiselementen van een tekst herkennen.	5.a de basiselementen uit een tekst halen: personages, plaats, gebeurtenis/plot, probleem/intriges, oplossing, sfeer, motief, thema, subthema, essentie en boodschap/moraal.
6. vorm en structurelementen van een tekst herkennen.	6.a de structuur van een tekst aangeven: inleiding, kern, slot. 6.b de vorm van de tekst aangeven.
Intensief lezen	
7. Informatie, instructie, stellingen en meningen herkennen in verschillende teksten.	7.a de hoofdgedachte en de bijgedachte uit een tekst halen. 7.b de relatie tussen oorzaak en gevolg, tegenstelling, gelijkenis en verschil uit de tekst halen. 7.c een tekst of een deel van een tekst samenvatten en een conclusie trekken. 7.d argument uit de tekst halen.

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Papiamentu	
Domein	Leesvaardigheid	
Subdomein	Technisch en begrijpend lezen	
Kerndoel 4	De leerling is in staat om eenvoudige teksten over alledaagse onderwerpen die aansluiten bij zijn leefwereld te lezen om te communiceren en kennis, informatie en instructie te verwerven en te verwerken.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert 8. verschillende informatiebronnen herkennen.	De leerling kan 8.a verschillende informatiebronnen raadplegen (woordenboek, encyclopedie, krant, tijdschrift, atlas en internet). 8.b informatie, instructie, stelling en opinie van verschillende bronnen vergelijken en beoordelen.	
HOUDING		
De leerling <ul style="list-style-type: none"> - is gemotiveerd om de juiste leesstrategieën toe te passen. - is gedisciplineerd om zijn leesteknik te verbeteren. - is bereid zich een leesgewoonte eigen te maken. - is effectief bij het interpreteren van informatie en instructies. - is creatief bij het samenvatten van de hoofpunten van de teksten. 		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Papiamentu	
Domein	Leesvaardigheid	
Subdomein	Kinderboeken en jeugdliteratuur	
Kerndoel 5	De leerling is in staat om eenvoudige korte fragmenten en boeken van jeugdliteratuur belevend te lezen en zijn leefwereld te verbreden.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. verschillende basale structurelementen en vormen herkennen.	1.a verschillende basale structurelementen onderscheiden. 1.b verschillende vormen van teksten onderscheiden. 1.c het hoofdthema in een verhaal aangeven. 1.d de hoofdfiguren onderscheiden.	
2. de verschillende waarden in verhalen herkennen.	2.a het expressieve en creatieve gedeelte van een eenvoudig verhaal aangeven. 2.b de verschillende emoties in een eenvoudig kinderboek onderscheiden. 2.c relaties leggen tussen werkelijkheid en fantasie.	
3. lezen als een bron van plezier herkennen.	3.a de humoristische kant en het dramatische gedeelte in een eenvoudig kinderboek aangeven 3.b een fragment uit een gedicht of verhaal navertellen. 3.c relatie tussen literatuur/lectuur en leesplezier aangeven. 3.d zich inleven in de gevoelens van de personages. 3.e de emotie van de personages beschrijven. 3.f met een medeleerling praten en belevingen uitwisselen omtrent een eenvoudig kinderboek. 3.g zijn leesvoorkeur aangeven en uiten.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - is bereid zich een leescultuur eigen te maken. - is bereid leesplezier te beleven bij het lezen van kinderboeken. - is gemotiveerd om zich in te leven in gebeurtenissen en personages van een boek. - is bereid om zich uit te leven in de fantasie van een verhaal of boek. 		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Papiamentu	
Domein	Leesvaardigheid	
Subdomein	Kinderboeken en jeugdliteratuur	
Kerndoel 5	De leerling is in staat om eenvoudige korte fragmenten en boeken van jeugdliteratuur belevend te lezen en zijn leefwereld te verbreden.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. de verschillende genres in de literatuur herkennen.	1.a verschillende genres literatuur lezen en voorlezen: proza, gedichten en theater. 1.b verschil aangeven tussen vorm en structuur van de verschillende literatuurggenres.	
2. het thema en de hoofdgedachte van een boek of van een fragment herkennen.	2.a het thema en de hoofdgedachte van een boek of van een fragment aangeven.	
3. de verschillende waarden in narratieve en literaire teksten herkennen	3.a het expressieve en creatieve gedeelte van een literaire tekst aangeven. 3.b de humoristische kant en het dramatische gedeelte in een literaire tekst aangeven. 3.c de verschillende emoties in een literaire tekst onderscheiden. 3.d relaties leggen tussen werkelijkheid en fantasie.	
4. de personages in een literaire tekst en in een fragment herkennen.	4.a de karakteristieken van hoofdpersonen beschrijven. 4.b de gevoelens en attitudes van de personages beschrijven. 4.c fictieve en non-fictieve karakteristieken van de personages en gebeurtenissen van elkaar onderscheiden.	
5. de chronologische lijn van de gebeurtenissen uit een literaire tekst herkennen.	5.a de gebeurtenissen op een chronologische lijn aangeven.	
6. de expressieve, culturele en recreatieve waarde van de literatuur herkennen.	6.a de expressieve en culturele elementen in de tekst aangeven en interpreteren.	
7. de literatuur herkennen als bron voor plezier en als creatieve manier van expressie.	7.a de gedichten en verhalen parafaseren en samenvatten. 7.b de literatuur beleven als plezierbron en creatieve manier van expressie. 7.c de emotie en argumenten van de personages uit de tekst evalueren. 7.d commentaar geven en van gedachten wisselen met een partner over een gelezen tekst. 7.e zijn literaire voorkeur aangeven en verwoorden.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - is bereid een eigen leesgewoonte en leescultuur te ontwikkelen. - kan zich inleven in de gevoelens van de personages en de gebeurtenissen van een verhaal of van een boek. - is creatief bij het interpreteren van de hoogtepunten/gebeurtenissen van een verhaal of van een boek. - is bereid om met anderen van gedachten te wisselen over fragmenten of delen van een boek. - kan door de creativiteit en originaliteit van een tekst leesplezier beleven. 		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Papiamentu	
Domein	Schrijfvaardigheid	
Kerndoel 6	De leerling is in staat om eenvoudige teksten te schrijven over alledaagse onderwerpen die aansluiten bij zijn leefwereld.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHED	
De leerling leert	De leerling kan	
1. de juiste schrijfhouding en de juiste positie van hand en materiaal herkennen.	1.a technisch goed schrijven. 1.b de juiste pengreep, juiste lettervorming en de juiste schrijfrichting hanteren. 1.c de letters en cijfers correct schrijven. 1.d een tekst correct overschrijven.	
2. bepaalde basale schrijfstrategieën herkennen.	2.a de basale schrijfstrategieën toepassen: plannen, voorbereiden en formuleren. 2.b zijn gedachte en fantasie verwoorden en opschrijven. 2.c een gebeurtenis in volgorde verwoorden en opschrijven. 2.d een verhaal afmaken of schrijven. 2.e een object en een tekening eenvoudig beschrijven.	
3. de schriftelijke communicatievormen herkennen (formele en informele).	3.a de beleefdheidsvormen toepassen. 3.b een bericht schrijven. 3.c zijn gevoelens uitdrukken. 3.d formulieren invullen.	
4. het correcte woordbeeld van eenvoudige alledaagse objecten herkennen.	4.a de namen van eenvoudige alledaagse objecten correct schrijven.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - is bereid zich een juiste schrijfhouding aan te kweken. - toont de bereidwilligheid om nauwkeurig en netjes te schrijven. - neemt het initiatief om zich schriftelijk uit te drukken. - is bereid effectief en creatief te zijn in het schrijven van mededelingen en verhaaltjes. 		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Papiamentu	
Domein	Schrijfvaardigheid	
Kerndoel 6	De leerling is in staat om eenvoudige teksten te schrijven over alledaagse onderwerpen die aansluiten bij zijn leefwereld.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. schrijfstrategieën herkennen.	1.a de schrijfstrategieën toepassen: denken, oriënteren, voorbereiden, formuleren, reflecteren en herschrijven.	
	1.b de schrijfstrategieën toepassen om een verhaal, (kranten)artikel en verslag te schrijven.	
	1.c zijn manier van schrijven aan het doel en de context aanpassen (functioneel gebruik van de taal).	
2. verschillende tekstdoelen herkennen: informatief, instructief en recreatief.	2.a teksten opschrijven met een specifiek doel: informatief, instructief, recreatief.	
3. de formele vorm en structuur van functionele communicatie voor verschillende gelegenheden herkennen.	3.a persoonlijke brieven schrijven.	
	3.b een tekst schrijven om te bedanken, aan te moedigen, te stimuleren, te feliciteren, te troosten en uit te nodigen.	
	3.c een aanvraag, formuleren en enquêtes invullen.	
	3.d eenvoudige notities maken gedurende een eenvoudige presentatie, bespreking of overleg.	
4. structuur en basale elementen van narratieve/creatieve teksten noemen.	4.a taal gebruiken om zich schriftelijk op een expressieve en creatieve manier uit te drukken.	
	4.b zijn ideeën in structurele vorm neerzetten.	
	4.c figuratieve taal gebruiken in een schriftelijke tekst.	
HOUDING		
De leerling		
- is gemotiveerd om de basale schrijfstrategieën toe te passen.		
- neemt het initiatief om zich schriftelijk effectief en creatief uit te drukken.		
- is bereid zijn werk kritisch te reviseren.		
- is bereid de omgangsvormen en conventies te hanteren tijdens de schriftelijke communicatie.		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Papiamentu	
Domein	Taalbeschouwing	
Subdomein	Taalbegrippen	
Kerndoel 7	Het kind is in staat om met taalbegrippen om te gaan om bepaalde taalverschijnselen te benoemen binnen het taalonderwijs en heeft kennis van regels en begrippen voor correct taalgebruik.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
Woordenschat		
1. strategieën herkennen om woordbetekenissen te achterhalen uit de context.	1.a de betekenis afleiden uit een eenvoudige context. 1.b een beeldwoordenboek raadplegen voor een woordbetekenis. 1.c woorden begrijpen aan de hand van intonatie.	
2. dagelijks taalgebruik herkennen.	2.a dagelijks taalgebruik begrijpen en gebruiken. 2.b eenvoudige woorden associëren aan concepten. 2.c woorden categoriseren. 2.d woorden en concepten gebruiken die hem in staat stellen om over taal te spreken en na te denken.	
3. specifiek schooltaalgebruik herkennen.	3.a specifieke schooltaal begrijpen (receptief). 3.b specifieke schooltaal gebruiken (productief).	
Taalbegrippen		
4. de verschillende functies van woorden in zinnen herkennen.	4.a de functie van woorden onderscheiden: werkwoorden, zelfstandig naamwoord, bijvoeglijk naamwoord, bijwoord, lidwoord, telwoorden, persoonlijke voornaamwoorden en bezittelijke voornaamwoorden.	
5. de verschillende functies van soorten zinnen herkennen.	5.a de functie en het gebruik van verschillende soorten zinnen begrijpen: - de affirmatieve zin; - de ontkennende zin; - de vragende zin; - de gebiedende zin; - de uitroepzin.	
6. eenvoudige structuur/ordening van de woorden in zinnen herkennen.	6.a de ordening van woorden en zinsdelen toepassen in verschillende soorten zinnen. 6.b een woord vervangen in een zin. 6.c een woord verplaatsen in een zin. 6.d de tijdsindicator in zinnen onderscheiden. 6.e de tijd aangeven in zinnen. 6.f de tijd veranderen in zinnen.	
7. eenvoudige (taal) vorm en structuur herkennen in een tekst.	7.a verschillende vormen, structuren en delen van een tekst onderscheiden zoals: titel, inleiding, kern en slot.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - is bereid de betekenisrelaties te zien tussen woorden en concepten. - toont initiatief om zich te houden aan de regels van de taal. - is bereid na te denken over de tijden en de zinsstructuren. - is bereid om zich uit te drukken in correcte zinnen. - is bereid na te denken over zijn woord- en taalgebruik. 		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Papiamentu	
Domein	Taalbeschouwing	
Subdomein	Taalbegrippen	
Kerndoel 7	Het kind is in staat om met taalbegrippen om te gaan om bepaalde taalverschijnselen te benoemen binnen het taalonderwijs en heeft kennis van regels en begrippen voor correct taalgebruik.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
Woordenschat		
1. strategieën herkennen om betekenisrelaties van woorden en zinnen uit de context te halen.	1.a de betekenisrelatie van onbekende woorden uit de context herleiden. 1.b woordbetekenissen in verschillende bronnen opzoeken (descriptieve woordenboek, tweetalige woordenboeken, woordenlijst). 1.c de betekenisrelatie leggen tussen woorden, concepten in verschillende contexten.	
2. niet-alledaagse woorden in de juiste context herkennen.	2.a de betekenis van niet-alledaagse woorden in de juiste context plaatsen en interpreteren. 2.b de betekenis van woorden onderscheiden en interpreteren aan de hand van intonatie. 2.c synoniemen, antoniemen en homoniemen van woorden aangeven.	
3. specifieke schooltaalconcepten herkennen.	3.a woorden en concepten die specifiek op school worden gebruikt, onderscheiden en interpreteren. 3.b relatie leggen tussen woorden en concepten in dagelijkse en specifieke contexten. 3.c de betekenisrelatie die bestaat tussen woorden en concepten, uitdrukkingen en spreekwoorden interpreteren. 3.d gezegdes en spreekwoorden in de juiste context interpreteren. 3.e figuurlijk taalgebruik toepassen.	
Taalbegrippen		
4. gebruik en functies van woorden op zinsniveau herkennen.	4.a de functie van woorden in een zin correct uitleggen en toepassen: werkwoord, zelfstandig naamwoord, lidwoord, bijvoeglijk naamwoord, bijwoord, voegwoord, persoonlijk voornaamwoord, bezittelijk voornaamwoord, betrekkelijk voornaamwoord, telwoord, en tussenwerpsel. 4.b woorden en concepten beheersen die hem in staat stellen om over de taal na te denken en te spreken. 4.c ingewikkelde woordformatie en structuur van woorden onderscheiden: enkelvoud, meervoud, compositie en derivatie.	
5. het gebruik en de functies van verschillende soorten zinnen herkennen.	5.a de functies van verschillende soorten zinnen in de juiste context toepassen: - affirmatieve zin; - ontkennde zin; - vragende zin; - gebiedende zin; - uitroepzin. 5.b volgorde principe en formatie van zinnen toepassen: opbouw van eenvoudige en samengestelde zinnen.	

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Papiamentu	
Domein	Taalbeschouwing	
Subdomein	Taalbegrippen	
Kerndoel 7	Het kind is in staat om met taalbegrippen om te gaan om bepaalde taalverschijnselen te benoemen binnen het taalonderwijs en heeft kennis van regels en begrippen voor correct taalgebruik.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
6. de tijd in een zin herkennen.	6.a tijdsaanduiding in de juiste context toepassen: tegenwoordige, toekomstige en verleden tijd.	
7. eenvoudige vorm en structuur op tekstniveau herkennen.	7.a zinnen, alinea's, introductie, kern en slot in een tekst onderscheiden en aangeven. 7.b de relatie tussen zinnen, alinea's en tekstdelen aangeven.	
8. De volgende begrippen van tekstkennis herkennen: standpunt, feit, mening, argument, gespreksvormen en tekstsoorten.	8.a de functie van de volgende begrippen van tekstkennis aangeven: standpunt, feit, mening, argument, gespreksvormen en tekstsoorten tijdens/in communicatie over geschreven en gesproken taal.	
9. De volgende begrippen betreffende de opmaak van geschreven teksten herkennen en benoemen: bladzijde, woord, zin, hoofdletter, uitspraak, titel, hoofdstuk, paragraaf, regel en alinea.	9.a de namen van tekstopmaak functioneel gebruiken in communicatie over geschreven en gesproken taal	
10. grammaticale regels herkennen.	10.a de grammaticale regels in zinnen en teksten toepassen.	
11. correcte zinsconstructie herkennen.	11.a eigen teksten reviseren en corrigeren, voor wat betreft woordbeeld en correcte zinsconstructie.	
Reflectie op taal en communicatie		
12. de functie van woord, zin en tekst herkennen in concrete situaties van de taal.	12.a reflecteren op eigen en andermans uitspraak en taalgebruik op woordbeeld en correcte zinsconstructie. 12.b reflecteren op non-verbale invloed. 12.c berichten interpreteren in: boeken, tijdschriften, kranten, audiovisuele media, nieuws, discussie en debat. 12.d voorbeelden geven van woordfunctie, zinsfunctie, tekstfunctie en beeldfunctie in concrete taalsituaties: sociale regels en normen, taalcultuur, soorten teksten.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - is bereid de betekenisrelaties te zien tussen woorden en concepten. - is bereid na te denken over eigen taalgebruik, woordgebruik, tijdgebruik en zinsstructuren. - toont discipline om zich te houden aan de regels van de taal. - is gemotiveerd om te reflecteren over eigen taalgedrag, taalcultuur en communicatie. 		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Papiamentu	
Domein	Taalbeschouwing	
Subdomein	Taalverzorging: leestekens en spelling	
Kerndoel 8	De leerling is in staat om woorden te spellen waarvan de betekenis en de verklaring bekend zijn in standaard Papiamentu van Aruba.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. correcte en duidelijke uitspraak van woorden herkennen in informele en formele situaties.	1.a de juiste uitspraak van woorden en zinnen toepassen in formele en informele situaties.	
2. functie van woord, zin en tekst in formele en informele situaties herkennen.	2.a nadenken over het gebruik van eigen taal en die van anderen in een formeel of informeel gesprek.	
3. klankzuivere woorden en samengestelde klanken herkennen.	3.a klankzuivere woorden en samengestelde klanken correct spellen.	
4. de afbreekregels herkennen.	4.a afbreekregels meestal correct toepassen.	
5. het gebruik van de volgende leestekens herkennen: punt, vraagtekens, uitroepetekens, komma's.	5.a de volgende leestekens meestal correct toepassen; punten bij zinsmarkering, vraagtekens, uitroepetekens, komma's.	
6. regels voor meervoudsvorming voor gebruik van zelfstandige naamwoorden herkennen.	6.a de meervoudsvorming van zelfstandige naamwoorden bij telwoorden en lidwoorden meestal correct toepassen.	
7. het gebruik van hoofdletters herkennen.	7.a het gebruik van hoofdletters toepassen: begin van een zin en eigennamen.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - staat open voor het aanleren van spellingsregels in het Papiamentu. - streeft naar zorgvuldigheid bij het spellen. - is consequent in het gebruik van de spellingsregels. - streeft naar zorgvuldigheid in het spellen. - is bereid eigen geschreven teksten te reviseren op spelling en grammatica. 		

Vormingsgebied	Taal en communicatie
Vak	Papiamentu
Domein	Taalbeschouwing
Subdomein	Taalverzorging: leestekens en spelling
Kerndoel 8	De leerling is in staat om woorden te spellen waarvan de betekenis en de verklaring bekend zijn in standaard Papiamentu van Aruba.
Cyclus	2
KENNIS	VAARDIGHEID
De leerling leert	De leerling kan
1. Correcte uitspraak van woorden en zinsformulering/-constructie herkennen.	1.a de correcte uitspraak van woorden toepassen. 1.b de correcte zinsformulering/-constructie toepassen. 1.c zijn taalgebruik op de context afstemmen.
2. Spellingsregels van Aruba herkennen.	2.a de spellingsregels van Aruba toepassen voor: klinker en medeklinker, twee- en drieklanken.
3. Leestekens herkennen.	3.a Leestekens toepassen: - hoofdletters en punten bij zinsmarkering; - vraagtekens, uitroepetekens en aanhalingstekens; - hoofdletters bij eigennamen en directe rede; - komma's, dubbele punt. 3.b de functies van interpuncties in teksten begrijpen en toepassen: - punt, komma, vraagteken, uitroepeten en dubbele punt. 3.c de regels voor hoofdlettergebruik toepassen. 3.d de basisregels van losschrijven en samenvoegen van samengestelde woorden toepassen.
4. Regels voor meervoudsvorming van zelfstandige naamwoorden herkennen.	4.a de meervoudsvorming van zelfstandige naamwoorden bij telwoorden, lidwoorden, werkwoorden en aanwijzende naamwoorden meestal correct toepassen.
5. Gestandaardiseerde spelling van Papiamentu herkennen.	5.a woorden uit de volgende spellingscategorieën correct schrijven: - klankzuivere woorden: woorden die geschreven zijn zoals in standaard Papiamentu van Aruba uitgesproken worden; - tweeklanken, drieklanken en digrafen; - gebruik van koppelteken.
HOUDING	
De leerling	
- staat open voor het aanleren van spellingsregels in het Papiamentu.	
- streeft naar zorgvuldigheid bij het spellen.	
- is consequent in het gebruik van de spellingsregels.	
- streeft naar zorgvuldigheid in het spellen.	
- is bereid eigen geschreven teksten te reviseren op spelling en grammatica.	

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Papiamento	
Domein	Kennis van land en cultuur	
Kerndoel 9	De leerling is in staat om het Papiamento als een belangrijk aspect van de nationale identiteit en als drager van de cultuur te herkennen en te waarderen.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. Arubaanse culturele gewoontes en feesten in zijn belevingswereld herkennen.	1.a Arubaanse culturele gewoontes en de betekenis ervan aanduiden: Aña nobo, Dia di Betico, Hymno y Bandera, Carnaval, Deragai.	
2. Arubaanse culturele gebruiksartikelen herkennen.	2.a juiste benaming voor Arubaanse culturele gebruiksartikelen benoemen: belangrijkste typische muziekinstrumenten en typisch eten.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - heeft respect voor het Papiamento als nationale identiteit. - heeft respect voor culturele gewoontes van Aruba. - staat open voor het behoud de Arubaanse cultuur. 		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Papiamento	
Domein	Kennis van land en cultuur	
Kerndoel 9	De leerling is in staat om het Papiamento als een belangrijk aspect van de nationale identiteit en als drager van de cultuur te herkennen en te waarderen.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. de Arubaanse culturele gewoontes en feesten herkennen.	1.a Arubaanse culturele gewoontes en de betekenis ervan aanduiden: dande, cuaresma, begrafenis en rouwen, folklore en typische muziek.	
2. verschillende Arubaanse culturele uitingen herkennen.	2.a Arubaanse culturele gebruiksartikelen benoemen en de betekenis aangeven: monumenten, cah'i orgel, steelband, asambeho, typische eten, typische muziekinstrumenten.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - heeft respect voor het Papiamento als nationale identiteit. - heeft respect voor culturele gewoontes van Aruba. - staat open voor het behoud de Arubaanse cultuur. 		

Visie van het vak Nederlands

In 2003 werd het Papiamentu als tweede officiële taal geïntroduceerd naast de Nederlandse taal. Het onderdeel van ons bestuursstelsel namelijk de wetgevende macht met zijn rechtssysteem is een Nederlands systeem gebleven. Zo worden de wetten in het Nederlands samengesteld en gepubliceerd. Voor de maatschappelijke redzaamheid en voor kritische burgerschap biedt een voldoende beheersing van deze taal voordelen.

Ook in het onderwijs speelt Nederlands een grote rol, waar het namelijk vanaf het voortgezet onderwijs als instructietaal wordt gehanteerd. Ook het materiaal dat in dit onderwijs en in het hoger onderwijs wordt aangeboden, is in de Nederlandse taal. Het grootste deel van onze studenten kiest later voor een vervolgstudie in Nederland, waar een degelijke beheersing van de Nederlandse taal een eis is om succesvol een hogere studie te volgen.

Voor een deel van onze bevolking is Nederlands de taal die thuis wordt gesproken, namelijk de Nederlandstalige migranten.

<p>Kijk- en luistervaardigheid Audiovisuele communicatiemiddelen bieden mogelijkheden om informatie en kennis te verwerven en functioneel te communiceren. In het dagelijks leven en in het onderwijs moet de school aandacht besteden aan de ontwikkeling van de kijk- en luistervaardigheid van de leerlingen.</p>
<p>Spreekvaardigheid Een leerling leert zijn mondelinge, sociale en cognitieve vaardigheid ontwikkelen tijdens informele en formele situaties op school en buiten school. Tijdens dit proces leert hij het woord te voeren en verschillende monologen te houden, en zijn taalgebruik telkens aan te passen aan zijn publiek en aan de situatie.</p>
<p>Gespreksvaardigheid In verschillende soorten gesprekken leert de leerling de taal te gebruiken als interactiemiddel met zijn gesprekspartners. Tijdens dit proces leert hij het gesprek gaande te houden en deel te nemen aan een dialoog, discussie en onderhandeling in formele en informele situaties.</p>
<p>Leesvaardigheid Het kunnen lezen is een basale behoefte en noodzaak in het leven van alle leerlingen. Het is een continu proces van technisch tot begrijpend lezen. De leerlingen leren hun cognitieve, analytische en kritische leesvermogen ontwikkelen. Tevens leren zij plezier te beleven in narratieve teksten en jeugdboeken.</p>
<p>Schrijfvaardigheid Het schrijven is een basale en belangrijke vaardigheid in onze samenleving. De leerling leert zijn gedachten en boodschappen te verwoorden in zinnen en teksten om zodoende op efficiënte en creatieve manier te communiceren.</p>
<p>Taalbeschouwing De leerling is in staat na te denken over woordgebruik, woordbetekenissen, zinsstructuren en grammatica. Dit bewustwordingsproces is noodzakelijk om goed en efficiënt te kunnen communiceren tijdens het luisteren, spreken, praten, schrijven en lezen. Taal is een middel om kennis en informatie te verwerven en te verwerken. Door de taal te gebruiken om te leren denken kan hij verbanden zien tussen oorzaak en gevolg. Hij leert argumenteren en de argumenten van anderen beter begrijpen.</p>
<p>Kennis van land en cultuur De leerling wordt blootgesteld aan zijn eigen cultuur en die van anderen en zet verschillende talen in, om wereldwijd te communiceren. Ook is er erkenning van gewoonten, waardering van culturen afkomstig van landen/eilanden waar verschillende talen gesproken worden.</p>

Overzicht van de kerndoelen het vak Nederlands

Nederlands	Pag.	
	Cyclus	
	1	2
Kerndoel 1 De leerling is in staat om te kijken en te luisteren om informatie en instructie uit eenvoudige teksten over alledaagse, concrete onderwerpen of over onderwerpen, die aansluiten bij zijn leefwereld te begrijpen en te verwerven.	65	67
Kerndoel 2 De leerling is in staat om in eenvoudige bewoordingen een beschrijving te geven, informatie te geven, verslag uit te brengen en instructie te geven in alledaagse situaties in formele en informele communicatie.	68	69
Kerndoel 3 De leerling is in staat om eenvoudige gesprekken te voeren met een medeleerling of met een Nederlandssprekende over vertrouwde onderwerpen uit het dagelijks leven in formele en informele communicatie.	70	71
Kerndoel 4 De leerling is in staat om eenvoudige teksten te lezen over alledaagse onderwerpen om te communiceren en informatie, instructie en kennis te verwerven en te verwerken.	72	73
Kerndoel 5 De leerling is in staat om eenvoudige korte fragmenten en boeken van jeugdliteratuur belevend te lezen en zijn leefwereld te verbreden.	74	75
Kerndoel 6 De leerling is in staat om eenvoudige teksten te schrijven over alledaagse onderwerpen, die aansluiten bij zijn leefwereld.	76	77
Kerndoel 7 De leerling is in staat om met taalbegrippen om te gaan om bepaalde taalverschijnselen te benoemen binnen het taalonderwijs en heeft kennis van regels en begrippen voor correct taalgebruik.	78	79
Kerndoel 8 De leerling is in staat om woorden te spellen waarvan de betekenis en de verklaring bekend zijn in standaard-Nederlands.	81	82
Kerndoel 9 De leerling is in staat om de belangrijkste aspecten/componenten van het land en de cultuur van de oorspronkelijke spreker van de vreemde taal Nederlands te herkennen.	84	84

Kerndoelen van het vak Nederlands

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Nederlands	
Domein	Kijk- en luistervaardigheid	
Kerndoel 1	De leerling is in staat om te kijken en te luisteren om informatie en instructie uit eenvoudige teksten over alledaagse, concrete onderwerpen of over onderwerpen, die aansluiten bij zijn leefwereld te begrijpen en te verwerven.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. de uitspraak van de Nederlandse taal herkennen.	1.a het Nederlands onderscheiden van andere talen aan de hand van klanken en uitspraak.	
2. de basale kijk- en luisterstrategieën herkennen.	2.a de aangeleerde basale kijk- en luisterstrategieën van de moedertaal in de Nederlandse taal toepassen.	
3. het doel van een gesproken tekst herkennen.	3.a het doel in een gesproken tekst aangeven: - instructies; - informatie; - aankondiging; - vermaak; - dagelijkse gebeurtenissen.	
4. de vorm van de gesproken tekst herkennen.	4.a de vorm van een gesproken tekst aangeven: versje, liedje, verhaal, reclame. 4.b een vraag, mededeling en een uitroep onderscheiden aan de hand van intonatie.	
5. de woorden en begrippen van de schooltaal herkennen.	5.a de woorden en begrippen van de schooltaal onderscheiden. 5.b de functie van de schooltaal begrijpen.	
6. de betekenis van woorden en korte zinnen herkennen.	6.a adequaat reageren op simpele instructies en informaties over dagelijkse gebeurtenissen. 6.b begrip tonen door adequaat te reageren op mededelingen tijdens activiteiten in de klas. 6.c woorden, zinnen en boodschappen in de juiste context interpreteren. 6.d eenvoudige instructies en informaties begrijpen. 6.e adequaat reageren op eenvoudige, veel voorkomende conventies en omgangsvormen zoals beleefdheidsvormen.	
7. de basiselementen uit een eenvoudig gesproken tekst herkennen: personen, gebeurtenissen en plaats.	7.a basiselementen van een eenvoudig gesproken tekst aangeven: personen, gebeurtenissen en plaats.	
8. de kijk- en luisterstrategieën herkennen om informatie en instructies uit audiovisuele teksten te halen.	8.a de kijk- en luisterstrategieën van de moedertaal toepassen om informatie en instructies uit audiovisuele teksten te halen: zoeken en begrijpen.	
9. de basiselementen uit audiovisuele middelen herkennen: personen, gebeurtenissen en plaats.	9.a basiselementen uit eenvoudige audiovisuele middelen aangeven: personen, gebeurtenissen en plaats. 9.b non-verbale aspecten van audiovisuele middelen uitleggen.	

Vormingsgebied	Taal en communicatie
Vak	Nederlands
Domein	Kijk- en luistervaardigheid
Kerdoel 1	De leerling is in staat om te kijken en te luisteren om informatie en instructie uit eenvoudige teksten over alledaagse, concrete onderwerpen of over onderwerpen, die aansluiten bij zijn leefwereld te begrijpen en te verwerven.
Cyclus	1
HOUDING	
De leerling	
<ul style="list-style-type: none"> - staat open om te luisteren en te kijken naar teksten en audiovisuele middelen in de Nederlandse taal. - is gemotiveerd om het Nederlands te leren. - heeft waardering voor het Nederlands. - heeft respect voor Nederlandssprekenden in de samenleving.	

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Nederlands	
Domein	Kijk- en luistervaardigheid	
Kerndoel 1	De leerling is in staat om te kijken en te luisteren om informatie en instructie uit eenvoudige teksten over alledaagse, concrete onderwerpen of over onderwerpen, die aansluiten bij zijn leefwereld te begrijpen en te verwerven.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. strategieën herkennen bij globaal, selectief, intensief en kritisch luisteren.	1.a de voorkennis in luisterstrategieën inzetten en toepassen voor, tijdens en na het luisteren. <ul style="list-style-type: none"> - globaal luisteren; - selectief luisteren; - intensief luisteren; - kritisch luisteren. 	
2. het doel en het thema van een tekst herkennen.	2.a het doel en het thema van een gesproken tekst aangeven en interpreteren. 2.b instructies en informatie begrijpen en adequaat reageren: <ul style="list-style-type: none"> - bijvoorbeeld nieuws, evenement, actualiteit en mondelinge opdrachten; - eenvoudige instructies volgen; - samengestelde instructies volgen. 	
3. de structuur en de vorm van een tekst herkennen.	3.a de verschillende soorten teksten aangeven en interpreteren: instructieve, informatieve en narratieve teksten. 3.b zijn luisterhouding aanpassen om informatie en boodschap uit de tekst te halen: teksten met eenvoudige structuur en weinige informatie begrijpen (verwijswoorden, verbindingswoorden en signaalwoorden).	
4. de belangrijkste hoofdzaken van een mondelinge boodschap of van een gesprek op aangepast niveau voor zijn ontwikkeling herkennen.	4.a de belangrijkste boodschap aangeven: <ul style="list-style-type: none"> - de hoofdlijn van eenvoudige, voorgelezen verhalen begrijpen; - de hoofdpunten van korte, duidelijke berichten op radio, televisie of internet begrijpen als de onderwerpen en de contexten bekend zijn; - informatie en instructie interpreteren; - een oordeel over een (deel)tekst, televisie- of radioprogramma (of fragment hiervan) verwoorden; - de belangrijkste boodschap in enkele zinnen samenvatten. 	
5. typisch Nederlandse woordspelingen en uitdrukkingen op zijn niveau herkennen.	5.a typisch Nederlandse woordspelingen en uitdrukkingen begrijpen en interpreteren.	
HOUDING		
De leerling <ul style="list-style-type: none"> - staat open om te luisteren en te kijken naar teksten en beelden in het Nederlands. - is gemotiveerd om het Nederlands te leren. - heeft waardering voor het Nederlands. - heeft respect voor Nederlandssprekenden in de samenleving. - toont bereidwilligheid om in het Nederlands te communiceren. 		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Nederlands	
Domein	Spreekvaardigheid	
Kerndoel 2	De leerling is in staat om in eenvoudige bewoordingen een beschrijving te geven, informatie te geven, verslag uit te brengen en instructie te geven in alledaagse situaties in formele en informele communicatie.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. de aangeleerde spreekregels van de moedertaal herkennen.	1.a de spreekregels toepassen: oogcontact houden, duidelijk spreken en zich houden aan een onderwerp. 1.b duidelijk spreken en articuleren.	
2. de klanken en de uitspraak van het Nederlands herkennen.	2.a de klanken van het Nederlands uitspreken. 2.b door middel van eenvoudig taalgebruik zich verstaanbaar maken in het Nederlands (ondanks een eventueel accent, verkeerde intonatie, onduidelijke articulatie en/of haperingen).	
3. de betekenis van een aantal woorden in de context herkennen: praktische en functionele woorden.	3.a voldoende woorden correct gebruiken om zich verstaanbaar te maken. 3.b iets navertellen of zeggen hoe het is gebeurd. 3.c een simpele en korte beschrijving of verslag presenteren over gebeurtenissen in eigen omgeving (thuis, school, samenleving) aan kinderen van zijn leeftijd. 3.d een korte en eenvoudige spreekbeurt houden over onderwerpen in eigen omgeving zoals familie, vriendschap, hobby, buurt en sport. 3.e de hoofdgedachte van een verhaal/gesproken tekst uitbeelden/verwoorden. 3.f cijfers en nummers correct gebruiken. 3.g cijfers gebruiken om hoeveelheden aan te geven in zinnen.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - streeft ernaar om de juiste uitspraak van het Nederlands te leren. - toont zich bereid informatie in het Nederlands te vragen. - durft een eenvoudige beschrijving in het Nederlands te geven. - is gemotiveerd om met Nederlandstaligen te communiceren. 		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Nederlands	
Domein	Spreekvaardigheid	
Kerndoel 2	De leerling is in staat om in eenvoudige bewoordingen een beschrijving te geven, informatie te geven, verslag uit te brengen en instructie te geven in alledaagse situaties in formele en informele communicatie.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. spreekstrategieën herkennen.	1.a spreekstrategieën inzetten en toepassen vóór, tijdens en na het spreken.	
2. de verschillende vormen van een monoloog herkennen.	2.a een monoloog houden: <ul style="list-style-type: none"> - de alledaagse aspecten beschrijven zoals mensen, plaatsen en zaken; - een verslag uitbrengen van gebeurtenissen, activiteiten en persoonlijke ervaringen; - een kort, voorbereid verhaal of presentatie houden en daarbij op eenvoudige vragen reageren. 	
3. de samenhang en de afstemming van zijn verhaal herkennen zowel bij de voorbereiding als tijdens het spreken ervan.	3.a in zijn monoloog gebruikmaken van samenhang en afstemming: <ul style="list-style-type: none"> - eigen gedachtegang voor de luisteraar begrijpelijk maken, hoewel de structuur van de tekst nog niet altijd klopt; - afstemming op het doel: trouw blijven aan het spreekdoel, soms met hulp van de leerkracht; - afstemmen op het publiek: het taalgebruik aanpassen aan de luisteraar en gebruikmaken van ondersteunend materiaal om een eenvoudige presentatie beter aan het publiek over te brengen. 	
4. het belang van de concrete vormen van ondersteuning bij een presentatie herkennen.	4.a blijk geven van presentatievaardigheden: <ul style="list-style-type: none"> - houding, intonatie en mimiek ondersteunen het spreken; - pauzes, valse start en herformuleringen komen af en toe voor. 	
HOUDING		
De leerling <ul style="list-style-type: none"> - streeft ernaar om de juiste uitspraak in het Nederlands te hanteren. - toont zich bereid informatie in het Nederlands te vragen. - durft een monoloog in het Nederlands te presenteren. - is bereid zijn presentatie te ondersteunen met hulpmiddelen. - is gemotiveerd om met Nederlandstaligen te communiceren. 		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Nederlands	
Domein	Gespreksvaardigheid	
Kerndoel 3	De leerling is in staat om eenvoudige gesprekken te voeren met een medeleerling of met een Nederlandssprekende over vertrouwde onderwerpen uit het dagelijks leven tijdens formele en informele communicatie.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. gespreksregels van de moedertaal herkennen.	1.a de aangeleerde gespreksregels van de moedertaal toepassen.	
2. voldoende woorden herkennen om een gesprek te volgen en te voeren.	2.a 2000 woorden receptief en 1000 woorden productief gebruiken.	
	2.b over voldoende woorden beschikken om voor anderen op begrijpelijke wijze zijn eigen inbreng te formuleren.	
	2.c in gesprekken binnen en buiten de school informatie uitwisselen.	
	2.d eenvoudige vragen stellen om verduidelijking te krijgen, eenvoudige instructies geven.	
	2.e minimale persoonlijke gegevens verstrekken.	
	2.f eenvoudige informele telefoongesprekken voeren: vriendelijk, simpel en kort.	
	2.g eenvoudige beschrijvingen geven in relatie met eigen stemming of emotie.	
	2.h aandacht vragen of informatie vragen en geven.	
3. doel en hoofdpunten van een gesprek herkennen.	3.a de hoofdpunten van een gesprek volgen en hierop adequaat reageren.	
	3.b zich houden aan de rode lijn in het gesprek.	
	3.c uitdrukkingen correct gebruiken in verband met: het groeten en het afscheid nemen, het eens zijn of niet, toestemming vragen, verjaardagen, Kerstmis en Nieuwjaar.	
HOUDING		
De leerling		
- staat open om in het Nederlands te communiceren.		
- toont initiatief om een kort gesprek in het Nederlands aan te gaan.		
- voelt zich goed tijdens het communiceren in het Nederlands.		
- durft mondeling informatie in het Nederlands te vragen en te geven.		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Nederlands	
Domein	Gespreksvaardigheid	
Kerndoel 3	De leerling is in staat om eenvoudige gesprekken te voeren met een medeleerling of met een Nederlandssprekende over vertrouwde onderwerpen in het dagelijks leven tijdens formele en informele communicatie.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. de gespreksstrategieën herkennen.	1.a gespreksstrategieën toepassen. 1.b 5000 woorden receptief en 3000 woorden productief gebruiken.	
2. de verschillende aspecten die van belang zijn bij een discussie of overleg herkennen.	2.a deelnemen aan een discussie en aan overleg: - de hoofdpunten volgen en zijn eigen mening verwoorden en onderbouwen met argumenten; - kritisch luisteren naar meningen en opvattingen en hierop een reactie geven.	
3. relatie tussen gespreksdoel en thema in verschillende soorten gespreksituaties herkennen.	3.a informatie uitwisselen: - in gesprekken binnen en buiten school informatie geven en ernaar vragen en kritisch luisteren naar deze informatie; - informatie beoordelen en reactie geven.	
4. conventies/gewoontes in relaties met verschillende gespreksituaties herkennen.	4.a in een kort gesprek beurt nemen en bijdragen aan de samenhang: een gesprek beginnen, gaande houden en beëindigen. 4.b passende routines gebruiken bij verschillende gespreksituaties, sociale gespreksregel voor het beginnen, het gaande houden en het beëindigen van een gesprek. 4.c de gesprekspartners redelijk volgen tenzij ze onverwachte wendingen in het gesprek brengen.	
5. de functie van non-verbale taal herkennen.	5.a woorden ondersteunen met non-verbaal gedrag.	
6. voldoende woorden herkennen.	6.a woordenschat en woordgebruik begrijpen, interpreteren en toepassen om te praten over vertrouwde situaties en onderwerpen, maar nog regelmatig naar woorden zoekt en niet veel in woordgebruik varieert. 6.b vloeiend en verstaanbaar spreken en zekere grammaticale beheersing toepassen: - de uitspraak is duidelijk genoeg om de leerling te volgen, ondanks een eventueel accent, verkeerde intonatie, onduidelijke articulatie en/of haperingen; - redelijk accuraat gebruik maken van eenvoudige zinsconstructie, taalgebruik en grammatica.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - staat open om in het Nederlands te communiceren. - is gemotiveerd aan een gesprek in het Nederlands deel te nemen. - is bereid het Nederlands correct te gebruiken. - voelt zich goed tijdens het communiceren in het Nederlands. - durft informatie in het Nederlands te vragen en te geven. 		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Nederlands	
Domein	Leesvaardigheid	
Subdomein	Technisch en begrijpend lezen	
Kerndoel 4	De leerling is in staat om eenvoudige teksten te lezen over alledaagse onderwerpen, om te communiceren en informatie, instructie en kennis te verwerven en te verwerken.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
Technisch lezen		
1. basale leesstrategieën herkennen.	1.a technische leesstrategieën inzetten. 1.b voorwaarden om te leren lezen toepassen: auditieve en visuele discriminatie. 1.c leesstrategieën voor en tijdens het lezen toepassen.	
2. lettercombinaties en woordpatronen herkennen.	2.a Nederlandse klanken uitspreken. 2.b lettercombinaties en woordpatronen vlot lezen. 2.c een eenvoudige tekst technisch hardop voorlezen, rekening houdend met eenvoudige zinsstructuren en leestekens.	
Begrijpend lezen		
3. strategieën herkennen om woorden door middel van de context te interpreteren.	3.a compensatiestrategieën gebruiken: <ul style="list-style-type: none"> - de betekenis van een onbekend woord afleiden uit de context van de tekst; - zijn creativiteit gebruiken om teksten in de juiste context te interpreteren; - beelden en illustraties gebruiken om teksten te interpreteren; - hulp vragen voor tekstbegrip. 	
4. het onderwerp en de hoofdgedachte van een tekst herkennen.	4.a het onderwerp en de hoofdgedachte en enkele details van een gelezen tekst verwoorden. 4.b de inhoud van de informatie in een gelezen tekst interpreteren. 4.c de inhoud van de instructie toepassen en uitvoeren.	
HOUDING		
De leerling <ul style="list-style-type: none"> - is bereid zich in te zetten om technisch goed te lezen. - is bereid gelezen teksten te begrijpen. - is gemotiveerd om een leescultuur te ontwikkelen. - staat open om plezier uit het lezen te halen. 		

Vormingsgebied	Taal en communicatie
Vak	Nederlands
Domein	Leesvaardigheid
Subdomein	Technisch en begrijpend lezen
Kerndoel 4	De leerling is in staat om eenvoudige teksten te lezen over alledaagse onderwerpen, om te communiceren en informatie, instructie en kennis te verwerven en te verwerken.
Cyclus	2
KENNIS	VAARDIGHEID
De leerling leert Technisch lezen 1. de leesstrategieën van het Nederlands herkennen. Begrijpend lezen 2. strategieën voor het interpreteren en analyseren van woorden herkennen. 3. specifieke informatie in zakelijke teksten herkennen wanneer een expliciet genoemde informatie-eenheid gevraagd wordt (letterlijk begrip). 4. belangrijke aspecten van narratieve en beschrijvende teksten herkennen: bijv. fictieteksten.	De leerling kan 1.a technische leesstrategieën inzetten en toepassen. 1.b teksten zodanig vloeiend lezen zodat de woordherkenning het tekstbegrip niet in de weg staat: - eenvoudige, informatieve teksten begrijpen en interpreteren: zaakvakteksten, eenvoudige naslagwerken en internetteksten, eenvoudige schematische overzichten; - eenvoudige, instructieve teksten begrijpen en interpreteren: (eenvoudige) routebeschrijvingen, recepten en aanwijzingen bij opdrachten (uit de methode); - eenvoudige, betogende teksten begrijpen en interpreteren: voorkomend in schoolboeken voor taal- en zaakvakken, maar ook voor advertenties, reclames. 2.a in het kader van het leesdoel belangrijke informatie uit de tekst halen en zijn manier van lezen daarop afstemmen (bijvoorbeeld globaal, precies, selectief/gericht). 2.b de betekenis van een enkel onbekend woord uit de context afleiden. 3.a informatie en meningen interpreteren voor zover deze dicht bij de leerling staan. 3.b informatie opzoeken in duidelijk geordende naslagwerken, zoals zakwoordenboeken, telefoongids en dergelijke. 3.c schematische informatie lezen en relaties met de tekst expliciteren. 3.d een oordeel over een tekst(deel) verwoorden. 4.a eenvoudige narratieve en beschrijvende teksten lezen indien: - informatie herkenbaar geordend is; - een lage informatiedichtheid, belangrijke informatie gemarkeerd is of herhaald wordt; - niet te veel nieuwe informatie gelijktijdig geïntroduceerd wordt; - deze voornamelijk uit frequent gebruikte (of voor de leerlingen alledaagse) woorden bestaan. 4.b het doel en het thema van de tekst aangeven en interpreteren. 4.c de vorm en de structuur van de tekst aangeven. 4.d informatieve en betogende teksten, verhalen en dialoog onderscheiden. 4.e het onderwerp en de kern uit een informatieve tekst met of zonder contextuele ondersteuning aangeven: krantenartikel, bericht, teksten op internet.

Vormingsgebied	Taal en communicatie
Vak	Nederlands
Domein	Leesvaardigheid
Subdomein	Technisch en begrijpend lezen
Kerndoel 4	De leerling is in staat om eenvoudige teksten te lezen over alledaagse onderwerpen, om te communiceren en informatie, instructie en kennis te verwerven en te verwerken.
Cyclus	2
KENNIS	VAARDIGHEID
HOUDING	
De leerling <ul style="list-style-type: none"> - is bereid zich in te zetten kritisch te lezen om de juiste informatie te verwerven. - staat open om de betekenis van onbekende woorden op te zoeken. - is bereid zich een leescultuur eigen te maken voor zijn leesplezier. - is bereid zich in een verhaal in te leven en zijn belevingswereld te verbreden. 	

Vormingsgebied	Taal en communicatie
Vak	Nederlands
Domein	Leesvaardigheid
Subdomein	Kinderboeken en jeugdliteratuur
Kerndoel 5	De leerling is in staat om eenvoudige korte fragmenten en boeken van jeugdliteratuur belevend te lezen en zijn leefwereld te verbreden.
Cyclus	1
KENNIS	VAARDIGHEID
De leerling leert <ol style="list-style-type: none"> 1. verschillende basale structurelementen en vormen herkennen. 2. de verschillende waarden in verhalen herkennen. 3. lezen als een bron van plezier herkennen. 	De leerling kan <ol style="list-style-type: none"> 1.a verschillende basale structurelementen onderscheiden. 1.b verschillende vormen van teksten onderscheiden. 1.c het hoofdthema in een verhaal aangeven. 1.d de hoofdfiguren onderscheiden. 2.a de verschillende emoties in een eenvoudig kinderboek onderscheiden. 2.b relaties leggen tussen werkelijkheid en fantasie. 3.a de humoristische kant en het dramatische gedeelte in een eenvoudig kinderboek aangeven. 3.b een fragment uit een gedicht of verhaal navertellen. 3.c zich in de gevoelens van de personages inleven. 3.d de emotie van de personages beschrijven.
HOUDING	
De leerling <ul style="list-style-type: none"> - is bereid zich een leescultuur eigen te maken. - is bereid leesplezier te beleven bij het lezen van kinderboeken. - is gemotiveerd om zich in te leven in gebeurtenissen en personages van een boek. - is bereid om zich uit te leven in de fantasie van een verhaal of boek. 	

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Nederlands	
Domein	Leesvaardigheid	
Subdomein	Kinderboeken en jeugdliteratuur	
Kerndoel 5	De leerling is in staat om eenvoudige korte fragmenten en boeken van jeugdliteratuur belevend te lezen en zijn leefwereld te verbreden.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. basale structurelementen en verschillende emoties in fictionele en narratieve teksten herkennen: wisselingen van tijd en plaats, rijm en versvorm, verdriet, boosheid en blijdschap.	5.a jeugdliteratuur van eenvoudige structuur belevend lezen, waarvan het tempo waarin de spannende of dramatische gebeurtenissen elkaar opvolgen, hoog is: <ul style="list-style-type: none"> - meeleven met een personage en uitleggen hoe een personage zich voelt; - relaties leggen tussen de tekst en de werkelijkheid; - spannende, humoristische of dramatische passages in de tekst aanwijzen; - de tekst evalueren met emotieve argumenten; - met medeleerlingen leeservaringen uitwisselen; - interesse in bepaalde fictievormen aangeven. 	
2. het thema en de hoofdgedachte van een boek of van een fragment herkennen.	2.a het thema en de hoofdgedachte van een boek of van een fragment aangeven.	
3. de personages in een literaire tekst en een fragment herkennen.	3.a de karakteristieken van hoofdpersonen beschrijven. 3.b de gevoelens en attitudes van de personages beschrijven. 3.c fictieve en non-fictieve karakteristieken van de personages en gebeurtenissen van elkaar onderscheiden.	
4. de chronologische lijn van de gebeurtenissen uit een literaire tekst herkennen.	4.a de gebeurtenissen op een chronologische lijn aangeven.	
5. de literatuur herkennen als bron voor plezier en als creatieve manier van expressie.	5.a de literatuur beleven als plezierbron en creatieve manier van expressie. 5.b commentaar geven en van gedachten wisselen met een partner over een gelezen tekst. 5.c zijn literaire voorkeur aangeven en verwoorden.	
HOUDING		
De leerling <ul style="list-style-type: none"> - is bereid een eigen leesgewoonte en leescultuur te ontwikkelen. - kan zich inleven in de gevoelens van de personages en de gebeurtenissen van een verhaal of van een boek. - is creatief bij het interpreteren van de hoogtepunten/gebeurtenissen van een verhaal of van een boek. - is bereid om met anderen van gedachten te wisselen over fragmenten of delen van een boek. - kan door de creativiteit en originaliteit van een tekst leesplezier beleven. 		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Nederlands	
Domein	Schrijfvaardigheid	
Kerdoel 6	De leerling is in staat om eenvoudige teksten te schrijven over alledaagse onderwerpen, die aansluiten bij zijn leefwereld.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. de schrijfregels herkennen.	1.a de schrijfregels toepassen.	
2. de schrijfwijze en de schrijfhouding herkennen.	2.a de schrijfwijze en de schrijfhouding toepassen.	
3. eenvoudige zinstructuren herkennen.	3.a eenvoudige zinnen met correcte zinsstructuren formuleren.	
4. formele en informele schrijftaken herkennen.	4.a een briefje, kaart of e-mail schrijven door gebruik te maken van simpele woorden en zinsconstructies: om informatie te vragen, iemand te bedanken, te feliciteren, uit te nodigen, of een boodschappenlijst op te stellen.	
	4.b creativiteit en originaliteit in een boodschap combineren.	
	4.c eigen ideeën, ervaringen, gebeurtenissen in een verhaal schrijven, ondanks tekortkomingen in woordkeuze, woordvariatie, grammatica en coherentie.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - is bereid zich te houden aan de schrijfregels en de schrijfwijze. - toont initiatief om zich schriftelijk uit te drukken. - is nauwkeurig in zijn schrijven. - toont creativiteit in zijn schrijven. 		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Nederlands	
Domein	Schrijfvaardigheid	
Kerndoel 6	De leerling is in staat om eenvoudige teksten te schrijven over alledaagse onderwerpen, die aansluiten bij zijn leefwereld.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. schrijfstrategieën voor persoonlijke, formele en informele korte teksten herkennen.	1.a basale schrijfstrategieën inzetten. 1.b door middel van eenvoudige teksten corresponderen: - een briefje, kaart, of e-mail schrijven om informatie te vragen, iemand te bedanken, te feliciteren, uit te nodigen, mede te delen, te instrueren, etc.; - de basisconventies gebruiken bij een formele brief zoals geachte/beste en hoogachtend/met vriendelijke groet, etc.	
2. manieren herkennen om formele en informele informatie te noteren.	2.a teksten/brieven/dagboek schrijven met informatie betreffende eigen beschrijving, van familie, vrienden of schoolse activiteit. 2.b formulieren invullen, berichten en advertenties schrijven en aantekeningen maken: - een kort bericht, een boodschap met een eenvoudige informatie schrijven; - eenvoudige standaardformulieren invullen. - eenvoudige aantekeningen (steekwoorden) opschrijven. 2.c een kort verslag en werkstukken, aan de hand van een schrijfwijzer maken.	
3. het schrijven herkennen als middel om gedachten, ervaringen, gevoelens voor zichzelf en anderen uit te drukken.	3.a op samenhangende wijze, afgestemd op een publiek, een verhaal schrijven met eigen ideeën, ervaringen, gebeurtenissen en fantasieën. 3.b een informatieve tekst schrijven. 3.c creativiteit en originaliteit in boodschap, wens en gedicht uitdrukken.	
4. aspecten bij het schrijfproces herkennen: zoals handschrift, spelling, zinsstructuur, schrijfstijl, reviseren.	4.a regels van leesbaarheid van een tekst toepassen: handschrift, bladspiegel, eventueel beeldende elementen en kleur, titel. 4.b correct taalgebruik en woordenschat toepassen: voornamelijk frequent voorkomende woorden. 4.c eigen tekst reviseren en eventueel corrigeren.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - heeft interesse om creatieve en effectieve teksten te schrijven. - is bereid via een schrijfplan te schrijven. - is bereid zich aan de regels van grammatica en spelling te houden. - is nauwkeurig in zijn schrijven. - toont respect voor het schrijfwerk van anderen. 		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Nederlands	
Domein	Taalbeschouwing	
Subdomein	Taalbegrippen	
Kerndoel 7	De leerling is in staat om met taalbegrippen* om te gaan om bepaalde taalverschijnselen te benoemen binnen het taalonderwijs en heeft kennis van regels en begrippen voor correct taalgebruik.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
Woordenschat		
1. woorden in een basiswoordenschat herkennen.	1.a een basiswoordenschat toepassen om zich uit te drukken.	
2. woordbetekenissen en betekenisaspecten van woorden in een context herkennen.	2.a nieuwe woordbetekenissen afleiden uit gesprekken en voorleesverhalen. 2.b nieuwe woorden receptief en productief gebruiken.	
Taalbegrippen		
3. de betekenis en de functie van de leestekens herkennen: punt, komma, uitroepeteken, vraagteken.	3.a de genoemde taalverschijnselen in een gesprek over geschreven taal aangeven: leestekens zoals punt, komma, uitroepeteken, vraagteken.	
4. de betekenis van eenvoudige schooltaalwoorden herkennen: betekenis van de vreemde taal naar de moedertaal vertalen.	4.a semantiek gebruiken: om de betekenis van de schooltaalwoorden van de vreemde taal naar de moedertaal te vertalen.	
5. de betekenis van eenvoudige (schooltaal)woorden uit de morfologie herkennen: lettergreep, meervoud, enkelvoud, tegenwoordige tijd, verleden tijd, verkleinwoord.	5.a eenvoudige (schooltaal)woorden uit de morfologie begrijpen en gebruiken: lettergreep, meervoud, enkelvoud, tegenwoordige tijd, verleden tijd, verkleinwoord.	
6. de betekenis van opmaaktermen herkennen: bladzijde, woord, zin, hoofdletter, titel.	6.a opmaaktermen begrijpen en gebruiken: bladzijde, woord, zin, hoofdletter, titel.	
7. ritmische aspecten van de Nederlandse taal herkennen.	7.a intonatie en mimiek in relatie met gevoelens en boodschap onderscheiden. 7.b uitspraak en intonatie corrigeren.	
8. eenvoudige functies van de taal herkennen.	8.a relatie tussen de verschillende woordsoorten en zinnen leggen. 8.b relatie tussen omschrijving en betekenis van concrete en abstracte voorwerpen aangeven.	
9. de relatie tussen enkele woordsoorten herkennen.	9.a de relatie tussen enkele woordsoorten onderscheiden en de functie ervan begrijpen: zelfstandig naamwoord, eigennamen, lidwoorden, werkwoorden, persoonlijke voornaamwoorden en bijvoeglijke naamwoorden.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - staat open voor de regels van het Nederlands. - toont initiatief om over zijn taalgebruik te reflecteren. - is bereid zich uit te drukken in goede zinnen. 		

* De receptieve en productieve kennis van termen en begrippen die nodig zijn om over taaluitingen te kunnen communiceren.

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Nederlands	
Domein	Taalbeschouwing	
Subdomein	Taalbegrippen	
Kerndoel 7	De leerling kan omgaan met taalbegrippen* om bepaalde taalverschijnselen te benoemen binnen het taalonderwijs en heeft kennis van regels en begrippen voor correct taalgebruik.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
Woordenschat		
1. strategieën herkennen om woordbetekenissen en betekenisaspecten af te leiden en te onthouden.	1.a strategieën om woordbetekenissen af te leiden en te onthouden toepassen in en buiten de context. 1.b de woorden binnen en buiten de context definiëren. 1.c meerdere betekenisaspecten van een woord in en buiten de context interpreteren. 1.d zijn woordenschat zelfstandig verbreden en verdiepen. 1.e de betekenisrelaties tussen woorden leggen. 1.f zijn woordenschat in figuurlijk taalgebruik toepassen.	
Taalbegrippen		
2. de leestekens herkennen: dubbele punt, punt, uitroepteken, vraagteken, aanhalingsteken en tussen haakjes.	2.a de namen van leestekens functioneel gebruiken tijdens communicatie over geschreven en gesproken taal.	
3. de volgende woordsoorten herkennen: lidwoord, zelfstandig naamwoord, werkwoord, bijvoeglijk naamwoord, bijwoord.	3.a de namen van woordsoorten juist en functioneel gebruiken tijdens communicatie in geschreven en gesproken taal: lidwoorden, zelfstandig naamwoorden, werkwoorden, bijvoeglijk naamwoorden en bijwoorden.	
4. de volgende zinsdelen herkennen: onderwerp, gezegde, persoonsvorm, lijdend voorwerp, hoofdzin en bijzin.	4.a de namen van de zinsdelen functioneel gebruiken tijdens communicatie over geschreven en gesproken taal.	
5. de volgende begrippen van tekstkennis herkennen: standpunt, feit, mening, argument, gespreksvormen en tekstsoorten.	5.a de functie van de volgende begrippen van tekstkennis aangeven: standpunt, feit, mening, argument, gespreksvormen en tekstsoorten tijdens/in communicatie over geschreven en gesproken taal.	
6. de volgende begrippen betreffende de opmaak van geschreven teksten herkennen en benoemen: bladzijde, woord, zin, hoofdletter, uitspraak, titel, hoofdstuk, paragraaf, regel en alinea.	6.a de namen van tekstopmaak functioneel gebruiken in communicatie over geschreven en gesproken taal.	
7. de volgende begrippen betreffende semantiek herkennen.	7.a de namen behorende bij semantiek op woordniveau functioneel gebruiken tijdens/in communicatie in geschreven en gesproken taal: betekenis, symbool, synoniem, context, letterlijk en figuurlijk gebruik.	
8. de volgende begrippen betreffende stilistiek herkennen: spreekwoord en uitdrukking, formeel en informeel taalgebruik, moedertaal en vreemde taal.	8.a de namen behorende bij stilistiek op zinsniveau functioneel gebruiken tijdens/in communicatie over geschreven en gesproken taal.	

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Nederlands	
Domein	Taalbeschouwing	
Subdomein	Taalbegrippen	
Kerndoel 7	De leerling kan omgaan met taalbegrippen* om bepaalde taalverschijnselen te benoemen binnen het taalonderwijs en heeft kennis van regels en begrippen voor correct taalgebruik.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
9. de volgende begrippen betreffende morfologie herkennen: woordvorm, woorddeel, samengesteld woord, voorvoegsel, achtervoegsel, lettergreep, meervoud/enkelvoud, verkleinwoord.	9.a de verworven begrippen betreffende morfologie op woordniveau functioneel gebruiken tijdens 9.b taal.	
10. de volgende begrippen betreffende articulatie herkennen en benoemen: klanken, klemtoon, intonatie en spreekpauze.	10.a de verworven begrippen betreffende articulatie functioneel gebruiken tijdens/in communicatie over geschreven en gesproken taal.	
11. de volgende begrippen voor werkwoordgebruik en vervoeging herkennen: werkwoord, tijd van het werkwoord (tegenwoordig en verleden, voltooid, onvoltooid, toekomstend), eerste, tweede en derde persoon, persoonsvorm.	11.a de namen van begrippen voor werkwoordgebruik en vervoeging functioneel gebruiken en benoemen tijdens/in communicatie over geschreven en gesproken taal.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - staat open voor het gebruik van typische uitdrukkingen in het Nederlands. - is bereid grammaticaregels aan te leren en toe te passen. - toont bereidwilligheid om in concrete context te reflecteren over taalverschijnselen. - toont zorgvuldigheid bij het gebruik van de genoemde taalverschijnselen. 		

* De receptieve en productieve kennis van termen en begrippen die nodig zijn om over taaluitingen te kunnen communiceren.

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Nederlands	
Domein	Taalbeschouwing	
Subdomein	Taalverzorging: leestekens en spelling	
Kerndoel 8	De leerling is in staat om leestekens te gebruiken en woorden te spellen waarvan de betekenis en de verklaring bekend zijn in standaard-Nederlands.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. klankzuivere woorden herkennen.	1.a klankzuivere woorden correct spellen.	
2. het gebruik van de volgende leestekens herkennen: punt, vraagtekens, uitroepetekens, komma's.	2.a de volgende leestekens meestal correct toepassen; punten bij zinsmarkering, vraagtekens, uitroepetekens, komma's.	
3. de afbreekregels herkennen.	3.a afbreekregels meestal correct toepassen.	
4. regels voor meervoudsvorming voor gebruik van de - s en -en in dagelijks gebruikte woorden herkennen.	4.a de meervoudsvorming -s en -en met verdubbeling meestal correct toepassen.	
5. verkleinwoorden tijdens formele en informele communicatie herkennen.	5.a de verkleinwoorden tijdens formele en informele communicatie meestal correct toepassen.	
6. het gebruik van hoofdletters herkennen.	6.a het gebruik van hoofdletters toepassen: begin van een zin en eigennamen.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - staat open voor het aanleren van eenvoudige spellingsregels in het Nederlands. - streeft naar zorgvuldigheid bij het spellen. - is consequent in het gebruik van spellingsregels. 		

Vormingsgebied	Taal en communicatie
Vak	Nederlands
Domein	Taalbeschouwing
Subdomein	Taalverzorging: leestekens en spelling
Kerndoel 8	De leerling is in staat om leestekens te gebruiken en woorden te spellen waarvan de betekenis en de verklaring bekend zijn in standaard-Nederlands.
Cyclus	2
KENNIS	VAARDIGHEID
De leerling leert	De leerling kan
1. leestekens herkennen.	1.a leestekens toepassen: <ul style="list-style-type: none"> - hoofdletters en punten bij zinsmarkering; - vraagtekens, uitroepetekens en aanhalingstekens; - hoofdletters bij eigennamen en directe rede; - komma's, dubbele punt.
2. de regels voor lettergreepgrenzen herkennen.	2.a de regels voor lettergreepgrenzen correct toepassen: <ul style="list-style-type: none"> - in relevante woorden de regel voor verdubbeling (ontsmetting) en verenkeling (lopen) op lettergreepgrenzen correct toepassen; - afbreekregels correct toepassen (ge-trokken, getrok-ken). 2.b de regels voor woordgrenzen correct toepassen (autoweg, kwijtraakte, voor altijd).
3. regels voor meervoudsvorming voor het gebruik van de - s en -en herkennen.	3.a de meervoudsvorming -s en -en met verdubbeling meestal correct toepassen.
4. de -e regel voor de vorming van niet-stoffelijke bijvoeglijke naamwoorden herkennen.	4.a de vorming van niet-stoffelijke bijvoeglijke naamwoorden op -e (mooi-mooie).
5. Nederlandse spelling herkennen.	5.a woorden uit de volgende spellingscategorieën correct schrijven: <ul style="list-style-type: none"> - klankzuivere woorden: woorden die geschreven zijn zoals ze in standaard-Nederlands uitgesproken worden; - klankambigue woorden: woorden die, indien de klank gevolgd wordt, fout gespeld zullen worden; - spelambigue woorden: woorden die op twee manieren gespeld kunnen worden omdat de klank geen uitsluitel geeft; - schrijfwijze tussenklanken -s en -en(n); - gebruik van trema en koppelteken.
6. de spellingregels voor werkwoorden herkennen.	6.a de volgende grammaticale onderdelen correct toepassen: <ul style="list-style-type: none"> - infinitief; - 'gewone' werkwoorden in tegenwoordige tijd met stam op -d of -t (worden, laten); - werkwoorden met stam op -d of -t die in de verleden tijd dd/tt krijgen: vergoeden (vergoedde), verplichten (verplichtte); - bijvoeglijk gebruik van het voltooid deelwoord van werkwoorden met stam op d en t;

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Nederlands	
Domein	Taalbeschouwing	
Subdomein	Taalverzorging: leestekens en spelling	
Kerndoel 8	De leerling is in staat om leestekens te gebruiken en woorden te spellen waarvan de betekenis en de verklaring bekend zijn in standaard-Nederlands.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert 6. <i>vervolg</i>	De leerling kan <ul style="list-style-type: none"> - met kans op verwarring met woordbeeld persoonsvorm: op -d (gebeurd, beoordeeld), op -d na een 'valse' f (stam op v: verven/geverfd), op -d na een 'valse' stam op z (verhuizen/verhuisd); - op -den en -ten (geladen, gelaten), in het meervoud (de geladen wagens) en in het enkelvoud (de geladen wagen); - op -d of -t, gebruikt als bijvoeglijk naamwoord (geparkeerde, geraakte, beschutte), in het enkelvoud/meervoud (de beschutte tuin/tuinen). (Het bijvoeglijk naamwoord buigt niet met het getal mee) Ook: in de tegenwoordige/verleden tijd (hij zag/zij ziet de verlichte straten). 	
HOUDING		
De leerling <ul style="list-style-type: none"> - staat open voor het aanleren van de spellingsregels in het Nederlands. - is consequent in het gebruik van de spellingsregels. - streeft naar zorgvuldigheid bij het spellen. - heeft de gewoonte om eigen geschreven teksten na te kijken en te reviseren op spelling en grammatica. 		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Nederlands	
Domein	Kennis van het land en cultuur	
Kerndoel 9	De leerling is in staat om de belangrijkste aspecten/componenten van het land en de cultuur van de oorspronkelijke spreker van het Nederlands te herkennen.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. Nederlandse culturele gewoontes in de belevingswereld van het kind herkennen.	1.a Nederlandse culturele gewoontes en de inhoud ervan aanduiden: Sinterklaas, Koninginnedag, (vrije) markten, kermis, sprookjes en poppenkast, spelletjes (ganzenbord, mens erger je niet).	
2. Nederlandse culturele gebruiksartikelen herkennen.	2.a Nederlandse culturele gebruiksartikelen aangeven: klompen, kaas, tulpen, chocoladepasta, drop, speklappen enz.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - heeft respect voor culturele gewoontes uit Nederland. - staat open om de Nederlandse taal te leren. 		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Nederlands	
Domein	Kennis van het land en cultuur	
Kerndoel 9	De leerling is in staat om de belangrijkste aspecten/componenten van het land en de cultuur van de oorspronkelijke spreker van het Nederlands te herkennen.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. Nederlandse culturele gewoontes herkennen.	1.a Nederlandse culturele activiteiten/evenementen aangeven bijv. eetgewoontes (het eten van drop, pepermint, vla, kaas, aardappel, groente, haring) spelletjes (kwartetten, zwarte piet), sport (voetbal, paalzitten), klederdracht.	
2. verschillende Nederlandse culturele uitingen herkennen.	2.a het gebruik van de Nederlandse culturele symbolen aangeven en waarderen, bijv. musea, schilders, grachten, windmolens vanwege een waterland, gevels van herenhuizen, delfts blauw.	
3. verschillende media die gebruikmaken van de Nederlandse taal herkennen.	3.a kijken en luisteren naar de verschillende Nederlandse media die de Nederlandse cultuur weerspiegelen.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - heeft respect voor de culturele gewoontes uit Nederland. - heeft interesse voor de Nederlandse media. - staat open om de Nederlandse taal te leren. 		

Visie van het vak Engels

De moderne vreemde talen Engels en Spaans worden volgens het principe van Vroeg Vreemde Taal Onderwijs (VVTO) aangeboden. Er wordt een vreemdetaal didactiek ingezet. Hiermee beoogt men een succesvolle schoolloopbaan voor alle kinderen te creëren. Een vreemdetaal verwerver gebruikt zijn kennis van zijn moedertaal om de betekenissystemen in de nieuwe taal op te bouwen.

Met andere woorden de leerlingen gebruiken de kennis die ze hebben in de taal Papiamentu om een nieuwe taal, zoals Engels, te leren.

Engels heeft in de afgelopen decennia, in verband met de globalisatie, een steeds belangrijker rol gekregen in het dagelijkse leven van elke wereldburger. Om te kunnen functioneren als een wereldburger is een goede beheersing van de Engelse taal noodzakelijk. Op Aruba speelt de Engelse taal een zeer belangrijke, economische en maatschappelijke rol. De input van de Engelse taal is enorm door de media en aanwezigheid van moedertaal sprekers die verschillende varianten van de Engelse taal gebruiken. Daarom is het belangrijk dat Engels onderdeel is van het meertalige onderwijsbeleid voor het primair onderwijs. Vanaf groep 1 van het kleuteronderwijs tot en met groep 5 wordt het schoolvak Engels gegeven op een speelse manier (familiarisatie) en in groep 6 tot en met 8 op een gestructureerde manier. Het is belangrijk dat de taalontwikkeling een continu voortgangsproces is van groep 1 tot met groep 8, zodat het taalonderwijs kan leiden tot een daadwerkelijke ontwikkeling van de verschillende doelen zoals beschreven in dit kerndoelendocument. De kerndoelen zijn gerelateerd aan verschillende domeinen. De domeinen zijn voor de vreemde taalvakken hetzelfde maar met verschillende inhoud. In het volgende tabel volgt een korte toelichting van de domeinen.

Kijk en luistervaardigheid

Audiovisuele communicatiemiddelen bieden mogelijkheden om informatie en kennis te verwerven en functioneel te communiceren. In het dagelijkse leven en in het onderwijs moet de school aandacht besteden aan de ontwikkeling van de kijk- en luistervaardigheid van de leerlingen.

Spreekvaardigheid

Een leerling leert zijn mondelinge, sociale en cognitieve vaardigheid ontwikkelen tijdens informele en formele situaties op school en thuis. Tijdens dit proces leert hij het woord te voeren en verschillende monologen te houden en zijn taalgebruik telkens aan te passen aan zijn publiek en situatie.

Gespreksvaardigheid

In verschillende soorten gesprekken leert de leerling de taal te gebruiken als interactiemiddel met zijn gesprekspartners. Tijdens dit proces leert hij het gesprek gaande te houden en deel te nemen aan een dialoog, discussie en onderhandeling in formele en informele situaties.

Leesvaardigheid

Het kunnen lezen is een basale behoefte en noodzaak in het leven van alle leerlingen. Het is nu een continu proces van technisch lezen tot tekstbegrip. De leerlingen leren hun cognitieve, analytische en kritische leesvermogen ontwikkelen. Tevens leren zij plezier te beleven in narratieve teksten.

Schrijfvaardigheid

Het schrijven is een basale en belangrijke vaardigheid in onze samenleving. De leerling leert zijn gedachten en boodschappen te verwoorden in zinnen en teksten om zodoende op efficiënte en creatieve manier te communiceren.

Taalbeschouwing

De leerling is in staat na te denken over woordgebruik, woordbetekenissen, zinsstructuren en grammatica. Dit bewustwordingsproces is noodzakelijk om goed en efficiënt te communiceren tijdens het luisteren, spreken, praten, schrijven en lezen.

Taal is een middel om kennis en informatie te verwerven en te verwerken. Door de taal te gebruiken om te leren denken kan hij verbanden zien tussen oorzaak en gevolg. Hij leert argumenteren en de argumenten van anderen beter begrijpen.

Kennis van land en cultuur

De leerling wordt blootgesteld aan de eigen cultuur en andere culturen en zet de verschillende talen in om wereldwijd te communiceren. Ook is er erkenning van gewoonten, waardering van de culturen afkomstig van de landen/eilanden waar de verschillende talen gesproken worden.

Overzicht van de kerndoelen het vak Engels

Engels	Pag.	
	Cyclus	
	1	2
Kerndoel 1 De leerling is in staat om audio/visuele teksten en eenvoudige luisterteksten te volgen over alledaagse, concrete onderwerpen die aansluiten bij zijn leefwereld, om informatie en instructie te verwerven.	87	88
Kerndoel 2 De leerling is in staat om in eenvoudige bewoordingen informatie, instructie en beschrijvingen te geven over concrete onderwerpen die aansluiten bij zijn belevingswereld.	89	90
Kerndoel 3 De leerling is in staat een correcte uitspraak te hanteren om een eenvoudig gesprek te voeren met een Engelsprekende over alledaagse onderwerpen die aansluiten bij zijn leefwereld.	91	92
Kerndoel 4 De leerling is in staat om eenvoudige teksten te lezen over alledaagse concrete onderwerpen, die aansluiten bij zijn leefwereld, om informatie, instructie en vermaak te verwerven.	93	94
Kerndoel 5 De leerling is in staat om eenvoudige teksten te schrijven over alledaagse concrete onderwerpen die aansluiten bij zijn belevingswereld.	95	96
Kerndoel 6 De leerling is in staat om na te denken over woordgebruik, betekenissen, zinsstructuur en taalgebruik in het Engels.	97	98
Kerndoel 7 De leerling is in staat om woorden te spellen, waarvan de betekenis en de verklaring bekend zijn in standaard Engels.	-	99
Kerndoel 8 De leerling is in staat om typische en culturele uitingen en tradities van bewoners afkomstig uit Engelssprekende landen te waarderen en te respecteren.	101	101

Kerndoelen van het vak Engels

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Engels	
Domein	Kijken en luisteren	
Kerndoel 1	De leerling is in staat om audio/visuele teksten en eenvoudige luisterteksten te volgen over alledaagse, concrete onderwerpen die aansluiten bij zijn leefwereld, om informatie en instructie te verwerven.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. de klanken en de uitspraak van de Engelse taal herkennen.	1.a de klanken en de uitspraak van de Engelse taal onderscheiden van andere talen.	
2. de basale kijk- en luistervaardigheidsregels herkennen.	2.a de aangeleerde basale kijk- en luistervaardigheidsregels aangeleerd in de moedertaal toepassen in de Engelse taal. 2.b op basis van intonatie een onderscheid maken tussen een vraag, mededeling, uitroep en verzoek.	
3. het doel en het thema van een eenvoudige auditieve en audiovisuele tekst herkennen.	3.a het doel en het thema van een auditieve en audiovisuele tekst aangeven (onderscheiden) - informatie - instructie - aankondiging - amusement 3.b adequaat reageren op eenvoudige instructies en informatie in informele situaties. 3.c de boodschap uit een auditieve of audiovisuele tekst aangeven en interpreteren.	
4. de betekenis van woorden binnen een eenvoudige context herkennen.	4.a de betekenis van de woorden en van korte zinnen binnen een eenvoudige context en concrete situatie interpreteren.	
5. de basale elementen uit narratieve teksten herkennen.	5.a de elementen uit narratieve teksten aangeven. - personages - kern - plaats - tijd	
6. de non-verbale taal in audiovisuele teksten herkennen.	6.a de non-verbale taal in audiovisuele teksten binnen de context interpreteren.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - is bereid om zich open te stellen voor de Engelse taal. - toont respect voor Engelssprekenden. - is gemotiveerd om zich te concentreren op het luisteren naar de Engelse taal. - is gemotiveerd om adequaat te reageren op een eenvoudige instructie. 		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Engels	
Domein	Kijken en luisteren	
Kerndoel 1	De leerling is in staat om audio/visuele teksten en eenvoudige luisterteksten te volgen over alledaagse concrete onderwerpen, die aansluiten bij zijn leefwereld, om informatie en instructie te verwerven.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. de kijk- en luistervaardigheidsstrategieën herkennen.	1.a de kijk- en luistervaardigheidsstrategieën van de moedertaal inzetten en toepassen voor de Engelse taal in formele en informele communicatie.	
2. de klanken en uitspraak van de Engelse taal in auditieve en audiovisuele teksten herkennen.	2.a de klanken en uitspraak van de Engelse taal in auditieve en audiovisuele teksten onderscheiden.	
3. eenvoudige woorden en woordbetekenissen in de context herkennen.	3.a eenvoudige woorden en woordbetekenis in de context interpreteren.	
4. de betekenis van woorden, van zinnen en van vaststaande uitdrukkingen uit de context herkennen.	4.a de betekenis van woorden, van zinnen en van vaststaande uitdrukkingen in een tekst aangeven en interpreteren.	
5. het doel en thema van eenvoudige instructieve, informatieve en narratieve teksten herkennen.	5.a het doel en thema van eenvoudige instructieve, informatieve en narratieve teksten aangeven, zowel bij auditieve- als bij audiovisuele teksten. 5.b adequaat reageren op de informatie en instructie in auditieve- en audiovisuele teksten: - schoolse taken; - eenvoudige informatie; - eenvoudige instructie; - aankondiging van actualiteiten; - vermaak.	
6. de belangrijkste boodschap in instructieve en informatieve teksten herkennen.	6.a de hoofd- en bijzaken in een radio-, video- en tv-programma onderscheiden en interpreteren, over thema's die aansluiten bij zijn leefwereld.	
7. de inhoudselementen van narratieve teksten herkennen.	7.a de hoofd- en bijzaken van een verhaal of film aangeven. 7.b de belangrijkste inhoudselementen onderscheiden. - tijd; - persoon; - gebeurtenis; - plaats.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - is gemotiveerd om zich te concentreren en te luisteren naar de Engelse taal. - toont waardering voor de Engelse taal en Engelssprekenden. - staat open om auditieve- en audiovisuele Engelse teksten te beluisteren. - is bereid informatie, instructie en vermaak uit Engelse teksten te verwerken. - zet zich in om Engelsprekenden te begrijpen. 		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Engels	
Domein	Spreekvaardigheid	
Kerndoel 2	De leerling is in staat om in eenvoudige bewoordingen informatie, instructie en beschrijvingen te geven over concrete onderwerpen die aansluiten bij zijn belevingswereld.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. de basale regels en spreekstrategieën herkennen.	1.a de basale spreekvaardigheidsregels en spreekstrategieën aangeleerd in de moedertaal toepassen in formele en informele communicatie: <ul style="list-style-type: none"> - duidelijk spreken; - korte en eenvoudige zinnen nazeggen. 	
	1.b verschillende klanken en woorden van de doeltaal reproduceren.	
	1.c verschillende eenvoudige woorden correct uitspreken.	
2. een hoeveelheid woorden en eenvoudige vaste uitdrukkingen herkennen.	2.a de volgende woorden en begrippen benoemen en gebruiken: <ul style="list-style-type: none"> - primaire kleuren; - enkele dieren; - telwoorden; - lichaamsdelen; - speelgoed; - namen van voorwerpen in directe omgeving; - een kinderverhaal of -film naspelen. 	
	2.b eenvoudige zinnen gebruiken om voorwerpen of situaties uit het dagelijkse leven (school, familie) te beschrijven.	
	2.c eenvoudige zinnen gebruiken om informatie te geven, bijvoorbeeld zich voorstellen en persoonlijke data verstrekken.	
3. eenvoudige woorden en werkwoorden herkennen die een actie of een gevoel aangeven.	3.a eenvoudige woorden en werkwoorden gebruiken om een actie uit te drukken.	
	3.b eenvoudige woorden en werkwoorden gebruiken om emoties, gevoelens en wensen correct uit te drukken.	
4. een korte monoloog herkennen.	4.a een korte monoloog, die aansluit bij zijn leefwereld, presenteren: <ul style="list-style-type: none"> - een kort verhaal over alledaagse gebeurtenissen in de goede volgorde zetten; - een kort en eenvoudig inge oefend kinderliedje, versje, rijmpje, grapje presenteren. 	
	4.b non-verbale taal als ondersteuning toepassen.	
HOUDING		
De leerling <ul style="list-style-type: none"> - is bereid om de Engelse taal te spreken - toont waardering voor de Engelse taal als communicatiemiddel. - is gemotiveerd om liedjes, versjes, rijmpjes in de Engelse taal voor te dragen. - is bereid informatie te verstrekken in de Engelse taal. 		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Engels	
Domein	Spreekvaardigheid	
Kerndoel 2	De leerling is in staat om in eenvoudige bewoordingen informatie, instructie en beschrijvingen te geven over concrete onderwerpen die aansluiten bij zijn belevingswereld.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. basale regels en de spreekstrategieën herkennen.	1.a basale regels en de spreekstrategieën aangeleerd in de moedertaal inzetten en toepassen in formele en informele communicatie: <ul style="list-style-type: none"> - juiste uitspraak; - oogcontact houden; - duidelijk en begrijpelijk spreken; - korte en eenvoudige zinnen correct formuleren; - inhoud plannen. 	
2. uitspraken en betekenissen van de verschillende woorden en uitdrukkingen herkennen.	2.a verschillende woorden correct uitspreken en in de juiste context gebruiken. 2.b een bepaalde woordenschat beheersen om gedachten en zinnen op een gestructureerde en eenvoudige manier te formuleren. 2.c woorden en werkwoorden gebruiken om acties, emoties, gevoelens en wensen correct uit te drukken. 2.d woorden en werkwoorden gebruiken om informatie te geven.	
3. de verschillende vormen van monologen herkennen.	3.a korte monologen presenteren met onderwerpen die aansluiten bij zijn leefwereld. <ul style="list-style-type: none"> - een ingeoefend praatje, lied, gedicht, rijm presenteren; - een verhaal vertellen (kinderboek, film, toneel); - in korte zinnen vertellen over eigen belevenissen, gebeurtenissen en activiteiten; - een beschrijving geven van een object of gebeurtenis; - zijn gedachte in een korte zin weergeven; - een groep toespreken. 	
4. het doel en thema van een monoloog herkennen.	4.a het doel en thema van een monoloog aangeven gedurende een presentatie. 4.b zich aan een thema houden.	
5. concrete vormen van steun tijdens een presentatie herkennen.	5.a presentatievaardigheden toepassen: <ul style="list-style-type: none"> - non-verbale aspecten toepassen: geluiden, gebaren, mimiek, houding en beweging; - de functie van visueel materiaal aangeven. 	
HOUDING		
De leerling <ul style="list-style-type: none"> - is bereid om de Engelse taal te spreken. - is gemotiveerd om te communiceren in de Engels taal (medeleerlingen, Engelssprekenden). - is bereid informatie te verstrekken in de Engelse taal. - is bereid om eenvoudige uitdrukkingen toe te passen in zijn taalgebruik. - toont creativiteit bij het presenteren van liedjes, versjes, rijmpjes in de Engelse taal. 		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Engels	
Domein	Gespreksvaardigheid	
Kerndoel 3	De leerling is in staat een correcte uitspraak te hanteren om een eenvoudig gesprek te voeren met een Engelssprekende over alledaagse onderwerpen die aansluiten bij zijn leefwereld.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. gespreksstrategieën herkennen.	1.a de gespreksstrategieën aangeleerd in de moedertaal toepassen in formele en informele communicatie. - duidelijk spreken (articulatie); - op de beurt wachten; - oogcontact houden; - juiste tempo en stemgebruik toepassen.	
2. de klanken en de uitspraak van de Engelse taal herkennen.	2.a de klanken en de uitspraak van de Engelse taal hanteren. 2.b zich uitdrukken in korte, eenvoudige zinnen.	
3. de betekenis van een aantal eenvoudige woorden, en korte zinnen herkennen.	3.a de betekenis van een aantal eenvoudige woorden en korte zinnen over alledaagse gebeurtenissen interpreteren 3.b uitdrukkingen m.b.t. beleefdheidsvormen gebruiken: - groeten en afscheid nemen; - bedanken; - zich verontschuldigen; - feliciteren. 3.c eenvoudige vragen stellen en beantwoorden, 3.d eenvoudige persoonlijke gegevens vragen en geven: naam, leeftijd, adres, geboortedatum en telefoonnummer. 3.e om toestemming vragen.	
4. het thema in een eenvoudig gesprek herkennen.	4.a het gesprek volgen. 4.b zich aan het thema van een eenvoudig gesprek houden.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - toont belangstelling om de Engelse taal te spreken. - is bereid om correct Engels te spreken. - is positief om te communiceren in het Engels. - toont initiatief om in het Engels te spreken. 		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Engels	
Domein	Gespreksvaardigheid	
Kerndoel 3	De leerling is in staat een correcte uitspraak te hanteren om een eenvoudig gesprek te voeren met een Engelssprekende over alledaagse onderwerpen die aansluiten bij zijn leefwereld.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. de gespreksstrategieën herkennen.	1.a de gespreksstrategieën aangeleerd in de moedertaal toepassen in formele en informele communicatie. - duidelijk spreken (articulatie); - oogcontact houden; - op de beurt wachten; - juiste tempo en stemgebruik toepassen.	
2. basale beleefdheidsvormen en conventies in de Engelse taal herkennen.	2.a de beleefdheidsvormen en conventies toepassen in formele en informele communicatie. - zichzelf en anderen voorstellen; - groeten en afscheid nemen; - bedanken; - zich verontschuldigen; - om aandacht vragen; - feliciteren; - condoleren; - geluk en sterkte/beterschap wensen; - persoonlijke gegevens uitwisselen; - om toestemming vragen; - excuus aanbieden.	
3. betekenisrelatie van een basis woordenschat herkennen.	3.a een basis woordenschat beheersen: - in eenvoudige woorden vragen stellen en beantwoorden; - in eenvoudige woorden korte informatie en instructies begrijpen en formuleren; - informatie uitwisselen die te maken heeft met school, familie, persoonlijke zaken; - zijn gedachten en gevoelens op een eenvoudige manier verwoorden.	
4. het thema van een gesprek herkennen.	4.a een gesprek beginnen en gaande houden. 4.b bepaalde eenvoudige uitdrukkingen van de doeltaal gebruiken om een eenvoudig gesprek mee te voeren. 4.c een bepaalde basiswoordenschat gebruiken in een gesprek. 4.d zich houden aan het doel, het onderwerp en de gesprekslijn.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - toont belangstelling om de Engelse taal correct te spreken. - is gemotiveerd om te communiceren in het Engels. - toont initiatief om met een Engelssprekende een gesprek te voeren. 		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Engels	
Domein	Leesvaardigheid	
Kerdoel 4	De leerling is in staat om eenvoudige teksten te lezen over alledaagse concrete onderwerpen, die aansluiten bij zijn leefwereld, om informatie, instructie en vermaak te verwerven.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. basale leestechieken herkennen.	1.a basale leestechieken aangeleerd in de moedertaal toepassen.	
	1.b elementaire woorden en eenvoudige zinnen binnen de context van een thema lezen.	
2. compenserende leesstrategieën herkennen.	2.a compenserende leesstrategieën toepassen om woordrelaties en betekenissen te interpreteren.	
	2.b uitdrukkingen en eenvoudige zinnen begrijpen.	
	2.c relatie tussen tekst en illustratie interpreteren.	
	2.d hulp inroepen om betekenis van woorden, uitdrukkingen of zinnen te begrijpen.	
	2.e beeldwoordenboek of woordenlijst raadplegen.	
3. de kern van een eenvoudige tekst herkennen.	3.a de kern in een eenvoudige tekst onderscheiden en begrijpen.	
	3.b creativiteit toepassen om de kern weer te geven.	
HOUDING		
De leerling		
- toont waardering voor eenvoudige teksten geschreven in het Engels.		
- toont belangstelling voor non-fictie verhalen.		
- gebruikt zijn creativiteit bij het interpreteren van teksten.		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Engels	
Domein	Leesvaardigheid	
Kerndoel 4	De leerling is in staat om eenvoudige teksten te lezen over alledaagse concrete onderwerpen, die aansluiten bij zijn leefwereld, om informatie, instructie en vermaak te verwerven.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. leesstrategieën herkennen.	1.a leesstrategieën aangeleerd in de moedertaal inzetten voor het lezen van teksten. 1.b tijdens het lezen rekening houden met leestekens en woordgroepen. 1.c korte eenvoudige teksten technisch goed lezen met een duidelijke en heldere stem: leestoon en intonatie van de doeltaal. 1.d op een expressieve en creatieve manier eenvoudige teksten voorlezen.	
2. strategieën om de betekenis van woorden te achterhalen herkennen.	2.a strategieën toepassen van begrijpend lezen. 2.b de betekenis van woorden uit de context interpreteren. 2.c de betekenis van woorden opzoeken in een woordenboek. 2.d eenvoudige specifieke voorspelbare informatie vinden en begrijpen in eenvoudige tekst. 2.e hulp vragen indien nodig.	
3. diverse soorten informatie in teksten herkennen.	3.a bekende namen, woorden en simpel standaard zinnestukjes lezen in eenvoudige mededelingen in de meest voorkomende alledaagse situatie. - nieuws en krantenberichten; - mededelingen en advertenties. 3.b korte en eenvoudige boodschappen begrijpen en interpreteren: - in brieven, kaarten, posters en tijdschriften. 3.c een idee vormen van de inhoud van eenvoudig informatief materiaal en korte beschrijvingen. 3.d korte eenvoudige aanwijzingen in informatieve en instructieve teksten volgen.	
4. de hoofdzaken, bijzaken en thema van de tekst herkennen.	4.a de hoofdzaken en bijzaken van de tekst aangeven. 4.b thema uit een tekst afleiden. 4.c personages en gebeurtenissen beschrijven.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - toont initiatief om informatie en instructie uit Engelse teksten te halen. - toont waardering voor geschreven Engelse teksten. - is bereid om fictie en non-fictie teksten in het Engels te lezen. - is bereid met medeleerlingen over een verhaal of eenvoudig kinderboek in het Engels te praten. - gebruikt zijn creativiteit bij het interpreteren van teksten. 		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Engels	
Domein	Schrijfvaardigheid	
Kerndoel 5	De leerling is in staat om eenvoudige teksten te schrijven over alledaagse concrete onderwerpen die aansluiten bij zijn belevingswereld.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. de basale schrijfregels herkennen.	1.a de schrijfregels aangeleerd in de moedertaal toepassen.	
2. de schrijfwijze van eenvoudige alledaagse Engelse woorden herkennen.	2.a eenvoudige Engelse woorden (over)schrijven. 2.b eenvoudige zinnen structureren aan de hand van aangereikte woorden en/of voorbeelden. 2.c een postkaart of e-mail over zichzelf, school en dagelijkse activiteiten schrijven. 2.d een bericht schrijven aan de hand van aangereikte woorden en/of voorbeelden om te bedanken, feliciteren, uitnodigen en gevoelens te uiten. 2.e originaliteit en creativiteit in een persoonlijke boodschap verwerken.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - is gemotiveerd Engelse woorden correct op te schrijven. - is bereid eenvoudige zinnen in het Engels te schrijven. - toont belangstelling om zijn boodschap op een creatieve manier over te brengen. 		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Engels	
Domein	Schrijfvaardigheid	
Kerndoel 5	De leerling is in staat om eenvoudige teksten te schrijven over alledaagse concrete onderwerpen die aansluiten bij zijn belevingswereld.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. basale schrijfstrategieën herkennen.	1.a basale schrijfstrategieën aangeleerd in zijn moedertaal in een formele en informele communicatie toepassen: plannen, onderzoeken, structuren, reviseren, rapporteren.	
2. de schrijfwijze van eenvoudige woorden en uitdrukkingen herkennen.	2.a eenvoudige woorden en uitdrukkingen correct schrijven.	
3. de structuur van eenvoudige zinnen herkennen.	3.a eenvoudige gestructureerde creatieve zinnen formuleren. 3.b korte verhalen schrijven over dagelijkse gebeurtenissen, interesses, hobby's. 3.c creativiteit en persoonlijkheid in zijn schriftelijke boodschappen combineren.	
4. verschillende vormen herkennen om informatie op formele en informele manier uit te wisselen.	4.a korte brieven schrijven over familie, zichzelf, school, alledaagse activiteiten en thema's uit zijn leefwereld. 4.b ansichtkaarten schrijven. 4.c korte email sturen. 4.d korte mededelingen schrijven: uitnodigen, bedanken, feliciteren en gevoelens uiten. 4.e notities en lijsten maken. 4.f informatie opvragen en verstrekken. 4.g eenvoudige formulieren invullen met naam, adres en nationaliteit. 4.h korte en simpele aantekeningen maken.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - is nauwkeurig in het schrijven van Engelse woorden. - toont initiatief om teksten in de Engelse taal te schrijven. - is productief en efficiënt in het formuleren van fictieve en reële zinnen. - toont belangstelling om zijn boodschap op een creatieve manier over te brengen. 		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Engels	
Domein	Taalbeschouwing	
Subdomein	Taalbegrippen	
Kerndoel 6	De leerling is in staat om na te denken over woordgebruik, betekenissen, zinsstructuur en taalgebruik in het Engels.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
Woordenschat		
1. eenvoudige strategieën herkennen om woordbetekenis en woordrelaties te achterhalen.	1.a de betekenis van woorden binnen een eenvoudige context afleiden. 1.b beeldwoordenboek en woordenlijsten raadplegen. 1.c hulp inroepen om betekenis van woorden te begrijpen.	
2. een aantal woorden in het dagelijkse leven herkennen.	2.a een aantal themawoorden passief en actief gebruiken: - primaire kleuren; - telwoorden; - lichaamsdelen; - voorwerpen in de dagelijkse omgeving: thuis, op school en op straat; - enkele dieren; - speelgoed. 2.b zichzelf en het gezin beschrijven.	
Taalbegrippen N.V.T.		
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - toont belangstelling om zijn beheersing van de Engelse taal uit te breiden. - neemt initiatief om zijn woordschat te vergroten. - is gemotiveerd om correct Engels te spreken. - toont discipline om zich te houden aan de regels van de Engelse taal. - is bereid om te reflecteren over het gebruik van de Engelse taal. 		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Engels	
Domein	Taalbeschouwing	
Subdomein	Taalbegrippen	
Kerndoel 6	De leerling is in staat om na te denken over woordgebruik, betekenissen, zinsstructuur en taalgebruik in het Engels.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
Woordenschat		
1. strategieën herkennen om de woordbetekenis te achterhalen.	1.a de betekenis van woorden in de context achterhalen. 1.b een woordenboek gebruiken om de betekenis van onbekende woorden te achterhalen.	
2. vaststaande uitdrukkingen herkennen.	2.a gebruik van verbale uitdrukkingen begrijpen. 2.b strategieën toepassen om woordbetekenis en begripsvorming van uitdrukkingen af te leiden.	
3. schooltaalwoorden herkennen.	3.a woorden en concepten die specifiek op school worden gebruikt onderscheiden en interpreteren.	
Taalbegrippen		
4. structurele ordening van woorden in zinsverband herkennen.	4.a structurele ordening van woorden in zinsverband toepassen: - grammaticale relatie aangeven tussen werkwoord en onderwerp, persoonlijk voornaamwoord; - juiste ordening van de woordsoorten in zinnen toepassen: zelfstandig naamwoord, bijvoeglijk naamwoord, bijwoord, lidwoord en aanwijzende voornaamwoord. 4.b grammaticale regels toepassen bij het formuleren van zinnen.	
5. vervoegingen van werkwoorden in de tegenwoordige tijd en verleden tijd herkennen.	5.a regels van werkwoordsvervoegingen in de tegenwoordige tijd toepassen. 5.b regels van werkwoordsvervoegingen in de verleden tijd toepassen. 5.c regels van werkwoordsvervoegingen van meest voorkomende onregelmatige werkwoorden toepassen in de verleden tijd. 5.d hulpwerkwoorden correct gebruiken.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - toont belangstelling om zijn beheersing van de Engelse taal uit te breiden. - neemt initiatief om zijn woordschat te vergroten. - is gemotiveerd om correct Engels te spreken. - toont discipline om zich te houden aan de regels van Engelse grammatica. - is bereid om te reflecteren over het gebruik van de Engelse taal. 		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Engels	
Domein	Taalbeschouwing	
Subdomein	Taalverzorging: leestekens en spelling	
Kerndoel 7	De leerling is in staat om woorden te spellen waarvan de betekenis en de verklaring bekend zijn in standaard Engels.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
Taalverzorging N.V.T.	N.V.T.	
HOUDING		
N.V.T.		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Engels	
Domein	Taalbeschouwing	
Subdomein	Taalverzorging: leestekens en spelling	
Kerndoel 7	De leerling is in staat om woorden te spellen waarvan de betekenis en de verklaring bekend zijn in standaard Engels.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. leestekens herkennen.	1.a leestekens toepassen: <ul style="list-style-type: none"> - hoofdletters en punten bij zinsmarkering; - vraagtekens, uitroepstekens en aanhalingstekens; - hoofdletters bij eigennamen en directe rede; - komma's, dubbele punt. 	
2. de regels voor lettergreepgrenzen herkennen.	2.a de regels voor lettergreepgrenzen correct toepassen: <ul style="list-style-type: none"> - in relevante woorden de regel voor verdubbeling (ontsmetting) en verenkeling (lopen) op lettergreepgrenzen correct toepassen; - afbreekregels correct toepassen. 2.b de regels voor woordgrenzen correct toepassen.	
3. regels voor meervoudsvorming voor het gebruik van de - s en -en herkennen.	3.a de meervoudsvorming correct toepassen.	
4. Engelse/Spaanse spelling herkennen.	4.a woorden uit de volgende spellingscategorieën correct schrijven: <ul style="list-style-type: none"> - klankzuivere woorden: woorden die geschreven zijn zoals ze in standaard-Engels/Spaans uitgesproken worden; - klankambigue woorden: woorden die, indien de klank gevolgd wordt, fout gespeld zullen worden. - gebruik van accenten in het Spaans correct toepassen 	

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Engels	
Domein	Taalbeschouwing	
Subdomein	Taalverzorging: leestekens en spelling	
Kerndoel 7	De leerling is in staat om woorden te spellen waarvan de betekenis en de verklaring bekend zijn in standaard Engels.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert 5. de spellingregels voor werkwoorden herkennen.	De leerling kan 5.a van de volgende grammaticale onderdelen correct toepassen: - infinitief; - 'gewone' werkwoorden in tegenwoordige tijd met 3 ^e persoon enkelvoud krijgt -s in het Engels); - Vervoeging van de werkwoorden -ar,-er,-ir in de tegenwoordige tijd van regelmatige werkwoorden in het Spaans. - bijvoeglijk gebruik van het voltooid deelwoord in Engels/Spaans.	
HOUDING		
De leerling - staat open voor het aanleren van de spellingsregels in het Engels. - is consequent in het gebruik van de spellingsregels. - streeft naar zorgvuldigheid in het spellen. - heeft de gewoonte om eigen geschreven teksten na te kijken en te reviseren op spelling en grammatica		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Engels	
Domein	Kennis van het land en cultuur	
Kerndoel 8	De leerling is in staat om typische en culturele uitingen en tradities van bewoners afkomstig uit Engelssprekende landen te waarderen en te respecteren.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. verschillende belangrijke aspecten uit de cultuur van Engelssprekende landen/eilanden herkennen.	1.a belangrijke aspecten uit de cultuur zoals muziek en dans, typische eetgewoontes en nationale feesten aangeven. 1.b culturele uitdrukkingen in liedjes, verhalen, tv-programma's en film aangeven.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - toont belangstelling om kennis te maken met culturen van Engelssprekende landen/eilanden. - toont respect voor hun gewoontes en tradities. - is bereid te reflecteren over deze culturele aspecten in onze multiculturele samenleving. 		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Engels	
Domein	Kennis van het land en cultuur	
Kerndoel 8	De leerling is in staat om typische en culturele uitingen en tradities van bewoners afkomstig uit Engelssprekende landen te waarderen en te respecteren.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. aspecten van culturele uitingen van de Engelssprekende landen/eilanden herkennen.	1.a tradities, symbolieken en karakteristieken van de cultuur van Engelssprekende landen/eilanden aangeven. 1.b deelnemen aan culturele vieringen van landen/eilanden van de doeltaal: bijvoorbeeld Onafhankelijkheidsdag, nationale feestdagen. 1.c culturele uitingen in liedjes, verhalen, theater, tv-programma's en film interpreteren.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - heeft interesse in een andere cultuur en heeft een positieve houding voor de taal. - toont respect voor hun gewoontes en tradities. - heeft waardering voor de verschillende culturele uitingen van de Engelssprekende landen/eilanden. - toont belangstelling om actief deel te nemen aan culturele activiteiten van omringende Engelssprekende landen/eilanden. - is bereid te reflecteren over deze culturele aspecten in onze multiculturele samenleving. 		

Visie van het vak Spaans

De moderne vreemde talen Engels en Spaans worden volgens het principe van Vroeg Vreemde Taal Onderwijs (VVTO) aangeboden. Er wordt een vreemdetaal didactiek ingezet. Hiermee beoogt men een succesvolle schoolloopbaan voor alle kinderen te creëren. Een vreemdetaal verwerver gebruikt zijn kennis van zijn moedertaal om de betekenissystemen in de nieuwe taal op te bouwen.

Met andere woorden de leerlingen gebruiken de kennis die ze hebben in de taal Papiamentu om een nieuwe taal, zoals Spaans, te leren.

Spaans is actief en dynamisch en is één van de meest gesproken talen ter wereld. In de moderne wereld verovert de Spaanse taal steeds meer terrein.

In het meertalige onderwijsmodel, maakt Spaans deel uit van de vreemde talen en vangt aan met een periode van familiarisatie in groep 1 tot en met groep 6 en vanaf groep 7 gaat het over naar een systematische en instructieve methode. Hierbij worden de diverse kerndoelen ontwikkeld en schept men de mogelijkheid dat leerlingen in de Spaanse taal gedachten en gevoelens kunnen uitwisselen van wat hij hoort, zegt, schrijft en leest.

De kerndoelen zijn gerelateerd aan verschillende domeinen. De domeinen zijn voor de vreemde taalvakken hetzelfde, maar met verschillende inhoud. In het volgende tabel volgt een korte toelichting van de domeinen.

Kijk en luistervaardigheid

Audiovisuele communicatiemiddelen bieden mogelijkheden om informatie en kennis te verwerven en functioneel te communiceren. In het dagelijkse leven en in het onderwijs moet de school aandacht besteden aan de ontwikkeling van de kijk- en luistervaardigheid van de leerlingen.

Spreekvaardigheid

Een leerling leert zijn mondelinge, sociale en cognitieve vaardigheid ontwikkelen tijdens informele en formele situaties op school en thuis. Tijdens dit proces leert hij het woord te voeren en verschillende monologen te houden en zijn taalgebruik telkens aan te passen aan zijn publiek en situatie.

Gespreksvaardigheid

In verschillende soorten gesprekken leert de leerling de taal te gebruiken als interactiemiddel met zijn gesprekspartners. Tijdens dit proces leert hij het gesprek gaande te houden en deel te nemen aan een dialoog, discussie en onderhandeling in formele en informele situaties.

Leesvaardigheid

Het kunnen lezen is een basale behoefte en noodzaak in het leven van alle leerlingen. Het is nu een continu proces van technisch lezen tot tekstbegrip. De leerlingen leren hun cognitieve, analytische en kritische leesvermogen ontwikkelen. Tevens leren zij plezier te beleven in narratieve teksten.

Schrijfvaardigheid

Het schrijven is een basale en belangrijke vaardigheid in onze samenleving. De leerling leert zijn gedachten en boodschappen te verwoorden in zinnen en teksten om zodoende op een efficiënte en creatieve manier te communiceren.

Taalbeschouwing

De leerling is in staat na te denken over woordgebruik, woordbetekenissen, zinsstructuren en grammatica. Dit bewustwordingsproces is noodzakelijk om goed en efficiënt te communiceren tijdens het luisteren, spreken, praten, schrijven en lezen.

Taal is een middel om kennis en informatie te verwerven en te verwerken. Door de taal te gebruiken om te leren denken kan hij verbanden zien tussen oorzaak en gevolg. Hij leert argumenteren en de argumenten van anderen beter begrijpen.

Kennis van land en cultuur

De leerling wordt blootgesteld aan de eigen en andere culturen en zet de verschillende talen in om wereldwijd te communiceren. Ook is er erkenning van gewoonten, waardering van de culturen afkomstig van de landen/eilanden waar de verschillende talen gesproken worden.

Overzicht van de kerndoelen het vak Spaans

Spaans	Pag.	
	Cyclus	
	1	2
Kerndoel 1 De leerling is in staat om audio/visuele teksten en eenvoudige luisterteksten te volgen over alledaagse concrete onderwerpen, die aansluiten bij zijn leefwereld, om informatie en instructie te verwerven.	104	105
Kerndoel 2 De leerling is in staat om in eenvoudige bewoordingen informatie, instructie en beschrijving te geven over concrete onderwerpen, die aansluiten bij zijn belevingswereld.	106	107
Kerndoel 3 De leerling is in staat een correcte uitspraak te hanteren om een eenvoudig gesprek te voeren met een Spaanssprekende over alledaagse onderwerpen die aansluiten bij zijn leefwereld.	108	109
Kerndoel 4 De leerling is in staat om eenvoudige teksten te lezen over alledaagse concrete onderwerpen, die aansluiten bij zijn leefwereld, om informatie, instructie en vermaak te verwerven.	110	111
Kerndoel 5 De leerling is in staat om eenvoudige teksten te schrijven over alledaagse concrete onderwerpen die aansluiten bij zijn belevingswereld.	112	113
Kerndoel 6 De leerling is in staat om na te denken over woordgebruik, betekenissen, zinsstructuur en taalgebruik in het Spaans.	114	115
Kerndoel 7 De leerling is in staat om woorden te spellen, waarvan de betekenis en de verklaring bekend zijn in standaard Spaans.	-	116
Kerndoel 8 De leerling is in staat om typische en culturele uitingen en tradities van bewoners afkomstig uit Spaanssprekende landen te waarderen en te respecteren.	118	118

Kerndoelen van het vak Spaans

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Spaans	
Domein	Kijk- en luistervaardigheid	
Kerndoel 1	De leerling is in staat om audio/visuele teksten en eenvoudige luisterteksten te volgen over alledaagse concrete onderwerpen, die aansluiten bij zijn leefwereld, om informatie en instructie te verwerven.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. de klanken en de uitspraak van de Spaanse taal herkennen.	1.a de klanken en de uitspraak van de Spaanse taal onderscheiden van andere talen.	
2. de basale kijk- en luistervaardigheidsstrategieën herkennen.	2.a de aangeleerde basale kijk- en luistervaardigheidsstrategieën van de moedertaal toepassen in de Spaanse taal. 2.b op basis van intonatie een onderscheid maken tussen een vraag, mededeling, uitroep en verzoek.	
3. het doel en het thema van een eenvoudige auditieve en audiovisuele tekst herkennen.	3.a het doel en het thema van een auditieve en audiovisuele tekst aangeven (onderscheiden) - informatie; - instructie; - aankondiging; - amusement. 3.b adequaat reageren op eenvoudige instructies en informatie in informele situaties. 3.c de boodschap uit een auditieve of audiovisuele tekst aangeven en interpreteren.	
4. de betekenis van woorden binnen een eenvoudige context herkennen.	4.a de betekenis van de woorden en van korte zinnen aan de hand van de intonatie binnen een eenvoudige context en concrete situatie interpreteren.	
5. de basale elementen uit een narratieve tekst herkennen.	5.a de elementen uit narratieve teksten aangeven. - personages; - kern; - plaats; - tijd.	
6. de non-verbale taal in audiovisuele teksten herkennen.	6.a de non-verbale taal in audiovisuele teksten binnen de context interpreteren.	
HOUDING		
De leerling	<ul style="list-style-type: none"> - is bereid om zich open te stellen voor de Spaanse taal. - toont respect voor Spaanssprekenden. - is gemotiveerd om zich te concentreren op het luisteren naar de Spaanse taal. - is gemotiveerd om adequaat te reageren op een eenvoudige instructie. 	

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Spaans	
Domein	Kijk- en luistervaardigheid	
Kerndoel 1	De leerling is in staat om audio/visuele teksten en eenvoudige luisterteksten te volgen over alledaagse concrete onderwerpen die aansluiten bij zijn leefwereld, om informatie en instructie te verwerven.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. de kijk- en luistervaardigheidsstrategieën herkennen.	1.a de kijk- en luistervaardigheidsstrategieën van de moedertaal inzetten en toepassen voor de Spaanse taal in formele en informele communicatie.	
2. de klanken en uitspraak van de Spaanse taal in auditieve en audiovisuele teksten herkennen.	2.a de klanken en de uitspraak van de Spaanse taal in auditieve en audiovisuele teksten onderscheiden.	
3. eenvoudige woorden en woordbetekenissen in de context herkennen.	3.a eenvoudige woorden en woordbetekenis in de context interpreteren.	
4. de betekenis van de woorden, van zinnen en van vaststaande uitdrukkingen uit de context herkennen.	4.a de betekenis van de woorden, van zinnen en van vaststaande uitdrukkingen in een tekst aangeven en interpreteren.	
5. het doel en thema van eenvoudige instructieve, informatieve en narratieve teksten herkennen.	5.a het belangrijkste doel en thema van eenvoudige instructieve, informatieve en narratieve teksten aangeven, zowel bij auditieve- als bij audiovisuele teksten. 5.b adequaat reageren op de informatie en instructie in een auditieve- en audiovisuele teksten: - schoolse taken; - eenvoudige informatie; - eenvoudige instructie; - aankondiging van actualiteiten; - vermaak.	
6. de belangrijkste boodschap in eenvoudige instructieve en informatieve teksten herkennen.	6.a de hoofd- en bijzaken in een radio-, video- en tv-programma onderscheiden en interpreteren over thema's die aansluiten bij zijn leefwereld.	
7. inhoudselementen in narratieve teksten herkennen.	7.a de hoofd- en bijzaken van een verhaal of film aangeven. 7.b de belangrijkste inhoudselementen onderscheiden. - tijd; - persoon; - gebeurtenis; - plaats.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - is gemotiveerd om zich te concentreren en te luisteren naar de Spaanse taal. - toont waardering voor de Spaanse taal en Spaanssprekende. - staat open om auditieve- en audiovisuele Spaanse teksten te beluisteren. - is bereid informatie, instructie en vermaak uit Spaanse teksten te verwerken. - zet zich in om Spaanssprekenden te begrijpen. 		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Spaans	
Domein	Spreekvaardigheid	
Kerndoel 2	De leerling is in staat om in eenvoudige bewoordingen informatie, instructie en beschrijving te geven over concrete onderwerpen, die aansluiten bij zijn belevingswereld.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. de basale spreekvaardigheidsregels herkennen.	1.a de basale spreekvaardigheidsregels aangeleerd in de moedertaal toepassen in formele en informele situaties. - duidelijk spreken; - korte en eenvoudige zinnen formuleren.	
	1.b verschillende klanken en woorden van de doeltaal reproduceren.	
	1.c met de juiste uitspraak en intonatie en begrijpelijk spreken.	
	1.d verschillende eenvoudige woorden correct uitspreken.	
2. een hoeveelheid woorden en receptieve zinnen herkennen.	2.a de volgende woorden en begrippen benoemen en gebruiken: - primaire kleuren; - enkele dieren; - telwoorden; - lichaamsdelen; - speelgoed; - namen van voorwerpen in directe omgeving; - een kinderverhaal of -film naspelen.	
	2.b eenvoudige zinnen gebruiken om zich voor te stellen en persoonlijke data te verstrekken.	
	2.c eenvoudige zinnen gebruiken om voorwerpen of situaties uit het dagelijkse leven (school, familie) te beschrijven.	
3. eenvoudige woorden en werkwoorden herkennen die een actie of een gevoel aangeven.	3.a eenvoudige woorden en werkwoorden gebruiken om een actie uit te drukken.	
	3.b eenvoudige woorden en werkwoorden gebruiken om emoties, gevoelens en wensen correct uit te drukken.	
4. een korte monoloog herkennen.	4.a een korte monoloog, die aansluit bij zijn leefwereld, presenteren. - een kort verhaal over alledaagse gebeurtenissen in de goede volgorde zetten; - een kort en eenvoudig inge oefend kinderliedje, versje, rijmpje, grapje presenteren.	
	4.b non-verbale taal als ondersteuning toepassen.	
HOUDING		
De leerling		
- is bereid om de Spaanse taal te spreken.		
- toont waardering voor de Spaanse taal als communicatiemiddel.		
- is gemotiveerd om liedjes, versjes, rijmpjes in de Spaanse taal voor te dragen.		
- is bereid informatie te verstrekken in de Spaanse taal.		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Spaans	
Domein	Spreekvaardigheid	
Kerndoel 2	De leerling is in staat om in eenvoudige bewoordingen informatie, instructie en beschrijving te geven over concrete onderwerpen, die aansluiten bij zijn belevingswereld.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. de basale regels en de spreekstrategieën herkennen.	1.a de basale regels en de spreekstrategieën aangeleerd in de moedertaal inzetten en toepassen zowel bij formele als bij informele communicatie: <ul style="list-style-type: none"> - juiste uitspraak; - oogcontact houden; - duidelijk en begrijpelijk spreken; - korte en eenvoudige zinnen correct formuleren; - inhoud plannen. 	
2. uitspraak en betekenissen van de verschillende woorden en uitdrukkingen herkennen.	2.a verschillende woorden correct uitspreken en in de juiste context gebruiken. 2.b een bepaalde woordenschat beheersen om gedachten en zinnen op een gestructureerde en eenvoudige manier te formuleren. 2.c woorden en werkwoorden gebruiken om acties, emoties, gevoelens en wensen correct uit te drukken. 2.d woorden en werkwoorden gebruiken om informatie te geven.	
3. de verschillende vormen van monologen herkennen.	3.a korte monologen presenteren met onderwerpen die aansluiten bij zijn leefwereld. <ul style="list-style-type: none"> - een inge oefend praatje, lied, gedicht, rijm presenteren; - een verhaal vertellen (kinderboek, film, toneel); - in korte zinnen vertellen over eigen belevenissen gebeurtenissen en activiteiten; - een beschrijving geven van een object of gebeurtenis; - zijn gedachte in een korte zin weergeven; - een groep toespreken. 	
4. het doel en thema van een monoloog herkennen.	4.a het doel en thema van een monoloog aangeven gedurende een presentatie. 4.b zich aan een thema houden.	
5. concrete vormen van steun tijdens een presentatie herkennen.	5.a presentatievaardigheden toepassen: <ul style="list-style-type: none"> - non verbale aspecten toepassen: geluiden, gebaren, mimiek, houding en beweging; - de functie van visueel materiaal aangeven. 	
HOUDING		
De leerling <ul style="list-style-type: none"> - is bereid om de Spaanse taal te spreken. - is gemotiveerd om te communiceren in de Spaanse taal (medeleerlingen, Spaanssprekende). - is bereid informatie te verstrekken in de Spaanse taal. - is bereid om eenvoudige uitdrukkingen toe te passen in zijn taalgebruik. - toont creativiteit bij het presenteren van liedjes, versjes, rijmpjes in de Spaanse taal. 		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Spaans	
Domein	Gespreksvaardigheid	
Kerndoel 3	De leerling is in staat een correcte uitspraak te hanteren om een eenvoudig gesprek te voeren met een Spaanssprekende over alledaagse onderwerpen die aansluiten bij zijn leefwereld.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. gespreksstrategieën herkennen.	1.a de gespreksstrategieën aangeleerd in de moedertaal toepassen in formele en informele communicatie. - duidelijk spreken (articulatie); - op de beurt wachten; - oogcontact houden; - juiste tempo en stemgebruik toepassen.	
2. de klanken en de uitspraak van de Spaanse taal herkennen.	2.a de klanken en de uitspraak van de Spaanse taal hanteren. 2.b zich uitdrukken in korte, eenvoudige zinnen.	
3. de betekenis van een aantal woorden, zinnen en uitdrukkingen herkennen	3.a de betekenis van een aantal woorden, zinnen en uitdrukkingen over alledaagse gebeurtenissen interpreteren. 3.b uitdrukkingen m.b.t. beleefdheidsvormen gebruiken: - groeten en afscheid nemen; - bedanken; - zich verontschuldigen; - aandacht vragen; - feliciteren; - geluk en sterkte/beterschap wensen. 3.c eenvoudige vragen stellen: - eenvoudige persoonlijke gegevens vragen en geven: naam, leeftijd, adres, geboortedatum en telefoonnummer; - om toestemming vragen; - informatie uitwisselen; - informatie geven en vragen omtrent concrete onderwerpen die aansluiten op zijn leefwereld.	
4. de boodschap in een eenvoudig gesprek herkennen.	4.a de hoofdzaak van de boodschap van gesprek dat aansluit bij zijn belevingswereld onderscheiden en interpreteren. 4.b reageren op de boodschap van een gesprek. 4.c in een rollenspel een verhaal uitbeelden.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - toont belangstelling om de Spaanse taal te spreken. - is bereid om correct Spaans te spreken. - is positief om te communiceren in het Spaans. - toont initiatief om in het Spaans te spreken. 		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Spaans	
Domein	Gespreksvaardigheid	
Kerndoel 3	De leerling is in staat een correcte uitspraak te hanteren om een eenvoudig gesprek te voeren met een Spaanssprekende over alledaagse onderwerpen die aansluiten bij zijn leefwereld.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. de gespreksstrategieën herkennen.	1.a de gespreksstrategieën aangeleerd in de moedertaal toepassen in formele en informele communicatie. <ul style="list-style-type: none"> - duidelijk spreken (articulatie); - oogcontact houden; - op de beurt wachten; - juiste tempo en stemgebruik toepassen. 	
2. basale beleefdheidsvormen en conventies in de Spaanse taal herkennen.	2.a de beleefdheidsvormen en conventies toepassen in formele en informele communicatie. <ul style="list-style-type: none"> - zichzelf en anderen voorstellen; - groeten en afscheid nemen; - bedanken; - zich verontschuldigen; - om aandacht vragen; - feliciteren; - condoleren; - geluk en sterkte/beterschap wensen; - persoonlijke gegevens uitwisselen; - om toestemming vragen; - excuus aanbieden. 	
3. betekenisrelatie van een basis woordenschat herkennen.	3.a een basis woordenschat beheersen: <ul style="list-style-type: none"> - in eenvoudige woorden vragen stellen en beantwoorden; - in eenvoudige woorden korte informatie en instructies begrijpen en formuleren; - informatie uitwisselen die te maken heeft met school, familie, persoonlijke zaken; - zijn gedachten en gevoelens op een eenvoudige manier verwoorden. 	
4. het gespreksthema herkennen.	4.a een gesprek beginnen en gaande houden. 4.b bepaalde eenvoudige uitdrukkingen van de doeltaal gebruiken om een eenvoudig gesprek mee te voeren. 4.c een bepaalde basiswoordenschat gebruiken in een gesprek. 4.d zich houden aan het doel, het onderwerp en de gesprekslijn.	
HOUDING		
De leerling <ul style="list-style-type: none"> - toont belangstelling om de Spaanse taal correct te spreken. - is gemotiveerd om te communiceren in het Spaans. - toont initiatief om met een het Spaans sprekende een gesprek te voeren. 		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Spaans	
Domein	Leesvaardigheid	
Kerdoel 4	De leerling is in staat om eenvoudige teksten te lezen over alledaagse concrete onderwerpen, die aansluiten bij zijn leefwereld, om informatie, instructie en vermaak te verwerven.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. basale leestechneken herkennen.	1.a basale leestechneken aangeleerd in de moedertaal toepassen.	
	1.b elementaire woorden en eenvoudige zinnen binnen de context van een thema lezen.	
2. compenserende leesstrategieën herkennen.	2.a compenserende leesstrategieën toepassen om woordrelaties en betekenissen te interpreteren.	
	2.b uitdrukkingen en eenvoudige zinnen begrijpen.	
	2.c hulp inroepen om betekenis van woorden, uitdrukkingen of zinnen te begrijpen.	
	2.d beeldwoordenboek of woordenlijst raadplegen.	
3. de kern van een eenvoudige tekst herkennen (pictogrammen).	3.a de kern in een eenvoudige tekst onderscheiden.	
	3.b de boodschap in een eenvoudige tekst begrijpen.	
	3.c creativiteit toepassen om de boodschap weer te geven.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - toont waardering voor eenvoudige teksten geschreven in het Spaans. - toont belangstelling voor non-fictie verhalen. - gebruikt zijn creativiteit bij het interpreteren van teksten. 		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Spaans	
Domein	Leesvaardigheid	
Kerndoel 4	De leerling is in staat om eenvoudige teksten te lezen over alledaagse concrete onderwerpen, die aansluiten bij zijn leefwereld, om informatie, instructie en vermaak te verwerven.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. leesstrategieën herkennen.	1.a leesstrategieën aangeleerd in de moedertaal toepassen voor het lezen van teksten.	
	1.b tijdens het lezen rekening houden met leestekens en woordgroepen.	
	1.c korte eenvoudige teksten technisch goed lezen met een duidelijke en heldere stem: leestoon en intonatie van de doeltaal.	
	1.d op een expressieve en creatieve manier eenvoudige teksten voorlezen.	
2. strategieën om de betekenis van woorden te achterhalen herkennen.	2.a strategieën toepassen van begrijpend lezen.	
	2.b de betekenis van woorden uit de context interpreteren.	
	2.c de betekenis van woorden opzoeken in een woordenboek.	
	2.d eenvoudige specifieke voorspelbare informatie vinden en begrijpen in eenvoudige tekst.	
	2.e hulp vragen indien nodig.	
3. diverse soorten informatie in teksten herkennen.	3.a bekende namen, woorden en simpel standaard zinnestukjes lezen in eenvoudige mededelingen in de meest voorkomende alledaagse situatie.	
	- nieuws en krantenberichten;	
	- mededelingen en advertenties.	
	3.b korte en eenvoudige boodschappen begrijpen en interpreteren:	
	- in brieven, kaarten, posters en tijdschriften.	
	3.c een idee vormen van de inhoud van eenvoudige informatief materiaal en korte beschrijvingen.	
	3.d korte eenvoudige aanwijzingen in informatieve en instructieve teksten volgen.	
4. de hoofdzaken, bijzaken en thema van de tekst herkennen.	4.a de hoofdzaken en bijzaken van de tekst aangeven.	
	4.b thema uit de tekst afleiden.	
	4.c personages en gebeurtenissen beschrijven.	
HOUDING		
De leerling		
- toont initiatief om informatie en instructie uit Spaanse teksten te halen.		
- toont waardering voor geschreven Spaanse teksten.		
- is bereid om fictie en non-fictie teksten in het Spaans te lezen.		
- is bereid met medeleerlingen over een verhaal of eenvoudig kinderboek in het Spaans te praten.		
- gebruikt zijn creativiteit bij het interpreteren van teksten.		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Spaans	
Domein	Schrijfvaardigheid	
Kerndoel 5	De leerling is in staat om eenvoudige teksten te schrijven over alledaagse concrete onderwerpen die aansluiten bij zijn belevingswereld.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. de basale schrijfstrategieën herkennen.	1.a de schrijfstrategieën aangeleerd in de moedertaal toepassen.	
2. de schrijfwijze van eenvoudige alledaagse Spaanse woorden herkennen.	2.a eenvoudige Spaanse woorden (over)schrijven.	
	2.b eenvoudige zinnen structureren aan de hand van aangereikte woorden en/of voorbeelden.	
	2.c een postkaart schrijven.	
	2.d korte brieven schrijven over zijn familie, en over zichzelf, school en dagelijkse activiteiten.	
	2.e korte mail sturen.	
	2.f korte mededeling schrijven: uitnodigingen, bedanken, feliciteren en gevoelens uiten.	
	2.g lijsten maken.	
	2.h informatie opvragen en verstrekken.	
HOUDING		
De leerling		
- is gemotiveerd Spaanse woorden correct op te schrijven.		
- is bereid eenvoudige zinnen in het Spaans te schrijven.		
- toont belangstelling om zijn boodschap op een creatieve manier over te brengen.		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Val	Spaans	
Domein	Schrijfvaardigheid	
Kerndoel 5	De leerling is in staat om eenvoudige teksten te schrijven over alledaagse concrete onderwerpen die aansluiten bij zijn belevingswereld.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. basale schrijfstrategieën herkennen.	1.a basale schrijfstrategieën aangeleerd in zijn moedertaal in een formele en informele communicatie toepassen: plannen, onderzoeken, structuren, reviseren, rapporteren.	
2. de schrijfwijze van eenvoudige woorden, en uitdrukkingen herkennen.	2.a eenvoudige woorden en uitdrukkingen correct schrijven.	
3. de structuur van eenvoudige zinnen herkennen.	3.a eenvoudige gestructureerde creatieve zinnen formuleren. 3.b korte verhalen schrijven over dagelijkse gebeurtenissen, interesses en hobby's. 3.c creativiteit en persoonlijkheid in zijn schriftelijke boodschappen combineren.	
4. verschillende vormen herkennen om informatie op formele en informele manier uit te wisselen.	4.a korte brieven schrijven over familie, zichzelf, school, alledaagse activiteiten en thema's uit zijn leefwereld. 4.b ansichtkaarten schrijven. 4.c korte mededelingen schrijven: uitnodigingen, bedanken, feliciteren, gevoelens uiten. 4.d korte email sturen. 4.e informatie opvragen en verstrekken. 4.f eenvoudige formulieren invullen met bijvoorbeeld, naam, adres en nationaliteit. 4.g korte en simpele aantekeningen maken.	
HOUDING		
De leerling	<ul style="list-style-type: none"> - is nauwkeurig in het schrijven van Spaanse woorden. - toont initiatief om teksten in de Spaanse taal te schrijven. - toont belangstelling om zijn boodschap op een creatieve manier over te brengen. 	

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Spaans	
Domein	Taalbeschouwing	
Subdomein	Taalbegrippen	
Kerndoel 6	De leerling is in staat om na te denken over woordgebruik, betekenissen, zinsstructuur en taalgebruik in het Spaans.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert Woordenschat 1. eenvoudige strategieën herkennen om woordbetekenis en woordrelaties te achterhalen. 2. een aantal woorden in het dagelijkse leven herkennen.	De leerling kan 1.a de betekenis van woorden binnen een eenvoudige context afleiden. 1.b beeldwoordenboek en woordenlijsten raadplegen. 1.c hulp invoeren om betekenis van woorden te begrijpen. 2.a een aantal themawoorden passief en actief gebruiken: - primaire kleuren; - telwoorden; - lichaamsdelen; - voorwerpen in de dagelijkse omgeving: thuis, op school en op straat; - enkele dieren; - speelgoed. 2.b zichzelf en het gezin beschrijven.	
Taalbegrippen N.V.T.		
HOUDING		
De leerling - toont belangstelling om zijn beheersing van de Spaanse taal uit te breiden. - neemt initiatief om zijn woordschat te vergroten. - is gemotiveerd om correct Spaans te spreken. - toont discipline om zich te houden aan de regels van de Spaanse taal. - is bereid om te reflecteren over het gebruik van de Spaanse taal.		

Vormingsgebied	Taal en communicatie
Vak	Spaans
Domein	Taalbeschouwing
Subdomein	Taalbegrippen
Kerndoel 6	De leerling is in staat om na te denken over woordgebruik, betekenissen, zinsstructuur en taalgebruik in het Spaans.
Cyclus	2
KENNIS	VAARDIGHEID
De leerling leert	De leerling kan
Woordenschat	
1. strategieën herkennen om de woordbetekenis te achterhalen.	1.a de betekenis van woorden in de context achterhalen. 1.b een woordenboek gebruiken om de betekenis van onbekende woorden te achterhalen.
2. vaststaande uitdrukkingen herkennen.	2.a gebruik van verbale uitdrukkingen begrijpen. 2.b strategieën toepassen om woordbetekenis en begripsvorming van uitdrukkingen af te leiden.
3. schooltaalwoorden herkennen.	3.a woorden en concepten die specifiek op school worden gebruikt onderscheiden en interpreteren.
Taalbegrippen	
4. structurele ordening van woorden in zinsverband herkennen	4.a structurele ordening van woorden in zinsverband toepassen: - grammaticale relatie aangeven tussen werkwoord en onderwerp, persoonlijk voornaamwoord; - juiste ordening van de woordsoorten in zinnen toepassen: zelfstandig naamwoord, bijvoeglijk naamwoord, bijwoord, lidwoord en aanwijzende voornaamwoord. 4.b grammaticale regels toepassen bij het formuleren van zinnen.
5. vervoegingen van werkwoorden in de tegenwoordige tijd en verleden tijd herkennen.	5.a regels van werkwoordsvervoegingen in de tegenwoordige tijd toepassen. 5.b regels van werkwoordsvervoegingen in de verleden tijd toepassen. 5.c regels van werkwoordsvervoegingen van meest voorkomende onregelmatige werkwoorden toepassen in de verleden tijd. 5.d hulpwerkwoorden correct gebruiken.
HOUDING	
De leerling	
- toont belangstelling om zijn beheersing van de Spaanse taal uit te breiden.	
- neemt initiatief om zijn woordschat te vergroten.	
- is gemotiveerd om correct Spaans te spreken.	
- toont discipline om zich te houden aan de regels van Spaanse grammatica.	
- is bereid om te reflecteren over het gebruik van de Spaanse taal.	

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Spaans	
Domein	Taalbeschouwing	
Subdomein	Taalverzorging: leesteken en spelling	
Kerndoel 7	De leerling is in staat om woorden te spellen waarvan de betekenis en de verklaring bekend zijn in standaard Spaans.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
Taalverzorging N.V.T.	N.V.T.	
HOUDING		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Spaans	
Domein	Taalbeschouwing	
Subdomein	Taalverzorging: leestekens en spelling	
Kerndoel 7	De leerling is in staat om woorden te spellen waarvan de betekenis en de verklaring bekend zijn in standaard Spaans.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. leestekens herkennen.	1.a leestekens toepassen: <ul style="list-style-type: none"> - hoofdletters en punten bij zinsmarkering; - vraagtekens, uitroepetekens en aanhalingstekens; - hoofdletters bij eigennamen en directe rede; - komma's, dubbele punt. 	
2. de regels voor lettergreepgrenzen herkennen.	2.a de regels voor lettergreepgrenzen correct toepassen: <ul style="list-style-type: none"> - in relevante woorden de regel voor verdubbeling (ontsmetting) en verenkeling (lopen) op lettergreepgrenzen correct toepassen; - afbreekregels correct toepassen. 2.b de regels voor woordgrenzen correct toepassen.	
3. regels voor meervoudsvorming voor het gebruik van de - s en -en herkennen.	3.a de meervoudsvorming correct toepassen.	
4. Spaanse spelling herkennen.	4.a woorden uit de volgende spellingscategorieën correct schrijven: <ul style="list-style-type: none"> - klankzuivere woorden: woorden die geschreven zijn zoals ze in standaard-Engels/Spaans uitgesproken worden; - klankambigue woorden: woorden die, indien de klank gevolgd wordt, fout gespeld zullen worden; - gebruik van accenten in het Spaans correct toepassen. 	

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Spaans	
Domein	Taalbeschouwing	
Subdomein	Taalverzorging: leestekens en spelling	
Kerndoel 7	De leerling is in staat om woorden te spellen waarvan de betekenis en de verklaring bekend zijn in standaard Spaans.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
5. de spellingregels voor werkwoorden herkennen.	5.a van de volgende grammaticale onderdelen correct toepassen: <ul style="list-style-type: none"> - infinitief; - 'gewone' werkwoorden in tegenwoordige tijd met 3e persoon enkelvoud krijgt -s in het Engels); - Vervoeging van de werkwoorden -ar,-er,-ir in de tegenwoordige tijd van regelmatige werkwoorden in het Spaans. - bijvoeglijk gebruik van het voltooid deelwoord in Engels/Spaans. 	
HOUDING		
De leerling <ul style="list-style-type: none"> - staat open voor het aanleren van de spellingsregels in het Spaans. - is consequent in het gebruik van de spellingsregels. - streeft naar zorgvuldigheid in het spellen. - heeft de gewoonte om eigen geschreven teksten na te kijken en te reviseren op spelling en grammatica. 		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Spaans	
Domein	Kennis van land en cultuur	
Kerndoel 8	De leerling is in staat om typische en culturele uitingen en tradities van bewoners afkomstig uit Spaanssprekende landen te waarderen en te respecteren.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. verschillende belangrijke aspecten uit de cultuur van Spaanstalige landen/eilanden herkennen.	1.a belangrijke aspecten uit de cultuur zoals muziek en dans, typische eetgewoontes en nationale feesten aangeven. 1.b culturele uitdrukkingen in liedjes, verhalen, tv-programma's en film aangeven.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - toont belangstelling om kennis te maken met culturen van omliggende Spaanstalige landen/eilanden. - toont respect voor hun gewoontes en tradities. - is bereid te reflecteren over deze culturele aspecten in onze multiculturele samenleving. 		

Vormingsgebied	Taal en communicatie	
Vak	Spaans	
Domein	Kennis van land en cultuur	
Kerndoel 8	De leerling is in staat om typische en culturele uitingen en tradities van bewoners afkomstig uit Spaanssprekende landen te waarderen en te respecteren.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. basis aspecten van culturele uitingen van de Spaanstalige gemeenschap/landen herkennen.	1.a tradities, symboliek en karakteristieken van de Spaanssprekende landen aangeven. 1.b de verschillende culturen van de Spaanssprekende landen in de regio waarderen. 1.c deelnemen aan een culturele viering van een land of landen van de doeltaal: bijvoorbeeld 'Dia de la Raza', Onafhankelijkheidsdag, kerstnacht, Driekoningen, culturele markt. 1.d culturele uitingen in liedjes, verhalen, theater, tv-programma's en film interpreteren.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - heeft interesse in een andere cultuur en heeft een positieve houding voor de taal. - toont respect voor hun gewoontes en tradities. - heeft waardering voor de verschillende culturele uitingen van de Spaanssprekende landen/eilanden. - toont belangstelling om actief deel te nemen aan culturele activiteiten van omliggende Spaanssprekende landen. - is bereid te reflecteren over deze culturele aspecten in onze multiculturele samenleving. 		

Vormingsgebied 2

Rekenen en Wiskunde

Kerngedachte:

Het doel van het reken-wiskundeonderwijs in de basisschool is dat kinderen functioneel gecijferd worden, zodat zij leren adequaat om te gaan met het oplossen van getalsmatige problemen in contexten binnen of buiten de school, waarbij functionele reken-wiskundige kennis, vaardigheden en het wiskundig denken optimaal toegepast kunnen worden. Uiteindelijk heeft elke leerling als toekomstige volwassene rekenen en wiskunde nodig om ook op dit gebied goed te kunnen functioneren in hun persoonlijk en maatschappelijk leven en in hun beroep.

Visie van het vormingsgebied Rekenen & Wiskunde:

In de loop van het primair onderwijs verwerven kinderen zich - in de context van voor hen betekenisvolle situaties - geleidelijk vertrouwdheid met getallen, maten, vormen, structuren en de daarbij passende relaties en bewerkingen. Ze leren 'wiskundetaal' gebruiken en worden 'wiskundig geletterd' en gecijferd. De wiskundetaal betreft onder andere rekenwiskundige en meetkundige zegswijzen, formele en informele notaties, schematische voorstellingen, tabellen en grafieken en opdrachten voor de rekenmachine. 'Wiskundig geletterd' en gecijferd betreft onder andere samenhangend inzicht in getallen, maatzicht en ruimtelijk inzicht, een repertoire van parate kennis, belangrijke referentiegetallen en -maten, karakteristieke voorbeelden en toepassingen en routine in rekenen, meten en meetkunde. Meetkunde betreft ruimtelijke oriëntatie, het beschrijven van verschijnselen in de werkelijkheid en het redeneren op basis van ruimtelijk voorstellingsvermogen in twee en drie dimensies.

De onderwerpen waaraan kinderen hun 'wiskundige geletterdheid' ontwikkelen, zijn van verschillende herkomst: het leven van alledag, andere vormingsgebieden en de wiskunde zelf. Bij de selectie en aanbieder van de onderwerpen wordt rekening gehouden met wat kinderen al weten en kunnen, met hun verdere vorming, hun belangstelling en de actualiteit, zodat kinderen zich uitgedaagd voelen tot wiskundige activiteit en zodat ze op eigen niveau, met plezier en voldoening, zelfstandig en in de groep uit eigen vermogen wiskunde doen: wiskundige vragen stellen en problemen formuleren en oplossen.

Het streven van het huidige reken/wiskundeonderwijs is uit te gaan van een realistische benadering, waarbij de leerkracht de leerling in het ontwikkelen van wiskundige kennis, vaardigheden en attitudes, begeleiding en sturing geeft. Deze ontwikkeling richt zich met

name op het idee van zelf(her)ontdekking in het oplossen van problemen in situaties zowel uit het dagelijks leven als binnen de wereld van de wiskunde. Hierbij worden evenredig de persoonlijke, voorbereidende, maatschappelijke en vakspecifieke waarden nagestreefd. Het feit dat in het reken-wiskundeonderwijs verschillende domeingebieden worden onderscheiden, betekent niet dat genoemde gebieden los van elkaar gezien moeten worden, noch dat het accent ligt op leerinhouden alleen. Het reken-wiskundeonderwijs is een integraal samenspel waarbij leerinhouden, vaardigheden en houdingsaspecten nauw met elkaar verweven zijn. Het kennisverwervingsproces wordt gedragen door samenwerken, samen ontdekken en (begeleide) interactiemomenten. Binnen dit geheel is er ruimte voor eigen initiatief, kritische reflectie, verscheidenheid in aanpak en meerdere oplossingsstrategieën en de beoordeling ervan. De realistische aanpak loopt als een rode draad door alle leerjaren heen en is geïntegreerd in de overige vak- en vormingsgebieden. In het volgende schema volgt een korte toelichting per domeingebied.

DOMEIN GETALLEN

Het domein getallen heeft enerzijds betrekking op getalbegrip en getallenrelaties en anderzijds op het uitvoeren van bewerkingen (optellen, aftrekken, vermenigvuldigen, delen en combinaties hiervan) met hele getallen, kommagetallen en breuken. Dit zowel bij opgaven met en zonder context. Het gaat hierbij om begripsvorming, feitenkennis, beheersing van (standaard)procedures en routines alsmede om het doelmatig (of efficiënt) kunnen toepassen of gebruiken van deze kennis en vaardigheden. Ook gaat het om het leggen van relaties tussen bewerkingen en het inzicht hebben in rekensituaties. Ze leren hierover redeneren en gebruiken de hierbij behorende wiskundetaal. Dit domein is verdeeld in twee subdomeinen: **Getalbegrip** en **Bewerkingen**.

VERHOUDINGEN

Bij het domein verhoudingen gaat het om begrip krijgen van verhoudingen, eenvoudige verhoudingsproblemen kunnen oplossen, kunnen redeneren over verhoudingen en gebruik van de hierbij behorende wiskundetaal. Verhoudingen kunnen beschreven worden in verhoudingstaal; 'één op de tien honden loopt op straat' of 'het aantal schapen dat op straat loopt is twee keer zo groot als het aantal honden', maar ook in breukentaal; 'driekwart van de inwoners is ouder dan 25 jaar, dat is drie op de vier' en met percentages; '70% van de scholen is voor de invoering van iPads in de klas'. Binnen verhoudingen gaat het dus ook om het rekenen met breuken en procenten en de samenhang tussen breuken, procenten en verhoudingen. Daar waar het gaat om breuken als rekengetallen, worden de doelen beschreven bij het domein: Getallen.

METEN EN MEETKUNDE

Bij meten en meetkunde gaat het vooral om het verklaren en beschrijven van de ruimte om ons heen en het kwantificeren van onze fysieke omgeving. Bij meetkunde ligt de nadruk op het beschrijven van en greep krijgen op ruimtelijk aspecten van de werkelijkheid. Bij het domein meten gaat het dan om het meten van allerlei verschijnselen in de werkelijkheid. Leerlingen krijgen begrip van verschillende grootheden (lengte, omtrek, oppervlakte, inhoud, gewicht, geld, tijd en temperatuur), leren meten met verschillende instrumenten en leren meetresultaten af te lezen en te interpreteren. Ook het omzetten van maateenheden en de opbouw en decimale structuur van het metriek stelsel vallen hieronder.

VERBANDEN

Tabellen, diagrammen en grafieken worden gebruikt om op een compacte en overzichtelijke manier kwantitatieve informatie weer te geven. Bij dit domein gaat het vooral om het aflezen en interpreteren van de gegevens uit verschillende tabellen, diagrammen en grafieken; het herkennen en kunnen beschrijven van een verhouding als die aanwezig is, het grafisch weergeven van de informatie en eenvoudige bewerkingen uitvoeren met de gegevens uit de verschillende informatiebronnen.

Overzicht van de kerndoelen het vak Rekenen en Wiskunde

DOMEIN	SUBDOMEIN	KERNDOELEN REKENEN & WISKUNDE
GETALLEN	GETALBEGRIP	Kerndoel 1 De leerling is in staat om de structuur van en de relatie tussen aantallen, hele getallen, kommagetallen, en breuken te doorzien, erover te redeneren en te gebruiken in herkenbare contexten.
	BEWERKINGEN	Kerndoel 2 De leerling is in staat om getalsmatige problemen met en/of zonder context op te lossen via optellen, aftrekken, vermenigvuldigen en delen, erover te redeneren en efficiënt gebruik te maken van hoofdrekenen, schriftelijk rekenen, schattend rekenen en/of de rekenmachine.
VERHOUDINGEN		Kerndoel 3 De leerling is in staat om verhoudingsproblemen op te lossen, erover te redeneren en de relatie tussen verhoudingen, procenten en breuken te doorzien.
METEN EN MEETKUNDE	METEN	Kerndoel 4 De leerling is in staat systematisch te meten, te rekenen met en te redeneren over grootheden en deze uit te drukken in alledaagse passende eenheden.
	MEETKUNDE	Kerndoel 5 De leerling is in staat om eenvoudige meetkundige problemen met inzicht op te lossen en erover te redeneren.
VERBANDEN		Kerndoel 6 De leerling is in staat om gegevens af te lezen uit en weer te geven in tabellen en grafieken, deze te interpreteren, erover te redeneren en eenvoudige berekeningen mee uit te voeren.

Kerndoelen van het vak Rekenen en Wiskunde

Vormingsgebied	Rekenen en Wiskunde	
Domein	Getallen	
Subdomein	Getalbegrip	
Kerndoel 1	De leerling is in staat om de structuur van en de relatie tussen aantallen, hele getallen, kommagetallen, en breuken te doorzien, erover te redeneren en te gebruiken in herkenbare contexten.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. de wiskundetaal: notatie, taal en betekenis van getallen tot 100.	1.a hele getallen tot 100 lezen, uitspreken en noteren; schrijfwijze en uitspraak koppelen.	
	1.b begrippen en bijzondere benamingen gebruiken zoals helft en dubbel.	
	1.c verschillende betekenissen van hele getallen tot 20 benoemen, uitleggen en hierover redeneren.	
2. hoeveelheden en aantallen tot 100.	2.a hoeveelheden en aantallen schattend en precies tellen, gebruikmakend van één voor één tellen. verkort tellen (structureren in groepen, gegeven structuur) tot 100.	
	2.b hoeveelheden tot 20 direct herkennen.	
	2.c hoeveelheden, telwoorden en hele getallen tot 20 aan elkaar koppelen.	
	2.d hoeveelheden en aantallen tot 20 vergelijken en ordenen.	
	2.e redeneren over de orde van grootte van hoeveelheden tot 100 uitgedrukt in hele getallen.	
3. getalsysteem: structuur van de telrij en van getallen tot 100.	3.a de structuur van de telrij tot 100 uitleggen en hierover redeneren.	
	3.b de telrij tot 100 opzeggen, verder tellen en terugtellen met sprongen van 1, 2, 5 en 10 vanaf elk willekeurig getal.	
	3.c het tientallig systeem van hele getallen tot 100 herkennen en de waarde van cijfers en hun plaats in getallen hierbij benoemen.	
	3.d hele getallen tot 100 splitsen en samenvoegen (tientallen en eenheden).	
	3.e hele getallen tot 100 vergelijken en ordenen op basis van de structuur van de telrij en de structuur van getallen.	
	3.f hele getallen tot 100 op een getallenlijn plaatsen, zowel precies als ongeveer.	
	3.g over hele getallen tot 100 redeneren.	
HOUDING		
De leerling		
- is nauwkeurig en ordelijk.		
- is bereid tot concentratie om betere resultaten te behalen.		
- is bereid zich volledig in te zetten bij het oplossen van rekenkundige problemen.		
- toont discipline bij eigen werkzaamheden.		

Vormingsgebied	Rekenen en Wiskunde	
Domein	Getallen	
Subdomein	Getalbegrip	
Kerndoel 1	De leerling is in staat om de structuur van en de relatie tussen aantallen, hele getallen, kommagetallen, en breuken te doorzien, erover te redeneren en te gebruiken in herkenbare contexten.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. de wiskundetaal: notatie, taal en betekenis van getallen tot 1 miljard.	1.a hele getallen, kommagetallen, breuken en gemengde getallen lezen, uitspreken en noteren; uitspraak koppelen aan schrijfwijze en andersom.	
	1.b begrippen en bijzondere benamingen gebruiken.	
	1.c verschillende betekenissen van hele getallen, kommagetallen en breuken benoemen, uitleggen en hierover redeneren.	
2. hoeveelheden en aantallen tot 1 miljard.	2.a hoeveelheden en aantallen tot 1 miljard schattend en precies tellen, gebruikmakend van gegeven structuren of door handig te structureren.	
	2.b hoeveelheden tot 1 miljard direct herkennen.	
	2.c hoeveelheden en hele getallen aan elkaar koppelen.	
	2.d hoeveelheden en aantallen vergelijken en ordenen.	
	2.e over de orde van grootte van hoeveelheden en aantallen uitgedrukt in hele getallen, kommagetallen, breuken en gemengde getallen in verschillende contexten, redeneren.	
3. getalsysteem: structuur van de telrij en van getallen tot 1 miljard.	3.a de structuur van de telrij uitleggen en hierover redeneren.	
	3.b verder tellen en terugtellen in sprongen met hele getallen en kommagetallen vanaf elk willekeurig getal.	
	3.c uitleggen hoe het tientalig positiestelsel met hele getallen en kommagetallen opgebouwd is en de betekenis en waarde van cijfers en hun plaats in getallen hierbij benoemen.	
	3.d hele getallen en kommagetallen splitsen, samenstellen en deze aanvullen tot ronde getallen.	
	3.e hele getallen, kommagetallen, breuken en gemengde getallen vergelijken en ordenen op basis van de structuur van de telrij en de structuur van getallen. breuken en gemengde getallen vergelijken en ordenen.	
	3.f hele getallen, kommagetallen, breuken en gemengde getallen op een getallenlijn plaatsen, zowel precies als ongeveer.	
	3.g de relatie tussen hele getallen, kommagetallen en breuken uitleggen en gebruiken.	
	3.h hele getallen en kommagetallen volgens de afrondingsregel afronden.	

Vormingsgebied	Rekenen en Wiskunde	
Domein	Getallen	
Subdomein	Getalbegrip	
Kerndoel 1	De leerling is in staat om de structuur van en de relatie tussen aantallen, hele getallen, kommagetallen, en breuken te doorzien, erover te redeneren en te gebruiken in herkenbare contexten.	
Cyclus	2	
	3.i	hele getallen en kommagetallen afronden, rekening houdend met de orde van grootte van de getallen en de context waarin ze gebruikt worden.
	3.j	over hele getallen, kommagetallen, breuken en gemengde getallen redeneren.
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - is nauwkeurig en ordelijk. - is bereid tot concentratie om betere resultaten te behalen. - heeft drang naar inzicht in rekenkundige toepassingen. - is bereid zich volledig in te zetten bij het oplossen van rekenkundige problemen. - toont zelfstandigheid en discipline bij eigen werkzaamheden. 		

Vormingsgebied	Rekenen en Wiskunde	
Domein	Getallen	
Subdomein	Bewerkingen	
Kerndoel 2	De leerling is in staat om getalsmatige problemen met en/of zonder context op te lossen via optellen, aftrekken, vermenigvuldigen en delen, erover te redeneren en efficiënt gebruik te maken van hoofdrekenen, schriftelijk rekenen, schattend rekenen en/of de rekenmachine.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. wiskundetaal: notatie, taal en betekenis van bewerkingen tot 100.	1.a de wiskundetaal en begrippen die gebruikt worden bij bewerkingen tot 100 benoemen, noteren en de betekenis hiervan en de relatie hiertussen uitleggen.	
	1.b rekensituaties tot 100 vertalen in een bewerking en kale bewerkingen tot 100 vertalen naar rekensituaties.	
	1.c relaties tussen optellen en aftrekken tot 100 uitleggen, hierover redeneren en deze relaties toepassen bij het uitvoeren van bewerkingen.	
2. optellen en aftrekken met hele getallen en kommagetallen tot 100.	2.a optellingen en aftrekkingen tot en met 10 memoriseren en tot en met 20 automatiseren.	
	2.b optellingen en aftrekkingen tot 100 oplossen, gebruikmakend van de strategieën splitsen en rijgen.	
	2.c de concepten van optellen en aftrekken en de relatie hiertussen begrijpen, verwoorden, toepassen en hierover redeneren.	
3. vermenigvuldigen en delen met hele getallen en kommagetallen tot 100.	3.a de producten uit de tafels van vermenigvuldigen 0 t/m 5 en 10 automatiseren.	
	3.b over bewerkingen in betekenisvolle situatie redeneren.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - heeft drang naar inzicht om rekenen toe te passen. - is nauwkeurig en ordelijk. - is bereid tot concentratie. - toont creativiteit bij het toepassen van rekensommen in concrete situaties. 		

Vormingsgebied	Rekenen en Wiskunde	
Domein	Getallen	
Subdomein	Bewerkingen	
Kerndoel 2	De leerling is in staat om getalsmatige problemen met en/of zonder context op te lossen via optellen, aftrekken, vermenigvuldigen en delen, erover te redeneren en efficiënt gebruik te maken van hoofdrekennen, schriftelijk rekenen, schattend rekenen en/of de rekenmachine.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. wiskundetaal: notatie, taal en betekenis van bewerkingen tot 1 miljard.	1.a de wiskundetaal en begrippen die gebruikt worden bij bewerkingen tot 1 miljard benoemen, noteren en de betekenis hiervan en de relaties hiertussen uitleggen.	
	1.b rekensituaties tot 1 miljard vertalen in een bewerking en kale bewerkingen tot 1 miljard vertalen naar rekensituaties.	
	1.c relaties tussen optellen en aftrekken, tussen vermenigvuldigen en delen, tussen optellen en vermenigvuldigen en aftrekken en delen uitleggen, hierover redeneren en deze relaties toepassen bij uitvoeren van bewerkingen tot 1.000.000.	
2. optellen en aftrekken met hele getallen en kommagetallen tot 1 miljard.	2.a de optellingen en aftrekkingen met eenvoudige kommagetallen vlot uit het hoofd uitrekenen.	
	2.b uit het hoofd met 'nullen', ook met eenvoudige kommagetallen optellen en aftrekken.	
	2.c handig en efficiënt optellen en aftrekken met hele getallen tot 1.000.000 in opgaven met en zonder context, ook met kommagetallen.	
	2.d de concepten van optellen en aftrekken en de relatie hiertussen begrijpen, verwoorden, toepassen en hierover redeneren.	
	2.e schattend en globaal optellen en aftrekken met hele getallen en kommagetallen door passend (bij de context) af te ronden en er daarna bewerkingen mee uit te voeren en over de keuzes redeneren.	
3. vermenigvuldigen en delen met hele getallen en kommagetallen tot 1 miljard.	3.a de producten uit de tafels van vermenigvuldigen 0 t/m 10 memoriseren.	
	3.b de delingen uit de tafels van vermenigvuldigen t/m 10 automatiseren.	
	3.c vlot vermenigvuldigen en delen met hele getallen en eenvoudige kommagetallen die veelvouden zijn van 10 ('nullen').	
	3.d handig en efficiënt vermenigvuldigen en delen met hele getallen en kommagetallen en op basis van inzicht hierover redeneren.	
	3.e schriftelijk vermenigvuldigen van een getal met twee cijfers met een (komma)getal met twee of meer cijfers via (standaard) procedures en kan deze uitleggen.	
	3.f schriftelijk delen van hele getallen en kommagetallen met vier cijfers door een getal van twee cijfers, met of zonder rest en hier de 'rest' in eenvoudige contexten interpreteren of verwerken.	
	3.g de concepten vermenigvuldigen en delen en de relatie hiertussen begrijpen, verwoorden, toepassen en hierover redeneren.	

<p>4. rekenen met breuken.</p> <p>5. rekenen met rekenmachine tot het getalgebied 1 miljard.</p>	<p>3.h schattend en globaal vermenigvuldigen en delen met hele getallen en kommagetallen door passend (bij de context) afronden en er daarna bewerkingen mee uitvoeren en over de keuzes redeneren.</p> <p>3.i combinaties van bewerkingen uitvoeren met hele getallen en kommagetallen in toepassingssituaties waarbij niet alleen vermenigvuldigen en delen gevraagd worden, maar ook optellen en/of aftrekken.</p> <p>3.j toepassingsproblemen oplossen, waarbij berekeningen via optellen, aftrekken, vermenigvuldigen en delen of een combinatie hiervan uitgevoerd worden en hierover redeneren.</p> <p>4.a een deel van een hoeveelheid of van een geheel berekenen in contexten en met kale getallen, ook met moeilijker breuken en een deel van een hoeveelheid kunnen noteren als breuk en hierover redeneren.</p> <p>4.b breuken gelijkwaardig maken en hierover redeneren.</p> <p>4.c breuken vereenvoudigen en compliceren.</p> <p>4.d helen uit een breuk halen en van een gemengd getal een breuk maken.</p> <p>4.e ongelijknamige breuken en gemengde getallen optellen en aftrekken en hierover redeneren.</p> <p>4.f breuken vermenigvuldigen met name in contextsituaties en hierover redeneren.</p> <ul style="list-style-type: none"> - een breuk met een geheel getal vermenigvuldigen; - een geheel getal met een gemengd getal vermenigvuldigen; - een breuk met een breuk vermenigvuldigen. <p>4.g een geheel getal delen door een breuk of door een gemengd getal, en een breuk of gemengd getal delen door een breuk, met name in contextsituaties en hierover redeneren.</p> <p>5.a bewerkingen op de rekenmachine met hele getallen en kommagetallen uitvoeren m.b.v. de operatietoetsen (+ - x : / = % ,)</p> <p>5.b de afweging maken of ze een rekenprobleem met of zonder rekenmachine gaan oplossen.</p> <p>5.c van een deling of een breuk een kommagetal maken op de rekenmachine.</p> <p>5.d de rekenmachine gebruiken om een uitkomst kritisch te beoordelen.</p> <p>5.e 'rest' op de rekenmachine bij een deling in eenvoudige contextsituaties interpreteren.</p>
HOUDING	
<p>De leerling</p> <ul style="list-style-type: none"> - is nauwkeurig en ordelijk. - is kritisch op het gebruik van wiskunde in concrete situaties. - toont zelfstandigheid bij het uitwerken van toepassingssituaties. - is bereid samen te werken om tot rekenkundige oplossingen te komen. 	

Vormingsgebied	Rekenen en Wiskunde	
Domein	Verhoudingen	
Kerndoel 3	De leerling is in staat om verhoudingsproblemen op te lossen, erover te redeneren en de relatie tussen verhoudingen, procenten en breuken te doorzien.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. wiskundetaal: notatie, taal en betekenis bij verhoudingen.	1.a begrippen die gebruikt worden bij verhoudingen herkennen, benoemen en de betekenis hiervan uitleggen.	
2. relatie tussen verhoudingen, procenten en breuken.	2.a in betekenisvolle situaties verhoudingen vergelijken en hierover redeneren.	
3. rekenen met verhoudingen.	3.a eenvoudige verhoudingsproblemen in betekenisvolle situaties oplossen en hierover redeneren.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - is leergierig om nieuwe rekenkundige begrippen te leren. - is nauwkeurig en ordelijk. - is bereid tot concentratie om eigen inzicht te bevorderen. - is bereid samen te werken. - is kritisch op het gebruik van wiskunde. 		

Vormingsgebied	Rekenen en Wiskunde	
Domein	Verhoudingen	
Kerndoel 3	De leerling is in staat om verhoudingsproblemen op te lossen, erover te redeneren en de relatie tussen verhoudingen, procenten en breuken te doorzien.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. wiskundetaal: notatie, taal en betekenis bij verhoudingen.	1.a de wiskundetaal die gebruikt wordt bij verhoudingen benoemen, noteren, de betekenis hiervan uitleggen en gebruiken.	
	1.b verhoudingen herkennen bij eenvoudige verhoudingssituaties uit het dagelijks leven.	
	1.c weergaven in percentages lezen, uitspreken, noteren en herkennen.	
2. relatie tussen verhoudingen, procenten en breuken.	2.a verhoudingen met elkaar vergelijken en hierover redeneren.	
	2.b de relatie tussen veel voorkomende verhoudingen, breuken en procenten doorzien en in elkaar omzetten en hierover redeneren.	
3. rekenen met verhoudingen.	3.a eenvoudige verhoudingsproblemen met minder mooie hele getallen en met kommagetallen in opgaven met context oplossen en hierover redeneren.	
	3.b complexere verhoudingsproblemen met minder mooie hele getallen en met kommagetallen in opgaven met context oplossen, waarin de verhoudingsrelatie niet direct te leggen is en hierover redeneren.	
	3.c rekenen met vergrotingen en verkleiningen.	
	3.d rekenen met schaallijnen en schaalnotaties met eenvoudige kommagetallen in opgaven met context.	
4. rekenen met percentages.	4.a uitleggen dat een geheel kan worden uitgedrukt in percentages en genoteerd wordt als 100%, dat de delen van het geheel dus samen 100% vormen en op basis hiervan percentages precies en globaal kunnen aflezen uit en inkleuren in een strook en het complement bepalen.	
	4.b rekenen met percentages boven de 100% in opgaven met en zonder context en hierover redeneren en de rekenprocedure uitleggen.	
	4.c het percentage berekenen op basis van 100% als geheel.	
	4.d rekenen in een context met eenvoudige (komma)getallen hoeveel procent het deel is of het een toename of afname bedraagt.	
5. redeneren en oplossen bij verhoudingen.	5.a toepassingsproblemen oplossen waarbij gerekend moet worden met verhoudingen, hierover redeneren en oplossingen kritisch beoordelen.	

HOUDING

De leerling

- is leergierig om nieuwe rekenkundige begrippen te leren.
- is nauwkeurig en ordelijk.
- is bereid tot concentratie om eigen inzicht te bevorderen.
- is bereid samen te werken.
- is kritisch op het gebruik van wiskunde.

Vormingsgebied	Rekenen en Wiskunde	
Domein	Meten en Meetkunde	
Subdomein	Meten	
Kerndoel 4	De leerling is in staat systematisch te meten, te rekenen met en te redeneren over grootheden en deze uit te drukken in alledaagse passende eenheden.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. wiskundetaal: notatie, taal en betekenis bij meten.	1.a de wiskundetaal met betrekking tot meten benoemen, noteren, de betekenis hiervan uitleggen en gebruiken in betekenisvolle situaties.	
2. de aspecten van lengte en omtrek.	2.a meetinstrumenten zoals het liniaal en het bordliniaal hanteren en aflezen. 2.b lengtes bepalen door te meten met een meetinstrument en het resultaat uitdrukken in cm en omgekeerd. 2.c referentiematen bij lengte benoemen in cm, uitleggen en gebruiken om de orde van grootte van lengte en omtrek in een meetsituatie in te schatten en de juiste lengtemaat in de gegeven context kiezen. 2.d globaal en precies vergelijken en ordenen van voorwerpen naar lengte en hierover redeneren. 2.e redeneren over lengte en omtrek in betekenisvolle situaties.	
3. de aspecten van oppervlakte.	3.a globaal en precies vergelijken en ordenen van voorwerpen naar oppervlakte en hierover redeneren. 3.b de oppervlakte afpassend bepalen gebruikmakend van een natuurlijke maat. 3.c redeneren over oppervlakte in betekenisvolle situaties.	
4. de aspecten van inhoud.	4.a de inhoud bepalen door te meten met een natuurlijke maat en uitdrukken in liters. 4.b referentiematen bij liter benoemen, uitleggen en gebruiken om de inhoud in een meetsituatie in te schatten, hierover redeneren en kiezen van de juiste litermaat in de gegeven context. 4.c globaal en precies vergelijken en ordenen van voorwerpen naar inhoud en hierover redeneren. 4.d over de inhoud in betekenisvolle situaties redeneren.	
5. de aspecten van gewicht.	5.a meetinstrument zoals de analoge weegschaal hanteren en aflezen in kg. 5.b voorwerpen wegen met de hand of met een balans/weegschaal. 5.c referentiematen bij kg benoemen, uitleggen en gebruiken om het gewicht in een meetsituatie in te schatten en de juiste gewichtsmaat in de gegeven context kiezen. 5.d globaal en precies vergelijken en ordenen van voorwerpen naar gewicht en hierover redeneren. 5.e het gewicht in een meetsituatie inschatten op basis van referentiematen.	

Vormingsgebied	Rekenen en Wiskunde	
Domein	Meten en Meetkunde	
Subdomein	Meten	
Kerndoel 4	De leerling is in staat systematisch te meten, te rekenen met en te redeneren over grootheden en deze uit te drukken in alledaagse passende eenheden.	
Cyclus	1	
6. de aspecten van geld.	5.f	redeneren over gewichten in betekenisvolle situaties.
	6.a	het systeem van kopen en betalen a.d.h.v. eenvoudige winkelsituaties uitleggen.
	6.b	verschillende munten en dat briefjes verschillende waarde hebben, uitleggen.
	6.c	gepast betalen onder de honderd florin (in hele florin).
7. de aspecten van tijd.	7.a	betekenis geven aan het verstrijken van tijd, gebeurtenissen in de tijd ordenen en interpreteren.
	7.b	halve uren en kwartieren analoog en digitaal aflezen, interpreteren en noteren. hele uren zowel analoog als digitaal aflezen, interpreteren, noteren en aan elkaar koppelen.
	7.c	kalenderaanduidingen benoemen, aflezen, interpreteren, noteren en ermee rekenen zoals de maandkalender.
	7.d	de relatie tussen tijdsaanduidingen en kalenderaanduidingen benoemen.
	7.e	eigen referentiematen van tijdsduur benoemen, gekoppeld aan activiteiten.
	7.f	redeneren over tijd in betekenisvolle situaties.
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - heeft zelfvertrouwen tijdens het oplossen van wiskundige problemen. - is nauwkeurig en ordelijk in het noteren van rekenkundige bewerkingen. - toont zelfstandigheid bij het maken van rekenkundige opdrachten. - is bereid tot samenwerken om rekenkundige problemen op te lossen. 		

Vormingsgebied	Rekenen en Wiskunde	
Domein	Meten en Meetkunde	
Subdomein	Meten	
Kerndoel 4	De leerling is in staat systematisch te meten, te rekenen met en te redeneren over grootheden en deze uit te drukken in alledaagse passende eenheden.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. wiskundetaal: notatie, taal en betekenis bij meten.	1.a de wiskundetaal en begrippen met betrekking tot meten benoemen, noteren, de betekenis hiervan uitleggen en gebruiken.	
2. de aspecten van lengte en omtrek.	2.a meetinstrumenten hanteren en aflezen. 2.b lengtes bepalen door te meten met een natuurlijke maat en een meetinstrument en omgekeerd en bij het meten met een meetinstrument het resultaat kunnen uitdrukken in alle lengtematen. 2.c lengtes met behulp van eenvoudige schaallijnen met formele notaties afpassen en werkelijke afstanden bepalen. 2.d referentiematen bij lengte en afstanden benoemen, uitleggen en gebruiken om de orde van grootte van lengte en omtrek in een meetsituatie in te schatten en kiezen van de juiste lengtemaat in de gegeven context. 2.e globaal en precies vergelijken en ordenen van voorwerpen naar lengte en lengtematen en hierover redeneren. 2.f orde van grootte van lengte en omtrek in een situatie inschatten op basis van referentiematen. 2.g betekenis geven aan alle lengtematen en de juiste lengtemaat bij een meetsituatie kiezen. 2.h de relatie tussen alle lengtematen benoemen, uitleggen, hierover redeneren en hiermee herleidingen uitvoeren (ook eenvoudige kommagetallen). 2.i de omtrek bepalen/berekenen van rechthoekige en niet rechthoekige figuren via (globaal) rekenen of gebruikmakend van de formule lengte + lengte + breedte + breedte of varianten hierop. 2.j toepassingsproblemen oplossen waarbij herleidingen en berekeningen met lengtematen uitgevoerd moeten worden, hierover redeneren en oplossingen kritisch beoordelen.	
3. de aspecten van oppervlakte.	3.a referentiematen bij oppervlakte benoemen, uitleggen en gebruiken om de orde van grootte van oppervlakte in een meetsituatie in te schatten en de juiste maat in de gegeven context kiezen. 3.b globaal en precies vergelijken en ordenen van voorwerpen naar oppervlakte en oppervlaktematen en hierover redeneren.	

Vormingsgebied	Rekenen en Wiskunde	
Domein	Meten en Meetkunde	
Subdomein	Meten	
Kerndoel 4	De leerling is in staat systematisch te meten, te rekenen met en te redeneren over grootheden en deze uit te drukken in alledaagse passende eenheden.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
	3.c orde van grootte van een oppervlakte in een situatie inschatten op basis van referentiematen.	
	3.d betekenis geven aan alle oppervlaktematen en de juiste oppervlaktemaat bij een meetsituatie kiezen.	
	3.e de relatie tussen alle oppervlaktematen inclusief are en hectare benoemen, uitleggen, hierover redeneren en hiermee herleidingen uitvoeren (ook met eenvoudige kommagetallen).	
	3.f de oppervlakte bepalen/berekenen van rechthoekige en niet rechthoekige figuren via (globaal) rekenen of gebruikmakend van de formule lengte x breedte.	
	3.g toepassingsproblemen oplossen waarbij herleidingen en berekeningen met oppervlaktematen uitgevoerd moeten worden, hierover redeneren en oplossingen kritisch beoordelen.	
4. de aspecten van inhoud.	4.a meetinstrumenten hanteren en aflezen.	
	4.b de inhoud bepalen door te meten met een meetinstrument en het resultaat uitdrukken in liter, dl, cl en ml (cc) en omgekeerd.	
	4.c referentiematen bij inhoud benoemen, uitleggen en gebruiken om de inhoud in een meetsituatie in te schatten, hierover redeneren en de juiste inhoudsmaat in de gegeven context kiezen.	
	4.d globaal en precies vergelijken en ordenen van voorwerpen naar inhoud en inhoudsmaten en hierover redeneren.	
	4.e de inhoud in een situatie inschatten op basis van referentiematen.	
	4.f betekenis geven aan alle inhoudsmaten en de juiste inhoudsmaat bij een meetsituatie kiezen.	
	4.g de relatie tussen alle inhoudsmaten en de relatie tussen litermaten en kubieke maten benoemen, uitleggen, hierover redeneren en hiermee herleidingen uitvoeren (ook met kommagetallen).	
	4.h de relatie tussen lengtematen en oppervlakte en inhoud benoemen en uitleggen, hierover redeneren en omzettingen maken.	
	4.i de relatie tussen inhoud en gewicht benoemen, uitleggen en hierover redeneren.	
	4.j de inhoud van een kubus of balk bepalen/berekenen gebruikmakend van de formule lengte x breedte x hoogte (ook bij eenvoudige kommagetallen).	

Vormingsgebied	Rekenen en Wiskunde	
Domein	Meten en Meetkunde	
Subdomein	Meten	
Kerndoel 4	De leerling is in staat systematisch te meten, te rekenen met en te redeneren over grootheden en deze uit te drukken in alledaagse passende eenheden.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
5. de aspecten van gewicht.	<p>4.k toepassingsproblemen oplossen waarbij herleidingen en berekeningen met inhoudsmaten uitgevoerd moeten worden, hierover redeneren en oplossingen kritisch beoordelen.</p> <p>5.a meetinstrumenten hanteren, aflezen, vergelijken en in toepassingssituaties de juiste gebruiken.</p> <p>5.b het gewicht van voorwerpen/mensen globaal en precies vaststellen met behulp van het juiste meetinstrument, inclusief het interpreteren van de cijfers achter de komma en kunnen afwegen van een gewenste hoeveelheid.</p> <p>5.c referentiematen bij gewicht benoemen, uitleggen en gebruiken om het gewicht in een meetsituatie in te schatten en de juiste gewichtsmaat in de gegeven context kiezen.</p> <p>5.d globaal vergelijken en ordenen van gewichtsaanduidingen en hierover redeneren.</p> <p>5.e het gewicht in een meetsituatie inschatten op basis van referentiematen.</p> <p>5.f betekenis geven aan alle gewichtsmaten en de juiste gewichtsmaat bij een meetsituatie (alle gewichtsmaten) kiezen.</p> <p>5.g de relatie tussen alle gewichtsmaten benoemen, uitleggen, hierover redeneren en hiermee herleidingen uitvoeren (ook met eenvoudige kommagetallen).</p> <p>5.h toepassingsproblemen oplossen waarbij herleidingen en berekeningen met gewichtsmaten uitgevoerd moeten worden, hierover redeneren en oplossingen kritisch beoordelen.</p>	
6. de aspecten van geld.	<p>6.a de waarde van alle munten en biljetten van de florin, dollar en euro benoemen en in volgorde leggen.</p> <p>6.b gepast samenstellen van geldbedragen met munten en biljetten en de totale waarde van munten en biljetten bepalen.</p> <p>6.c geldbedragen op twee cijfers achter de komma afronden, bij contant betalen afronden op de 5 centen en bij het pinnen afronden op de cent nauwkeurig.</p> <p>6.d munten en biljetten omwisselen in andere munten en biljetten.</p> <p>6.e rekenen (ook schattend) met geldbedragen in florins, dollars en euro's bij betalen, wisselgeld, bijbetalen en wisselkoersen.</p> <p>6.f toepassingsproblemen oplossen waarin berekeningen met florins en andere valuta</p>	

Vormingsgebied	Rekenen en Wiskunde	
Domein	Meten en Meetkunde	
Subdomein	Meten	
Kerndoel 4	De leerling is in staat systematisch te meten, te rekenen met en te redeneren over grootheden en deze uit te drukken in alledaagse passende eenheden.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
7. de aspecten van tijd.	uitgevoerd moeten worden, hierover redeneren en oplossingen kritisch beoordelen.	
	7.a betekenis geven aan het verstrijken van tijd, gebeurtenissen in de tijd ordenen en interpreteren.	
	7.b tijden aflezen, interpreteren, noteren, zowel analoog als digitaal, en aan elkaar koppelen.	
	7.c rekenen met tijdsaanduidingen.	
	7.d kalenderaanduidingen en datumaanduidingen aflezen, interpreteren, noteren en ermee rekenen.	
	7.e de relatie tussen tijdsaanduidingen en kalenderaanduidingen benoemen en herleidingen uitvoeren.	
	7.f eigen referentiematen van tijdsduur benoemen, gekoppeld aan activiteiten.	
8. de aspecten van temperatuur.	7.g toepassingsproblemen oplossen waarin berekeningen met tijdsaanduidingen, kalenderaanduidingen en datumaanduidingen uitgevoerd moeten worden, hierover redeneren en oplossingen kritisch beoordelen.	
	8.a de (digitale) thermometer aflezen, interpreteren en het resultaat correct opschrijven.	
	8.b enkele referentiematen bij temperatuur benoemen.	
	8.c in toepassingsituaties rekenen met temperatuur en hierover redeneren.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - is nauwkeurig en ordelijk. - toont creativiteit en zelfvertrouwen bij het oplossen van wiskundige problemen. - toont zelfstandigheid bij het maken van rekenkundige opdrachten. - is bereid tot samenwerken om rekenkundige problemen op te lossen. - heeft drang naar inzicht en is bereid tot concentratie. 		

Vormingsgebied	Rekenen en Wiskunde	
Domein	Meten en Meetkunde	
Subdomein	Meetkunde	
Kerndoel 5	De leerling is in staat om eenvoudige meetkundige problemen met inzicht op te lossen en erover te redeneren.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. wiskundetaal: notatie, taal en betekenis bij meetkunde.	1.a de wiskundetaal met betrekking tot meetkunde benoemen, de betekenis hiervan uitleggen en gebruiken.	
	1.b de namen en eigenschappen van meetkundige (vlakke en ruimtelijke) figuren herkennen, benoemen en uitleggen.	
	1.c de basiskleuren benoemen.	
	2.a de positie bepalen van voorwerpen/objecten/personen vanuit het standpunt van een ander en hierover redeneren.	
2. de aspecten van meetkunde.	2.b eenvoudige routes op het platte vlak beschrijven.	
	2.c eenvoudige plattegronden lezen, interpreteren en hierover redeneren.	
	2.d verschillende meetkundige figuren onderzoeken en onderscheiden op basis van inzicht in de eigenschappen van figuren.	
	2.e de verschillen tussen de meetkundige figuren cirkel, driehoek en vierkant beschrijven.	
	2.f opereren en experimenteren met vormen en figuren en hierover redeneren.	
	2.g voorwerpen sorteren op basis van verschillende eigenschappen en kunnen uitleggen om welke eigenschap(pen) het gaat.	
	2.h de relatie tussen 2D en 3D zien en uitleggen.	
	2.i experimenteren met symmetrie door te spiegelen in 2D en 3D.	
	2.j blokkenbouwsels omzetten in een plattegrond met hoogtegetallen.	
	2.k vouwwerkjes (na)vouwen en hierover redeneren.	
	2.l uitslagen/bouwplaten van ruimtelijke figuren construeren.	
	2.m voorwerpen/situaties/locaties (die niet te zien zijn) met kenmerken en details beschrijven door er een visuele voorstelling van te maken.	
	2.n over meetkunde in betekenisvolle situaties redeneren.	
HOUDING		
De leerling		
- is nieuwsgierig en heeft drang naar inzicht in ruimtelijke oriëntatie.		
- heeft plezier in het maken van meetkundige opgaven.		
- toont creativiteit bij het oplossen van wiskundige problemen.		
- is nauwkeurig en precies in het noteren van ruimtelijke begrippen.		

Vormingsgebied	Rekenen en Wiskunde	
Domein	Meten en Meetkunde	
Subdomein	Meetkunde	
Kerndoel 5	De leerling is in staat om eenvoudige meetkundige problemen met inzicht op te lossen en erover te redeneren.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHED	
De leerling leert	De leerling kan	
1. wiskundetaal: notatie, taal en betekenis bij meetkunde.	1.a de wiskundetaal en begrippen met betrekking tot meetkunde benoemen, de betekenis hiervan uitleggen en gebruiken.	
	1.b de namen en eigenschappen van meetkundige (vlakke en ruimtelijke) figuren herkennen, benoemen en uitleggen.	
	1.c de aanduidingen op een windroos of op een kompas benoemen.	
2. de aspecten van meetkunde.	2.a (denkbeeldig) standpunt innemen en de positie bepalen van jezelf, objecten en personen in de ruimte en op het platte vlak, omschrijven en hierover ruimtelijk redeneren.	
	2.b routes of richtingen in de ruimte en op het platte vlak bepalen, beschrijven, lokaliseren en volgen.	
	2.c plaatsen, objecten en personen lokaliseren in de ruimte en op het platte vlak en hierover ruimtelijk redeneren.	
	2.d plattegronden en bouwtekeningen lezen, interpreteren en hierover redeneren.	
	2.e verschillende meetkundige figuren onderzoeken en onderscheiden op basis van inzicht in de eigenschappen van figuren.	
	2.f opereren en experimenteren met vormen en figuren en hierover redeneren.	
	2.g de relatie tussen 2D en 3D zien en uitleggen.	
	2.h symmetrie herkennen, bepalen, spiegelen in 2D en 3D, spiegellijnen in 2D-figuren lokaliseren.	
	2.i ruimtelijke figuren/objecten vanuit verschillende gezichtspunten herkennen, interpreteren en tekenen.	
	2.j experimenteren, voorspellingen maken en redeneren bij vizeerlijnen en perspectief.	
	2.k blokkenbouwsels (denkbeeldig) construeren en omzetten in plattegronden en omgekeerd.	
	2.l voorspellingen maken over de effecten met knipwerk in vouwblaadjes, hierover redeneren en bevindingen controleren.	
	2.m uitslagen/bouwplaten van ruimtelijke figuren herkennen, (denkbeeldig) construeren, hierover redeneren en controleren op juistheid.	
	2.n toepassingsproblemen oplossen waarin verschillende meetkundige aspecten gebruikt moeten worden, hierover redeneren en oplossingen kritisch beoordelen.	
HOUDING		
De leerling		
- is nieuwsgierig en heeft drang naar inzicht in ruimtelijke oriëntatie.		
- heeft plezier in het maken van meetkundige opgaven.		
- toont creativiteit bij het oplossen van wiskundige problemen.		
- is nauwkeurig en precies in het noteren van ruimtelijke begrippen.		
- is onderzoeksgericht.		

Vormingsgebied	Rekenen en Wiskunde
Domein	Verbanden
Kerndoel 6	De leerling is in staat om gegevens af te lezen uit en weer te geven in tabellen en grafieken, deze te interpreteren, erover te redeneren en eenvoudige berekeningen mee uit te voeren.
Cyclus	1* Voor deze cyclus zijn geen tussendoelen

Vormingsgebied	Rekenen en Wiskunde	
Domein	Verbanden	
Kerndoel 6	De leerling is in staat om gegevens af te lezen uit en weer te geven in tabellen en grafieken, deze te interpreteren, erover te redeneren en eenvoudige berekeningen mee uit te voeren.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. wiskundetaal: notatie, taal en betekenis bij verbanden.	1.a het principe uitleggen van het ordenen en weergeven van gegevens in: tabellen, staaf-, lijn-, beeld-, afstand-tijdgrafieken en cirkeldiagrammen, en kan de relatie uitleggen tussen de verzamelde gegevens en de hierbij behorende wiskundetaal gebruiken.	
2. gegevens ordenen en weergeven.	2.a tabellen en grafieken aflezen, interpreteren, vragen hierbij beantwoorden, samenstellen en met gegevens eenvoudige berekeningen maken. 2.b grafieken vergelijken en hierover redeneren. 2.c eenvoudige legenda's bij tabellen en grafieken lezen en gebruiken bij het interpreteren van een grafische voorstelling. 2.d getalsmatige gegevens verwerken in tabellen en grafieken. 2.e conclusies trekken door gegevens uit verschillende tabellen en grafieken met elkaar in verband te brengen en hierover redeneren.	
HOUDING		
De leerling <ul style="list-style-type: none"> - is nauwkeurig en ordelijk. - toont creativiteit en zelfvertrouwen bij het oplossen van wiskundige problemen. - toont zelfstandigheid bij het maken van rekenkundige opdrachten. - is bereid tot samenwerken om rekenkundige problemen op te lossen. - heeft drang naar inzicht en is bereid tot concentratie. 		

Vormingsgebied 3

Persoonlijke Vorming

Kerngedachte:

Persoonlijke Vorming bevordert de emotionele, sociale en geestelijke ontwikkeling. In dit vormingsgebied krijgt de leerling vaardigheden aangeboden, die van groot belang zijn voor zijn ontwikkeling tot een zelfstandig individu. Een individu dat zichzelf weet te redden en zich met het nodige zelfvertrouwen weerbaar opstelt in een veeleisende samenleving. Het leven kent vele uitdagingen en keuzes maken is daar een onderdeel van. Daarom is het belangrijk dat de leerling leert hoe het afwegen van belangen leidt tot het nemen van beslissingen en het weloverwogen maken van keuzes. Hij leert inzien dat normen en waarden niet alleen richtlijnen zijn voor zichzelf, maar ook voor de samenleving om in harmonie en vrede te leven. In het vormingsgebied Persoonlijke Vorming ontwikkelt de leerling kritische en sociale vaardigheden, die hij kan toepassen in de omgang met anderen. De leerling leert dat iedereen uniek is. Hij toont respect voor ieders kwaliteit en capaciteit. Hij begrijpt dat bij sociale ontmoetingen communicatie essentieel is om waardevolle relaties aan te gaan en te onderhouden. Tevens leert de leerling reflecteren op zijn eigen gedrag, waarna hij indien nodig het gedrag kan bijstellen. Reflectie zorgt ervoor dat hij bewust bezig is met zijn eigen ontwikkeling. Zo helpt reflectie bij zijn persoonlijke vorming.

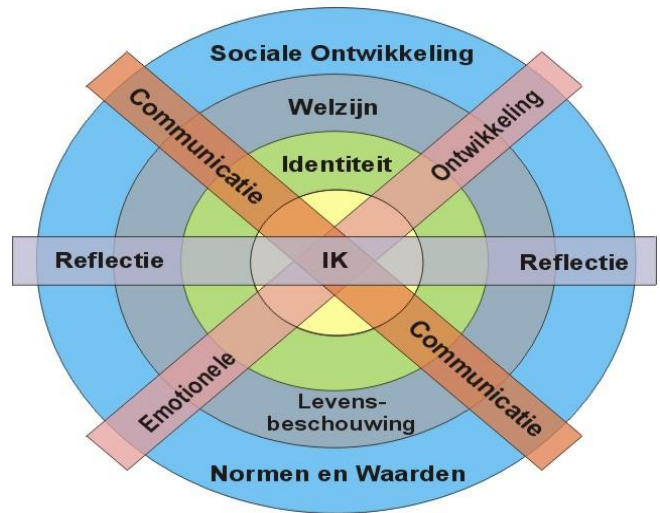

Visie van het vormingsgebied **Persoonlijke Vorming**

In een snel veranderende samenleving waarin materialisme en individualisme de overhand krijgen, is het van groot belang de leerlingen te laten stilstaan bij de essentie van het leven. Persoonlijke Vorming in een multiculturele samenleving biedt de nodige vaardigheden aan het kind, zodat het zich optimaal kan ontwikkelen op sociaal en emotioneel gebied. Het helpt tot het ontwikkelen van een kritisch, sociaal- en empathisch vermogen, zodat het kind in harmonie en met respect voor de ander kan samenleven uitgaande van de universele waarden.

In dit vakgebied leert het kind ontdekken wie hij is, wat zijn kwaliteiten zijn en hoe ze optimaal te ontwikkelen. Het kind staat centraal in zijn eigen ontwikkeling en vanuit de kennis van zichzelf legt hij een basis om met de andere een gezonde relatie aan te gaan. Hij presenteert zichzelf zoals hij is en kan respectvol omgaan met anderen met behulp van zijn eigen normen en waarden.

Reflectie loopt als een rode draad door het geheel. Het kind staat stil bij zijn handelingen, analyseert ze, bekijkt hoe anderen op hem reageren, overweegt de verschillende mogelijkheden en kan dan de juiste beslissingen nemen.

Identiteit

Wie ben je, wat wil je. Door jezelf goed te leren kennen, kun je jezelf zo optimaal mogelijk ontwikkelen om de juiste beslissingen te nemen die belangrijk zijn voor jouw leven.

Waarden en normen

Ze helpen je met respect om te gaan met jezelf, met anderen en met het milieu. Het helpt je een gezonde persoonlijkheid te ontwikkelen die de samenleving ten goede komt.

Welzijn

Een noodzakelijke balans tussen fysieke en psychische welzijn.

Communicatie

De brug die mensen met elkaar verbindt. Door communicatie kun je je gevoelens en ideeën uiten, je kunt contact maken met anderen om elkaar beter te begrijpen.

Sociale ontwikkeling

Je bent een sociaal wezen die in een multiculturele samenleving zijn medemens nodig heeft om een harmonieus en gelukkig leven te op te bouwen.

Emotionele ontwikkeling

Je bent een emotioneel wezen die met zijn gevoelens, emoties en gedachten leert omgaan om daarna goede contacten met anderen te kunnen leggen.

Levensbeschouwing

De leerling kan inzien dat er verschillen zijn in levensbeschouwingen en kan deze verschillen respecteren.

Overzicht van de kerndoelen het vak Persoonlijke Vorming

Persoonlijke Vorming	Pag.	
	Cyclus	
	1	2
Kerndoel 1 Het kind is in staat om zichzelf te waarderen als een uniek wezen en is bereid om aan zijn persoonlijke groei te werken.	143	144
Kerndoel 2 De leerling is in staat respect te tonen voor algemeen aanvaarde waarden bereid deze om te zetten in concreet gedrag (normen) om bij te dragen aan een harmonieuze en vredige samenleving.	145	146
Kerndoel 3 De leerling is in staat om bewuste keuzes te maken die bijdragen aan zijn welzijn.	147	148
Kerndoel 4 De leerling is in staat om effectief te communiceren en is bereid om rekening te houden met gevoelens, ideeën en meningen van anderen.	149	150
Kerndoel 5 De leerling is in staat zich te gedragen als een sociaal mens die bijdraagt aan de samenleving.	151	152
Kerndoel 6 De leerling is in staat om te ontdekken dat gevoelens een deel zijn van wie hij is en leert op een adequate manier omgaan met eigen gevoelens en die van anderen.	153	154
Kerndoel 7 De leerling is in staat om zich in te leven in een levensbeschouwing en kan de verschillen in de levensbeschouwingen respecteren.	155	156

Kerndoelen van het vak Persoonlijke Vorming

Vormingsgebied	Persoonlijke Vorming	
Domein	Identiteit	
Kerndoel 1	Het kind is in staat om zichzelf te waarderen als een uniek wezen en is bereid om aan zijn persoonlijke groei te werken.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. herkennen dat elk mens uiterlijke kenmerken en innerlijke eigenschappen heeft.	1.a uiterlijke kenmerken van zichzelf en anderen aangeven. 1.b innerlijke eigenschappen van zichzelf en anderen aangeven. 1.c zijn positieve eigenschappen aangeven.	
2. de begrippen zelfbeeld, zelfvertrouwen en eigenwaarde herkennen.	2.a de kenmerken van een positief zelfbeeld aangeven. 2.b aangeven dat zijn positieve eigenschappen bijdragen tot een positief zelfbeeld. 2.c aangeven dat een positief zelfbeeld belangrijk is voor zijn zelfvertrouwen. 2.d aangeven welke stappen hij kan ondernemen om zijn zelfvertrouwen te versterken.	
3. herkennen dat zijn identiteit mede bepaald wordt door zijn gezin/familie en gender.	3.a aangeven op welke manier zijn identiteit mede bepaald wordt door zijn gezin/familie en zijn gender.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - toont waardering voor zichzelf en voor anderen. - toont vertrouwen in eigen kunnen. - is bereid om zijn zelfbeeld positief te ontwikkelen. - is bereid om aan zijn zelfvertrouwen te werken om zijn doelen te bereiken. 		

Vormingsgebied	Persoonlijke Vorming	
Domein	Identiteit	
Kerndoel 1	Het kind is in staat om zichzelf te waarderen als een uniek wezen en is bereid om aan zijn persoonlijke groei te werken.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. herkennen dat elk mens uniek is.	1.a zijn unieke kenmerken, eigenschappen, voorkeuren en gevoelens, die hem uniek maken als persoon aangeven.	
2. herkennen dat een positief zelfbeeld belangrijk is voor zijn eigen waarde.	2.a zijn positieve eigenschappen onder woorden brengen. 2.b aangeven hoe om te gaan met feedback. 2.c aangeven dat positieve feedback het zelfbeeld beïnvloedt. 2.d aangeven dat een positief zelfbeeld en zelfvertrouwen zijn eigenwaarde versterkt. 2.e aangeven welke stappen hij kan ondernemen om zijn zelfvertrouwen en eigenwaarde te versterken.	
3. herkennen dat zijn identiteit mede bepaald wordt door factoren als familie, gender, geloof/religie, educatie en waarden en normen.	3.a aangeven op welke manier zijn identiteit mede bepaald wordt door zijn familie, zijn gender, zijn religie en zijn waarden en normen.	
4. zijn identiteit herkennen.	4.a aangeven wie hij is. 4.b aangeven hoe anderen hem zien in zijn verschillende rollen.	
HOUDING		
De leerling	<ul style="list-style-type: none"> - toont waardering voor zichzelf en voor anderen. - toont vertrouwen in eigen kunnen. - is bereid om zijn positief zelfbeeld te ontwikkelen. - is bereid aan zijn zelfvertrouwen te werken om zijn doelen te bereiken. 	

Vormingsgebied	Persoonlijke Vorming	
Domein	Waarden en normen	
Kerndoel 2	De leerling is in staat respect te tonen voor algemeen aanvaarde waarden bereid deze om te zetten in concreet gedrag (normen) om bij te dragen aan een harmonieuze en vredige samenleving.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. de waarden en normen in zijn omgeving herkennen: gezin/ familie, klas en school.	1.a enkele waarden en normen van zijn gezin/familie, klas school aangeven.	
2. herkennen dat waarden en normen zorgen voor vrede en geborgenheid.	2.a aangeven welke normen en waarden zorgen voor vrede en geborgenheid. 2.b aangeven welke stappen hij kan ondernemen om aan een vredige omgeving bij te dragen. 2.c de regels die zorgen voor orde en veiligheid in zijn directe omgeving aangeven. 2.d de gevolgen aangeven van het niet naleven van de regels van orde en veiligheid.	
3. de universele waarden noemen: liefde, eerlijkheid, respect, gelijkheid en vrede.	3.a voorbeelden van de universele waarden aangeven.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - heeft respect voor waarden en normen in zijn omgeving. - is bereid mee te werken aan een harmonieuze samenleving waarin vrede en geborgenheid heersen. 		

Vormingsgebied	Persoonlijke Vorming	
Domein	Waarden en normen	
Kerndoel 2	De leerling is in staat respect te tonen voor algemeen aanvaarde waarden en is bereid deze om te zetten in concreet gedrag (normen) om bij te dragen aan een harmonieuze en vredige samenleving.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. herkennen dat zijn dagelijks handelen en gedragingen beïnvloed worden door zijn eigen waarden en normen en die van zijn omgeving.	1.a aangeven hoe zijn gedrag een reflectie is van zijn waarden en normen. 1.b verband leggen tussen zijn eigen waarden en normen en die van de gemeenschap. 1.c aangeven op welke manier zijn eigen normenstelsel beïnvloed wordt door opvoeding, geloof, ethiek, tijd en sociaal maatschappelijke ontwikkelingen.	
2. normen en waarden van de samenleving herkennen.	2.a enkele normen en waarden van de Arubaanse samenleving aangeven.	
3. herkennen dat bepaalde universele waarden de basis vormen voor een harmonieuze samenleving.	3.a overeenkomsten aangeven tussen de waarden van de Arubaanse samenleving en de universele waarden: vrijheid en geluk, gerechtigheid en gelijkheid, tolerantie en solidariteit. 3.b de universele waarden toepassen in zijn omgang met mensen voor een harmonieuze en vredige samenleving.	
4. herkennen dat uit waarden en normen regels voortvloeien die wettelijk bepaald worden.	4.a aangeven dat wetten zorgen voor de waarborging van waarden en normen in onze samenleving. 4.b aangeven dat er speciale wetten zijn die de rechten van het kind waarborgen.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - heeft respect voor waarden en normen van de samenleving. - is bereid mee te werken aan een harmonieuze samenleving waarin vrede en geborgenheid heersen. - is bereid te reflecteren op zijn eigen waarden en normen. - heeft respect voor de regels en wetten van de samenleving. 		

Vormingsgebied	Persoonlijke Vorming	
Domein	Welzijn	
Kerdoel 3	De leerling is in staat om bewuste keuzes te maken die bijdragen aan zijn welzijn.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. herkennen dat een balans tussen fysieke en psychische welzijn noodzakelijk is.	1.a aangeven wat hij zelf doet om zijn welzijn te bevorderen.	
	1.b stappen ondernemen om een balans te creëren bijv. ontspanning, fysieke gezondheid, regelmaat, mentale rust en blijheid.	
2. lichamelijke en psychische mishandeling bij leeftijdsgenoten herkennen.	2.a vormen van lichamelijke mishandelingen aangeven.	
	2.b vormen van psychische mishandelingen aangeven.	
	2.c de ongewenste intimiteiten aangeven: aanraken en betasten.	
3. herkennen dat er sommige mensen zijn, die speciale behoeften hebben door hun geestelijke en/of lichamelijke beperkingen.	3.a omgaan met mensen die speciale behoeften hebben door hun geestelijke en/of lichamelijke beperkingen en deze ondersteunen.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - is bereid te streven naar een balans tussen fysieke en psychische welzijn. - toont assertief te zijn bij ongewenste intimiteiten en mishandelingen. - toont respect voor zijn eigen lichaam en dat van de anderen. - toont respect en waardering voor mensen met fysieke en psychische beperkingen. - staat open voor inspiratie en motivatie van mensen met fysieke en psychische beperkingen. 		

Vormingsgebied	Persoonlijke Vorming	
Domein	Welzijn	
Kerdoel 3	De leerling is in staat om bewuste keuzes te maken die bijdragen aan zijn welzijn.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. herkennen dat een gezonde leefstijl de kwaliteit van het leven beïnvloedt.	1.a aangeven welke aspecten van de fysieke en de sociaal-emotionele omgeving bijdragen aan een gezond leven. 1.b aangeven welke keuzes hij kan maken in zijn fysieke en sociaal-emotionele omgeving.	
2. onveilige situaties herkennen die gevaar voor zijn welzijn kunnen opleveren.	2.a aangeven op welke manier onveilige situaties zijn te voorkomen. 2.b aangeven welke maatregelen genomen kunnen worden in onveilige situaties. 2.c aangeven welk gevaar seksuele gemeenschap voor zijn welzijn met zich mee kan brengen. 2.d bewuste keuzes maken voor zijn welzijn ten aanzien van seksuele gemeenschap. 2.e aangeven welke strategieën toegepast kunnen worden om met seksuele prikkels om te gaan.	
3. herkennen dat de puberteit invloed heeft op zijn lichamelijke en sociaal-emotionele ontwikkeling.	3.a aangeven dat veranderingen in de puberteit voor meisjes en jongens verschillend zijn. 3.b de gevolgen van deze veranderingen aangeven.	
4. herkennen wat misbruik inhoudt.	4.a de verschillende vormen van ongewenste intimiteiten aangeven: aankijken, aanraken, betasten en uitingen. 4.b de verschillende vormen van misbruik aangeven: drugs, alcohol, mishandeling. 4.c aangeven hoe hij ongewenste intimiteiten en vormen van misbruik kan voorkomen. 4.d aangeven bij welke vertrouwenspersoon hij hulp kan vragen bij misbruik.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - is bereid te streven naar een balans tussen fysieke en psychische welzijn. - toont assertiviteit bij ongewenste intimiteiten en mishandelingen. - toont respect voor zijn eigen lichaam en dat van de anderen. - toont respect en waardering voor mensen met fysieke en psychische beperkingen. - staat open voor inspiratie en motivatie van mensen met fysieke en psychische beperkingen. 		

Vormingsgebied	Persoonlijke Vorming	
Domein	Communicatie	
Kerdoel 4	De leerling is in staat om effectief te communiceren en is bereid om rekening te houden met gevoelens, ideeën en meningen van anderen.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. herkennen dat communicatie belangrijk is om in contact te komen met leeftijdsgenoten.	1.a aangeven hoe hij contact legt met leeftijdsgenoten.	
	1.b aangeven waarom communicatie belangrijk is om een vriendschap te beginnen en in stand te houden.	
	1.c zich verplaatsen in de gedachtegang van leeftijdsgenoten.	
2. herkennen dat onenigheid de communicatie niet hoort te verstoren.	2.a aangeven waarom onenigheid ontstaat.	
	2.b aangeven welke oplossingen mogelijk zijn bij verstoord communicatie.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - is bereid open en oprecht te communiceren. - is bereid oplossingen te zoeken bij onenigheid. - is bereid om bij onenigheid te reflecteren. - heeft respect voor gesprekspartners. - toont empathie voor situaties van leeftijdsgenoten. 		

Vormingsgebied	Persoonlijke Vorming	
Domein	Communicatie	
Kerndoel 4	De leerling is in staat om effectief te communiceren en is bereid om rekening te houden met gevoelens, ideeën en mening van anderen.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. herkennen dat communicatie belangrijk is in relaties.	1.a aangeven hoe hij contact legt met anderen. 1.b aangeven waarom communicatie belangrijk is om een relatie te beginnen en te onderhouden. 1.c zich in de gedachtegang van een ander verplaatsen.	
2. herkennen dat conflictsituaties de communicatie tussen mensen verstoort.	2.a aangeven hoe conflictsituaties ontstaan. 2.b aangeven hoe hij conflicten voorkomt door effectieve communicatie. 2.c aangeven welke oplossingen mogelijk zijn bij conflicten.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - is bereid open en oprecht te communiceren. - heeft respect voor gesprekspartners. - is bereid oplossingen te zoeken bij conflictsituaties en tot een compromis te komen. - toont empathie voor situaties van leeftijdgenoten. - is bereid om bij onenigheid te reflecteren. 		

Vormingsgebied	Persoonlijke Vorming	
Domein	Sociale ontwikkeling	
Kerndoel 5	De leerling is in staat zich te gedragen als een sociaal mens die bijdraagt aan de samenleving.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. de basiseigenschappen van vriendschap herkennen.	1.a de eigenschappen van vriendschappen die belangrijk zijn, aangeven. 1.b opkomen voor zichzelf en zijn vrienden.	
2. herkennen dat hij bepaalde rollen heeft afhankelijk van de groep (gezin, vrienden en school).	2.a de rollen die hij in de groepen vervult, onderscheiden.	
3. het belang van helpen herkennen.	3.a bijdragen aan een leefbare samenleving in de klas en school. 3.b aangeven hoe hij hulp kan bieden aan een gezamenlijk doel.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - is bereid zich gezamenlijk in te zetten voor een doel. - toont waardering voor zijn vrienden en medemens. - is bereid samen te werken met leeftijdsgenoten. - heeft een verantwoordelijkheidsgevoel ten aanzien van het vervullen van een rol. - toont initiatief om te komen tot een leefbare samenleving. 		

Vormingsgebied	Persoonlijke Vorming	
Domein	Sociale ontwikkeling	
Kerndoel 5	De leerling is in staat zich te gedragen als een sociaal mens die bijdraagt aan de samenleving.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. verschillende groepen herkennen waar hij behoort: georganiseerde groepen, bario, samenleving.	1.a aangeven welke relatie hij binnen die groepen heeft (georganiseerde groepen, bario en samenleving). 1.b aangeven welke waarde hij hecht aan deze relaties.	
2. herkennen dat hij bepaalde rollen heeft afhankelijk van de groep (gezin, school en samenleving).	2.a aangeven welke rollen er zijn. 2.b samenwerken met andere kinderen. 2.c aangeven hoe hij kan opkomen voor zichzelf, vrienden en leeftijdsgenoten.	
3. herkennen dat bij rolverdeling binnen een groep een taakverdeling en regels horen.	3.a bij een groep verschillende taken uitvoeren en regels toepassen.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - is bereid zich gezamenlijk in te zetten voor een doel. - is bereid samen te werken met leeftijdsgenoten. - toont waardering voor zijn vrienden en medemens. - heeft een verantwoordelijkheidsgevoel ten aanzien van het vervullen van een rol. - toont initiatief om te komen tot een leefbare samenleving. 		

Vormingsgebied	Persoonlijke Vorming	
Domein	Emotionele ontwikkeling	
Kerndoel 6	De leerling is in staat om te ontdekken dat gevoelens een deel zijn van wie hij is en leert op een adequate manier omgaan met eigen gevoelens en die van anderen.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. herkennen dat bepaalde situaties gevoelens oproepen.	1.a situaties aangeven die gevoelens kunnen oproepen.	
	1.b aangeven dat hij gevoelens op verschillende manieren kan uiten.	
	1.c op de juiste manier op gevoelens van anderen reageren.	
2. de vijf basisemoties herkennen: blijdschap, angst, boosheid, liefde, verdriet.	2.a de vijf basisemoties bij zichzelf en anderen onderscheiden.	
	2.b verschillende vormen van uitingen van basisemoties aangeven.	
HOUDING		
De leerling		
- toont respect voor de gevoelens van anderen.		
- toont empathie voor gevoelens van anderen		
- is verantwoordelijk voor de wijze waarop hij bepaalde gevoelens uit.		
- is bereid te reflecteren over de basisemoties.		

Vormingsgebied	Persoonlijke Vorming	
Domein	Emotionele ontwikkeling	
Kerndoel 6	De leerling is in staat om te ontdekken dat gevoelens een deel zijn van wie hij is en leert op een adequate manier omgaan met eigen gevoelens en die van anderen..	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. de gradaties van de verschillende basisemoties herkennen.	1.a de verschillende gradaties van basisemoties bij zichzelf en anderen aangeven.	
2. herkennen dat bepaalde uitingen van gevoelens de situatie beïnvloeden.	2.a aangeven dat het uiten van gevoelens opluchting kan brengen. 2.b aangeven welke uitingen van gevoelens de situatie beïnvloeden.	
3. bepaalde emoties als jaloezie, schaamte, afgunst, wrok en verachting herkennen.	3.a bepaalde emoties als jaloezie, schaamte, afgunst, wrok en verachting aangeven. 3.b situaties aangeven waarin deze emoties voorkomen. 3.c aangeven hoe om te gaan met uitingen van deze emoties.	
4. herkennen dat iemand aangetrokken kan worden door een ander.	4.a aangeven welke gevoelens de aantrekkingskracht oproepen.	
HOUDING		
De leerling	<ul style="list-style-type: none"> - toont respect en empathie voor de gevoelens van anderen. - is verantwoordelijk voor de wijze waarop hij bepaalde gevoelens uit. - is bereid te reflecteren over zijn gevoelens. - is bereid te reflecteren over de basisemoties. - toont weerbaarheid voor uitingen van emoties als jaloezie, schaamte, afgunst, wrok en verachting. 	

Vormingsgebied	Persoonlijke Vorming	
Domein	Levensbeschouwing	
Kerndoel 7	De leerling is in staat om zich in te leven in een levensbeschouwing en kan de verschillen in de levensbeschouwingen respecteren.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. herkennen wat leven op aarde is.	1.a aangeven wat leven op aarde is.	
	1.b aangeven dat elk leven op aarde een begin en een einde heeft.	
2. herkennen dat dier, plant en levende wezens verbonden zijn met elkaar.	2.a aangeven wat voor waarde mens, dier en plant hebben voor hem.	
	2.b aangeven hoe de mens met dier en plant verbonden is.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - toont respect voor eigen levensbeschouwing en die van anderen. - heeft waardering voor zijn vrienden en medemens. - toont dankbaarheid voor belangrijke gebeurtenissen in zijn leven. - is bereid zichzelf en anderen te vergeven. - is behulpzaam voor anderen. 		

Vormingsgebied	Persoonlijke Vorming	
Domein	Levensbeschouwing	
Kerndoel 7	De leerling is in staat om zich in te leven in een levensbeschouwing en kan de verschillen in de levensbeschouwingen respecteren.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. de vijf grote levensbeschouwingen herkennen.	1.a de verschillende levensbeschouwingen aangeven: jodendom, christendom, islam, hindoeïsme en boeddhisme.	
2. herkennen dat normen en waarden voortkomen uit je levensbeschouwing.	1.b tradities en gewoontes van de verschillende levensbeschouwingen aangeven.	
3. de eigenschappen/aspecten van het hebben van een levensbeschouwing herkennen.	2.a aangeven welke normen en waarden uit bepaalde levensbeschouwing voortkomen.	
	2.b de gemeenschappelijke waarden en normen in verschillende levensbeschouwingen aangeven.	
	3.a aangeven wat de zin van het leven voor hem betekent.	
	3.b aangeven wat in het leven belangrijk voor hem is.	
	3.c aangeven wat belangrijk is in de omgang met de medemens.	
	3.d discussiëren over de zin van het lijden en de dood.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - toont respect voor eigen levensbeschouwing en die van anderen. - heeft waardering voor zijn medemens. - toont dankbaarheid voor belangrijke gebeurtenissen in zijn leven. - is bereid zichzelf en anderen te vergeven. - is behulpzaam voor anderen. 		

Vormingsgebied 4

Natuur en Techniek

Kerngedachte

Natuur en Techniek maakt een belangrijk deel uit van de omgeving waarin mensen leven. Het gaat hierbij om zowel natuurverschijnselen als alle ingrepen van de mens in zijn materiële omgeving om aan zijn menselijke behoeften te voldoen. Leerlingen zijn van nature nieuwsgierig naar de wereld om zich heen en hun plaats daarin. Het is zeer belangrijk dat de Arubaanse scholen deze nieuwsgierigheid blijven stimuleren en bij de leerlingen een basis leggen voor de ontwikkeling tot wetenschappelijk denken. Het primaire doel van het vormingsgebied Natuur & Techniek is het begrijpen van zowel de natuurlijke als door de mens ontworpen wereld. De leerling leert de omgeving te verkennen en te onderzoeken, en hij ervaart dat de onderzochte verschijnselen allerlei betekenissen kunnen hebben, zowel voor zijn persoonlijke ontwikkeling als voor de ontwikkeling van de maatschappij. Het toepassen van onderzoekend en ontwerpend leren stellen leerlingen in staat om vaardigheden te ontwikkelen die mensen elke dag gebruiken: het creatief oplossen van problemen, kritisch denken, samenwerken in teamverband, op een effectieve wijze technologie gebruiken en het waarderen van 'lifelong learning'. Technologie speelt binnen dit vakgebied een belangrijke rol.

Het vormingsgebied Natuur en Techniek bestaat uit twee vakken namelijk :

- Het vak: Natuur en Techniek (N&T)
- Het vak: Informatie en Communicatie Technologie (ICT)

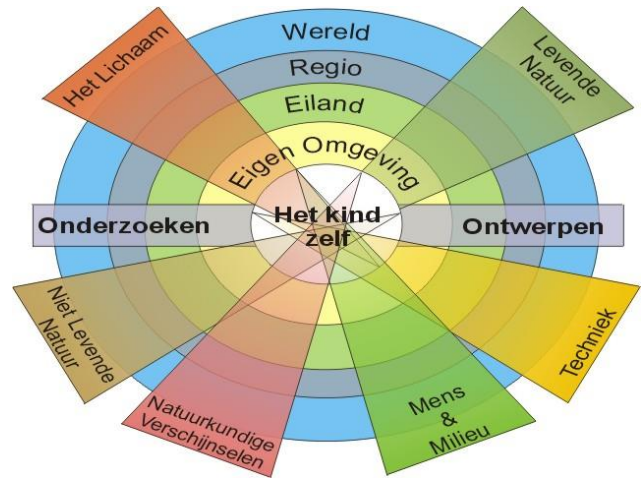
Visie van het vormingsgebied Natuur en Techniek

Het vak Natuur & Techniek biedt leerlingen een oriëntatie op de levende en niet levende natuur, en de techniek. Hiermee hebben ze elke dag te maken: bij hun eigen lichaam, bij planten en dieren, in de natuurwetten en bij technische apparaten enz. Er is veel te beleven en te ontdekken aan natuur en techniek. Vooral door zelf te experimenteren en waarnemingen te doen.

Het leven van elke leerling wordt sterk beïnvloed door de verschijnselen uit de materiële wereld. Hieronder vallen zowel natuurverschijnselen als planten, wolven en zeewater als de door de mens beïnvloede verschijnselen als gebouwen, drinkwater en spiegels. Natuurwetenschappelijke en technische kennis openen de ervaringswereld voor de leerling. Op zijn eigen niveau leert de leerling zich oriënteren en kan hij zijn opgedane kennis toepassen in concrete situaties.

Natuur & Techniek is een vak, dat aspecten van onze levende en levenloze natuur behandelt en bestudeert, zodat de leerling kan leren om in harmonie te leven met hun natuurlijke omgeving.

Naast het ontwikkelen van de cognitieve en metacognitieve vaardigheden zijn ook de affectieve vaardigheden van groot belang. Op deze manier zullen leerlingen de juiste competenties ontwikkelen om op een verantwoordelijke manier om te gaan met zijn omgeving. De kerndoelen van het vak Natuur & Techniek zijn ondergebracht in de volgende domeinen: onderzoek, het lichaam, levende natuur, niet levende natuur, natuurkundige verschijnselen, mens en milieu, en techniek. De leerlingen leren deze domeinen te onderzoeken in hun eigen directe omgeving, als ook op het eiland, regio en de wereld.

Onderzoek

De leerling leert zijn eigen omgeving en/of geraadpleegde bronnen te onderzoeken en zijn bevindingen te rapporteren. Hier wordt het onderzoekend leren toegepast, waarbij de leerlingen met behulp van een proces (nl. onderzoeken) leren over een vakgebied. Dit terrein loopt dwars door alle domeinen van Natuur & Techniek.

Het lichaam

De leerling leert zijn/haar eigen lichaam kennen. Zo wordt hij/zij bewust gemaakt van de veranderingen die in het lichaam optreden, en van de belangrijkste functies van verschillende lichaamsdelen.

Levende natuur

De leerling leert verschillende planten en dieren kennen die op Aruba voorkomen. Hij leert onder andere over de eigenschappen, veranderingen die optreden, verschillende fases tijdens de groei en de wisselwerking tussen planten, dieren en het milieu.

Niet levende natuur

De leerling leert fysische verschijnselen uit de natuur en techniek, die zich afspelen, waar te nemen. Hij leert over verschillende eigenschappen van onze planeet en over het heelal.

Natuurkundige verschijnselen

De leerling leert over natuurkundige verschijnselen zoals licht, geluid, temperatuur, kracht, magnetisme en elektriciteit. Zo leert hij het mogelijk verbruik ervan te relateren en een standpunt in te nemen over de gevolgen.

Mens en milieu

De leerling leert duurzaam om te gaan met het milieu door milieuproblematieken (aantasting, vervuiling, uitputting) te verminderen en bij te dragen aan oplossingen voor een leefbare aarde.

Techniek

De leerling leert principes van constructies, beweging en overbrenging van verschillende onderdelen van apparaten, communicatie, transport en verschillende energiebronnen. Ook wordt bij techniek het ontwerpend leren als middel en als doel ingezet. De leerling leert ontwerpen en problemen op te lossen.

Overzicht van de kerndoelen het vak Natuur en Techniek

Natuur en Techniek (N & T)	Pag.	
	Cyclus	
	1	2
Kerndoel 1 De leerling is in staat zijn eigen omgeving en/of geraadpleegde bronnen te onderzoeken en zijn bevindingen te rapporteren.	160	161
Kerndoel 2 De leerling is in staat zijn eigen lichaam te begrijpen en leert de verschillende signalen van zijn lichaam te herkennen.	162	163
Kerndoel 3 De leerling is in staat verband te leggen tussen de eigenschappen van planten/dieren en een bepaald milieu waarin zij kunnen overleven.	164	165
Kerndoel 4 De leerling is in staat de plaats van onze planeet als deel van het heelal te onderscheiden en de fysische verschijnselen die zich afspelen waar te nemen.	166	167
Kerndoel 5 De leerling is in staat natuurkundige verschijnselen zoals licht, geluid, temperatuur, kracht, magnetisme en elektriciteit te relateren aan het mogelijk verbruik ervan en een standpunt in te nemen over de gevolgen hiervan.	168	169
Kerndoel 6 De leerling is in staat duurzaam om te gaan met het milieu door milieuproblematieken (aantasting, vervuiling, uitputting) te verminderen en bij te dragen aan oplossingen voor een leefbare aarde.	170	171
Kerndoel 7 De leerling is in staat om technische oplossingen te bedenken, te ontwikkelen en toe te passen.	172	173

Kerndoelen van het vak Natuur en Techniek

Vormingsgebied	Natuur en Techniek	
Vak	Natuur en Techniek	
Domein	Onderzoek	
Kerndoel 1	De leerling is in staat zijn eigen omgeving en/of geraadpleegde bronnen te onderzoeken en zijn bevindingen te rapporteren.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. herkennen hoe je relevante vragen formuleert over een geleid onderzoek in een dagelijkse situatie.	1.a relevante vragen over een geleid onderzoek in een dagelijkse situatie formuleren.	
2. herkennen hoe je voorspellingen kunt doen over gestelde vragen van een eenvoudig experiment.	2.a voorspellingen doen over gestelde vragen van een eenvoudig experiment.	
3. herkennen hoe je eenvoudige experimenten/onderzoeken kunt uitvoeren volgens een bepaald eenvoudig schema/stappenplan.	3.a gegevens verzamelen door eenvoudige observaties en metingen te verrichten.	
	3.b bepaalde instrumenten gebruiken om metingen uit te voeren en vast te leggen.	
	3.c tijdens een geleid onderzoek veilig omgaan met kwetsbare of gevaarlijke materialen en organismen.	
	3.d eenvoudige geleide onderzoekjes uitvoeren om waarneembare eigenschappen te vinden van voorwerpen, organismen en gebeurtenissen in de natuur.	
4. herkennen hoe hij zijn verrichte onderzoek kan overbrengen op een simpele manier.	4.a in hoofdlijnen aangeven hoe de resultaten zijn van het geleide onderzoek.	
5. herkennen hoe het onderzoek is verlopen.	5.a aangeven hoe het onderzoek is verlopen.	
HOUDING		
De leerling		
- is leergierig om onderzoek te doen naar zijn omgeving.		
- toont creativiteit bij het oplossen van vraagstukken bij een onderzoek.		
- is bereid samen te werken bij een onderzoek/rapportage.		

Vormingsgebied	Natuur en Techniek	
Vak	Natuur en Techniek	
Domein	Onderzoek	
Kerndoel 1	De leerling is in staat zijn eigen omgeving en/of geraadpleegde bronnen te onderzoeken en zijn bevindingen te rapporteren.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. herkennen dat een onderzoek verschillende stappen heeft.	1.a een eenvoudig stappenplan opstellen om een eenvoudig onderzoek te kunnen verrichten.	
	1.b bepaalde instrumenten hanteren om bepaalde observaties en metingen te verrichten en gegevens te verzamelen.	
2. manieren benoemen om waarnemingen en metingen vast te leggen.	2.a waarnemingen en metingen vastleggen en bijwerken op een geschikte en geordende manier tijdens een onderzoek, bijv. door middel van een stappenplan en/of schema.	
3. herkennen hoe onderzoeksvragen te formuleren en voorspellingen te doen over de uitkomst van eenvoudige experimenten.	3.a onder geleide eenvoudige experimenten/onderzoeken uitvoeren volgens een bepaald schema.	
	3.b eenvoudige onderzoeksvragen formuleren over eigenschappen van voorwerpen, organismen en gebeurtenissen in de natuur.	
4. herkennen hoe je gegevens van een onderzoek verwerkt en uit de gegevens conclusies kunt trekken.	4.a waarnemingen vastleggen in woorden, tekeningen, beeld en geluid.	
	4.b onder geleide voorspellingen doen/ hypothesen vormen voor bepaalde eenvoudige onderzoeken.	
	4.c gegevens invullen in een tabel en in een eenvoudige grafiek.	
	4.d conclusies trekken uit gegevens.	
	4.e verklaring(en) aangeven voor verwachte en onverwachte resultaten.	
	4.f uit eigen ervaring reflecteren hoe een volgende keer een onderzoek beter aan te pakken.	
5. verschillende functies en het belang van rapporteren herkennen.	5.a verschillende functies van rapporteren en het belang van rapporteren aangeven.	
6. herkennen hoe een goed gestructureerd verslag te maken van een verricht onderzoek.	6.a verkregen informatie omzetten in een goed gestructureerd verslag.	
HOUDING		
De leerling		
- is leergierig om onderzoek te doen naar zijn omgeving.		
- is ijverig en nauwkeurig tijdens het uitvoeren van een onderzoek en bij het verwerken van informatie.		
- toont initiatief en creativiteit bij het oplossen van vraagstukken tijdens een onderzoek.		
- is bereid samen te werken bij een onderzoek/rapportage.		
- is bereid zich weerbaar op te stellen bij onverwachte resultaten tijdens een onderzoek.		

Vormingsgebied	Natuur en Techniek	
Vak	Natuur en Techniek	
Domein	Het lichaam	
Kerndoel 2	De leerling is in staat zijn eigen lichaam te begrijpen en leert de verschillende signalen van zijn lichaam te herkennen.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. de uitwendige lichaamsdelen en hun functies herkennen.	1.a de verschillende uitwendige lichaamsdelen en hun functies aangeven en benoemen.	
2. prikkels, en de functie van die prikkels in zijn eigen lichaam herkennen.	2.a lichamelijke reacties en prikkels interpreteren en benoemen.	
3. verschillen en overeenkomsten van uiterlijke kenmerken tussen individuen en tussen de twee geslachten herkennen.	3.a verschillen en overeenkomsten van uiterlijke kenmerken aangeven tussen individuen en tussen de twee geslachten.	
4. verschillende lichamelijke veranderingen en de groei in de verschillende levensfasen herkennen.	4.a verschillende lichamelijke veranderingen en de groei in de verschillende levensfasen aangeven.	
5. herkennen welke prikkels door de verschillende zintuigen kunnen worden waargenomen.	5.a uitleggen welke prikkels met welke zintuigen waargenomen worden, bijv. geur, smaak, tast, zicht, gehoor.	
	5.b een beperkt aantal reflexen aangeven: knippen, niezen, etc.	
HOUDING		
De leerling		
- is leergierig met betrekking tot de werking van zijn eigen lichaam.		
- toont waardering voor het eigen lichaam.		
- heeft een positieve houding voor verschillen tussen individuen.		

Vormingsgebied	Natuur en Techniek	
Vak	Natuur en Techniek	
Domein	Het lichaam	
Kerndoel 2	De leerling is in staat zijn eigen lichaam te begrijpen en leert de verschillende signalen van zijn lichaam te herkennen.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. de uitwendige lichaamsdelen en hun functies herkennen.	1.a de delen van het lichaam en hun functie aangeven en uitleggen.	
2. de verschillende processen en belangrijkste organen herkennen in het menselijke lichaam.	2.a de verschillende processen aangeven die in het lichaam plaatsvinden: spijsvertering, ademhaling en bloedsomloop. 2.b de belangrijkste organen en hun functies aangeven.	
3. de functie van het skelet en de spieren op een eenvoudige wijze herkennen.	3.a de functie van het skelet en de spieren op een eenvoudige wijze aangeven.	
4. herkennen dat er verschillen en overeenkomsten bestaan tussen individuen en tussen de twee geslachten.	4.a kenmerken van en verschillen tussen individuen en tussen de twee geslachten vaststellen en beschrijven.	
5. de primaire en secundaire groeiprocessen herkennen en wat deze betekenen voor de lichaamshygiëne.	5.a de primaire en secundaire groeiprocessen aangeven en kan uitleggen wat deze betekenen voor de lichaamshygiëne.	
6. herkennen wat het belang is van zintuiglijke waarneming voor de gezondheid, veiligheid en ontspanning.	6.a zintuiglijke waarnemingen onderscheiden en beschrijven. 6.b vaststellen welke vervelende en/of gevaarlijke situaties kunnen ontstaan indien een van de zintuigen niet (goed) werkt (blind, kleurenblind, doof).	
7. herkennen hoe het lichaam reageert op externe prikkels, zoals licht, warmte en kou.	7.a uitleggen hoe het lichaam reageert op externe prikkels, zoals licht, warmte en kou.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - is leergierig met betrekking tot de werking van zijn eigen lichaam. - toont waardering voor het eigen lichaam en de werking ervan. - heeft een positieve houding voor verschillen tussen individuen/geslachten. 		

Vormingsgebied	Natuur en Techniek	
Vak	Natuur en Techniek	
Domein	Levende Natuur	
Kerndoel 3	De leerling is in staat verband te leggen tussen de eigenschappen van planten/dieren en een bepaald milieu waarin zij kunnen overleven.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. herkennen wat planten en dieren nodig hebben om te kunnen leven.	1.a aangeven wat planten nodig hebben om goed te groeien en te blijven leven of waarom ze doodgaan.	
2. de verschillende onderdelen van planten en dieren te benoemen.	2.a de verschillende onderdelen van planten/dieren aangeven.	
3. het nut herkennen van planten en dieren in zijn directe omgeving.	3.a het nut van planten en dieren in zijn eigen omgeving aangeven.	
4. herkennen dat bepaalde dieren vleeseters of planteneters zijn.	4.a aangeven dat bepaalde dieren vleeseters of planteneters zijn.	
5. Herkennen hoe bepaalde planten en dieren zich beschermen tegen het opgegeten worden.	5.a eenvoudige manieren aangeven waarop planten en dieren zich kunnen beschermen tegen hun vijanden.	
6. 10 planten, 10 vruchten/groenten en 20 dieren op Aruba herkennen.	6.a 10 planten op Aruba en hun verschillen aangeven. 6.b 10 vruchten/groenten op Aruba aangeven. 6.c 20 dieren op Aruba onderscheiden en deze indelen naar hun leefmilieu.	
7. herkennen of bepaalde dieren in het wild voorkomen of gedomesticeerd zijn.	7.a onderscheiden of bepaalde dieren in het wild voorkomen of gedomesticeerd zijn.	
8. herkennen welke verzorging huisdieren en planten nodig hebben.	8.a aangeven welke verzorging huisdieren en planten nodig hebben.	
9. zaden van de meest voorkomende vruchten/groenten herkennen.	9.a zaden van de meest voorkomende vruchten/groenten kweken.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - is leergierig met betrekking tot de levende natuur. - toont waardering voor zijn natuurlijke omgeving. - is behulpzaam bij het verzorgen van planten en dieren. 		

Vormingsgebied	Natuur en Techniek	
Vak	Natuur en Techniek	
Domein	Levende Natuur	
Kerndoel 3	De leerling is in staat verband te leggen tussen de eigenschappen van planten/dieren en een bepaald milieu waarin zij kunnen overleven.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHED	
De leerling leert	De leerling kan	
1. herkennen dat de natuur ingedeeld wordt in levende natuur en niet-levende natuur.	1.a onderscheid maken tussen de levende en niet-levende natuur.	
2. herkennen hoe levende organismen worden geclassificeerd.	2.a op simpele wijze aangeven hoe levende organismen worden geclassificeerd. 2.b groepen planten/dieren indelen op basis van leefgebied of fysieke kenmerken.	
3. benoemen wat planten en dieren nodig hebben om te kunnen overleven.	3.a bij planten/dieren het belang aangeven van ademhaling, voeding, voortplanting en verdediging tegen vijanden en omgeving.	
4. bij onderdelen van een plant de functies en het fotosyntheseproces herkennen.	4.a bij onderdelen van een plant de functies en het fotosyntheseproces aangeven.	
5. verschillende ontwikkelingsfasen van een bepaalde plant/dier benoemen.	5.a de ontwikkelingsfasen van een bepaalde plant/dier (fruitbomen, vlinder) aangeven.	
6. herkennen dat planten/dieren eigenschappen hebben om in verschillende omgevingen te kunnen bestaan.	6.a beschrijven hoe bepaalde planten/dieren zich hebben aangepast om in verschillende omgevingen (klimaat) te overleven.	
7. de relaties herkennen tussen plant, dier, mens en andere organismen en hun leefomgeving.	7.a de relaties tussen plant, dier, mens en andere organismen en hun leefomgeving aangeven.	
8. het nut van bacteriën en schimmels herkennen.	8.a aangeven dat schimmels en bacteriën nuttig, gevaarlijk en/of schadelijk kunnen zijn.	
9. 25 verschillende plantensoorten op Aruba en hun belang in de natuur herkennen.	9.a 25 verschillende planten op Aruba en hun belang in de natuur aangeven.	
10. verschillen herkennen tussen in- en uitheemse planten/dieren en hun invloed op elkaar.	10.a verschillen tussen in- en uitheemse planten/dieren en hun invloed op elkaar aangeven.	
11. 20 fruit/groenten, gewassen herkennen.	11.a 20 vruchten/groenten, planten onderscheiden. 11.b een aantal gewassen op verschillende manieren kweken en verzorgen.	
12. 45 verschillende diersoorten op Aruba in hun habitat herkennen.	12.a 45 verschillende dieren op Aruba onderscheiden en indelen in de verschillende groepen: vasteland, water en lucht.	
13. herkennen welke (vrucht)plantensoorten en diersoorten geschikt zijn om in huis te hebben en de juiste verzorging ervan.	13.a aangeven welke (vrucht)planten en dieren geschikt zijn om in huis te hebben. 13.b de juiste verzorging van (huis)dieren en planten aangeven.	
HOUDING		
De leerling		
- is leergierig met betrekking tot de levende natuur (processen en verbanden).		
- toont respect, waardering en betrokkenheid voor zijn natuurlijke omgeving.		
- is behulpzaam bij het verzorgen van planten en dieren.		
- voelt zich verantwoordelijk voor planten en dieren.		

Vormingsgebied	Natuur en Techniek	
Vak	Natuur en Techniek	
Domein	Niet Levende Natuur	
Kerndoel 4	De leerling is in staat de plaats van onze planeet als deel van het heelal te onderscheiden en de fysische verschijnselen die zich afspelen waar te nemen.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. de kenmerken van het klimaat op Aruba herkennen.	1.a de kenmerken van het klimaat op Aruba aangeven.	
	1.b de droge periode en de regenperiode op ons eiland aangeven.	
2. Verschillende weersverschijnselen opnoemen (droogte, bewolking, neerslag, onweer, orkaan).	2.a de verschillende weersverschijnselen (droogte, bewolking, neerslag, onweer, orkaan) onderscheiden.	
	2.b aangeven wat ze moeten doen bij een te verwachten tropische storm/orkaan.	
3. de verschillende soorten water en hun functie herkennen.	3.a de functie van de verschillende soorten water aangeven, bijv. grondwater, zoet-, zout- en brakwater, leidingwater, drinkwater, afvalwater.	
	3.b het belang van soorten water ten behoeve van de mens en natuur aangeven.	
4. bepaalde hemellichamen (planeten, zon, maan en sterren) in het heelal opnoemen.	4.a bepaalde hemellichamen (planeten, zon, maan en sterren) in het heelal aangeven.	
HOUDING		
De leerling		
- is leergierig met betrekking tot de fysische verschijnselen van onze planeet.		
- toont waardering voor de fysische kenmerken van Aruba.		

Vormingsgebied	Natuur en Techniek	
Vak	Natuur en Techniek	
Domein	Niet Levende Natuur	
Kerndoel 4	De leerling is in staat de plaats van onze planeet als deel van het heelal te onderscheiden en de fysische verschijnselen die zich afspelen waar te nemen.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. het Caribische gebied als orkaangebied herkennen.	1.a verschillende weersverschijnselen bij een orkaan onderscheiden.	
	1.b aangeven hoe de gevolgen van een orkaan geminimaliseerd kunnen worden.	
2. de verschillende klimaatzones in de wereld herkennen.	2.a de verschillende klimaatzones in de wereld onderscheiden en op de kaart aangeven.	
	2.b de kenmerken van de klimaten aangeven.	
	2.c de relatie tussen klimaatzones en plantengroei aangeven.	
3. de meest voorkomende gesteentes en bodemtypes herkennen die op Aruba voorkomen.	3.a de meest voorkomende gesteentes en bodemtypes die op Aruba voorkomen onderscheiden.	
4. herkennen hoe natuurlijke rampen ontstaan en de gevolgen hiervan voor mens en natuur.	4.a aangeven hoe natuurlijke rampen ontstaan en de gevolgen hiervan voor mens en natuur.	
	4.b aangeven hoe de gevolgen van natuurlijke rampen geminimaliseerd kunnen worden.	
5. verschillende soorten natuurlijke hulpbronnen herkennen (water, wind, delfstoffen, fossiele brandstoffen).	5.a verschillende soorten natuurlijke hulpbronnen onderscheiden.	
	5.b het verschil tussen uitputbare en onuitputbaar energiebronnen onderscheiden.	
6. de waterkringloop herkennen.	6.a de waterkringloop aangeven.	
	6.b stuwings- en stijgingsregen van elkaar onderscheiden.	
7. ons zonnestelsel en de verschillende hemellichamen in het heelal benoemen.	7.a bepaalde hemellichamen in het heelal beschrijven.	
	7.b basiseigenschappen van verschillende hemellichamen in het heelal aangeven.	
HOUDING		
De leerling		
- is leergierig met betrekking tot de fysische verschijnselen van onze planeet.		
- toont waardering voor de fysische verschijnselen van Aruba/onze planeet.		
- toont initiatief en is ijverig bij het opzoeken en verwerken van informatie over Aruba/onze planeet.		
- toont betrokkenheid bij het ontstaan en de gevolgen van natuurrampen.		

Vormingsgebied	Natuur en Techniek	
Vak	Natuur en Techniek	
Domein	Natuurkundige verschijnselen	
Kerndoel 5	De leerling is in staat natuurkundige verschijnselen zoals licht, geluid, temperatuur, kracht, magnetisme en elektriciteit te relateren aan het mogelijk verbruik ervan en een standpunt in te nemen over de gevolgen hiervan.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. herkennen dat water verschillende fasen kan aannemen.	1.a aangeven dat water in drie vormen kan voorkomen: vast (ijs), vloeibaar (water) en gas (damp).	
	1.b de mate van warmte en kou aangeven, bijv. koud, lauw, warm, heet.	
2. het verschil tussen licht, donker en schaduw herkennen.	2.a licht, donker en schaduw onderscheiden.	
3. het verschil tussen hard en zacht, hoog en laag geluid herkennen.	3.a het verschil tussen hard en zacht, hoog en laag geluid, en de mogelijke gevolgen hiervan aangeven.	
4. de bestaande kracht bij magnetisme herkennen.	4.a de bestaande kracht bij magnetisme aangeven, bijv. magneethouders, deurmagneten, speelgoed etc.	
5. verschillende elektrische onderdelen die relevant zijn voor elektriciteit in huis herkennen.	5.a verschillende elektrische onderdelen en hun functie aangeven, zoals schakelaar, stopcontact, stekker en snoer.	
6. herkennen dat elektriciteit gevaarlijk kan zijn voor de mens.	6.a veilig omgaan met elektrisch apparaat, stopcontact, enz.	
HOUDING		
De leerling		
- is leergierig met betrekking tot natuurkundige verschijnselen.		
- is bereid te reflecteren over het eigen energieverbruik.		

Vormingsgebied	Natuur en Techniek	
Vak	Natuur en Techniek	
Domein	Natuurkundige verschijnselen	
Kerndoel 5	De leerling is in staat natuurkundige verschijnselen zoals licht, geluid, temperatuur, kracht, magnetisme en elektriciteit te relateren aan het mogelijk verbruik ervan en een standpunt in te nemen over de gevolgen hiervan.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. de begrippen fasen en fazenovergangen van stoffen herkennen.	1.a simpele experimenten uitvoeren om de fazenovergangen van stoffen vast te stellen.	
2. verschillende natuurlijke en kunstmatige bronnen van licht en geluid herkennen.	2.a verschillende natuurlijke en kunstmatige bronnen van licht en geluid onderscheiden.	
3. herkennen dat licht en geluid teruggekaatst en/of doorgelaten worden.	3.a aangeven dat licht en geluid teruggekaatst en/of doorgelaten worden (schaduw, spiegeling, echo).	
4. de meest voorkomende warmtebronnen herkennen.	4.a verschillende warmtebronnen onderscheiden.	
5. de gevaren van teveel aan licht, geluid en warmte herkennen.	5.a aangeven wat de gevaren zijn van teveel licht, geluid en warmte.	
6. verschillende soorten eenvoudige krachten en vormen van eenvoudige bewegingen herkennen.	6.a bepaalde soorten eenvoudige krachten aangeven, bijv. gewicht, veerkracht, spierkracht, trekkracht. 6.b vormen van eenvoudige bewegingen aangeven, bijv. draaiende, langzame en snelle bewegingen.	
7. bestaande krachten bij magnetisme op verschillende materialen herkennen.	7.a de aanwezigheid van krachten bij magnetisme op verschillende materialen onderzoeken.	
8. verschillende soorten energiebronnen herkennen.	8.a verschillende soorten energiebronnen herkennen. 8.b aangeven op welke verschillende manieren elektrische energie opgewekt wordt. 8.c vaststellen welke de verschillende (duurzame) energiebronnen zijn.	
9. bepaalde voorbeelden van energiegebruik door de mens benoemen.	9.a bepaalde voorbeelden van energiegebruik door de mens vergelijken/evalueren, bijv. gebruik van airco, broodrooster, magnetron, koelkast, spaarlampen.	
10. eenvoudige schakelschema's herkennen.	10.a eenvoudige schakelschema's maken met bijvoorbeeld elektromagneet en een lichtbron.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - is leergierig met betrekking tot natuurkundige verschijnselen. - toont waardering en respect voor natuurkundige verschijnselen. - is bereid rekening te houden met de gevaarlijke aspecten van de natuurkundige verschijnselen. - is bereid te reflecteren over het eigen energieverbruik. 		

Vormingsgebied	Natuur en Techniek	
Vak	Natuur en Techniek	
Domein	Mens en milieu	
Kerndoel 6	De leerling is in staat duurzaam om te gaan met het milieu door milieuproblematieken (aantasting, vervuiling, uitputting) te verminderen en bij te dragen aan oplossingen voor een leefbare aarde.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. herkennen dat Parke Nacional Arikok (PNA) een vorm is van natuurbehoud.	1.a aangeven wat Parke Nacional Arikok (PNA) is en waar het ligt.	
2. het belang herkennen van het behoud en bescherming van strand- en andere landschappen.	1.b aangeven welke activiteiten plaatsvinden in het park.	
3. verschillende organisaties die de natuur beschermen opnoemen, bijv. Stimaruba, Donkey Sanctuary.	2.a het belang herkennen van het behoud en bescherming van strand- en andere landschappen.	
4. verschillende soorten afval herkennen.	2.b deelnemen aan schoonmaakacties voor het behoud van strand- en andere landschappen.	
5. verschillende veroorzakers van vervuiling op Aruba herkennen.	3.a doelen van de verschillende organisaties die de natuur beschermen aangeven, bijv. Stimaruba, Donkey Sanctuary.	
6. herkennen hoe zuiniger om te gaan met verbruik van elektriciteit en water.	4.a afval onderscheiden en sorteren naar materiaal.	
	5.a verschillende veroorzakers van vervuiling op Aruba aangeven.	
	6.a verschillende manieren aangeven waarop je thuis het energie- en waterverbruik kunt verminderen.	
HOUDING		
De leerling		
- heeft een positieve houding over het behoud van natuur.		
- toont betrokkenheid bij instanties die zich inzetten voor het behoud van de natuur.		
- is behulpzaam bij het behoud van zijn omgeving.		

Vormingsgebied	Natuur en Techniek	
Vak	Natuur en Techniek	
Domein	Mens en milieu	
Kerndoel 6	De leerling is in staat duurzaam om te gaan met het milieu door milieuproblematieken (aantasting, vervuiling, uitputting) te verminderen en bij te dragen aan oplossingen voor een leefbare aarde.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. het belang van het Parke Nacional Arikok (PNA) herkennen.	1.a aangeven wat de functie van het PNA is. 1.b bezienswaardigheden en landschappen van het PNA aangeven.	
2. regionale en internationale organisaties voor behoud van milieu opnoemen.	2.a discussiëren over doelen van verschillende regionale en internationale organisaties voor bescherming van milieu, en een eigen standpunt innemen.	
3. de vijf R's als vermindering voor de milieuproblematieken benoemen.	3.a aangeven wat er met de vijf R's bedoeld wordt: Refuse, Reduce, Re-use, Restore en Recycle. 3.b aangeven hoe eigen gedrag te relateren aan de vijf R's.	
4. verschillende vormen van afvalverwerking opnoemen en de gevolgen hiervan voor het milieu herkennen.	4.a aangeven welke vormen van afvalverwerking er zijn en wat de gevolgen voor het milieu zijn, bijv. verbranding, vuilstortplaats, recycling, compostering.	
5. verschillende vormen van vervuiling herkennen (lucht, bodem en water).	5.a verschillende vormen van vervuiling en de oorzaak ervan (lucht, bodem en water) in het milieu aangeven.	
6. duurzame energiebronnen en groene energie herkennen.	6.a voordelen benoemen van het gebruik van duurzame energiebronnen. 6.b aangeven wat 'groene energie' is. 6.c de mogelijkheid van 'groene energie' op Aruba aangeven.	
7. benoemen wat de gevolgen zijn van het gebruik van bepaalde energiebronnen voor het milieu.	7.a aangeven wat de gevolgen zijn van het gebruik van bepaalde energiebronnen voor het milieu, bijv. broeikas effect.	
8. herkennen hoe hij zelf kan bijdragen om de energie- en waterconsumptie te beperken.	8.a discussiëren over maatregelen om de energie- en waterconsumptie te beperken.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - heeft een positieve houding over het behoud van natuur. - heeft een kritische houding over het gebruik en het ingrijpen van de mens in de natuur. - heeft een verantwoordelijkheidsgevoel bij het gebruik van de verschillende natuurlijke (energie)bronnen. - is bereid te reflecteren over zijn eigen gedrag t.a.v. vervuiling en de mogelijke gevolgen daarvan. 		

Vormingsgebied	Natuur en Techniek	
Vak	Natuur en Techniek	
Domein	Techniek	
Kerndoel 7	De leerling is in staat om technische oplossingen te bedenken, te ontwikkelen en toe te passen.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. verschillende materialen herkennen.	1.a het materiaal aangeven, waar bepaalde producten van gemaakt zijn, bijv. hout, metaal, papier, glas, plastic, textiel.	
2. het gebruik en de functie van bepaalde producten en hun onderdelen herkennen.	2.a het gebruik en de functie van bepaalde producten en hun onderdelen beschrijven, bijv. speelgoed met bewegende onderdelen, gebruiksvoorwerpen.	
3. manieren benoemen, waarop de onderdelen van bepaalde producten aan elkaar vastzitten.	3.a manieren aangeven waarop de onderdelen van bepaalde producten aan elkaar vastzitten, bijv. lijmen, spijkers, schroeven, naden en draad.	
4. verschillende gereedschappen en hun functies benoemen.	4.a eenvoudige gereedschappen doelmatig hanteren.	
5. bepaalde eenvoudige constructies herkennen.	5.a een eenvoudige constructie namaken vanuit een gegeven voorbeeld, bijv. werken met profielen en driehoeken.	
6. verschillende stappen bij een productieproces herkennen.	6.a een product vervaardigen volgens een eenvoudig schema van een productieproces.	
7. communicatiemiddelen benoemen.	7.a bepaalde communicatiemiddelen gebruiken, zoals telefoon, mobiele telefoon, megafon, internet, t.v.	
8. verschillende transportmiddelen benoemen.	8.a aangeven waar transportmiddelen voor gebruikt kunnen worden. 8.b de belangrijkste onderdelen van transportmiddelen onderscheiden, bijv. wielen, vleugels.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - is leergierig met betrekking tot techniek. - toont creativiteit en zelfvertrouwen bij het oplossen van eenvoudige technische problemen. - toont waardering voor eenvoudige technische oplossingen. 		

Vormingsgebied	Natuur en Techniek	
Vak	Natuur en Techniek	
Domein	Techniek	
Kerndoel 7	De leerling is in staat om technische oplossingen te bedenken, te ontwikkelen en toe te passen.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. herkennen dat bepaalde materialen voor verschillende doeleinden geschikt zijn.	1.a aangeven van welke materialen bepaalde producten zijn gemaakt, bijv. hout, verschillende metalen, papier, karton, glas, aardewerk, plastic/kunststoffen, textiel, leer.	
2. de relatie tussen de vorm en functie van een product in het dagelijkse leven herkennen.	2.a de relatie tussen de vorm en functie van een product aangeven, bijv. een tas met een of meerdere vakken.	
3. soorten verbindingen benoemen waarmee onderdelen van een product verbonden zijn.	3.a de soorten verbindingen van de onderdelen van een product aangeven.	
4. het gebruik van verschillende gereedschappen herkennen.	4.a verschillende gereedschappen doelmatig toepassen en hanteren.	
5. herkennen hoe je bepaalde constructies kunt maken.	5.a een constructie namaken vanuit een gegeven voorbeeld, bijv. werken met profielen en driehoeken. 5.b een oplossing uitwerken voor wat betreft materiaal en constructie. 5.c aangeven hoe een constructie in elkaar zit met betrekking tot stevigheid, stabiliteit en evenwicht.	
6. de juiste procedures van een productieproces benoemen.	6.a een product ontwerpen aan de hand van een gegeven probleem. 6.b volgens een bepaald schema een productieproces onderscheiden in grondstof, bewerking, eindproduct en restproduct. 6.c een product vervaardigen uit verschillende materialen volgens een eenvoudig schema van een productieproces.	
7. bepaalde communicatiemiddelen herkennen.	7.a de mogelijkheden van communicatiemiddelen aangeven, zoals telefoon, mobiele telefoon, megafon, internet, televisie.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - is leergierig met betrekking tot techniek en de toepassingen ervan. - toont waardering voor technische oplossingen. - heeft een verantwoordelijkheidsgevoel bij het gebruik van techniek. - toont creativiteit en zelfvertrouwen bij het oplossen van technische problemen. - is efficiënt en productief bij het werken aan een productieproces. 		

Visie van het vak Informatie en Communicatie Technologie

De meeste kinderen leren thuis de computer te gebruiken als 'entertainment', voor spelletjes, YouTube, chatten, Facebook, enz. Via het internet wordt het kind blootgesteld aan een overvloed aan informatie over een wereld die zij niet uit eigen ervaring kennen.

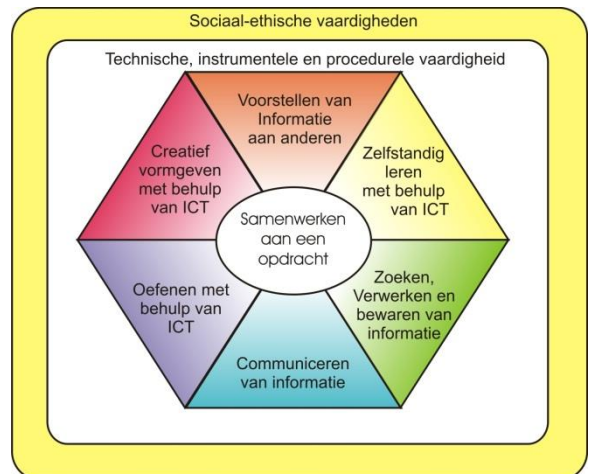
Het onderwijs heeft de taak om hun leerlingen voor te bereiden deel te gaan nemen aan de huidige kennis- en informatiemaatschappij. Informatie- en communicatietechnologie is daarom niet meer weg te denken uit het basisonderwijs.

Het is noodzakelijk dat leerlingen mee kunnen gaan met de laatste ontwikkelingen. De meeste jongeren komen in zekere mate in contact met de mogelijkheden van ICT. Maar niet iedereen is in staat die vaardigheden te verwerven, die vanuit onderwijskundig oogpunt belangrijk zijn.

Bijvoorbeeld vaardigheden om informatie te verwerken of het zelfstandig gebruik van ICT als ondersteuning van het eigen leerproces.

Het onderwijs heeft ook de verantwoordelijkheid om leerlingen op een veilige, bewuste en kritische manier te leren omgaan met ICT, bijvoorbeeld veilig internetgebruik. Een vaardigheid die jongeren meestal niet verwerven in een buitenschoolse context.

De kerndoelen van het vak ICT zijn ondergebracht in twee domeinen: Computervaardigheden en Ethiek & Veiligheid.

Computervaardigheden

De leerling leert technische, instrumentele en procedurele vaardigheden beheersen. Het gaat hierbij om vaardigheden die belangrijk zijn bij het samenwerken aan een opdracht en het zelfstandig leren met behulp van ICT. Bijvoorbeeld zoeken naar, bewerken en doorgeven van informatie, communiceren van informatie, onderzoek doen, oefenen met behulp van ICT, creatief vormgeven met behulp van ICT, en voorstellen van informatie aan anderen.

Veiligheid en sociaal-ethische vaardigheden

De leerling leert bepaalde technische, instrumentele en procedurele vaardigheden. Daarnaast wordt de leerling bewust gemaakt van de veiligheidsaspecten en de sociaal-ethische vaardigheden die ICT met zich meebrengt.

Overzicht van de kerndoelen het vak Informatie en Communicatie Technologie

Informatie en Communicatie Technologie (ICT)	Pag.	
	Cyclus	
	1	2
Kerndoel 1 De leerling is in staat vaardigheden in het gebruik en de toepassingen van computers te tonen tijdens onderzoek, zelfstandig werken en samenwerken aan een opdracht.	176	177
Kerndoel 2 De leerling is in staat om goed te werken binnen een groep, verantwoordelijk gebruik van ICT te tonen, en rekening te houden met de ethiek en veiligheid bij het gebruik van elektronische media thuis, op school en in de maatschappij.	179	180

Kerndoelen van het vak Informatie en Communicatie Technologie

Vormingsgebied	Natuur en Techniek	
Vak	ICT	
Domein	Computervaardigheden	
Kerndoel 1	De leerling is in staat vaardigheden in het gebruik en de toepassingen van computers te tonen tijdens onderzoek, zelfstandig werken en samenwerken aan een opdracht.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. toepassingen herkennen en de voordelen van het computergebruik voor het dagelijks leven en voor de maatschappij.	1.a toepassingen aangeven en de voordelen van het computergebruik voor het dagelijks leven en voor de maatschappij.	
2. basisterminologie van ICT herkennen.	2.a terminologie van ICT op de correcte manier gebruiken, computer, monitor, keyboard, mouse, printer, etc.	
3. de basisfuncties herkennen van software, computers en randapparatuur.	3.a basisgebruik van computers en verwante hardware uitoefenen, bijv. aan- en uitdoen, programma's openen, muis gebruiken, etc.	
4. herkennen dat je een computer gebruikt om gegevens op te slaan, te organiseren en later weer op te vragen.	4.a aangeven dat je een computer gebruikt om gegevens op te slaan, te organiseren en later weer op te vragen.	
5. tekstverwerkingsprogramma's herkennen (Word Processing), Desktop Publishing en grafische programma's (Paint).	5.a basisfuncties van programma's gebruiken van tekstverwerking en 'desktop publishing' om teksten te schrijven, aan te passen, te printen en op te slaan. 5.b grafische elementen invoegen en aanpassen in een document. 5.c basisfuncties van grafische programma's gebruiken om te tekenen.	
6. het gebruik van internet en multimedia herkennen.	6.a basisfuncties van programma's van internet en multimedia gebruiken.	
7. de functies herkennen van educatief materiaal.	7.a zelfstandig oefenen met educatieve programma's bijv. voor remediëring.	
8. verschillende manieren herkennen om met behulp van de computer informatie op te zoeken en te gebruiken tijdens simpele onderzoeken.	8.a bronnen van internet nagaan of ze bruikbaar zijn of niet [door de leerkracht gekozen]. 8.b verschillende computerprogramma's gebruiken om informatie op te zoeken, te verzamelen en te organiseren, en die simpel en geschikt zijn voor hun leeftijd. 8.c informatie gebruiken om gegevens te analyseren en te interpreteren.	
9. manieren herkennen om resultaten van een onderzoek door te geven en met anderen mee te werken door middel van de computer.	9.a verschillende simpele toepassingen van ICT gebruiken, die geschikt zijn voor hun leeftijd, om ideeën uit te wisselen en te communiceren aan anderen, zoals teken- en presentatieprogramma's voor brochures, posters of pagina's voor de schoolkrant.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - is leergierig met betrekking tot ICT en de toepassingen ervan. - heeft respect voor de regels over computergebruik. - is bereid tot concentratie tijdens zelfstandig werken met PC's. - heeft een kritische houding t.o.v. mogelijke informatiebronnen. - is bereid te reflecteren over zijn eigen gedrag met betrekking tot computergebruik. 		

Vormingsgebied	Natuur en Techniek	
Vak	ICT	
Domein	Computervaardigheden	
Kerndoel 1	De leerling is in staat vaardigheden in het gebruik en de toepassingen van computers te tonen tijdens onderzoek, zelfstandig werken en samenwerken aan een opdracht.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. verschillende toepassingen en functies herkennen van computers en andere informatietechnologie die men thuis en in de gemeenschap gebruikt.	1.a verschillende toepassingen en functies aangeven van computers en andere informatietechnologie die men thuis en in de gemeenschap gebruikt.	
2. de werking van een computer, software en randapparatuur beschrijven.	2.a basisvaardigheden tonen voor het gebruik van beschikbare hardware en software. 2.b printer selecteren, print-preview gebruiken en een document printen met de juiste opmaak. 2.c verschillende mogelijkheden van het besturingssysteem gebruiken, bijvoorbeeld meerdere programma's tegelijk openen. 2.d aantonen dat hij het gebruik van het keyboard voldoende beheerst. 2.e de pc gebruiken om te oefenen voor vakken, bijvoorbeeld voor het remediëren van rekenen.	
3. programma's herkennen om tekstverwerking en 'desktop publishing' te doen.	3.a de functies van het menu en werkbalk gebruiken in een tekstverwerkingsprogramma. 3.b teksten en plaatjes kopiëren en plakken in een document. 3.c de 'spell-ckecker' en elektronisch woordenboek gebruiken op de juiste manier.	
4. programma van database herkennen.	4.a het woord database omschrijven en voorbeelden uit het dagelijkse leven aangeven hiervoor, zoals catalogus van de bibliotheek. 4.b basis zoekfuncties in een bestaende [bestandenbank] database gebruiken.	
5. programma van spreadsheet herkennen.	5.a basisfuncties van een spreadsheet-programma gebruiken.	
6. de werking van netwerk, internet en online-communicatie herkennen.	6.a verschillende middelen en mogelijkheden gebruiken voor online communicatie. 6.b bestanden openen, opslaan en verwijderen op de harde schijf, flash drive of schoolnetwerk. 6.c bepaalde begrippen correct toepassen, die verwant zijn aan het internet, zoals web browser, URL, zoekmachines, links. 6.d zoekmachines van het internet gebruiken om informatie op te zoeken en te verzamelen, door gebruik te maken van sleutelbegrippen.	
7. de werking herkennen van programma's voor multimedia, presentatie en grafische toepassingen.	7.a programma's gebruiken voor multimedia, presentaties en grafische toepassingen.	

Vormingsgebied	Natuur en Techniek	
Vak	ICT	
Domein	Computervaardigheden	
Kerndoel 1	De leerling is in staat vaardigheden in het gebruik en de toepassingen van computers te tonen tijdens onderzoek, zelfstandig werken en samenwerken aan een opdracht.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
8. manieren beschrijven om informatie op te zoeken en te verzamelen met behulp van de computer tijdens het uitvoeren van onderzoek.	8.a een verzameling van digitale informatie opzoeken, downloaden en organiseren voor eigen gebruik, met vermelding van de bronnen.	
	8.b een eenvoudige zoekactie binnen een database uitvoeren, om informatie te vinden, door gebruik te maken van sleutelwoorden om de zoekactie te verfijnen en te begrenzen.	
	8.c evalueren en aangeven of een internetbron wel of niet geschikt is om te gebruiken bij een onderzoek.	
9. herkennen hoe hij problemen kan oplossen door gebruik te maken van de computer.	9.a een spreadsheet of ander geschikte programma gebruiken om data te analyseren en te interpreteren, voorspellingen te doen, problemen op te lossen en conclusies te trekken.	
10. herkennen hoe hij met anderen kan meewerken en communiceren door middel van de computer.	10.a projecten scheppen die gebruik maken van teksten en verschillende grafische vormen, audio en video om ideeën over te dragen.	
	10.b multimedia presentaties evalueren, onder begeleiding van een leerkracht.	
	10.c geschikte technologie gebruiken om te communiceren met andere studenten en met andere klassen, ook via e-mail.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - is leergierig met betrekking tot ICT en de toepassingen ervan. - heeft respect voor de regels over computergebruik. - is bereid tot concentratie tijdens het werken met pc's. - heeft een kritische houding t.o.v. mogelijke informatiebronnen. - is efficiënt, productief en toont verantwoordelijkheidsgevoel tijdens het gebruik van apparatuur. - toont creativiteit bij het oplossen van problemen met ICT als hulpmiddel. 		

Vormingsgebied	Natuur en Techniek	
Vak	ICT	
Domein	Ethiek en veiligheid	
Kerndoel 2	De leerling is in staat om goed te werken binnen een groep, verantwoordelijk gebruik van ICT te tonen, en rekening te houden met de ethiek en veiligheid bij het gebruik van elektronische media thuis, op school en in de maatschappij.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. herkennen dat hij ICT kan gebruiken tijdens groepswerk.	1.a ICT gebruiken tijdens groepswerk.	
2. de regels herkennen die van toepassing zijn voor wat betreft het computergebruik in de klas.	2.a de juiste regels van de klas toepassen wanneer hij gebruikmaakt van de computer, aangesloten apparatuur en toebehoren.	
3. ergonomische en veiligheidsaspecten tijdens het werken met computers te herkennen.	3.a aangeven hoe hij rekening moet houden met de ergonomie en veiligheid wanneer hij met computers werkt.	
4. de regels omtrent veiligheid en ethiek te herkennen bij het gebruik van internet en het belang hiervan.	4.a het belang aangeven van regels omtrent de veiligheid en ethiek bij het gebruik van internet, en kan de regels toepassen.	
5. herkennen dat de media verschillende doeleinden kan hebben met informatie, bijvoorbeeld informeren, overhalen, vermaak.	5.a aangeven wat de doeleinden zijn van de boodschap van de media, bijv. informeren, overhalen en vermaken.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - is efficiënt en productief tijdens het werken met ICT. - heeft respect voor regels en afspraken over veiligheid met betrekking tot ICT. - is bereid om goed samen te werken binnen een groep, gebruikmakend van ICT. 		

Vormingsgebied	Natuur en Techniek	
Vak	ICT	
Domein	Ethiek en veiligheid	
Kerndoel 2	De leerling is in staat om goed te werken binnen een groep, verantwoordelijk gebruik van ICT te tonen, en rekening te houden met de ethiek en veiligheid bij het gebruik van elektronische media thuis, op school en in de maatschappij.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. door middel van overleg binnen de groep herkennen bij welke delen van een opdracht ICT-hulpmiddelen zullen worden gebruikt.	1.b door middel van overleg binnen de groep aangeven bij welke delen van een opdracht ICT-hulpmiddelen zullen worden gebruikt.	
2. schoolregels uitleggen die zich richten op verantwoordelijk gebruik van pc's en netwerk.	2.a aantonen dat hij zich aan de schoolregels houdt voor wat betreft het verantwoordelijk gebruik van pc's en netwerk.	
3. uitleggen wat verantwoordelijk gebruik van digitale technologie en informatie inhoudt, beschrijven wat de mogelijke gevolgen kunnen zijn van ongepast gebruik van deze.	3.a verantwoordelijk gebruik van digitale technologie en informatie aantonen. 3.b mogelijke gevolgen van ongepast gebruik van ICT bespreken. 3.c regels toepassen van 'fair use' voor het gebruik van materiaal met auteursrechten. 3.d aangeven wat de invloeden kunnen zijn van commerciële links op het internet.	
4. veilige manieren en etiketsvormen herkennen van e-mail gebruik en de mogelijke gevaren die het internet met zich meebrengt, zoals verslavende spellen, online seks, verontrustende beelden, 'cyber-bullying', contact met mensen met ongepaste bedoelingen.	4.a mediaberichten analyseren en evalueren of de doeleinden informatief, persuasief, of amuserend zijn. 4.b verschillende strategieën die men gebruikt om efficiënt en veilig te werken met de computer, zoals e-mail gebruik, wachtwoord, antivirus en filters, aangeven en toepassen. 4.c de mogelijke gevaren die het internet met zich meebrengt aangeven en uitleggen.	
5. verschillende toepassingen van de computer op school en in de maatschappij herkennen.	5.a verschillende toepassingen van de computer op school en in de maatschappij aangeven. 5.b online werken in samenwerking met studenten van een andere school of land.	
6. uitleggen hoe men de computer kan gebruiken om mensen met leerproblemen te helpen bij het leren.	6.a bespreken hoe men de computer kan gebruiken om mensen met leerproblemen te helpen bij het leren.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - is efficiënt en productief tijdens het werken met ICT. - is bereid om samen te werken met anderen waarbij ICT als hulpmiddel wordt gebruikt. - heeft respect voor regels en afspraken over ethiek en veiligheid met betrekking tot ICT. - toont creativiteit bij het oplossen van problemen met ICT als hulpmiddel. - is bereid te reflecteren over zijn eigen gedrag met betrekking tot het gebruik van internet en de verkregen informatie. 		

Vormingsgebied 5

Mens en Maatschappij

Kerngedachte

Het zijn de mensen die de maatschappij vormen. Daarom worden er eisen gesteld aan de leerlingen die nu en straks taken en rollen als consument, als verkeersdeelnemer en als wereldburger zullen vervullen. Elk kind heeft behoefte om zich te ontwikkelen. Hij is voortdurend op zoek om zichzelf en de wereld te leren kennen en te verkennen. Het vormingsgebied Mens en Maatschappij speelt hierop in.

In Mens en Maatschappij richten de leerlingen zich op de wereld, dichtbij, veraf, toen en nu en maken daarbij gebruik van historische, geografische, economische, culturele en sociale aspecten.

Mens en Maatschappij brengt de samenleving dichterbij. Het bereidt de leerlingen voor op hun toekomstige plaats in onze dynamische maatschappij: niet alleen intellectueel, ook sociaal, emotioneel en cultureel. Het leert hen samenwerken en het vermogen zichzelf leven lang te blijven ontwikkelen.

Het vormingsgebied Mens en Maatschappij bestaat uit twee vakken namelijk :

- Het vak: Mens en Maatschappij (M&M)
- Het vak: Verkeer

Visie van het vormingsgebied Mens en Maatschappij

Wij leven in een democratische en moderne maatschappij waarin veranderingen continu plaatsvinden. Des te meer omdat wij inwoners van een klein eiland zijn en sterk beïnvloed worden door de versnelde globalisering. Belangrijke externe factoren zetten ons historisch besef, onze identiteit en onze samenleving onder druk. Het is daarom belangrijk dat wij kunnen rekenen op burgers die zich kunnen aanpassen aan onze waarden, normen en tradities, deze weten te handhaven en te actualiseren. Het leergebied Mens en Maatschappij speelt zo goed mogelijk in op deze veranderingen.

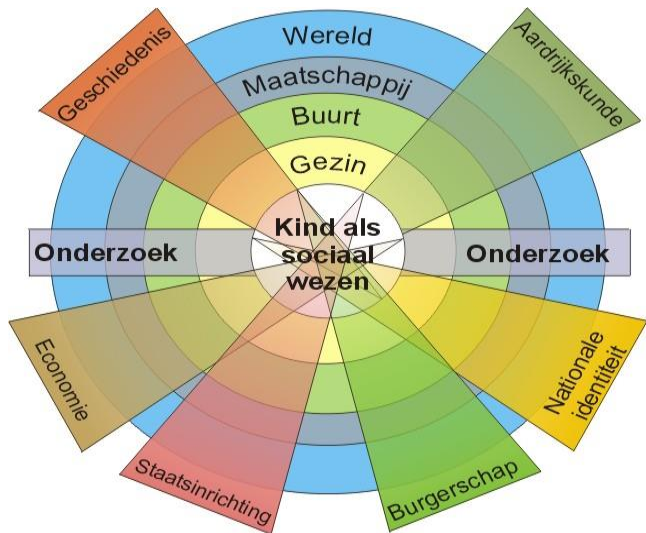
De kerndoelen van Mens en Maatschappij worden gekenmerkt door een samenhang tussen de domeinen: geschiedenis, staatsinrichting, aardrijkskunde, economie, nationale identiteit, burgerschap en onderzoek. De vakvaardigheden en vakinhouden van aardrijkskunde, geschiedenis en economie en maatschappij zijn voor de onderwijzer duidelijk herkenbaar. In het dagelijks leven zijn immers al deze aspecten onlosmakelijke met elkaar verbonden.

In Mens en Maatschappij worden ze eigentijds en op geïntegreerde manier aangeboden. De leerlingen krijgen een solide basis van kennis, vaardigheden, attitudes en denkwijzen van de verschillende domeinen.

De leerling staat net als de leerkracht en de school midden in de samenleving. De leerling is lid van een gezin, hij maakt deel uit van de buurt, van de maatschappij en van de wereld. De kerndoelen spelen dan ook hier op in.

Het voornaamste doel van Mens en Maatschappij is de leerling competenties te laten ontwikkelen die hem in staat stellen zich te gedragen als een volwaardig democratische burger, die actief betrokken is in het sociale verkeer in een globaliserende samenleving. De leerling leert betekenisvolle vragen te stellen over onze geschiedenis, maatschappelijke kwesties en verschijnselen, daarover een beargumenteerd standpunt in te nemen en te verdedigen en daarbij respectvol met kritiek om te gaan.

Mens en Maatschappij bereidt de leerling zo goed mogelijk voor op zijn toekomstige rol als verantwoordelijke, actieve, kritische wereldburger met een eigen identiteit.

Onderzoek

Onderzoek geeft de leerling de gelegenheid om zelf zijn kennis te verrijken en daarbij andere vaardigheden te ontwikkelen. De leerling gebruikt deze verworven vaardigheden om belangrijke vraagstukken op te lossen, die voortkomen uit de andere domeinen.

Geschiedenis

De geschiedenis van Aruba wordt samen met de wereldgeschiedenis aangeboden, omdat de meeste belangrijke historische gebeurtenissen van Aruba direct of indirect te maken hebben met andere landen. De leerlingen begrijpen dan waarom belangrijke momenten in de wereldgeschiedenis grote veranderingen hebben teweeggebracht in de geschiedenis van Aruba. De leerlingen worden geconfronteerd met zorgen en denkwijzen van mensen die anders zijn. Ze kunnen dan de relatie herkennen tussen gebeurtenissen en mensen van hier en die van elders. Ze leren overleggen en discussiëren over gemeenschappelijke belangen in hun eigen land en die in het buitenland.

Staatsinrichting

De leerlingen leren de samenstelling en de staatsvorm van het Koninkrijk der Nederlanden en de positie van Aruba hierin. Zij maken kennis met democratie en herkennen de rol van de burger, waarbij ze ook hun rechten en plichten als mens leren kennen.

Aardrijkskunde

Aardrijkskunde is onmisbaar voor wie als (wereld)burger goed wil functioneren. De leerlingen leren verschillen herkennen in de ruimte om hen heen (Aruba) en die in andere gebieden. Ze kunnen dan relatie leggen tussen de verdeling van mens en ruimte.

Met deze kennis kunnen ze berichten over gebeurtenissen en verschijnselen volgen en meedenken over de inrichting van de wereld waarin ze leven. Aardrijkskunde leert de leerlingen lokale, regionale en mondiale vraagstukken begrijpen en maakt de leerlingen ook bewust van verantwoord omgaan met de planeet aarde.

Economie

Als deelnemers van de economie is het van essentieel belang dat de leerlingen kennis maken met de basisprincipes van dit domein. Ze leren omgaan met geld en herkennen de effecten van bewust consumeren op het milieu. Ze leren budgetteren en ontdekken het nut en het voordeel van sparen. Tevens begrijpen ze het belang van de ontwikkelingen binnen het toerisme voor Aruba.

Nationale identiteit

Het is belangrijk dat elk individu zich burger voelt van een land, een natie. De leerling leert wie hij is, waar hij vandaan komt, waar hij naartoe wil. Zo zal hij zijn eigen identiteit vormen en vanuit deze basis bijdragen aan de nationale identiteit die gericht is op het realiseren van een visie voor een beter Aruba.

Burgerschap

Een echte burger voelt zich betrokken bij de samenleving waarin hij leeft. De leerling leert hoe hij door middel van sociaal verantwoord gedrag kan bijdragen aan solidariteit en welzijn in eigen omgeving. Zo kan hij tijdens of buiten de schooltijd actief deelnemen aan de werkzaamheden ten dienste van gemeenschapsvorming en het belang van de werkzaamheden van de politie en NGO's herkennen.

Overzicht van de kerndoelen het vak Mens en Maatschappij

Mens en Maatschappij (M & M)	Pag.	
	Cyclus	
	1	2
Kerndoel 1 De leerling is in staat om onder begeleiding een eenvoudig voorgestructureerd onderzoek op het gebied van Mens en Maatschappij uit te voeren.	185	186
Kerndoel 2 De leerling is in staat de geschiedenis van Aruba te begrijpen door de belangrijke perioden van onze geschiedenis te analyseren om zodoende zijn land te waarderen.	187	188
Kerndoel 3 De leerling is in staat om gebeurtenissen in de lokale, regionale en mondiale geschiedenis te interpreteren om begrip te tonen voor ontwikkelingen in de wereld.	189	190
Kerndoel 4 De leerling is in staat bij te dragen aan ons gemeenschap/land door een betrokken burger te zijn die ons democratisch systeem respecteert.	191	192
Kerndoel 5 De leerling is in staat om met kaart en atlas om te gaan, de basistopografie van Aruba, het Caribische gebied en de rest van de wereld te beheersen en een eigentijds geografisch wereldbeeld te ontwikkelen.	193	194
Kerndoel 6 De leerling is in staat om verbanden te leggen tussen ruimtelijke ordening, demografische ontwikkeling en duurzaamheid op Aruba.	195	196
Kerndoel 7 De leerling is in staat de economische aspecten te relateren aan de levenswijze op Aruba en hierdoor kiezen voor bewust consumentengedrag.	197	198
Kerndoel 8 De leerling is in staat om een duurzame bijdrage te leveren aan de multiculturele samenleving op Aruba in een globaliserende wereld.	199	200
Kerndoel 9 De leerling is in staat om methoden van preventie en bestrijding van maatschappelijke problemen te benoemen en actief hieraan bij te dragen.	201	202

Kerndoelen van het vak Mens en Maatschappij

Vormingsgebied	Mens en Maatschappij	
Vak	Mens en Maatschappij	
Domein	Onderzoek	
Kerndoel 1	De leerling is in staat om onder begeleiding een eenvoudig voorgestructureerd onderzoek op het gebied van Mens en Maatschappij uit te voeren.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. een stappenplan voor een eenvoudig onderzoek herkennen.	1.a een eenvoudig voorgestructureerde vraag uit eigen belevingswereld beantwoorden aan de hand van een eenvoudig stappenplan onder begeleiding: <ul style="list-style-type: none"> - informatie opzoeken door middel van een interview en betrouwbare bronnen. - de informatie ordenen en verwerken met behulp van illustraties en schema's. - resultaten van een eenvoudig onderzoek presenteren. 	
2. verschillende manieren herkennen om de bevindingen van een eenvoudig onderzoek te presenteren.	2.a reflecteren op de wijze waarop het eenvoudige onderzoek is verlopen.	
HOUDING		
De leerling <ul style="list-style-type: none"> - is bereid samen te werken met iemand. - is bereid zelfstandig te werken aan zelfgekozen taken. - is bereid te reflecteren over zijn bijdrage aan het eenvoudig onderzoek. 		

Vormingsgebied	Mens en Maatschappij	
Vak	Mens en Maatschappij	
Domein	Onderzoek	
Kerndoel 1	De leerling is in staat om onder begeleiding een eenvoudig voorgestructureerd onderzoek op het gebied van Mens en Maatschappij uit te voeren.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. het belang van onderzoek benoemen.	1.a uitleggen waarom het belangrijk is om op een gestructureerde manier onderzoek te verrichten.	
2. de stappen van onderzoek opnoemen.	2.a een onderwerp kiezen dat geschikt is voor een onderzoek. 2.b een plan van aanpak maken naar aanleiding van een voorgestructureerde vraag. 2.c met een logboek werken. 2.d in verschillende informatiebronnen zoeken naar antwoord op vragen. 2.e de belangrijkste informatie samenvatten en conclusie trekken.	
3. herkennen dat onderzoek en conclusie op verschillende manieren gerapporteerd kunnen worden.	3.a een onderzoek rapporteren of presenteren met illustraties en tekst. 3.b reflecteren over en evalueren van het proces en product.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - heeft verantwoordelijkheidsgevoel voor zijn bijdrage aan het onderzoek. - is efficiënt en productief bij het verzamelen en verwerken van gegevens. - is bereid te reflecteren op wat hij zelf goed en minder goed doet. - is bereid tot samenwerking in groepsverband. 		

Vormingsgebied	Mens en Maatschappij	
Vak	Mens en Maatschappij	
Domein	Geschiedenis	
Sub domein	Geschiedenis van Aruba	
Kerndoel 2	De leerling is in staat de geschiedenis van Aruba te begrijpen door de belangrijke perioden van onze geschiedenis te analyseren om zodoende zijn land te waarderen.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. het concept van circulaire tijdsopvolging herkennen.	1.a opsommen: dagindeling, dagen van de week, maanden van het jaar, jaartelling.	
	1.b de jaarlijkse activiteiten aangeven: Nieuwjaar, carnaval, vlag en volkslied, Pasen, Koninginnedag, vakantie, Sinterklaas en Kerstmis.	
2. het concept van lineaire tijdsopvolging herkennen.	2.a belangrijke gebeurtenissen uit het eigen leven en die van de ouders vertellen	
3. het belang van objecten/artefacten uit het heden en het eigen verleden herkennen.	3.a verschillende objecten/artefacten aangeven die toebehoren aan het heden en het eigen verleden.	
4. historische verhalen, liederen en spelen herkennen.	4.a verhalen, liederen en spelen over gebeurtenissen uit het eigen verleden of dat van de familie vertellen en uitbeelden: familieoverleveringen, volksverhalen, nanziverhalen.	
HOUDING		
De leerling		
- is nieuwsgierig naar en is bereid zich in te leven in het eigen verleden en dat van een ander.		
- toont waardering voor artefacten, verhalen, liederen en spelletjes uit eigen verleden.		

Vormingsgebied	Mens en Maatschappij
Vak	Mens en Maatschappij
Domein	Geschiedenis
Subdomein	Geschiedenis van Aruba
Kerndoel 2	De leerling is in staat de geschiedenis van Aruba te begrijpen door de belangrijke perioden van onze geschiedenis te analyseren om zodoende zijn land te waarderen.
Cyclus	2
KENNIS	VAARDIGHEID
De leerling leert	De leerling kan
1. het belang van de relatie tussen het verleden en het heden en de invloed die het verleden heeft op het heden herkennen.	1.a historische geschreven en ongeschreven bronnen raadplegen en interpreteren. 1.b de relatie tussen verleden en heden leggen. 1.c een stamboom opstellen van de eigen familie tot in de derde generatie. 1.d vergelijken hoe mensen in het verleden leefden op Aruba, inclusief hun tradities en gewoonten.
2. de pre-ceramische en ceramische periode van Aruba herkennen.	2.a de begrippen bevolking, bestaansmiddelen, bestuur en cultuur plaatsen binnen de pre-agrarische en agrarische samenleving van de oorspronkelijke Indiaanse bewoners van Aruba.
3. de verschillende periodes in onze geschiedenis herkennen.	3.a de invloeden van de verschillende koloniale periodes aangeven. 3.b de begrippen bevolking, bestaansmiddelen, bestuur en cultuur plaatsen binnen de agrarisch-ambachtelijke samenleving van Aruba.
4. de industriële periode tussen 1924 en 1954 en het hierbij behorende maatschappijtype herkennen.	4.a de begrippen bevolking, bestaansmiddelen, bestuur en cultuur plaatsen binnen de industriële samenleving tot 1954 van Aruba.
5. de opkomst van het resorttoerisme op Aruba en het hierbij behorende maatschappijtype herkennen.	5.a de ontwikkelingen binnen het Arubaanse toerisme in de jaren 1960 in relatie met automatisering van de olieraffinaderij aangeven en de daarbij behorende maatschappijtype.
6. de ontwikkelingen binnen het toerisme als gevolg van de sluiting van de olieraffinaderij en Status Aparte herkennen.	6.a de ontwikkelingen binnen het Arubaanse toerisme vanaf 1986 aangeven en de aspecten binnen die periode: bevolking, bestaansmiddelen en cultuur.
HOUDING	
De leerling	
<ul style="list-style-type: none"> - heeft waardering voor historische geschreven en ongeschreven bronnen. - wordt leergierig door het analyseren van belangrijke periodes in onze geschiedenis. - is betrokken bij eigen geschiedenis. 	

Vormingsgebied	Mens en Maatschappij	
Vak	Mens en Maatschappij	
Domein	Geschiedenis	
Subdomein	Wereldgeschiedenis	
Kerdoel 3	De leerling is in staat om gebeurtenissen in de lokale, regionale en mondiale geschiedenis te interpreteren om begrip te tonen voor ontwikkelingen in de wereld.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. historische gebeurtenissen van buiten de directe tijd- en plaatsgebonden omgeving herkennen.	1.a tijd ordenen: verschillende soorten kalenders, een eenvoudige tijdsbalk maken en klokkijken.	
2. aspecten in de geschiedenis van de inheemse bevolking, slavenbevolking en kolonisten binnen de Caribische regio, Noord- en Zuid-Amerika herkennen.	2.a bekende kinderverhalen van de inheemse bevolking, slavenbevolking en kolonisten uit de Caribische regio, Noord- en Zuid-Amerika navertellen en uitbeelden.	
HOUDING		
De leerling		
- is betrokken bij de levenswijze van andere volkeren in het heden en in het verleden.		

Vormingsgebied	Mens en Maatschappij
Vak	Mens en Maatschappij
Domein	Geschiedenis
Subdomein	Wereldgeschiedenis
Kerndoel 3	De leerling is in staat om gebeurtenissen in de lokale, regionale en mondiale geschiedenis te interpreteren om begrip te tonen voor ontwikkelingen in de wereld.
Cyclus	2
KENNIS	VAARDIGHEID
De leerling leert	De leerling kan
<ol style="list-style-type: none"> 1. het kolonialisme en de slavernij in het Caribisch gebied, Noord- en Zuid-Amerika herkennen. 2. het streven van mensen om vrij te zijn van onderdrukking en oorlog herkennen. 3. organisaties in de wereld die opkomen voor de mensenrechten herkennen. 	<ol style="list-style-type: none"> 1.a de oorzaken en de gevolgen aangeven van kolonisatie en slavenhandel voor het Caribisch gebied, Noord- en Zuid-Amerika op het gebied van bevolking en cultuur, bestaansmiddelen en bestuur. 1.b de kenmerken van kolonialisme en imperialisme aangeven. 2.a het verband leggen tussen oorlog, onderdrukking en de strijd voor vrijheid. 2.b belangrijke ontwikkelingen binnen de geschiedenis van de wereld aangeven: de strijd voor de vrijheid in Latijns-Amerika, WO II, de emancipatie van de Afro-Amerikaanse bevolking en Zuid-Afrika. 3.a aangeven waarom internationale verdragen nog steeds nodig en actueel zijn. 3.b verschillende mensenrechtenorganisaties beschrijven en met elkaar vergelijken: Anne Frank Stichting, VN en Amnesty International. 3.c een mening geven over het werk van de mensenrechtenorganisaties.
HOUDING	
De leerling <ul style="list-style-type: none"> - heeft een kritische houding over de gevolgen van de kolonisatie en de slavenhandel. - voelt zich betrokken bij kwesties rond oorlog en vrede, onderdrukking, strijd voor vrijheid en mensenrechten. - heeft waardering voor mensenrechtenorganisaties. 	

Vormingsgebied	Mens en Maatschappij
Vak	Mens en Maatschappij
Domein	Staatsinrichting
Kerdoel 4	De leerling is in staat bij te dragen aan ons gemeenschap/land door een betrokken burger te zijn die ons democratisch systeem respecteert.
Cyclus	1
KENNIS	VAARDIGHEID
De leerling leert	De leerling kan
1. de functies van waarden en normen en regels van familie, school en bario herkennen.	1.a aangeven welke regels en afspraken in de klas en thuis gelden. 1.b samen de regels opstellen van de klas. 1.c de functies van waarden en normen en de regels in de familie, de school en de buurt aangeven.
2. het belang van gedragsnormen in verschillende groepen herkennen.	2.a het belang van correct sociaal gedrag en normen om met anderen om te gaan aantonen. 2.b burgerlijke normen en waarden die van elkaar verschillen in een multiculturele gemeenschap, met elkaar vergelijken.
3. de verschillende symbolen herkennen.	3.a de verschillende symbolen aanwijzen: de vlag van Aruba en Nederland, het volkslied en het wapen van Aruba, het staatshoofd van het koninkrijk en de gouverneur van Aruba.
HOUDING	
De leerling	
<ul style="list-style-type: none"> - is bereid rekening te houden met anderen (gezin, klas en groep). - heeft een verantwoordelijkheidsgevoel voor het welzijn van een ander (gezin, klas en groep). - heeft respect voor zichzelf, voor regels en voor het leven in de omgeving. 	

Vormingsgebied	Mens en Maatschappij
Vak	Mens en Maatschappij
Domein	Staatsinrichting
Kerndoel 4	De leerling is in staat bij te dragen aan ons gemeenschap/land door een betrokken burger te zijn die ons democratisch systeem respecteert.
Cyclus	2
KENNIS	VAARDIGHEID
De leerling leert	De leerling kan
1. de staatsvorm en samenstelling van het Koninkrijk der Nederlanden herkennen.	1.a de samenstelling en staatsvorm van het Koninkrijk der Nederlanden aangeven en de positie van Aruba hierin.
2. het belang van rechten, plichten en verantwoordelijkheden van de burger in de samenleving herkennen.	2.a uitleggen waarom rechten, plichten en verantwoordelijkheden van burgers van belang zijn voor het functioneren van de samenleving. 2.b voorbeelden geven van verantwoordelijk gedrag van zichzelf, andere individuen en groepen in sociale verbanden.
3. het vaststellen, het toepassen en toezien van regels herkennen.	3.a het belang aangeven van scheiding van machten. 3.b eenvoudige voorbeelden geven van de scheiding van machten.
HOUDING	
De leerling	
<ul style="list-style-type: none"> - heeft verantwoordelijkheidsgevoel in het nakomen van plichten. - heeft respect voor regels en wetten. - voelt zich betrokken bij democratisering als proces. 	

Vormingsgebied	Mens en Maatschappij	
Vak	Mens en Maatschappij	
Domein	Aardrijkskunde	
Subdomein	Topografie	
Kerndoel 5	De leerling is in staat om met kaart en atlas om te gaan, de basistopografie van Aruba, het Caribisch gebied en de rest van de wereld te beheersen en een eigentijds geografisch wereldbeeld te ontwikkelen.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. de basiselementen herkennen van een bario/school, die te maken hebben met wonen, werken en recreatie.	1.a zijn eigen leefomgeving op plattegronden aanwijzen.	
	1.b een eenvoudige maquette van de directe leefomgeving ontwerpen.	
2. de belangrijke plaatsen en natuurgebieden op de landkaart van Aruba herkennen.	2.a eenvoudige kaartsymbolen aflezen: steden, woonkernen, wegen en reliëf.	
	2.b stranden en PNA van een kaart aflezen.	
	2.c belangrijke toeristische attracties en voorzieningen van een kaart aflezen.	
3. de wereldbol herkennen.	3.a de ligging van Aruba op de kaart/werldbol aanwijzen.	
	3.b land en water op de wereldbol onderscheiden.	
HOUDING		
De leerling		
- is efficiënt bij het ontwerpen van een eenvoudige maquette van de eigen leefomgeving.		
- toont respect voor eigen leefomgeving en andere landschappen.		

Vormingsgebied	Mens en Maatschappij
Vak	Mens en Maatschappij
Domein	Aardrijkskunde
Subdomein	Topografie
Kerndoel 5	De leerling is in staat om met kaart en atlas om te gaan, de basistopografie van Aruba, het Caribisch gebied en de rest van de wereld te beheersen en een eigentijds geografisch wereldbeeld te ontwikkelen.
Cyclus	2
KENNIS	VAARDIGHEID
De leerling leert	De leerling kan
1. elementen die horen bij de cartografie en topografie herkennen.	1.a een legenda lezen, met behulp van schaal afstanden berekenen, coördinaten opzoeken en windrichtingen bepalen.
	1.b schaalvergroting en schaalverkleining van elkaar onderscheiden.
	1.c topografische en thematische kaarten van elkaar onderscheiden.
2. soorten landschappen, natuurlijke en inrichtingselementen herkennen.	2.a soorten landschappen, natuurlijke elementen en inrichtingselementen in de eigen bekende omgeving op kaart van Aruba aangeven.
	2.b plaatsen, landen, gebergten en rivieren opzoeken op kaarten, op de globe, in papieren editie en in digitale atlas.
	2.c steden en andere bevolkingsconcentraties in de atlas en met behulp van Google Earth met elkaar vergelijken.
3. functionele topografie van Aruba, landen/eilanden in het Caribisch gebied, landen en hoofdsteden in Noord- en Zuid- Amerika en in de wereld herkennen.	3.a met behulp van kaarten de ligging van districten, plaatsen op Aruba opzoeken.
	3.b het eiland Aruba als onderdeel van de wereld aangeven.
	3.c geografische informatie interpreteren om de ligging van Aruba in de wereld te bepalen.
	3.d landen/eilanden waarmee Aruba economische en politieke banden heeft op de kaart lokaliseren: Caribisch Gebied, Noord- Amerika en Zuid- Amerika met de hoofdsteden.
HOUDING	
De leerling	
- is bereid tot concentratie bij het toepassen van kaartvaardigheden.	

Vormingsgebied	Mens en Maatschappij	
Vak	Mens en Maatschappij	
Domein	Aardrijkskunde	
Kerdoel 6	De leerling is in staat om verbanden te leggen tussen ruimtelijke ordening, demografische ontwikkeling en duurzaamheid op Aruba.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. de woon- en recreatiefuncties in zijn bario herkennen.	1.a de woon- en recreatiefuncties in zijn bario aangeven en evalueren.	
	1.b een eenvoudig ideaal ruimtelijk ordeningsplan ontwerpen voor eigen omgeving.	
2. het belang herkennen van natuurbehoud en natuurbeheer van de eigen omgeving en op Aruba in het algemeen.	2.a bijdragen aan een duurzame leefomgeving door het voorkomen van vervuiling en aantasting, het herstellen van natuurlijk milieu door groenvoorziening.	
HOUDING		
De leerling		
- toont verantwoordelijkheidsgevoel voor zijn dagelijkse omgeving (duurzaam).		

Vormingsgebied	Mens en Maatschappij	
Vak	Mens en Maatschappij	
Domein	Aardrijkskunde	
Kerndoel 6	De leerling is in staat om verbanden te leggen tussen ruimtelijke ordening, demografische ontwikkeling en duurzaamheid op Aruba.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. een bestemmingsplan herkennen.	1.a op een bestemmingsplan het gebruik en functie van een terrein aangeven. 1.b inrichtingselementen aangeven die betrekking hebben op wonen, werken, recreatie en overheid, waaronder toeristische attracties en voorzieningen. 1.c het belang van speel- en recreatieruimte in een barrio aangeven. 1.d de bevolkingssamenstelling (leeftijd, sekse, herkomst, taal) in de barrio aangeven.	
2. demografische kenmerken in zijn barrio herkennen.	2.a met behulp van een kaart de bevolkingsdichtheid van zijn barrio aflezen. 2.b het belang verwoorden van duurzame ontwikkeling voor Aruba in relatie met de druk op de ruimte. 2.c de effecten van toerisme en recreatie op het landschap inventariseren en daarover discussiëren.	
3. het begrip duurzame ontwikkeling herkennen.	3.a voorbeelden geven van maatregelen om de duurzaamheid te bevorderen.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - is bewust van de gevolgen van hun eigen handelen voor het landschap. - toont respect voor denkwijze van anderen bij tegenstrijdige belangen. 		

Vormingsgebied	Mens en Maatschappij	
Vak	Mens en Maatschappij	
Onderdeel	Economie	
Kerndoel 7	De leerling is in staat de economische aspecten te relateren aan de levenswijze op Aruba en hierdoor kiezen voor bewust consumentengedrag.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHED	
De leerling leert	De leerling kan	
1. de waarde van geld herkennen.	1.a de waarde van geld aangeven. 1.b de prijs van artikelen in zijn belevingswereld vergelijken.	
2. de wettige betaalmiddelen en het elektronisch betalen herkennen.	2.a wettige betaalmiddelen en elektronisch betalen aangeven.	
3. verschillende vormen van inkomsten herkennen: zakgeld, salaris, pensioen en onderstand.	3.a beroepen in eigen familie aangeven en uitbeelden. 3.b verschillende soorten beroepen in de toeristische sector aangeven.	
4. herkennen dat een gezin onkosten heeft.	4.a uitgavenposten in een gezin aangeven. 4.b met de klas een spaarplan opstellen voor een goed doel.	
HOUDING		
De leerling toont		
<ul style="list-style-type: none"> - een kritische houding door de prijs van artikelen in zijn belevingswereld te vergelijken. - respect voor verschillende beroepen. 		

Vormingsgebied	Mens en Maatschappij
Vak	Mens en Maatschappij
Domein	Economie
Kerndoel 7	De leerling is in staat de economische aspecten te relateren aan de levenswijze op Aruba en hierdoor kiezen voor bewust consumentengedrag.
Cyclus	2
KENNIS	VAARDIGHEID
De leerling leert:	De leerling kan
1. het economisch basisprincipe van vraag en aanbod herkennen.	1.a voorbeelden geven van relatie tussen vraag en aanbod.
2. de rol van de verschillende betaalmiddelen in het betalingsverkeer herkennen.	2.a de verschillen tussen de wettige betaalmiddelen, andere betaalmiddelen en elektronisch betalen aangeven. 2.b de voor- en nadelen van de verschillende betaalmiddelen beargumenteren.
3. het belang om met een budget te werken, noemen.	3.a lenen en sparen vergelijken. 3.b een eigen budget opzetten, rekening houdend met de inkomsten en uitgaven.
4. de invloed van media en reclame op het eigen consumentengedrag herkennen.	4.a voorbeelden geven van media gestuurd consumentengedrag in eigen omgeving.
5. effecten herkennen van consumentenkeuzes op het gebied van milieu.	5.a voorbeelden van de gevolgen van consumptie voor het milieu geven. 5.b eigen keuze voor bepaalde producten evalueren. 5.c eigen keuze uitleggen/verantwoorden.
6. het belang van de ontwikkelingen binnen het toerisme voor Aruba herkennen.	6.a voorbeelden geven van betaalde en onbetaalde werkzaamheden voor kinderen thuis, op school of in eigen omgeving. 6.b de invloed van het toerisme op de werkgelegenheid uitleggen. 6.c voorbeelden geven van ontwikkelingen binnen het toerisme en het ontstaan van nieuwe beroepen (creatieve industrie). 6.d het belang van duurzaam toerisme voor onze economie aangeven.
HOUDING	
De leerling	
- heeft een kritisch houding over media gestuurd consumentengedrag.	
- heeft een kritische houding over de ontwikkelingen binnen het toerisme.	

Vormingsgebied	Mens en Maatschappij	
Vak	Mens en Maatschappij	
Domein	Nationale identiteit	
Kerdoel 8	De leerling is in staat om een duurzame bijdrage te leveren aan de multiculturele samenleving op Aruba in een globaliserende wereld.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. elementen van de Arubaanse cultuur herkennen.	1.a de rol aangeven die Papiamentu heeft in onze multiculturaliteit.	
	1.b positieve eigenschappen aanduiden van de Arubaanse bevolking: gastvrijheid, vriendelijkheid, meertaligheid, saamhorigheid.	
	1.c eigenschappen van de Arubaanse bevolking in verband met bezoek van terugkerende toeristen (repeated guests) inventariseren.	
2. de verschillende bevolkingsgroepen op Aruba herkennen.	2.a de populatie-samenstelling van zijn klas en school inventariseren.	
3. de overeenkomsten tussen de verschillende culturen herkennen.	3.a aangeven dat op Aruba mensen wonen die uit verschillende delen van de wereld komen en die bepaalde principes, gewoonten en tradities delen.	
HOUDING		
De leerling		
- toont respect voor de eigen cultuur en voor die van anderen.		
- toont waardering voor de eigen cultuur, binnen de multiculturaliteit.		

Vormingsgebied	Mens en Maatschappij
Vak	Mens en Maatschappij
Domein	Nationale Identiteit
Kerndoel 8	De leerling is in staat om een duurzame bijdrage te leveren aan de multiculturele samenleving op Aruba in een globaliserende wereld.
Cyclus	2
KENNIS	VAARDIGHEID
De leerling leert	De leerling kan
1. herkennen dat Aruba een multiculturele en meertalige samenleving heeft.	1.a voorbeelden geven van diversiteit in taal en cultuur van de bevolkingsgroepen op Aruba. 1.b voorbeelden geven van religie en feestdagen op Aruba. 1.c informatie verzamelen over culturele uitingen, waaronder tradities, normen en waarden van bevolkingsgroepen op Aruba.
2. het verschil tussen statische cultuur (folklore) en dynamische cultuur herkennen.	2.a voorbeelden geven van statische culturele uitingen. 2.b voorbeelden geven van dynamische culturele uitingen. 2.c het verschil uitleggen tussen statische cultuur (folklore) en dynamische cultuur. 2.d voorbeelden van culturele interactie tussen de lokale bevolking en de toeristen aangeven.
3. de begrippen: vooroordelen, stigmatisering en discriminatie herkennen.	3.a discussiëren over vooroordelen, stigmatisering en discriminatie op de (etnische, religieuze en linguïstische) verhoudingen tussen personen en bevolkingsgroepen. 3.b voorbeelden geven hoe integratie tussen de verschillende bevolkingsgroepen gestimuleerd kan worden.
4. culturele uitwisseling op Aruba noemen.	4.a een mening formuleren over culturele verandering en dynamiek in termen van cultuurverrijking en cultuurverarming. 4.b de invloed van toerisme en globalisering op culturele veranderingen onderzoeken.
5. het belang herkennen van nationale identiteit.	5.a de betekenis van (nationale, culturele) symbolen vergelijken. 5.b overeenkomsten en verschillen tussen traditie, cultuur en (culturele, nationale) identiteit en hun invloed op nationale identiteiten aanwijzen en verklaren. 5.c deelnemen aan culturele activiteiten op Aruba.
HOUDING	
De leerling	
- toont respect voor culturele uitingen van de verschillende bevolkingsgroepen. - heeft een positieve houding ten opzichte van culturele veranderingen. - toont gevoel van verbondenheid voor eigen natie.	

Vormingsgebied	Mens en Maatschappij	
Vak	Mens en Maatschappij	
Domein	Burgerschap	
Kerdoel 9	De leerling is in staat om methoden van preventie en bestrijding van maatschappelijke problemen te benoemen en actief hieraan bij te dragen.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. het belang van sociale verbondenheid herkennen.	1.a regels van sociaal verantwoordelijk gedrag toepassen.	
	1.b voorbeelden geven van ongewenst gedrag en de consequenties ervan.	
2. sociaal-maatschappelijke vraagstukken in eigen omgeving herkennen: vandalisme, pesten, kleine criminaliteit, overlast.	2.a voorbeelden van hoe hij kan bijdragen aan solidariteit en welzijn in eigen omgeving (gezin, school en buurt) door middel van sociaal verantwoord gedrag.	
	2.b voorbeelden van mogelijkheden bij het minimaliseren van sociaal-maatschappelijke vraagstukken in eigen omgeving aandragen.	
3. het belang van de (bario-)politie in eigen omgeving herkennen.	3.a voorbeelden geven van werkzaamheden van de (bario-)politie.	
HOUDING		
De leerling		
- is maatschappelijk betrokken door regels van sociaal verantwoordelijk gedrag toe te passen.		
- voelt zich medeverantwoordelijk voor het oplossen van sociaal-maatschappelijke vraagstukken in eigen omgeving.		

Vormingsgebied	Mens en Maatschappij	
Vak	Mens en Maatschappij	
Domein	Burgerschap	
Kerndoel 9	De leerling is in staat om methoden van preventie en bestrijding van maatschappelijke problemen te benoemen en actief hieraan bij te dragen.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. het belang van vrijwilligerswerk en burgerparticipatie herkennen.	1.a tijdens of buiten de schooltijd actief deelnemen aan de werkzaamheden ten dienste van gemeenschap.	
2. het belang van de eigen verantwoordelijkheid en maatschappelijke deelname voor het voorkomen van sociale problemen herkennen.	2.a maatschappelijke vraagstukken van kinderen op Aruba en elders in de wereld analyseren en discussiëren. 2.b een mening geven over medeverantwoordelijk maatschappelijk gedrag van de (jonge) burger.	
3. NGO's die zich bezig houden met maatschappelijke vraagstukken herkennen.	3.a eenvoudig voorgestructureerd onderzoek doen naar de werkzaamheden van NGO's die zich bezig houden met maatschappelijke vraagstukken in de belevingswereld van het kind en dit presenteren. (TPH, Abuso di mucha, FADA, ATHA)	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - toont respect voor de mening van anderen. - is betrokken bij werkzaamheden ten dienste van gemeenschapsvorming. - toont een kritische houding bij het discussiëren van maatschappelijke vraagstukken. 		

Visie van het vak Verkeer

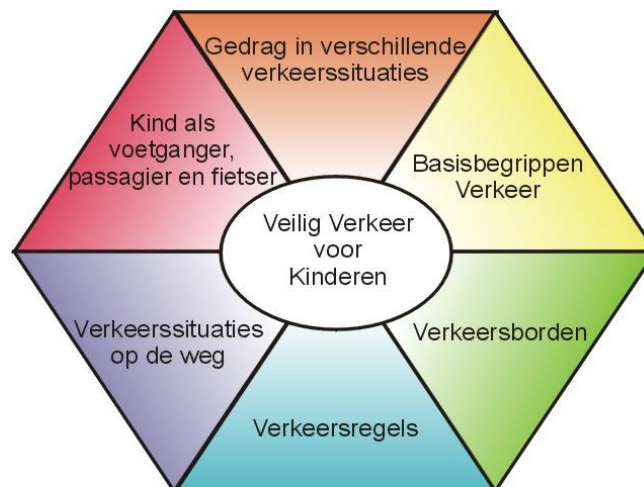
Verkeer speelt een belangrijke rol in het dagelijks leven van het kind. Hij maakt deel uit van het verkeer, zodra hij het huis verlaat om naar school te gaan, om te sporten of voor andere activiteiten. Hij neemt deel aan het verkeer als voetganger, als fietser of als passagier van een vervoermiddel.

De verkeersveiligheid van Aruba laat veel te wensen over. Elke verkeersdeelnemer heeft het recht zich veilig te voelen in welke verkeerssituatie dan ook. Daarom wordt er veel aandacht geschonken aan veilig gedrag in het verkeer. Jonge verkeersdeelnemers worden immers volwassen verkeersdeelnemers.

In het vak verkeer maken de leerlingen van jongs af aan kennis met veiligheidsregels, verkeersborden en oefenen met situaties die ze dagelijks tegenkomen. Ze leren gevaarlijke verkeerssituaties herkennen en kunnen hierop correct reageren. Zij zien in dat zij medeverantwoordelijk zijn voor hun eigen veiligheid in het verkeer.

Uiteraard is iedereen verantwoordelijk voor een veilig verkeer op Aruba. Dit is alleen haalbaar als iedereen eensgezind hieraan bijdraagt. Dat betekent dat er ook infrastructurele maatregelen getroffen moeten worden, zoals het aanleggen van meer fietspaden.

In dit document wordt veel aandacht besteed aan verkeersveiligheid. Hierin staan leerdoelen, vaardigheden en houdingsdoelen die nodig zijn voor het bijbrengen van de voorwaarden voor veilig verkeersgedrag. Op den duur zal de leerlingen veilig gedrag in het verkeer tonen.

Verkeer

De leerling is in staat deel te nemen aan het verkeer, zich volgens de regels te gedragen en op deze manier bij te dragen aan een veilig verkeer.

Overzicht van de kerndoelen het vak Verkeer

Verkeer	Pag.	
	Cyclus	
	1	2
Kerndoel 1 De leerling is in staat deel te nemen aan het verkeer, zich volgens de regels te gedragen en is bereid bij te dragen aan een veilig verkeer.	205	207

Kerndoelen van het vak Verkeer

Vormingsgebied	Mens en Maatschappij
Vak	Verkeer
Domein	Verkeer
Kerndoel 1	De leerling is in staat deel te nemen aan het verkeer, zich volgens de regels te gedragen en is bereid bij te dragen aan een veilig verkeer.
Cyclus	1
KENNIS	VAARDIGHEID
De leerling leert	De leerling kan
1. verkeer herkennen.	1.a aangeven wat verkeer is.
2. verschillende verkeersdeelnemers en bekende vervoermiddelen benoemen.	2.a verschillende verkeersdeelnemers en vervoermiddelen aangeven, bijv. voetganger, step, kindervagen, fiets, brommer, auto, bus, vrachtauto.
3. afspraken en regels in verschillende situaties thuis, op school en in eenvoudige verkeerssituaties herkennen.	3.a afspraken en regels in verschillende situaties thuis, op school en in eenvoudige verkeerssituaties aangeven.
4. correct en veilig gedrag als voetganger herkennen.	4.a correct en veilig gedrag als voetganger aangeven, bijv. aan de kant van de weg lopen. 4.b regels om correct over te steken met of zonder zebrapad aangeven. 4.c regels om correct over te steken zonder gevaar op te lopen of anderen in gevaar te brengen, toepassen.
5. correct en veilig gedrag als passagier herkennen.	5.a correct en veilig gedrag als passagier aangeven. 5.b correct en veilig gedrag als passagier toepassen, bijv. hoe zich te gedragen in een auto, openbaar vervoer: bus, taxi, tram of een ander transportmiddel.
6. correct en veilig gedrag als fietser herkennen.	6.a correct en veilig gedrag als fietser aangeven.
7. gedrag om verkeersongelukken te vermijden herkennen.	7.a onveilig en gevaarlijk verkeersgedrag aangeven, bijv. naast de weg spelen, onverantwoord fietsen, in de achterbak van een pick-up zitten, in de auto discussiëren, niet op de juiste plaats zitten in de auto. 7.b aangeven waarom veilig en correct gedrag noodzakelijk is voor een veilig verkeer. 7.c veilig en correct verkeersgedrag toepassen en rekening met anderen houden in alle situaties.
8. beschermingsuitrusting voor de passagier, fietser, step, rollerblade noemen.	8.a beschermingsuitrusting die gebruikt moet worden aangeven, bijv. veiligheidsgordel, kinderstoel, helm. 8.b beschermingsuitrusting gebruiken.
9. taken van de politie in het verkeer herkennen.	9.a taken van de politie in het verkeer aangeven: in de schoolomgeving, bij een evenement en bij een verkeersongeluk.
10. voorrangvoertuigen politie, brandweer, ambulance met sirene en zwaailichten noemen.	10.a aangeven wanneer politie, brandweer en ambulance voorrangvoertuigen zijn.

<p>11. de functie en betekenis van de kleuren van de verkeerlichten herkennen.</p> <p>12. de functie en betekenis van verkeersborden en verkeerslichten die van belang zijn voor het kind herkennen.</p>	<p>11.a de functie en betekenis van de kleuren van de verkeerslichten aangeven.</p> <p>11.b veilig en correct verkeersgedrag bij verkeerslichten aangeven.</p> <p>12.a de functie en betekenis van de verkeersborden en verkeerslichten die van belang zijn voor het kind aangeven, bijv. om gevaar te vermijden en waar over te oversteken.</p> <p>12.b veilig en correct verkeersgedrag bij verkeersborden die van belang zijn voor het kind aangeven.</p>
HOUDING	
<p>De leerling</p> <ul style="list-style-type: none"> - heeft respect voor afspraken en regels thuis, op school en in verschillende eenvoudige verkeerssituaties. - is bereid om rekening te houden met anderen als voetganger, als passagier in een auto, in een ander vervoermiddel, of bij het gebruik van openbaar vervoer en in alle andere verkeerssituaties. - toont waardering voor het werk van de politie, bijv. in het verkeer, op school, bij evenementen, bij een verkeersongeluk. - is bereid zich te houden aan de regels van verkeersborden. 	

Vormingsgebied	Mens en Maatschappij
Vak	Verkeer
Domein	Verkeer
Kerndoel 1	De leerling is in staat deel te nemen aan het verkeer, zich volgens de regels te gedragen en is bereid bij te dragen aan een veilig verkeer.
Cyclus	2
KENNIS	VAARDIGHEID
De leerling leert	De leerling kan
1. verschillende verkeersdeelnemers herkennen.	1.a verkeersdeelnemers onderscheiden, bijv. met of zonder motor, met of zonder wiel. 1.b bijzondere verkeersdeelnemers aangeven bijv. moeder met kinderwagen, personen met beperking(en), kinderen op de step of rollerblade, personen met honden aan de lijn enz. 1.c aangeven waarom extra rekening gehouden moet worden met toeristen in het verkeer.
2. het belang van afspraken en regels in het verkeer herkennen.	2.a het belang van afspraken en regels in het verkeer aangeven. 2.b uitleggen waarom het belangrijk is zich te houden aan afspraken en regels in het verkeer.
3. het belang van correct en veilig verkeersgedrag herkennen.	3.a uitleggen waarom correct verkeersgedrag noodzakelijk is voor een veilig verkeer. 3.b correct en veilig verkeersgedrag toepassen. 3.c beschrijven hoe rekening met anderen te houden in het verkeer.
4. de hoofdregel van het verkeer herkennen: je mag het verkeer niet hinderen, jezelf noch anderen in gevaar brengen.	4.a de hoofdregel van het verkeer toepassen: je mag het verkeer niet hinderen, jezelf noch anderen in gevaar brengen.
5. voorrangsregels in verschillende verkeerssituaties noemen.	5.a voorrangsregels voor voertuigen met of zonder motor aangeven. 5.b verschillende soorten wegen onderscheiden, bijv. asfaltwegen, zandwegen, kruispunten met/zonder verkeerslichten, rotondes, secundaire wegen, T-splitsing, Y-splitsing. 5.c voorrangsregels in verschillende verkeerssituaties aangeven, bijv. verkeer van rechts, voorrangvoertuigen, voorrangswegen, voorrangskruispunten. 5.d voorrangsregels in verkeerssituatie aangeven waarbij niet meer dan drie verkeersdeelnemers bijtrokken zijn.
6. correct en veilig gedrag als fietser herkennen.	6.a de eisen van een fiets om deel te nemen aan het verkeer aangeven. 6.b de regels voor de fietser uitleggen: voorrangregels, het vervoeren van een passagier, de juiste tekens geven met de hand, het parkeren van een fiets. 6.c veilig en correct gedrag als fietser toepassen.
7. correct en veilig gedrag als voetganger herkennen.	7.a correct en veilig gedrag als voetganger toepassen, bijv. langs de weg lopen, regels bij het oversteken van de weg toepassen.

Vormingsgebied	Mens en Maatschappij
Vak	Verkeer
Domein	Verkeer
Kerndoel 1	De leerling is in staat deel te nemen aan het verkeer, zich volgens de regels te gedragen en is bereid bij te dragen aan een veilig verkeer.
Cyclus	2
KENNIS	VAARDIGHEID
De leerling leert	De leerling kan
8. correct en veilig gedrag als passagier herkennen.	7.b aangeven hoe over te steken bij verkeerslichten.
9. correct en veilig gedrag herkennen bij het gebruik van rollerblades, skateboards en step.	8.a regels waar een passagier zich aan moet houden toepassen.
10. taken van de politie in het verkeer herkennen.	9.a aangeven hoe zich te gedragen bij gebruik van rollerblades, skateboards, step enz.
11. correct en veilig gedrag bij verkeersongelukken herkennen.	10.a taken van de politie in het verkeer uitleggen: bij een evenement, bij het regelen van het verkeer, controle en proces-verbaal geven.
12. de functie van verkeerslichten herkennen.	11.a correct handelen bij verkeersongelukken om gevaar te vermijden.
13. de betekenis van verkeersborden die van belang zijn voor de leerlingen herkennen.	11.b met de nummers in noodgevallen bij verkeersongelukken oefenen.
	11.c taken van politie, brandweer en ambulance bij verkeersongelukken uitleggen.
	11.d correct in het bijzijn van politie, brandweer en ambulance handelen.
	12.a de betekenis van de verschillende verkeerslichten uitleggen.
	12.b correct en veilig gedrag bij verkeerslichten uitleggen.
	13.a de betekenis van de genoemde verkeersborden en het corresponderend gedrag uitleggen: A1, A2, B1, B2, B3, B4, B5, C2, C3, C11, D1, D2, E1, E2, E3, E5, E8, E9, G1, G2, J8, J9, J10, J14, J15, J18, J19, K1, L3, L4.
HOUDING	
De leerling	
<ul style="list-style-type: none"> - is bereid extra rekening te houden met toeristen. - heeft respect voor afspraken en regels in het verkeer. - is bereid als verkeersdeelnemer in alle verkeerssituaties rekening te houden met andere deelnemers. - voelt zich verplicht tot het bijdragen aan een veilig verkeer. - voelt zich medeverantwoordelijk voor zijn eigen veiligheid in het verkeer. 	

Vormingsgebied 6

Beweging en Gezondheid

Kerngedachte

In het onderwijs stellen wij het kind en zijn ontwikkeling centraal. De ontwikkeling in alle aspecten moet positief bevorderd worden, zodat het kind later met alle noodzakelijke gereedschappen deel kan gaan uitmaken van onze samenleving.

'Bij het vormingsgebied Beweging en Gezondheid ligt het accent op het bevorderen van een gezonde levensstijl en het leren bewegen', uit Projectdossier opleiding docenten M & S.

Uit onderzoek blijkt dat een groot gedeelte van de Arubaanse bevolking te kampen heeft met overgewicht. Hierin is een taak weggelegd voor de lessen Gezondheid en Lichamelijke Opvoeding. Naast de poging om een levenslange sport-bewegingscultuur te bereiken, zal de leerling bewust worden gemaakt van zijn lichaam met betrekking tot gezondheid. De leerling moet dus inzicht krijgen in een gezonde levensstijl. We spreken over een combinatie van sociaal-emotionele welzijn, positieve motorische ontwikkeling, en een gezond voedingspatroon.

Voor het vormingsgebied Beweging en Gezondheid betekent dit, het bevorderen van de ontplooiing van het bewegingsgedrag en gezonde levensstijl van de leerling en het voorbereiden op deelname aan de bewegingscultuur. De leerling wordt gestimuleerd een gezond gedragspatroon te verwerven dat past bij zichzelf en de omgeving waarin hij leeft. Als de leerling, in de leeftijdsfase waar hij bewegingsgevoelig is, een goed en kwalitatief hoog onderwijs krijgt, zal hij dit als prettig ervaren. Met gevolg dat dit een blijvend karakter zal gaan aannemen.

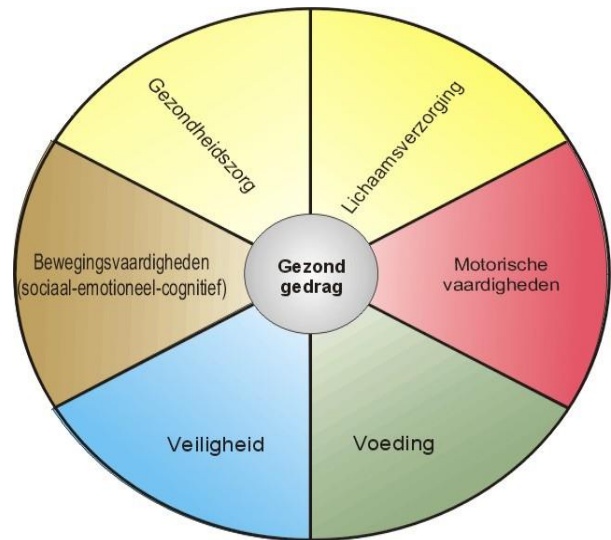

Visie van het vormingsgebied **Beweging en Gezondheid**

Het vak beweging en gezondheid in het primair onderwijs draagt zorg voor het welzijn van het kind in zijn ontwikkeling op het lichamelijke, mentaal, emotioneel, spiritueel en sociaal gebied. Het kind is bewust dat hij verantwoordelijkheid draagt voor zijn gezondheid, zijn algemeen welzijn en van zijn omgeving, rekening houdend met alle aspecten van gezondheid. Het kind ontwikkelt een gezond gedragspatroon dat leidt tot een betere kwaliteit van leven. Het kind verwerft kennis, vaardigheid en een positieve houding ten opzichte van een levenspatroon dat hem brengt tot een integrale gezondheid en welzijn van zichzelf en dat van anderen.

Domeinen:

- Lichaamsverzorging
- Veiligheid thuis, op school, in de omgeving en sportplekken
- Voeding
- Gezondheidszorg
- Motorische vaardigheden
- Bewegingsvaardigheden (sociaal, emotioneel, cognitief)

Lichaamsverzorging

De leerling draagt verantwoordelijkheid voor zijn gezondheid door het toepassen van hygiëne, schenkt aandacht aan preventie van ziektes en legt verband tussen gedrag en keuzes en eigen welzijn.

Veiligheid

De leerling is zich bewust van situaties die gevaarlijk kunnen zijn voor zichzelf en anderen. De leerling kan correct handelen in noodgevallen, ongelukken en gevaarlijke situaties.

Voeding

De leerling verwerft kennis, vaardigheid en een positieve houding met betrekking tot m.b.t. een gezond voedingspatroon. De leerling weet relatie te leggen tussen voeding en gezondheid. De leerling kent de sociale, culturele aspecten van eten en drinken, en de hygiënische handelingen en basisregels bij de voorbereiding van voedsel. De leerling heeft besef van de gevaren van populaire dieetplannen om af te vallen.

Gezondheidszorg

De leerling kent de verschillende diensten van de gezondheidszorg, zowel preventief als curatief. De leerling is zich bewust dat er verschillende dienstverleningen zijn in de gezondheidszorg waar hij gebruik van kan maken.

Motorische vaardigheden

De motorische ontwikkeling is belangrijk voor het lichamelijke besef, beheersing van en het herkennen van talenten en tekortkomingen. Dit domein houdt in het beoefenen van spel, sport, zwemmen, atletiek, turnen en bewegen op muziek.

Bewegingsvaardigheden (sociaal, emotioneel, cognitief)

Lichamelijke oefeningen stimuleren het zelfvertrouwen en het positieve zelfbeeld van het kind. De leerling werkt samen met andere leerlingen om een doel te bereiken. De leerling kan omgaan met de kennis, vaardigheden en houding van andere leerlingen. De leerling weet dat beweging belangrijk is voor het behouden van zijn gezondheid.

Overzicht van de kerndoelen het vak Beweging en gezondheid

Beweging en gezondheid	Pag.	
	Cyclus	
	1	2
Kerndoel 1 De leerling is in staat om zijn eigen lichaam zowel lichamelijk als geestelijk gezond te houden en is zich bewust van het behoud van een schoonmilieu voor zijn gezondheid.	212	213
Kerndoel 2 De leerling is in staat om veiligheidsregels toe te passen om ongelukken te voorkomen en kan adequaat handelen bij ongevallen en calamiteiten.	215	216
Kerndoel 3 De leerling is in staat om optimaal te functioneren door een gezonde eet- en drinkgewoonte te hanteren.	217	218
Kerndoel 4 De leerling is in staat om op een efficiënte en verantwoordelijke manier gebruik te maken van dienstverleningen op het gebied van gezondheid.	219	220
Kerndoel 5 De leerling is in staat om de hoofdbeginselen van het bewegen uit te voeren en op coöperatieve en verantwoordelijke wijze met zijn bewegingstalenten en tekorten, mede als bij anderen, om te gaan.	221	222
Kerndoel 6 De leerling is in staat om met een positieve houding deel te nemen aan bewegingsactiviteiten (sportieve en recreatieve).	223	224

Kerndoelen van het vak Beweging en Gezondheid

Vakgebied	Beweging en gezondheid	
Domein	Lichaamsverzorging	
Kerndoel 1	De leerling is in staat om zijn eigen lichaam zowel lichamelijk als geestelijk gezond te houden en is zich bewust van het behoud van een schoonmilieu voor zijn gezondheid.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. aspecten van een goede hygiëne voor lichaamsverzorging te herkennen.	1.a hygiëne toepassen en zijn lichaam verzorgen.	
2. het belang van een goed postuur, goede houding herkennen.	2.a een goed postuur houding aantonen.	
3. het belang van beweging en een goede voeding voor zijn gezondheid herkennen.	3.a gezonde voeding selecteren. 3.b opnoemen wanneer er gegeten moet worden. (ontbijt, middagmaltijd enz.) 3.c uitleggen waarom het belangrijk is om gezond te eten.	
4. het verschil herkennen tussen het zich goed en zich niet goed voelen.	4.a merken wanneer hij zich niet goed voelt en kan hulp vragen bij een volwassene (benaderen voor hulp).	
5. de kinderziektes opnoemen zoals mazelen, waterpokken, de bof enz.	5.a de nodige maatregelen treffen om een ander niet te besmetten.	
6. de meest voorkomende besmettelijke ziekten en hun symptomen opnoemen zoals griep, ooginfectie enz.	6.a de nodige maatregelen treffen om een ander niet te besmetten of besmet te worden. 6.b de nodige maatregelen treffen om de effecten van de ziekte te minimaliseren. (bijv. hygiëne)	
7. het belang (de meerwaarde) van ontspannen en uitrusten voor een optimaal leven herkennen.	7.a verschillende vormen, technieken toepassen om te ontspannen en uit te rusten.	
8. herkennen dat genoeg slapen onvermijdelijk is voor een goede gezondheid.	8.a uit gewoonte voldoende slapen om goed te kunnen functioneren.	
9. factoren opnoemen die bescherming bieden tegen verslaving bijv. hoog zelfvertrouwen, zich goed voelen, eigenwaarde, vertrouwen en discipline.	9.a factoren van bescherming (tegen verslaving) aanwijzen zoals goede communicatie, zich goed voelen, hoog zelfvertrouwen, eigenwaarde, vertrouwen en discipline.	
10. herkennen dat het behoud van een schoon milieu belangrijk is voor het algemeen welzijn en gezondheid.	10.a meehelpen om rondom het huis en schoolterrein schoon te houden. 10.b meedoen aan schoonmaakacties. 10.c als sociaal agent fungeren voor een schoon milieu (controlerend en aanwijzend).	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - heeft een verantwoordelijkheidsgevoel voor eigen hygiëne. - is bereid rekening te houden met alle aspecten die bijdragen aan een gezond lichaam/geest. - toont initiatief voor het voorkomen van besmettelijke ziektes. - heeft een doorzettingsvermogen in verband met lichaamsbeweging voor een gezond lichaam en goed postuur. - is bereid samen te werken aan het voorkomen en beperken van milieuvervuiling. 		

Vakgebied	Beweging en gezondheid	
Domein	Lichaamsverzorging	
Kerndoel 1	De leerling is in staat om zijn eigen lichaam zowel lichamelijk als geestelijk gezond te houden en is zich bewust van het behoud van een schoonmilieu voor zijn gezondheid.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. de lichamelijke veranderingen die in de fysieke ontwikkelingsfasen plaatsvinden herkennen.	1.a het verschil in de fysieke ontwikkelingsfasen van een meisje en een jongen uitleggen (fysiek, geestelijk en emotioneel)	
2. het belang van het verzorgen van eigen lichaam herkennen: hygiëne, goed postuur enz.	2.a uitleggen waarom het belangrijk is om het eigen lichaam schoon te houden en een goed postuur te hebben.	
3. het belang van lichamelijke beweging herkennen.	3.a lichamelijke bewegingen uitvoeren voor de motorische ontwikkeling, om in goede conditie te blijven en voor gewichtscntrole.	
4. het belang van voeding in specifieke omstandigheden (voorbeelden)herkennen.	4.a voedsel indelen in verschillende groepen volgens de alimentatiegids. 4.b aanwijzen wanneer er precies gegeten moet worden (bijv. voor het sporten). 4.c een menu met gezonde voeding opstellen.	
5. de symptomen bij een ziekte herkennen.	5.a de signalen die het lichaam aangeeft wanneer die ziek is, constateren. 5.b volwassenen benaderen wanneer hij zich ziek voelt. 5.c maatregelen nemen om zijn eigen lichaam te genezen.	
6. verschillende kinderziektes herkennen.	6.a de verschillende symptomen en behandelingen bij de veel voorkomende kinderziektes omschrijven. 6.b zich laten vaccineren om besmetting te voorkomen in geval van permanente schade aan zichzelf, bijv. bij meisjes rode hond en bij jongens cacheton.	
7. verschillende besmettelijke ziektes herkennen.	7.a verschillende besmettelijke ziektes en STD's omschrijven. 7.b aangeven wat voor stappen genomen kunnen worden om te voorkomen een ander te besmetten of zelf besmet te worden. 7.c de geïnfecteerden steunen.	
8. de technieken voor ontspanning en rust op- noemen.	8.a aan geven waarom het ontspannen en uitrusten belangrijk is.	
9. de factoren in verband met risico tot verslaving opnoemen.	9.a het concept verslaving en verschillende vormen van verslaving omschrijven (drugs, alcohol, te veel eten, videogames, gokken, internet, enz.). 9.b evalueren wat voor invloed verslaving op de gezondheid heeft. 9.c risicofactoren voor sommige verslavingen uitleggen: nieuwsgierigheid, gebrek aan informatie, conflictsituaties, verveling, peer pressure, laag zelfvertrouwen.	

Vakgebied	Beweging en gezondheid	
Domein	Lichaamsverzorging	
Kerdoel 1	De leerling is in staat om zijn eigen lichaam zowel lichamelijk als geestelijk gezond te houden en is zich bewust van het behoud van een schoonmilieu voor zijn gezondheid.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
10. herkennen dat (niet gecontamineerd) schoon water, schone grond en schone lucht noodzakelijk zijn voor de gezondheid.	10.a meewerken aan het behouden van een gezond milieu door bijv. niet te vervuilen, afval in de daarvoor bestemde plaatsen te deponeren, geen vernielingen te verrichten en planten te beschermen.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - heeft een verantwoordelijkheidsgevoel voor eigen hygiëne. - is bereid rekening te houden met alle aspecten die bijdragen aan een gezonde lichaam/geest. - toont initiatief voor het voorkomen van besmettelijke ziektes. - heeft een doorzettingsvermogen in verband met lichamelijke beweging voor een gezond lichaam en goed postuur. - heeft een verantwoordelijkheidsgevoel voor het behoud van een gezond milieu. 		

Vakgebied	Beweging en gezondheid	
Domein	Veiligheid thuis, op school en op het sportveld	
Kerndoel 2	De leerling is in staat om veiligheidsregels toe te passen om ongelukken te voorkomen en kan adequaat handelen bij ongevallen en calamiteiten.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. de veiligheidsregels die getroffen moeten worden om veiligheid te garanderen herkennen.	1.a de veiligheidsregels toepassen in verband met de preventie ervan, bijv. bij brand en explosie, ongevallen in en rond het water, tijdens recreatie en sportactiviteiten, ook in geval van orkaan. 1.b de basisregels in verband met veiligheid in het verkeer toepassen bijv. oversteken van de weg, fietsen en skateboard, veiligheidsgordel, helm dragen bij het achterop rijden van een motorfiets of scooter enz. 1.c de voorzorgsmaatregelen toepassen in verband met persoonlijke beveiliging, bijv. bij geluidsoverlast (earplugs), UV stralen van de zon (zonnebril, pet en SFP crème), geschikte schoeisel).	
2. situaties en producten herkennen die gevaar en ongelukken aan zichzelf kunnen veroorzaken.	2.a een onveilige situatie identificeren, bijv. elektriciteit, scherpe-, oude- en verroeste voorwerpen (die niet meer worden gebruikt), terreinen met gaten of gladde oppervlakten (slipgevaar), giftige- en schadelijke producten, medicijnen.	
3. bij een ongeval een onveilige (nood) situatie herkennen.	3.a beschrijven hoe gehandeld moet worden bij een ongeval of een onveilige (nood) situatie. 3.b uitleggen in welk geval hulp gevraagd moet worden. 3.c hulp zoeken bij volwassenen of 911 bellen. 3.d de verschillende vormen van hulp bij ongelukken identificeren.	
4. de hulpverleningsinstanties noemen.	4.a de verschillende hulpverleningsinstanties en hun functies onderscheiden. 4.b gebruik maken van tip lijn 131 voor hulp in geval van emotionele, lichamelijke, seksuele mishandeling en nalatigheid.	
5. de procedures van een ontruimingsplan bij calamiteiten herkennen (op school, thuis en bij publieke gebouwen).	5.a een ontruimingsplan volgen. (alarmgeluiden signaleren, instructies van volwassenen volgen, weten waar de nooduitgangen zijn).	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - heeft een verantwoordelijkheidsgevoel voor zijn eigen veiligheid en die van anderen. - is behulpzaam bij ongevallen en noodsituaties. - toont waardering voor veiligheidsregels. 		

Vakgebied	Beweging en gezondheid	
Domein	Veiligheid thuis, op school en op het sportveld	
Kerndoel 2	De leerling is in staat om de veiligheidsregels toe te passen om ongelukken te voorkomen en kan adequaat handelen bij ongevallen en calamiteiten.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. de algemene onveilige situaties die thuis, op school en in zijn woonomgeving kunnen voorkomen herkennen.	1.a onveilige situaties omschrijven met betrekking tot explosies, brand, veiligheid rond en in het water, tijdens recreatie, sportaangelegenheden en in geval van een orkaan. 1.b de basisregels omtrent veiligheid in het verkeer omschrijven bijv. bij het oversteken van de weg, bij het fietsen en skateboarden, bij het gebruik van veiligheidsgordel, helm voor het rijden achterop een motorfiets of scooter enz. 1.c een onveilige situatie aanwijzen bijv. elektriciteit, scherpe, oude en verroeste voorwerpen (die niet meer worden gebruikt), ongelijke of gladde oppervlakten (struikelen, slipgevaar), giftige en schadelijke producten, medicijnen.	
2. de maatregelen die getroffen moeten worden in verband met veiligheid, preventie en bescherming in gevaarlijke situaties herkennen.	2.a veiligheidsregels thuis, op school en in de woonomgeving toepassen, bijv. wanneer hij alleen thuis blijft, of vreemden tegen komt, of tijdens spel. 2.b preventieve maatregelen en persoonlijke bescherming toepassen in verschillende gevallen, bijvoorbeeld bij geluidsoverlast (earplugs), verbranding door de zon (zonnebril, pet en SFP crème), geschikte schoeisel.	
3. herkennen wanneer er hulp gegeven kan worden en waar men om hulp kan vragen.	3.a adequaat handelen in geval van een ongeluk en/of in een conflictsituatie.	
4. de basisregels omtrent Eerste Hulp Bij Ongelukken (EHBO) opnoemen.	4.a de basistechnieken omtrent Eerste Hulp Bij Ongelukken (EHBO) toepassen.	
5. de procedures van een ontruimingsplan in geval van calamiteit opnoemen.	5.a een ontruimingsplan uitvoeren (in een simulatie deelnemen). 5.b verantwoordelijk handelen en anderen assisteren.	
HOUDING		
De leerling	<ul style="list-style-type: none"> - heeft een verantwoordelijkheidsgevoel voor zijn eigen veiligheid en die van anderen. - is behulpzaam bij ongevallen en noodsituaties. - toont waardering voor veiligheidsregels. 	

Vakgebied	Beweging en gezondheid	
Domein	Voeding	
Kerndoel 3	De leerling is in staat om optimaal te functioneren door een gezonde eet- en drinkgewoonte te hanteren.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. het belang van een goede voeding voor de mentale en fysieke ontwikkeling en prestatie- vermogen herkennen.	1.a gezond eten kiezen dat goed is voor zijn mentale en fysieke ontwikkeling, voor een gezond gewicht, een goed fysieke prestatie en bij het studeren.	
2. de alimentatiegids herkennen.	2.a de alimentatiegids interpreteren. 2.b de verschillende voedselsoorten in groepen van de alimentatiegelden sorteren. 2.c gezonde keuzes maken bij het eten.	
3. op hygiënische manier met eten omgaan.	3.a de handen wassen voor het eten. 3.b fruit en groenten wassen voor het eten. 3.c eten beschermen tegen bacteriën en andere ongedierte.	
4. de factoren die een goede kwaliteit garanderen herkennen.	4.a verrot eten identificeren, bijv. aan de geur, het zuur of de verrotting, schuimvorming, schimmelvorming, larven enz.	
5. gezond en minder gezond voedsel onderscheiden.	5.a gezond en minder gezond eten aanwijzen.	
HOUDING		
De leerling		
- is bereid rekening te houden met hygiëne.		
- heeft een kritische houding bij het kiezen van gezond voedsel.		
- heeft zelfvertrouwen in het maken van keuzes voor het behoud van een gezond lichaam.		
- toont waardering voor eigen lichaam.		

Vakgebied	Beweging en gezondheid	
Domein	Voeding	
Kerndoel 3	De leerling is in staat om optimaal te functioneren door een gezonde eet- en drinkgewoonte te hanteren.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. de verschillende voedingsgroepen en het belang voor de ontwikkeling van het menselijk lichaam herkennen.	1.a de verschillende voedingsgroepen onderscheiden en het belang ervan voor het menselijk lichaam benoemen.	
2. de voedselwaarde in de verschillende voedingsgroepen herkennen.	2.a eenvoudige voedingswaarde van verschillende voedselproducten onderscheiden. 2.b een eenvoudige en gebalanceerde maaltijd samenstellen door een adequate keuze te maken uit de verschillende voedingsgroepen. 2.c etiketten aflezen om informatie te verkrijgen 2.d over ingrediënten, voedingswaarde, 2.e hoeveelheid, conserveringsmiddelen, 2.f hulpstoffen en vervaldatum.	
3. de regels op het gebied van hygiëne, het bereiden en bewaren van voedsel herkennen.	3.a de regels van hygiëne bij de voorbereiding van voedsel toepassen (handen wassen, beschermen tegen warmte en het vormen van bacterie enz.). 3.b regels toepassen voor het bewaren van voedsel.	
4. de verschillende eetstoornissen herkennen.	4.a de symptomen van de verschillende eetstoornissen beschrijven zoals: anorexia, boulimia, overgewicht, ondergewicht enz. 4.b de oorzaak van eetstoornissen identificeren. 4.c zijn eigen BMI (Body Mass Index) bepalen en interpreteren.	
HOUDING		
De leerling	<ul style="list-style-type: none"> - is bereid rekening te houden met hygiëne. - heeft een kritische houding bij het kiezen van gezond voedsel. - heeft zelfvertrouwen in het maken van keuzes voor het behoud van een gezond lichaam. - toont waardering voor eigen lichaam. 	

Vakgebied	Beweging en gezondheid	
Domein	Gezondheidsdiensten, informatiebronnen, medewerkers en hun functie.	
Kerndoel 4	De leerling is in staat om op een efficiënte en verantwoordelijke manier gebruik te maken van dienstverleningen op het gebied van gezondheid.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. de verschillende bronnen van informatie die invloed hebben op de gezondheid herkennen.	1.a relevante informatie halen over gezondheid uit de verschillende bronnen van informatie bijv. pamfletten, brochures, posters, tijdschriften, kranten, t.v., radio en internet.	
2. de gezondheidsdiensten en hun werkers die beschikbaar zijn noemen.	1.b de invloed die media heeft op de keuze over gezondheid aanwijzen.	
3. herkennen dat in geval van nood er verschillende mensen zijn die hun hulp kunnen aanbieden.	2.a aanwijzen welke functie de gezondheidsdiensten hebben.	
	2.b de rol en functie van de mensen die in de gezondheidszorg werken, omschrijven.	
	3.a hulp vragen bij vertrouwelijke mensen.	
	3.b zonder vrees dokters, tandarts enz. bezoeken.	
HOUDING		
De leerling		
- heeft een kritische houding met betrekking tot aangeboden informatie.		
- toont waardering voor de dienstverleners op gezondheidsgebied.		
- toont initiatief in het gebruik maken van gezondheidsdiensten en hulpverleners. (dokters, rodekruis, tandarts, 131)		

Vakgebied	Beweging en gezondheid	
Domein	Gezondheidsdiensten, informatie bronnen, medewerkers en hun functie.	
Kerndoel 4	De leerling is in staat om op een efficiënte en verantwoordelijke manier gebruik te maken van dienstverleningen op het gebied van gezondheid.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. manieren herkennen om correcte informatie te verkrijgen op het gebied van gezondheid.	1.a de invloed die media heeft op informatie van, en keuze voor gezondheid evalueren. 1.b gebruik maken van betrouwbare informatiebronnen op gezondheidsgebied. 1.c aangeven hoe school, kerk, samenleving invloed zou kunnen hebben op de informatie op gezondheidsgebied.	
2. lijnen van beschikbare dienstverlening op gezondheidsgebied herkennen.	2.a dienstverlening van verschillende instanties onderscheiden. 2.b aangeven dat iedereen op Aruba gebruik kan maken van de dienstverlening op gezondheidsgebied door middel van een Algemene Zieken Verzekering (AZV) 2.c kan op een bewuste en verantwoordelijke manier gebruik maken van de Algemene Zieken Verzekering (AZV).	
3. wanneer en waar de hulp van dienstverleners, instanties op gezondheidsgebied kan worden ingeroepen.	3.a situaties, gevallen aangeven waar de hulp van dienstverleners op gezondheidsgebied noodzakelijk is. 3.b dienstverlening op gezondheidsgebied identificeren die op zijn gezondheidstoestand toepasbaar is. 3.c karakteristieken van een goede gezondheidszorg beschrijven.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - heeft een kritische houding met betrekking tot aangeboden informatie. - toont waardering voor de dienstverleners op gezondheidsgebied. - draagt een verantwoordelijkheidsgevoel bij het gebruik maken van de AZV. - toont initiatief in het gebruik maken van gezondheidsdiensten en hulpverleners. (dokters, rodekruis, tandarts, 131) 		

Vakgebied	Beweging en gezondheid	
Domein	Motorische vaardigheden	
Kerndoel 5	De leerling is in staat om de hoofdbeginselen van het bewegen uit te voeren en op coöperatieve en verantwoordelijke wijze met zijn bewegingstalenten en tekorten, mede als bij anderen, om te gaan.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. de basistechnieken van balspelen herkennen.	1.a de volgende vaardigheden aantonen gedurende een balspel: gooien, vangen, mikken, schoppen en bewegen in verschillende richtingen met een bal of andere objecten zoals pittenzak.	
2. de basistechnieken van atletiek herkennen.	2.a de basisvaardigheden van atletiek aantonen met of zonder materialen: lopen, korte en lange afstanden rennen, hoogspringen en verspringen.	
3. de basistechnieken van turnen herkennen.	3.a de basisvaardigheden van turnen aantonen: balanceren, springen, rollen, klauteren, klimmen en zwaaien. 3.b de technieken aantonen om zijn lichaam flexibel te houden.	
4. de basistechnieken van zwemmen herkennen.	4.a de basisvaardigheden van zwemmen aantonen: watergewinning en zich comfortabel voelen in het water (zonder vrees).	
5. de basistechnieken van zelfverdediging herkennen.	5.a de basisvaardigheden van zelfverdediging aantonen: zijn eigen kracht leren kennen, eigen evenwicht kunnen behouden, een ander uit zijn evenwicht halen, valtechnieken.	
6. de basistechnieken van dansen (bewegen op muziek en ritme) herkennen.	6.a bewegingen op ritme van verschillende muzieksoorten (genre) aantonen.	
7. herkennen dat mensen talenten en tekortkomingen hebben in hun motorische ontwikkeling.	7.a de talenten en tekortkomingen van zichzelf en die van een ander identificeren. 7.b het verschil onderscheiden in het talent en vaardigheden van een ander zonder te discrimineren.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - is leergierig omtrent sportvaardigheden. - heeft een positieve houding ten opzichte van beweging en sport. - heeft respect voor de tekortkomingen en talenten van een ander. - toont waardering voor bepaalde ritmes en muziek. 		

Vakgebied	Beweging en gezondheid	
Domein	Motorische vaardigheden	
Kerndoel 5	De leerling is in staat om de hoofdbeginselen van het bewegen uit te voeren en op coöperatieve en verantwoordelijke wijze met zijn bewegingstalenten en tekorten, mede als bij anderen, om te gaan.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. technieken herkennen die bij een bepaalde balsport van toepassing zijn.	1.a vaardigheden tonen voor het beoefenen van bepaalde balsporten.	
2. technieken van atletiek herkennen.	2.a vaardigheden tonen voor het beoefenen van atletiek, bijv.: hoogspringen, verspringen, lopen, lange afstandsrennen of lopen, sprinten, ver en gericht werpen (bijv. kogelstoten of speerwerpen)	
3. technieken van turnen herkennen.	3.a vaardigheden in turnen tonen: bijv. handstand, koprol, hindernisspringen, touwklauteren.	
4. zwemtechnieken herkennen.	4.a vaardigheden tonen voor het beoefenen van de verschillende zwemslagen.	
5. zelfverdedigingstechnieken herkennen.	5.a zelfverdedigingstechnieken tonen.	
6. ritmes herkennen.	6.a bepaalde bewegingen tonen die overeenkomen met een specifiek ritme. 6.b danspatronen in groepsverband tonen. 6.c een eenvoudige dans in elkaar zetten.	
7. het gebruik van specifieke 'warm-up' - en 'cool-down' technieken herkennen, toepasbaar voor en na een spel of sport.	7.a specifieke 'warm-up' en 'cool-down' technieken toepassen voor elke sport of elk spel. 7.b na een activiteit ontspannen om weer energie te krijgen.	
HOUDING		
De leerling	<ul style="list-style-type: none"> - is leergierig omtrent sportvaardigheden. - heeft een positieve houding ten opzichte van beweging en sport. - heeft respect voor de tekortkomingen en talenten van een ander. - toont waardering voor bepaalde ritmes en muziek. 	

Vakgebied	Beweging en gezondheid	
Domein	Beweging: sociale, emotionele en cognitieve aspecten	
Kerndoel 6	De leerling is in staat om met een positieve houding deel te nemen aan bewegingsactiviteiten (sportieve en recreatieve).	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. de regels in het algemeen van spel en gedrag in het spel herkennen.	1.a de belangrijkste regels van spel en gedrag in het algemeen beschrijven. 1.b het belang van het zich houden aan de regels van spel en gedrag aanwijzen. 1.c een veilige omgeving creëren om een sportactiviteit uit te oefenen met of zonder materiaal.	
2. het concept van winnen en verliezen herkennen.	2.a het concept van winnen en verliezen toepassen, (wie de meeste punten heeft, wie het eerste aankomt enz.). 2.b het winnen en verliezen als deel van een wedstrijd/spel.	
3. de verschillende emoties die relatie hebben met de ontwikkeling, resultaten (winnen, verliezen) van een spel bijv. boos worden, verdriet en blijheid herkennen.	3.a strategieën die nodig zijn om met bepaalde emoties om te gaan, toepassen.	
4. het concept 'fair play' (eerlijk spelen, no cheating) herkennen.	4.a eerlijk spelen.	
5. herkennen dat samenspel in teamverband tijdens een spel belangrijk is.	5.a de vaardigheden om een spel/sport te beoefenen in teamverband demonstreren (wachten op een beurt, een ander aanmoedigen enz.). 5.b in een team samenwerken en anderen stimuleren om een beter resultaat te bereiken. 5.c meewerken aan een positieve sfeer.	
6. herkennen dat de spieren gebruikt worden om te bewegen.	6.a de functie van de spieren demonstreren bij het bewegen.	
7. de verschillende materialen die nodig zijn voor sportactiviteiten opnoemen.	7.a bepaalde materialen voor sportactiviteiten met de juiste naam aanwijzen. 7.b materialen voor verschillende activiteiten selecteren.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - is bereid samen te werken in teamverband om een doel te bereiken. - heeft doorzettingsvermogen om een trainingsschema bij te houden. - toont waardering voor alle soorten spelen (recreatief, competitief). - heeft respect voor de Olympische principes (Olympic Values). - toont waardering voor eigen mogelijkheden (talenten) en tekortkomingen en die van een ander. - heeft een positieve houding in verband met bewegen om zijn gezondheid te bevorderen. 		

Vakgebied	Beweging en gezondheid	
Domein	Beweging: sociale, emotionele en cognitieve aspecten	
Kerndoel 6	De leerling is in staat om met een positieve houding deel te nemen aan bewegingsactiviteiten (sportieve en recreatieve).	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. het concept van recreatieve en competitieve spelen herkennen.	1.a recreatieve en competitieve deelname onderscheiden. 1.b bepaalde sporten en recreatieve activiteiten in de samenleving uitleggen. 1.c oefenen om zijn vaardigheden te verbeteren.	
2. spelregels, technieken en eenvoudige strategieën herkennen.	2.a eenvoudige spelaspecten beschrijven zoals, regels, scoresystemen enzovoorts. 2.b op zijn niveau spelstrategieën toepassen. 2.c zijn vaardigheden, technieken en strategieën evalueren en optimaliseren om bepaalde doelen te bereiken.	
3. herkennen dat een eenvoudig trainingsschema noodzakelijk is om een trainingsspatroon te blijven gebruiken.	3.a gebruik maken van een eenvoudig trainingsschema.	
4. verschillende voorwaarden herkennen om blessures te voorkomen.	4.a stappen beschrijven die hij zelf kan ondernemen om te voorkomen dat hij blessures oploopt en op een juiste manier omgaan met eenvoudige blessures.	
5. herkennen hoe hij andere leerlingen zou kunnen helpen, begeleiden.	5.a hulp bieden aan een andere leerling conform zijn eigen mogelijkheden (talenten/tekortkomingen).	
6. herkennen dat fysische activiteiten onontbeerlijk zijn voor zijn gezondheid.	6.a gezondheidsaspecten beschrijven die door beweging begunstigd zullen worden. 6.b oefeningen doen die de musculaire kracht, de cardiopulmonaire conditie, de flexibiliteit en de compositie van het lichaam kunnen verbeteren, optimaliseren.	
7. herkennen welke spieren gebruikt worden, (vooral wanneer hij in beweging is tijdens een activiteit).	7.a de belangrijkste spieren (grote spieren) die tijdens een activiteit in beweging zijn, aanwijzen.	
8. het belang die beweging heeft voor het hart en de longen herkennen.	8.a de relatie tussen beweging, musculaire kracht, en cardiopulmonaire conditie beschrijven. 8.b op een eenvoudige manier beschrijven waarom beweging goed is voor hart en longen.	
9. dat de juiste voeding energie en kracht kan verschaffen (geven) om goed te kunnen bewegen.	9.a voeding selecteren die geschikt is om energie te verkrijgen voor een betere prestatie. 9.b aanduiden waarom voeding belangrijk is voor lichamelijke beweging.	
10. de werking(betekenis) van doping en de mogelijke consequenties ervan herkennen.	10.a bepaalde producten onderscheiden die gebruikt worden voor doping in de sportwereld en hun nadelen.	
11. de Olympische principes herkennen.	11.a de Olympische principes aanwijzen: respect, eigenwaarde, burgerwaarde, vriendschap. 11.b de Olympische principes toepassen in alle sportsituaties.	

HOUDING

De leerling

- is bereid samen te werken in teamverband om een doel te bereiken.
- heeft doorzettingsvermogen om een trainingsschema bij te houden.
- toont waardering voor alle soorten spelen (recreatief, competitief).
- heeft respect voor de Olympische principes.
- toont waardering voor eigen mogelijkheden (talenten) en tekortkomingen en die van een ander.
- heeft een positieve houding in verband met bewegen om zijn gezondheid te bevorderen.

Vormingsgebied 7

Kunstzinnige Vorming

Kerngedachte

Cultuur en kunst zijn essentiële onderdelen van een omvattend onderwijs met als doel de volledige ontwikkeling van het individu. Daarom is kunsteducatie een universeel recht van de mens, voor alle leerlingen.

De kunsten vormen zowel de manifestatie van een cultuur als het middel om culturele kennis over te dragen. Iedere cultuur kent unieke artistieke vormen van expressie en culturele praktijken. De diversiteit van culturen en hun creatieve en artistieke producten vertegenwoordigen contemporaine en traditionele vormen van menselijke creativiteit die op unieke wijze bijdragen aan de waardigheid, nalatenschap, schoonheid en integriteit van menselijke beschavingen.

In veel landen gaan zowel tastbare als ontastbare aspecten van culturen verloren omdat ze niet gewaardeerd worden in het onderwijssysteem of niet worden overgedragen op toekomstige generaties. Er is daarom een duidelijke noodzaak om culturele kennis en expressie op te nemen en door te geven in het onderwijssysteem.

Als belangrijk element in een alomvattend onderwijsprogramma dient kunsteducatie in de meest algemene zin gezien te worden als een bepaalde benadering tot de ontdekking en analyse van kennis, evenals een interpretatie van de wereld. Het verschaft leerlingen de competenties die nodig zijn om een breed spectrum van kunstuitingen en verschillende typen kunstzinnige processen actief te ervaren, erop te reflecteren, deze te bevatten en erin te participeren. Bovendien dient kunsteducatie leerlingen te voorzien van de nodige attitudes, technische vaardigheden en kennis om geleidelijk hun eigen creativiteit te ontwikkelen en zich te leren uiten met behulp van kunstzinnige middelen.

Uit: 'Routekaart voor Kunsteducatie' –UNESCO-

Visie van het vormingsgebied Kunstzinnige Vorming

Middels uitingen van kunst en cultuur geven mensen overal ter wereld op unieke wijze vorm aan ideeën, dromen, gevoelens, gebeurtenissen, wensen, waarden en normen. Kunst en cultuur zijn de spiegel van onze tijd. Ze laten zien wie we zijn, waar we mee bezig zijn en wat we belangrijk vinden. Daar waar alledaagse communicatie tekort schiet, nemen uitingsvormen zoals theater, muziek, poëzie, dans en beeldende kunst het over, om betekenis te geven aan de innerlijke wereld en deze te kunnen 'verwoorden'. Ze staan dichtbij een ieder van ons en verwonderen. De kunsten vormen een manifestatie van een cultuur en dragen tevens culturele kennis over aan huidige en volgende generaties. In een snel veranderende samenleving, waar informatiestromen en beeldcultuur snel en divers zijn, vernieuwingen aan de orde van de dag en verschillende uitdagingen zich aandienen, is er een rol weggelegd voor het onderwijs om relevante leerinhouden aan te dragen voor de behoeften van de moderne samenleving. Het wordt steeds belangrijker om te kunnen beschikken over creatief en kritisch denkvermogen, het vermogen om samen te kunnen werken en daarbinnen initiatieven te kunnen nemen, uitgaande van universele waarden.

Kerndoel 1: Creatief denken/Ideevorming

Zonder creativiteit is er geen verandering mogelijk en zouden we steeds in hetzelfde cirkeltje blijven ronddraaien. Het is het vermogen iets te doorbreken, te scheppen, ergens uit te komen, verbanden te leggen, iets nieuws te ontwikkelen, nieuwe wegen te zoeken. Het maakt doorbraak en vooruitgang mogelijk.

Kerndoel 2: Artistieke taal en -instrumenten

Kunsteducatie dient ter bevordering van de artistieke en creatieve 'skills'. Het intensificeert de waardering voor uitingen van kunst en cultuur en de processen die daaraan ten grondslag liggen. Het creëert zowel beoefenaars als een publiek. Leerlingen zullen een zo breed mogelijk beeld krijgen van de rijkdom binnen de artistieke, creatieve wereld en zodoende ook de artistieke taal en instrument vinden die bij hem/haar past.

Kerndoel 3: Multicultureel bewustzijn

De culturele en persoonlijke identiteit als ook de sensibiliteit en openheid voor andere personen en culturen zijn grote waarden om in een evenwichtige maar toch zeer gedifferentieerde samenleving met respect voor elkaars culturele achtergrond te kunnen samenleven. De 'confrontatie' met de ander, de andere visie en de andere manier van uiten is hierbij van groot belang. Kunsteducatie helpt de grote verscheidenheid te leren kennen en te waarderen.

Kerndoel 4: De context begrijpen

Uitingen van kunst en cultuur sijpelen door alle facetten van het leven. Facetten van het leven staan nooit los van elkaar en zijn in een eindeloze dans van aantrekken en afstoten gerelateerd aan elkaar. Welke relaties wij leggen is zowel historisch, maatschappelijk, cultureel als individueel bepaald. Een brede blik brengt ons verdieping, verrijking en meervoudige oplossingen. Kunsteducatie boort het empathisch vermogen van de leerling aan, om zodoende vanuit meerdere invalshoeken een gegeven te benaderen en te begrijpen.

Kerndoel 5: Presenteren

Presentatie is in Arte een vorm om het werk met anderen te delen, te communiceren, jezelf uit te drukken en mensen een unieke ervaring mee te geven. Kunst krijgt waardering als het zich publiekelijk manifesteert. De waardevolle dialoog tussen maker en publiek kan dan plaatsvinden. Binnen de kunsteducatie is presentatie een dankbare wijze waarop het kind zijn prestaties en inzichten kan delen met klasgenoten en anderen. Een presentatie werkt tegelijkertijd motivatieverhogend en als een positieve bevestiging op de geleverde inzet. Ook is de 'confrontatie' met professionele presentaties van groot belang. Professionele presentaties worden voornamelijk behandeld onder kerndoelen 3,4 en 6.

Kerndoel 6: Beschouwing en esthetisch bewustzijn

Het is belangrijk dat kinderen de mogelijkheid krijgen, ervaringsstructuren te vormen, die de esthetische ontwikkeling bevordert. De esthetische ervaring beschouwt men als de beleving van schoonheid door artistieke bewustwording. Bewustwording impliceert reflecteren, nadenken over ervaringen van jezelf en anderen, vanuit een kunstzinnig kader. Esthetica gaat gepaard met je subjectieve beleving, je culturele achtergrond en de mate van toegang tot de kunsten. Juist esthetica, is niet uitsluitend te vatten in woorden, maar laat zich leiden door de zintuigen, het gevoel, en intuïtie.

Overzicht van de kerndoelen het vak Kunstzinnige Vorming

Kunstzinnige Vorming	Pag.	
	Cyclus	
	1	2
Kerdoel 1 De leerling is in staat om artistieke ideeën te creëren op authentieke en originele wijze (creatief denken).	229	230
Kerdoel 2 De leerling is in staat de basisbegrippen, instrumenten technieken en stijlen van de verschillende Arte-disciplines op een communicatieve en expressieve wijze toe te passen.	231	232
Kerdoel 3 De leerling is in staat de multiculturele context te begrijpen, daarbinnen te functioneren en zich te uiten.	233	234
Kerdoel 4 De leerling is in staat connecties te maken tussen expressievormen van Arte en de karakteristieken behorende bij een specifieke context.	235	236
Kerdoel 5 De leerling is in staat om op basisniveau een eenvoudige presentatie te geven, met publiek en met gebruik van de Arte-disciplines.	237	238
Kerdoel 6 De leerling is in staat om te observeren, te reflecteren en te reageren op kunstuitingen (op die van zichzelf en van anderen) om zijn esthetisch bewustzijn verder te ontwikkelen.	239	240

Kerndoelen van het vak Kunstzinnige Vorming

Vormingsgebied	Kunstzinnige Vorming	
Domein	Creatief denken	
Kerdoel 1	De leerling is in staat om artistieke ideeën te creëren op authentieke en originele wijze (creatief denken).	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. het concept 'idee' herkennen als iets dat iemand kan genereren in zijn gedachten.	1.a de eigen gedachten structureren en een eenvoudig, concreet idee daaruit voortbrengen, dat leidt tot een praktische artistieke activiteit (bijvoorbeeld een idee verzinnen voor een schilderij).	
2. herkennen, dat een persoon in staat is om veel ideeën te creëren en dat verschillende mensen verschillende ideeën kunnen hebben.	2.a zijn idee op eenvoudige wijze verwoorden. 2.b zijn idee op verschillende artistieke manieren tot uiting brengen.	
3. herkennen dat een idee de eerste inspiratie vormt om te komen tot een product.	3.a gebruik maken van zijn/haar voorstellingsvermogen, inspiratie en fantasie om tot een eigen product te komen.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - toont de bereidwilligheid en het enthousiasme om tot creatie te komen. - heeft een positieve houding om te exploreren. - toont authenticiteit om te komen tot nieuwe ideeën. - toont betrokkenheid bij ideeën van anderen. 		

Vormingsgebied	Kunstzinnige Vorming	
Domein	Creatief denken	
Kerndoel 1	De leerling is in staat om artistieke ideeën te creëren op authentieke en originele wijze (creatief denken).	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. herkennen dat denkwijzen gekoppeld zijn aan een tijdsbeeld.	1.a met begeleiding specifieke factoren behorende bij een tijdsbeeld waarnemen.	
2. herkennen dat aandacht, tijdsinvestering en inzet nodig zijn om tot nieuwe ideeën te komen.	2.a tot meer complexe artistieke ideeën komen en buiten het gebruikelijke pad treden. 2.b zich concentreren op een idee, zich erin verdiepen en het verfijnen.	
3. herkennen dat nieuwe ideeën vanuit één of meerdere inspiratiebronnen kunnen komen.	3.a een aaneenschakeling van ideeën creëren. 3.b nieuwe ideeën creëren met behulp van artistieke instrumenten/materialen, technieken en stijlen.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - is ijverig om telkens weer tot meer uitgewerkte ideeën te komen. - toont bereidwilligheid om zijn eigen ideeën te uiten op authentieke wijze. - toont bereidwilligheid om emoties, associaties en gedachten in relatie tot het idee te delen. 		

Vormingsgebied	Kunstzinnige Vorming	
Domein	Artistieke taal en -instrumenten	
Kerndoel 2	De leerling is in staat de basisbegrippen, instrumenten technieken en stijlen van de verschillende Arte-disciplines op een communicatieve en expressieve wijze toe te passen.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. basisbegrippen van de verschillende Arte-disciplines benoemen (bv. vorm, kleur, ritme, tempo, kracht, een emotie etc.).	1.a basisbegrippen van de Arte-disciplines op de juiste manier gebruiken: creatief en intuïtief.	
2. de verschillende instrumenten/materialen van de Arte-disciplines benoemen (o.a. lichaam, verschillende muziek-instrumenten, verf, klei, krijt etc.).	2.a instrumenten/materialen van de Arte-disciplines op een eenvoudige manier combineren.	
3. de verschillende technieken en stijlen van de Arte-disciplines benoemen (o.a. springen, draaien, rollen, improviseren, zingen, een muziekinstrument bespelen, boetsen, teken technieken, vouwen, knippen).	3.a eenvoudige instrumenten/materialen, technieken en stijlen van de Arte disciplines gebruiken om ideeën, gevoelens, ervaringen en fantasie uit te drukken.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - toont bereidwilligheid tot actieve deelname. - staat open om kennis te maken met nieuwe artistieke taal, instrumenten, technieken en stijlen. - heeft doorzettingsvermogen gedurende het proces. 		

Vormingsgebied	Kunstzinnige Vorming	
Domein	Artistieke taal en -instrumenten	
Kerndoel 2	De leerling is in staat de basisbegrippen, instrumenten technieken en stijlen van de verschillende Arte-disciplines op een communicatieve en expressieve wijze toe te passen.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. basisbegrippen en meer verfijnde concepten in elke kunstdiscipline benoemen: o.a. compositie, contrast, toon, kwaliteit van beweging, identificatie, perspectief, plaatsing, versnellen, vertragen, inleving, intonatie.	1.a uitgebreide basisbegrippen van elke discipline op een geschikte, creatieve en intuïtieve manier gebruiken.	
2. instrumenten/materialen in elke kunstdiscipline herkennen: o.a. lichaam, stem, muziekinstrumenten, verf, klei, krijt.	2.a aangeven dat kunstenaars een voorkeur kunnen hebben in wijze van uitdrukken, met ieder zijn/haar instrumenten/ materialen, technieken en stijlen.	
	2.b op een verfijnde manier instrumenten/ materialen, technieken en stijlen van de verschillende disciplines met elkaar combineren.	
3. instrumenten/materialen, technieken en stijlen in elke kunstdiscipline herkennen (verschillende stijlen in de disciplines, lichaamshouding, vrije improvisatie, collage, gebruik van toon, gebruik van perspectief, fotografie, koor, canon zingen, het spel van inspringen).	3.a instrumenten/materialen, technieken en stijlen van de verschillende disciplines toepassen om idee, gevoel, ervaring, fantasie te uiten.	
	3.b gebruik maken van elkaars talenten en kwaliteiten in een artistiek proces op school.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - toont de bereidwilligheid tot actieve deelname. - staat open voor nieuwe artistieke taal en instrumenten. - heeft doorzettingsvermogen gedurende het proces. 		

Vormingsgebied	Kunstzinnige Vorming	
Domein	Multicultureel bewustzijn	
Kerndoel 3	De leerling is in staat de multiculturele context te begrijpen, daarbinnen te functioneren en zich te uiten.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. dagelijkse overeenkomsten en verschillen in een multiculturele omgeving herkennen.	1.a overeenkomsten en verschillen in zijn/haar multiculturele omgeving weergeven.	
2. verschillende expressievormen van artistieke- en culturele groeperingen herkennen.	2.a eenvoudige artistieke elementen uit eigen cultuur en/of andere culturen in zijn eigen creatie toepassen.	
	2.b verschillende culturele expressievormen binnen de Arte-disciplines (da-mu-th-bv) imiteren en/of voortbouwen en dit presenteren.	
HOUDING		
De leerling	<ul style="list-style-type: none"> - toont respect voor eigen en andere culturen. - heeft een positieve houding om kennis te maken met facetten van eigen en andere culturen. - toont leergierigheid naar facetten van eigen en andere culturen. 	

Vormingsgebied	Kunstzinnige Vorming	
Domein	Multicultureel bewustzijn	
Kerndoel 3	De leerling is in staat de multiculturele context te begrijpen, daarbinnen te functioneren en zich te uiten.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. het concept 'cultuur' herkennen.	1.a het concept 'cultuur' op een eenvoudige manier (d.m.v. kernwoorden) uitleggen.	
	1.b zijn culturele achtergrond onderzoeken en met anderen delen. (bijvoorbeeld in de vorm van een presentatie).	
2. facetten van cultuur noemen.	2.a voorbeelden van multiculturele facetten in de Arubaanse gemeenschap aangeven.	
	2.b verschillen en overeenkomsten tussen culturen aangeven.	
3. de oorsprong en historie van specifieke culturele uitingen, op eenvoudige wijze herkennen.	3.a de oorsprong en historie van bepaalde culturele uitingen te verwoorden.	
4. verschillende expressievormen van artistieke- en culturele groeperingen herkennen.	4.a verschillende expressievormen van artistieke en culturele groeperingen herkennen.	
	4.b artistieke elementen uit eigen /andere culturen in zijn eigen werk opnemen.	
HOUDING		
De leerling	<ul style="list-style-type: none"> - toont respect voor eigen en andere culturen. - toont bereidwilligheid om overeenkomsten en verschillen tussen culturen te accepteren en te waarderen. 	

Vormingsgebied	Kunstzinnige Vorming	
Domein	De context begrijpen	
Kerndoel 4	De leerling is in staat connecties te maken tussen expressievormen van Arte en de karakteristieken behorende bij een specifieke context.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. de context in een kunstwerk herkennen: een thema, een emotie of een situatie.	1.a een context identificeren door middel van observatie, reflectie en reactie (zie competentie contemplacion).	
	1.b twee contexten met elkaar vergelijken.	
	1.c één uitgangspunt op verschillende manieren uitwerken in de verschillende Arte-disciplines.	
2. op eenvoudige wijze verschillende sociale, culturele en historische contexten in uitingen van kunst en cultuur herkennen.	2.a met begeleiding specifieke sociale, culturele en historische contexten waarnemen.	
HOUDING		
De leerling		
- toont waardering voor de specifieke factoren en/of context.		
- toont bereidwilligheid om te reflecteren over verschillende interpretaties van de context.		

Vormingsgebied	Kunstzinnige Vorming	
Domein	De context begrijpen	
Kerdoel 4	De leerling is in staat connecties te maken tussen expressievormen van Arte en de karakteristieken behorende bij een specifieke context.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. verschillende contexten en hun kenmerken herkennen.	1.a verschillende contexten en hun kenmerken relateren aan een specifieke opdracht.	
	1.b de context uitleggen door te beschouwen (observeren, reflecteren, reageren).	
	1.c hetzelfde uitgangspunt vertalen naar elke kunstdiscipline.	
	1.d aangeven hoe eenvoudige sociale/culturele/ historische contexten terug te zien zijn in kunstuitingen.	
2. universele kenmerken herkennen in artistieke producten: bijvoorbeeld tijdperk, cultuur, denkwijze, droom, wens, protest, fantasie, communicatie, relatie, enz.	2.a met begeleiding universele kenmerken in artistieke producten waarnemen.	
HOUDING		
De leerling		
-	toont bereidwilligheid om op respectvolle wijze om te gaan met contexten die door anderen worden aangedragen.	

Vormingsgebied	Kunstzinnige Vorming	
Domein	Presenteren	
Kerdoel 5	De leerling is in staat om op basisniveau een eenvoudige presentatie te geven, met publiek en met gebruik van de Arte-disciplines.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. de basiselementen van de verschillende Arte-disciplines op eenvoudig niveau herkennen.	1.a de basiselementen van de Arte disciplines toepassen in een presentatie.	
	1.b een kleine presentatie geven in alle Arte disciplines, gebruikmakend van eenvoudige basisbegrippen en instrumenten.	
2. de aspecten om te komen tot een kwalitatief artistiek product en voldoening herkennen: training/oefening, concentratie en betrokkenheid.	2.a de aspecten training/oefening, concentratie en betrokkenheid toepassen om tot een kwalitatief product te komen.	
3. aspecten van een presentatie herkennen.	3.a zijn/haar presentatie op eenvoudige wijze uitleggen aan diens klasgenoten.	
HOUDING		
De leerling		
- toont bereidwilligheid om zich te uiten voor een publiek, binnen de context van de school/klas.		
- toont inzet en toewijding in de verschillende taken gedurende het proces behorende bij het presenteren.		

Vormingsgebied	Kunstzinnige Vorming	
Domein	Presenteren	
Kerndoel 5	De leerling is in staat om op basisniveau een eenvoudige presentatie te geven, met publiek en met gebruik van de Arte-disciplines.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. basisbegrippen van de verschillende Arte-disciplines in complexere presentaties/voordrachten herkennen.	1.a basisbegrippen, instrumenten/materialen, technieken en stijlen van de verschillende disciplines toepassen om idee, gevoel, ervaring, fantasie te uiten.	
	1.b basisbegrippen, instrumenten/materialen, technieken en stijlen van de verschillende disciplines met elkaar combineren.	
	1.c een presentatie geven in alle Arte disciplines, gebruikmakend van artistieke basisbegrippen en instrumenten.	
2. de aspecten om te komen tot een kwalitatief artistiek product en voldoening herkennen: investering van tijd, training/oefening, concentratie, doorzettingsvermogen en betrokkenheid.	2.a gebruik maken van elkaars talenten en kwaliteiten in een artistiek proces.	
	2.b in eigen bewoording een uitleg geven van de presentatie en het bijbehorende proces.	
HOUDING		
De leerling		
- toont bereidheidwilligheid om te presenteren voor publiek.		
- toont bereidheidwilligheid om de eigen ideeën over de presentatie uit te leggen aan een publiek.		
- heeft toewijding en discipline in de voorbereiding op de presentatie en tijdens de presentatie.		

Vormingsgebied	Kunstzinnige Vorming	
Domein	Beschouwing en esthetisch bewustzijn	
Kerndoel 6	De leerling is in staat om te observeren, te reflecteren en te reageren op kunstuitingen (op die van zichzelf en van anderen) om zijn esthetisch bewustzijn verder te ontwikkelen.	
Cyclus	1	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. vorm- en inhoudsaspecten in een kunstwerk herkennen.	1.a observeren tijdens het proces van beschouwing.	
	1.b reflecteren tijdens het proces van beschouwing (bv. eenvoudige connecties/verbindingen kunnen maken tussen vorm en inhoud van een kunstwerk).	
	1.c reageren tijdens het proces van beschouwing (bv. individualiteit tonen in associaties).	
	1.d vorm- en inhoudsaspecten in een kunstwerk aanduiden.	
2. persoonlijke aspecten die een rol spelen bij het observeren, reflecteren en reageren op kunstuitingen herkennen.	2.a aangeven dat ieder mens op een persoonlijke manier observeert, reflecteert en reageert.	
HOUDING		
De leerling	<ul style="list-style-type: none"> - toont bereidwilligheid om vanuit verschillende invalshoeken/op verschillende manieren naar een kunstwerk te kijken. - toont bereidwilligheid om verschillende stijlen en voorkeuren te leren waarderen. - heeft respect voor de mening van anderen. - heeft een kritische houding ten aanzien van eigen werk en werk van anderen. - toont bereidwilligheid om eigen ervaringen, smaak en gevoelens te uiten. 	

Vormingsgebied	Kunstzinnige Vorming	
Domein	Beschouwing en esthetisch bewustzijn	
Kerndoel 6	De leerling is in staat om te observeren, te reflecteren en te reageren op kunstuitingen (op die van zichzelf en van anderen) om zijn esthetisch bewustzijn verder te ontwikkelen.	
Cyclus	2	
KENNIS	VAARDIGHEID	
De leerling leert	De leerling kan	
1. verschillende manieren noemen hoe je kunt reageren op kunstwerk: objectief of subjectief.	1.a gericht observeren tijdens het proces van beschouwen. 1.b kritisch reflecteren tijdens het proces van beschouwen. 1.c respectvol reageren tijdens het proces van beschouwen.	
2. eenvoudige basisbegrippen, instrumenten, materialen, technieken en stijlen van de Arte-disciplines herkennen.	2.a verschillende talen en instrumenten van de Arte-disciplines onderscheiden. 2.b presentatie/werk uitleggen in basisbegrippen en eigen bewoording.	
3. de factoren herkennen die een esthetische mening beïnvloeden: cultuur, smaak, artistieke kennis en sociaal historische contexten.	3.a een eenvoudig onderzoek doen om een mening te vormen betreffende een artistiek werk. 3.b eigen voorkeuren, mening en esthetische smaak verwoorden/uiten. 3.c vaststellen dat voorkeuren en smaken kunnen verschillen.	
HOUDING		
De leerling		
<ul style="list-style-type: none"> - toont bereidwilligheid tot afstand nemen van een kunstwerk (van jezelf of van een ander) om zodoende het werk met een objectievere blik te kunnen bekijken. - heeft een onderzoekende houding om een mening te kunnen vormen betreffende een artistiek werk. - toont empathie en respect voor kunstuitingen. - toont bereidwilligheid om eigen ervaringen, smaak en gevoelens te uiten. 		

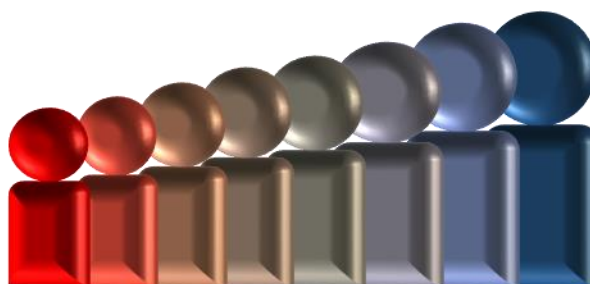

Departamento di *Enseñansa Aruba*

Kerndoelendocument

voor het Arubaans Primair Onderwijs

BIJLAGE

BIJLAGE

Inhoudsopgave

INHOUDELIJK SAMENSTELLERS	245
CRITERIALIJST VOOR ONDERWIJSDOELSTELLINGEN OP OVERHEIDSNIVEAU	247

Bijlage

Inhoudelijk Samenstellers

Onderdeel		Schrijvers	Met dank aan
Algemene Informatie		Sharon Kock-Rodriguez	Lydia Emerencia
		Johnny Dania	Gracy Garcia-Dijkhoff
			Raphael Halley
			Monica Henriette
			Ingrid Kuiperdal
			Lorna Varlack
Vormingsgebied overstijgende kerndoelen		Sharon Kock-Rodriguez	Lydia Emerencia
		Johnny Dania	Gracy Garcia-Dijkhoff
		Jeanne Ecury	Raphael Halley
		Alvin Kock	Monica Henriette
		Reina Hernandis	Ingrid Kuiperdal
		Magriet Pourrier	Lorna Varlack
		Marietje Martinus-Mathilda	
		Mena Dirksz	
Vormingsgebieden	Vak	Schrijvers	Met dank aan
Taal en Communicatie	Papiamentu	Magriet Pourrier	Joyce Periera
		Swinda de Cuba	Juan Maduro
		Swinda Schwengle	Eveline Ruiz
		Selvia Ellis	Etty Erasmus
			Madonna Stephens
			Regine Croes
	Nederlands	Ryma van der Linden	Jesica Maduro
		Magriet Pourrier	Frans Teunissen
	Engles	Vanessa Pieters	Jesica Maduro
		Magriet Pourrier	
	Spaans	Ruth Francees	Jesica Maduro
		Magriet Pourrier	
Rekenen en Wiskunde	Rekenen en Wiskunde	Berthson Boekhoudt	Zelda Steenen
		Johnny Dania	Jasmin Motzelt
			Martin Godoy
			Lilian Felter
Persoonlijke Vorming	Persoonlijke Vorming	Mena Dirksz	Unita Andrews-Priest [†]
		Mirella Wijngaarde	Regine Croes
		Marietje Martinus-Mathilda	Zr. Lucy Carrión
			Mariana Croes-van Dijk
			Sandra Robles-Celestina

			Stella Tromp-Chan		
Natuur en Techniek	Natuur en Techniek	Alvin Kock	Earl Euson		
		Sharon Timmer	Sherry Douglas		
		Ranzinho Saladin	Dirk Jan Boerwinkel		
		Ruben Figaroa	Patricia Portier		
			Sandra Robles-Celestina		
	ICT	Alvin Kock	Franklin Dirksen		
			Jo Esser		
			Mildred Thijzen		
			Merviné Kock		
			Harrie Kostjens		
Mens en Maatschappij	Mens en Maatschappij	Marietje Martinus-Mathilda	Glenda Krozendijk		
		Kees de Jong	Stanley Heinze		
		Luc Alofs	Etty Erasmus		
		Alvin Kock	Mariana Croes		
		Rusco Curriel	Kathleen Ferrier		
		Marilu Robles de Medina			
		Gregory Richardson			
		Verkeer	Marietje Martinus-Mathilda		
	Alvin Kock				
	Rusco Curriel				
	Marilu Robles-de-Medina				
	Gregory Richardson				
	Beweging en Gezondheid		Beweging en gezondheid	Miriam Baiz	Gracy Garcia Dijkhoff
					Reina Hernandis
				Norman Browne	
		Wilfred Cheng			
		Iriada Thijzen			
		Jerome Wouters			
		Mili Arends			
Kunstzinnige Vorming	Kunstzinnige Vorming	Mayra Stroeken	Sonia Goedhoop		
		Amy Lasten	Lydia Emerencia		
		Hester Matthijsse	Wilma Kuiperi-Jansen		
		Frans Laclé	Tica Giel		

Criteriaalijst voor onderwijsdoelstellingen op overheidsniveau

Definitie onderwijsdoelstellingen op overheidsniveau zoals in deze context gebruikt: hiermee worden de (kern)doelen/ eindtermen aan het eind van een schooltype bedoeld.

1. Relevantie	<p>De inhouden en doelen van de onderwijsdoelstellingen</p> <ul style="list-style-type: none"> houden rekening met de visie, behoeften en eisen van de samenleving, vervolgopleiding en beroepsveld. De visie, behoeften en eisen zijn opgenomen in verschillende beleidsnota's, NOP, Europese referentiekaders, uitgangspunten UNESCO, Aruba 2025, etc. zijn geplaatst in een betekenisvolle context. berusten op valide inzichten en feiten, en zijn inhoudelijk correct. zijn zodanig beschreven dat ze inhoudelijk in het juiste verband staan met de beoogde doelen.
2. Consistentie	<p>Er is een samenhang</p> <ul style="list-style-type: none"> in een doorgaande lijn binnen de inhouden en doelen van vakken, leergebieden en in leerjaren tussen de verschillende schooltypen. in een doorgaande lijn binnen de inhouden en doelen van vakken, leergebieden binnen een bepaald schooltype. vanuit verschillende invalshoeken tussen de vakken/vakgebieden van een schooltype.
3. Bruikbaarheid	<p>De inhouden en doelen zijn</p> <ul style="list-style-type: none"> helder en eenduidig geformuleerd: <ul style="list-style-type: none"> vage begrippen vermijden zoveel mogelijk in concrete resultaten formuleren de terminologie wordt consequent doorgevoerd de beschrijving kan steeds op dezelfde manier geïnterpreteerd worden. praktisch uitvoerbaar en realistisch, mits aan de gestelde randvoorwaarden zijn voldaan, o.a. <ul style="list-style-type: none"> de situatie van de leeromgeving de aspecten die voor verandering vatbaar zijn de haalbaarheid van de gestelde doelen. richtinggevend: ze geven voldoende indicaties voor de inrichting van het onderwijs. zijn afgestemd op de ontwikkelingsfase van de leerling. geformuleerd in simpele termen: het beschrevene is begrijpelijk leesbaar voor het brede onderwijsveld. vastgesteld in een bepaalde structuur en dit wordt consequent gehanteerd voor een bepaald schooltype. bruikbaar voor evaluatie (toetsing): <ul style="list-style-type: none"> geformuleerd in meetbare en waarneembare werkwoorden. valide: de beschrijving van de doelen en inhouden is representatief (kwalificatieniveaus) voor de gewenste doelen die de leerling moet bereiken.

